

การบวชเป็นศาสนทายาทกับการสืบทอดพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย

พระมหาทวี วิสารโท บัญฑิต

คุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาคุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาไทยศึกษา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

สิงหาคม 2559

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาในสาขาไทยศึกษาของอาตมภาพ ได้เสร็จสิ้นตามกระบวนการของหลักสูตร หลังจากการวิพากษ์เค้าโครงเสร็จสิ้นลง การสอบวัดคุณสมบัติของนักศึกษาว่ามีองค์ความรู้เกี่ยวกับไทยศึกษา และองค์ความรู้ในเรื่องหรือประเด็นที่สนใจเพียงพอหรือยังกับการที่จะเข้าสู่หนทางของการจัดทำวิจัยในหัวข้อที่ได้วิพากษ์มาจนเสร็จสิ้นซึ่งถือเป็นอีกปรากฏการณ์หนึ่งที่เป็นบททดสอบนักศึกษาในระดับปริญญาเอกก่อนที่จะสำเร็จการศึกษา ในสาขาไทยศึกษา และการวิจัยในครั้งนี้จะไม่สามารถสำเร็จลงได้ถ้าไม่ได้รับความกรุณาและความช่วยเหลือของคณาจารย์จากไทยศึกษา

อาตมภาพขอขอบคุณท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือดง ดร.สกุล อันมา ดร.บุญเลิศ ของเพชร ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ รองศาสตราจารย์ภรณ์ดี มหาจันทร์ และคณาจารย์อื่น ๆ ที่ไม่ได้กล่าวถึง ท่านอาจารย์ทั้งหมดที่กล่าวมา ท่านได้สละเวลาอันมีค่า ท่วมเทกำลังร่างกาย แรงใจ ให้กับตัวอาตมภาพ และลูกศิษย์ในสาขาไทยศึกษาอย่างเต็มเปี่ยม ไม่ว่าหนทางจะมีขวากหนามมาขวางกั้นอยู่เป็นประจำก็ตาม ท่านอาจารย์ทั้งหลาย ก็ไม่เคยย่อท้อ เพียงเพื่อให้ตัวอาตมภาพ และนักศึกษาทุกคนประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตั้งใจไว้ในการศึกษาในสาขาไทยศึกษาแห่งนี้ อีกทั้งยังให้คำแนะนำต่าง ๆ ตลอดจนการแก้ไขปรับปรุงจนกระทั่งคุษฎีนิพนธ์ของอาตมภาพ เสร็จสมบูรณ์ จึงขอขอบคุณท่านอาจารย์ทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

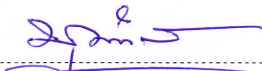
นอกจากนี้ อาตมภาพขอขอบคุณ ผู้ให้ข้อมูลและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการทำคุษฎีนิพนธ์ อีกทั้งได้ช่วยสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับการบวชเป็นศาสนทายาทกับการสืบทอดพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย เพื่อให้ข้อมูลการวิจัยครบถ้วนสมบูรณ์

พระมหาทวี วิสารโท บุญทะมาตร์

คณะกรรมการควบคุมคุณิณิพนธ์และคณะกรรมการสอบคุณิณิพนธ์ ได้พิจารณา
คุณิณิพนธ์ของ พระมหาทวี วิสารโท บุญทะมาตร์ ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษา ตามหลักสูตรปรัชญาคุณิณิพนธ์ สาขาวิชาไทยศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

คณะกรรมการควบคุมคุณิณิพนธ์

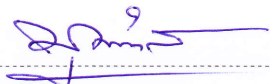

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ดร.สกุล อินมา)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ดร.บุญเลิศ ยองเพชร)

คณะกรรมการสอบคุณิณิพนธ์

.....ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริวัฒน์ ศรีเครือดง)

.....กรรมการ
(ดร.สกุล อินมา)

.....กรรมการ
(ดร.บุญเลิศ ยองเพชร)

.....กรรมการ
(ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อนุมัติให้รับคุณิณิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาคุณิณิพนธ์ สาขาวิชาไทยศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพา

.....คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด)

วันที่ 16 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2559

53610034: สาขาวิชา : ไทยศึกษา; ปร.ด. (ไทยศึกษ)

คำสำคัญ: การบวช/ ศาสนทายาท/ การสืบทอด/ พุทธศาสนา/ เถรวาท/ สังคมไทย

พระมหาทวี วิสารโท บุญทะมาตร์: การบวชเป็นศาสนทายาทกับการสืบทอด

พระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย (THE EFFICIENT RELIGIOUS HEIR ORDINATION AND THERAVADA BUDDHIST INHERITANCE IN THAILAND) คณะกรรมการคุม

คุยฉินิพนธ์: สกุล อ้นมา, Ph.D., บุญเลิศ ของเพชร, Ph.D., 245 หน้า ปี พ.ศ. 2558.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของการบวชเป็นศาสนทายาทกับการสืบทอดพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน 2. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์และสาเหตุของการบวชเป็นศาสนทายาทกับการสืบทอดพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) มีการเก็บข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต สอบถาม และการสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า ครึ่งพุทธกาลมีวิธีการบรรพชาอุปสมบท 8 อย่าง คือ

1. แบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา เป็นวิธีการบวชวิธีแรกที่พระพุทธเจ้าองค์เดียวเท่านั้นทรงประทานการบวชให้
2. แบบติสรณคมนอุปสัมปทา การเข้าถึงพระรัตนตรัย
3. แบบโอวาทปฎิคคหอุปสัมปทา การรับโอวาท
- 3 ประการ
4. แบบญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา ด้วยการสวดญัตติ
5. แบบปัญหายาการอุปสัมปทา การถามปัญหา
6. แบบครุธรรมปฎิคคหอุปสัมปทา ถือครุธรรม 8 ประการ
7. แบบอัญญาจิกาอุปสัมปทา การบวชภิกษุณี
8. แบบทุเตนอุปสัมปทา การใช้ผู้แทนพระองค์ ปรากฏการณ์ของการบวชในประเทศไทย มีการบวชทั้งอยู่ระยะสั้น และระยะยาว สาเหตุผลสำคัญของการบวช ได้แก่ 1. บวชเพื่อต้องการพ้นทุกข์ 2. บวชเพื่อต้องการทดแทนบุญคุณบิดามารดา 3. บวชเพื่อต้องการศึกษา 4. บวชเมื่อแก่ 5. บวชเพื่อเตรียมเปลี่ยนสถานภาพ 6. บวชเพื่อแก้บน 7. บวชหน้าไฟหรือหน้าศพ 8. บวชเพราะเห็นโทษของบาป 9. บวชด้วยศรัทธา 10. บวชหนีคดีหรือหลบภัย ปัจจุบันการบวชเป็นศาสนทายาทระยะยาวมีแนวโน้มลดลง แต่มีแนวโน้มการบวชระยะสั้นเพิ่มขึ้น และมีค่านิยมในการจัดการบวชหรรุหระและยิ่งใหญ่มากขึ้น ปัจจุบันมีการบรรพชาอุปสมบทตามโครงการต่าง ๆ รวมทั้งมีการบวชศีลจารินี บวชชี และมีภิกษุณีในประเทศไทยที่ไปบวชต่างประเทศ เนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีภิกษุณี ทั้งนี้มีจุดประสงค์เดียวกันคือเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย

53610034: MAJOR: THAI STUDY; Ph.D. (THAI STUDY)

KEYWORDS: ORDINATION/ BUDDHIST HEIR/ INHERITANCE/ BUDDHISM/
THERAVADA

PHRAMAHATAWEE VISARATHO BUNTAMAT: THE EFFICIENT RELIGIOUS HEIR
ORDINATION AND THERAVADA BUDDHIST INHERITANCE IN THAILAND. ADVISOR
COMMITTEE: SAKUN ONMA. Ph.D., BOONLERT YONGPHET, Ph.D., 245 P. 2015.

This qualitative research aimed 1. to examine the development of ordination to become Buddhist heir and Theravada Buddhist inheritance in Thai society and 2. to study phenomena and causes of Buddhist heir ordination and Theravada Buddhist inheritance in Thai society. Document, observation, and informal and formal interviews were used as the data collecting tools.

The findings were as follow In the Lord Buddha time, there were 8 types of ordination:

1. Ordination with the Buddha's call: "Come, monk..."(Ehi-bhikku Upasampada),
2. Ordination by taking refuge in the Triple Gems (Tisaranagamana Upasampada),
3. Ordination with the recitation of Kammavaca in a Sima for four times(Yatti-catuttha Upasampada),
4. Ordination with the Buddha's admonishment(Ovada-patimokkha Upasampada),
5. Ordination with a process of Questions and Answer(Puccha Visajjhana Upasampada),
6. Ordination by accepting the 8 great rules(Garu-dhamma Upasampada),
7. Ordination from Bhikkhuni Sangha and from Bhikkhu Sangha with the citation of Kammavaca of both sides(Atthavacika Upasampada),
8. Ordination received through a messenger(Dutena Upasampada).

In Thailand, ordination could be for both long-term and short-term ordination. The important causes of Buddhist ordination were

1. to access Nirvana,
2. to express gratefulness to parents,
3. to gain education,
4. to have a peaceful life when getting old,
5. to change social status,
6. to redeem a vow to supernatural being,
7. to dedicate merit from being monkhood to dead person,
8. to stay away from committing sinful conducts,
9. to appreciate the Lord Buddha's teaching, and
10. to escape from danger or penalty of legal fault.

At the present, Buddhist heir ordination in which an individual has to live in monkhood for a long term tends to decrease. On the other hand, short-term ordination tends to increase, and it has become a value in Thai society to celebrate a grand and superfluous ordination ceremony. Nowadays, to solve the decrease of Buddhist heir ordination. There are a lot of ordination programs which are enhanced nation wide. Among these are female ordination for practicing meditation (Silacarini) Nun ordination and Female Buddhist monk ordination which ordained in foreign countries and have there female Buddhist monks (Bhikkhuni) came back and reside in Thailand. This is due to Female Buddhist ordination how not yet been accepted in Thailand. However, all of these ordinations have only one and the same goal, i e, Buddhist inheritance.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฐ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามของการวิจัย	3
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
นิยามศัพท์	4
วิธีดำเนินการวิจัย.....	5
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	6
การตรวจสอบข้อมูล	7
การวิเคราะห์ข้อมูล	7
2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
ความหมายของการบวช	8
ประเภทของนักบวช	16
ความหมายของการบวชตามที่สณะของพระพุทธศาสนา.....	17
ความเป็นมาของการอุปสมบท	21
ประเภทของการอุปสมบท.....	23
คุณสมบัติของบุคคลที่จะบวช	27
วิธีการอุปสมบทตามแบบพระพุทธศาสนาเถรวาท	32

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ความสำคัญของการบวชในความเป็นศาสนทายาท	41
ความหมายของศาสนทายาท	44
ความหมายของศาสนทายาทในพระไตรปิฎก และอรรถกถา.....	41
ความหมายของศาสนทายาทตามที่นักการศาสนาไทยใช้ในปัจจุบัน.....	50
3 พัฒนาการบวชเป็นศาสนทายาทในพุทธศาสนาเถรวาทจากอดีตถึงปัจจุบัน	57
ศาสนทายาทในสมัยพุทธกาล	58
พุทธบริษัท 4	60
พระพุทธรูปกับการกลายเป็นสถาบันศาสนา	62
พระธรรมทูต	64
พุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์.....	74
ศาสนทายาทในสมัยต่าง ๆ	77
ผู้หญิงกับการเป็นศาสนทายาท.....	90
การบวชภิกษุณีในพระพุทธรศาสนาในสมัยพุทธกาล.....	91
การบวชสามเณรี.....	94
การบวชสิกขมานา.....	95
ผู้หญิงกับการบวชเป็นศาสนทายาทในสังคมไทย	96
การบวชภิกษุณีในประเทศไทย	97
การบวชชี	101
การบวชเนกขัมมจารินี	104
พระอุปัชฌาย์ในสมัยพุทธกาล.....	109
ความหมายของพระอุปัชฌาย์	111
ความสำคัญและคุณสมบัติของอุปัชฌาย์.....	111
คุณสมบัติของอุปัชฌาย์ในสังคมไทยปัจจุบัน	112
คุณสมบัติของอุปัชฌาย์ตามพระวินัย.....	117
คุณสมบัติของอุปัชฌาย์ตามกฎหมายเถรสมาคม	120

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
บทบาทของศาสนทายาทในสังคมไทยปัจจุบัน	123
4 ปραกฏการณ์และสาเหตุของการบวชเป็นศาสนทายาทในพุทธศาสนาแบบเถรวาท	
จากอดีตถึงปัจจุบัน	144
สาเหตุของการบวชอยู่ได้ไม่นานตามพระดำรัสของพระพุทธเจ้า	145
สาเหตุของการบวชของพระอริยสงฆ์ในครั้งพุทธกาล	146
สาเหตุของการบวชในพุทธศาสนาของสังคมไทย	149
ค่านิยมการบวชที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน	174
การบวชกับระบบการศึกษาไทย	179
ระยะเวลาและวิธีการบวช	181
การบวชสร้างศาสนทายาทในสังคมไทย	184
การอุปสมบทผ่านการเป็นเครือข่ายพุทธ	186
สาเหตุที่ทำให้ศาสนทายาทลดน้อยลง	188
5 บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	193
บทสรุป	193
อภิปรายผล	195
องค์ความรู้ที่ค้นพบ	198
ข้อเสนอแนะ	199
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	199
บรรณานุกรม	201
ภาคผนวก	208
ภาคผนวก ก	209
ภาคผนวก ข	220
ภาคผนวก ค	225
ภาคผนวก ง	228

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ภาคผนวก จ	230
ภาคผนวก ฉ.....	237
ภาคผนวก ช.....	242
ประวัติย่อของผู้วิจัย	245

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 การนับอายุผู้ที่ขอบวช.....	30
2 สถิติจำนวนพระภิกษุสามเณรและจำนวนประชากรทั่วประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2547-2557...	189

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 พิธีการปลงศพนาคก่อนจะบวช	35
2 พิธีทำขวัญนาค	36
3 พิธีแห่นาครอบอุโบสถ	36
4 นำนาควันทาสมาน้ำอุโบสถ	37
5 การโปรยทานในพิธีแห่นาครอบอุโบสถ	38
6 การนำนาคเข้าโบสถ์	38
7 บิณฑบาต มอบผ้าไตรให้นาค	39
8 พระคู่สวด ถามอันตราภิกขกรรม	40
9 พระอุปัชฌาย์ประกอบพิธีอุปสมบท	40
10 กรอบแนวคิดในการวิจัย	53
11 ภิกษุณีในประเทศไทย ภิกษุณีวรมัยและภิกษุณีธัมมนันทา	97
12 ภิกษุณีนิรามิตา	101
13 แม่ชีไทย	102
14 เนกขัมมจารินี, ชีพราหมณ์, ศีลจารินี	103
15 การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน	125
16 พระภิกษุกำลังเรียนพระปริยัติธรรมแผนก นักระรรม	129
17 พระกำลังทำงานปฏิบัติสงฆ์ภายในวัด	130
18 ประชาชนอาศัยพักแรมที่ศาลาวัด	132
19 พระสงฆ์ร่วมบริจาคสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช จ.สระแก้ว	133
20 หลวงปู่กงมา	151
21 หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ	156
22 พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)	157
23 การจูงศพของเณรที่บวชหน้าศพ	163
24 ฌมมวิตกโกภิกขุ	165
25 หลวงปู่หลุย	168

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
26	169
27	175
28	176
29	178
30	178
31	181
32	185
33	186

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและคำคัญของปัญหา

สมัยพุทธกาลหรือในระยะเวลาประกาศศาสนาของพระพุทธองค์ บรรดาพระสาวก และสาวิกาทั้งหลายยังไม่จัดว่าเป็นศาสนทายาท (ตามความหมายที่เข้าใจกันในปัจจุบัน) ได้ แต่ยังคงเรียกได้ว่า เป็นธรรมทายาท เพราะแต่ละท่านที่บวชเข้ามาในพระศาสนาล้วนมีความประสงค์ที่จะเข้าถึงความหลุดพ้น จึงมุ่งบำเพ็ญความเพียรเพื่อให้บรรลุผลตามความประสงค์ ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินตามปฏิปทาของพระศาสดา การปฏิบัติธรรมที่พระองค์ทรงแนะนำสั่งสอน จนถึงการบรรลุผลของท่านเหล่านั้น การกระทำดังกล่าวจึงได้ชื่อว่า เป็นธรรมทายาท อันหมายถึงการรับมรดกธรรมของพระศาสดาแล้วนำไปปฏิบัติและเผยแผ่จนพระพุทธศาสนาได้มีลักษณะที่คล้ายกับการเป็นสถาบันศาสนา ที่ผู้นำและประชาชนของแคว้นต่าง ๆ ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแล้วเกิดการสมานพวกร่วมกันมอบตนเป็นพุทธมามก นับตั้งแต่นั้นมา การเผยแผ่ศาสนาจึงได้ทำอย่างเป็นระบบคล้ายกับกองทัพที่จะยกออกไปรบ โดยเปรียบพระพุทธเจ้าเป็นคชพระธรรมราชา มีพระอัครสาวกเบื้องขวา คือ พระสารีบุตรเป็นคชพระธรรมเสนาบดี ขณะเดียวกันพระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระสาวกและพระสาวิกาทั้งที่เป็นบรรพชิตและฆราวาสที่มีคุณสมบัติโดดเด่นในด้านต่าง ๆ ขึ้นเป็นเอกทัตตะที่เปรียบดุจดั่งเป็นผู้นำในงานพระศาสนาในแต่ละด้าน ด้วยเหตุเช่นนี้พระภิกษุก็ดี พระภิกษุณีก็ดี อุบาสกก็ดีและอุบาสิกา ก็ดีที่เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันพระพุทธศาสนา จึงมีลักษณะของการเป็นศาสนทายาทอย่างชัดเจนขึ้น

ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานมีหลักฐานในพระสูตร ที่แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงมีพระดำริสในการฝากฝังพระพุทธศาสนาไว้กับพุทธบริษัททั้ง 4 ในฐานะที่เป็นศาสนทายาท โดยที่พุทธบริษัททั้ง 4 นั้น ต้องมีคุณสมบัติในการเป็นผู้เผยแผ่ศาสนาได้ สามารถแนะนำสั่งสอนธรรมแก่ผู้อื่นได้ และนอกจากนี้ยังต้องสามารถปกป้องพระพุทธศาสนาได้ แต่ในพุทธบริษัททั้ง 4 นั้น ฝ่ายที่มีคุณสมบัติเหล่านี้ครบบริบูรณ์และสามารถทำหน้าที่ศาสนทายาทได้อย่างเต็มที่ก็คือ ฝ่ายบรรพชิต โดยเฉพาะภิกษุสงฆ์ เพราะมีโอกาสศึกษาและปฏิบัติธรรมมากกว่าฆราวาส และอยู่ใกล้ชิดศาสนามากกว่า ดังนั้นเมื่อฆราวาสไม่มีคุณสมบัติบริบูรณ์ในด้านการเผยแผร์และปกป้องธำรงรักษาพระพุทธศาสนาได้ จึงได้เป็นฝ่ายอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาไปโดยปริยาย อย่างไรก็ตามลำดับของการเกิดขึ้นของศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา คือ พุทธบริษัททั้ง 4 นั้น

ปรากฏว่า บริษัทที่เกิดขึ้นก่อนบริษัทอื่นทั้งหมด คือ อุบาสิกา (พระนางสุชาดา) (อ.เอก.(ไทย) 20/2539/258-259) ถัดจากนั้นเป็นอุบาสก (ตปุสสะและภัลลิกะ) (อ.เอก. (ไทย) 20/2539/22) ภิกษุ (พระอัญญาโกณฑัญญะ) (วิ.มหา. (ไทย) 04/2539/24-25) และภิกษุณี (พระนางมหาปชาบดีโคตมี) (จุ.อป. (ไทย) 33/2539/339) ตามลำดับ

การสืบต่อศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาในระยะแรกเป็นการสืบต่อทางศาสนธรรม เริ่มจากพระสาวกรุ่นแรกที่บรรลุธรรมได้แยกย้ายกันไปประกาศศาสนธรรมยังบ้านเกิดของตน เมื่อมีผู้มีศรัทธาปรารถนาจะออกบวชพระสาวกก็จะนำกลับเข้ามาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อประทานการอุปสมบทให้ เช่น พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้นำหลานชื่อปุลณมันตานีบุตร มาทูลขออุปสมบท ต่อมาเมื่อมีผู้ที่ต้องการที่จะบวชมากขึ้นเรื่อย ๆ และเป็นการลำบากที่จะนำผู้ต้องการบวชมาเข้าเฝ้า เพื่อขอให้พระองค์อุปสมบทให้ ด้วยเหตุดังกล่าว พระพุทธองค์จึงได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกที่พระองค์ทรงมอบหมายอำนาจหน้าที่ที่ไปพร้อมกับการออกประกาศธรรมสามารถที่จะทำการบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรเองได้ อีกทั้งพระสาวกดังกล่าวยังจำต้องอบรมสั่งสอนให้ศิษย์ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัยและหมั่นบำเพ็ญความเพียรเพื่อการบรรลุมรรคผล แล้วช่วยกันประกาศศาสนธรรมต่อไป

กาลต่อมากระบวนการสืบต่อศาสนาเริ่มซับซ้อนมากขึ้น จากการที่พระอุปัชฌาย์อาจารย์ มุ่งสอนศิษย์เพียงเพื่อให้บรรลุธรรมตามเท่านั้น ก็เพิ่มให้ความรู้แก่ศิษย์ในหลักของพระธรรมและพระวินัยอย่างเป็นระบบมากขึ้น เช่น พระอาจารย์ที่มีความทรงจำพระธรรมได้มากก็จะถูกยกให้เป็นพระธรรมธรม มีหน้าที่ในการสอนศิษย์ให้มีความรู้ในด้านหลักธรรม ส่วนพระอาจารย์ที่ทรงจำพระวินัยได้มาก ก็ได้เป็นพระวินัยธร มีหน้าที่สั่งสอนให้ศิษย์มีความรู้ในด้านพระวินัย ดังนั้น กระบวนการสืบต่อศาสนทายาทในระยะหลังจึงไม่เพียงแก่การบวชเข้ามาแล้วบำเพ็ญเพียรจนบรรลุธรรม และอบรมสั่งสอนศิษย์ให้บรรลุตามเท่านั้น แต่ยังได้มีการเรียน การสอนเพื่อให้เกิด การสืบสานความรู้ทางด้านพระธรรมวินัย อาจจะกล่าวได้ว่า การสืบต่อศาสนทายาทในพระพุทธศาสนานั้น การบวชเรียน คือ ส่วนประกอบที่สำคัญนั่นเอง

นับเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน การบวชได้ปรับเปลี่ยนไปจากครั้งอดีตที่มีผู้บวชจำนวนมาก มีระยะเวลาการบวชนานเริ่มมีแนวโน้มจำนวนผู้บวชน้อยลง ระยะเวลาในการบวชสั้นลง การบวชเช่นนี้ไม่เกินความจริงที่ท่านพุทธทาส ได้เคยปรารภเรื่องการบวชเพียงระยะสั้น ในการอบรมข้าราชการที่บวชในช่วงฤดูร้อนว่า

ปัญหาเฉพาะหน้าก็คือ การไม่นิยมเข้ามาบรรพชาอุปสมบทของกุลบุตร หรือการบวชเข้ามาเพียงชั่วไม่กี่วัน ชั่ว 7 วัน คูจะมากยิ่งขึ้นทุกที ดูน่าเป็นห่วง ว่าในอนาคตอันใกล้นี้ พระจะไม่ค่อยมีในแต่ละวัด (พุทธทาสภิกขุ, 2543 ก, หน้า 9)

จากปรากฏการณ์ของการบวชในปัจจุบัน เริ่มฉายภาพการต่อรองจากปัญหาด้านความเชื่อภายใต้ระบบคิดชุดใหม่ที่สมทานความทันสมัยนิยม ไม่ว่าจะเป็นการจัดงานใหญ่โต มีมหรสพ ที่ปั้นแต่งความอยาก ทั้งอยากเป็นผู้มีอันจะกิน อยากเป็นที่ชื่นชมของเพื่อนบ้าน เป็นต้น ปรากฏการณ์ที่ฉายภาพออกมาทุกครั้งเมื่อมีการบวชในหมู่บ้าน ชุมชน เป็นสิ่งที่กลายเป็นวัฒนธรรมการเอาอย่างที่ยากเกินการแก้ไขจะมีก็แต่เพียงชะลอและปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทที่ใกล้เคียงกันเท่านั้น ซึ่งปรากฏการณ์ของการบวชที่มาจากข้อเท็จจริงชุดการบวชตามวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นผลทำให้ระยะเวลาของการบวชสั้นลง บางครั้งการบวชก็เป็นเพียงพิธีกรรมชำระล้างสิ่งไม่ดี สิ่งที่ไม่ต้องการ อีกทั้งยังเป็นการตอกย้ำอำนาจเหนือธรรมชาติที่ผูกไว้ในชุดความเชื่อที่ผ่านการบนบานศาลกล่าว จึงเป็นอีกหนึ่งเหตุผลที่ทำให้การบวชในปัจจุบันถูกลดทอนความหมายและถูกสร้าง ความหมายชุดใหม่ขึ้นมาทับ/ ซ้อน ความหมายชุดเดิม การบวชเพื่อต้องการจะศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมดังเช่นอดีตกลายเป็นการบวชเพียงเพื่อสนองตอบความเชื่อในชุดความหมายใหม่เท่านั้น

คำถาม คือ ทำไมการบวชเป็นศาสนทายาทจึงไม่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน? และการบวชมีความหมายเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร? จากคำถามดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยใคร่อยากรู้ อยากค้นหา เพื่อให้งานวิจัยชิ้นนี้เป็นองค์ความรู้ชุดใหม่ที่ฉายภาพให้เห็นถึงพัฒนาการของการบวชเป็นศาสนทายาทตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำถามของการวิจัย

ทำไมการบวชเป็นศาสนทายาทอยู่ระยะยาวสืบทอดพระพุทธานุศาสนาดังมีจำนวนลดน้อยลง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของการบวชเป็นศาสนทายาทกับการสืบทอดพระพุทธานุศาสนาดังมีจำนวนลดน้อยลง
2. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์และเหตุผลของการบวชเป็นศาสนทายาทกับการสืบทอดพระพุทธานุศาสนาดังมีจำนวนลดน้อยลง

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยที่ต้องการศึกษาให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียดและลึก โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

ด้านเนื้อหา ศึกษาพัฒนาการของการบวชเป็นศาสนทายาท กับการสืบทอด
พระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน ศึกษาความหมายของการบวชที่
เกิดขึ้นในแต่ละช่วงพัฒนาการของการบวช และปัจจัยที่เป็นผลกระทบกับปรากฏการณ์การบวช
ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ที่มาจากด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม
ด้านเวลา ระยะเวลาทำการศึกษา 18 เดือน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงพัฒนาการของการบวชเป็นศาสนทายาทกับการสืบทอดพระพุทธศาสนา
เถรวาทในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ทราบถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการบวชเป็นศาสนทายาทกับการสืบทอด
พระพุทธศาสนาเถรวาท ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
3. ทราบถึงความหมายของการบวชในอดีต และปัจจุบันในสังคมไทย
4. เกิดองค์ความรู้ชุดใหม่เกี่ยวกับการบวชทั้งในอดีตและปัจจุบัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

การบวช หมายถึง การเปลี่ยนแปลงจากสถานภาพเพศฆราวาสเป็นพระภิกษุสามเณร
การอุปสมบท หมายถึง การบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา (ราชบัณฑิตยสถาน,
2523, หน้า 459)

การบรรพชา หมายถึง การบวชเป็นสามเณร

การบวชเป็นศาสนทายาท หมายถึง การบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร

การสืบทอดพระพุทธศาสนา หมายถึง พุทธบริษัท 4 ทั้งที่บวชศึกษาเล่าเรียน
และปฏิบัติธรรม และไม่ได้บวช ได้นำหลักธรรมไปปฏิบัติ เผยแผ่ และรักษาคำสอน

เถรวาท หมายถึง นิกายที่ยึดหลักปฏิบัติเดิมตามธรรมวินัยในพระไตรปิฎกไม่มี
เปลี่ยนแปลง

พระภิกษุผู้บวชระยะสั้น หมายถึง ผู้บวช 1 วัน 3 วัน 5 วัน 7 วัน 15 วัน 3 เดือน 1 พรรษา
ผู้บวชใหม่ หมายถึง เริ่มจากวันบวช อยู่ถึง 4 พรรษา ยังไม่พ้นนิสสัยมุตตกะ ตามพระวินัย
พระภิกษุผู้บวชระยะยาว หมายถึง ผู้บวช 5 พรรษาขึ้นไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบวชเป็นศาสนทายาทกับการสืบทอดพระพุทธศาสนาเถรวาท ในสังคมไทย เป็นเรื่องเกี่ยวกับระบบคิด ระบบคุณค่า ระบบสัญลักษณ์ การปรับตัว การแลกเปลี่ยน และสิ่งที่มีลักษณะเป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม เพราะฉะนั้น การจะเข้าใจ การบวช นั้นจะต้อง คิดเสมอว่าปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งย่อมมีความหมายที่หลากหลายซ่อนอยู่เบื้องหลัง เราจะต้องมองให้ทะลุภาพบังตาที่กดทับอยู่ แล้วทำการตีความเชื่อมโยงกับบริบทที่ศึกษา พร้อมกับเชื่อมร้อยให้ได้ภาพที่ชัดเจนที่จะทำให้เราเข้าใจในการบวช การคิดและกระทำอย่าง มีระบบเช่นนี้จึงกลายเป็นวิธีวิทยา การทำความเข้าใจการบวชที่เป็นองค์รวม บนฐานของ Area study ที่สมบูรณ์

ดังนั้นจึงใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพราะจะทำให้มีพลัง ในการวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ ได้อย่างละเอียดรอบด้านและเห็นความเชื่อมโยงของตัวแปรต่าง ๆ ในการปฏิสัมพันธ์กันจนกลายเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนฐานของ การบวช ในพระพุทธศาสนา”

ลักษณะเด่นของการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ เป็นงานวิจัยที่สามารถรวบรวมข้อมูล ให้ได้ภาพรวมทั้งหมด เป็นการทำความเข้าใจปรากฏการณ์หรือสภาพปัญหาในบริบทหรือเงื่อนไข สภาพแวดล้อมที่ปรากฏการณ์นั้น ๆ เกี่ยวข้องอยู่ (Contextual) โดยมุ่งที่การตีความ (ชาย โพธิธิตา, 2552, หน้า 35) เพราะบางครั้งปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมมีความหมาย ที่ลึกซึ้งซ่อนอยู่เกินกว่าที่จะปรากฏให้เห็น เพราะฉะนั้นการตีความที่ดีจะต้องพาเข้าสู่หัวใจ ของเรื่องที่ทำการศึกษา

สำหรับขั้นตอนและกระบวนการนั้น เริ่มต้นจากการสร้างฐานความคิด ซึ่งเป็นรากฐาน สำคัญที่จะนำร่องกระบวนการทัศน์ของผู้วิจัยและเป็นตัวกำหนดทิศทางในการวิจัยด้วย วิธีวิทยาการ วิจัยจะขึ้นอยู่กับฐานคิดที่อาศัยมุมมองทางด้านการมีปฏิสัมพันธ์เป็นหลัก เป็นการมองให้เห็น เงื่อนไข สภาพแวดล้อมและความเชื่อมโยงของสิ่งต่าง ๆ หรือมองในบริบทของปรากฏการณ์ เป็นการใช้มุมมองที่หลากหลายมาทำความเข้าใจอย่างผสมกลมกลืน

ขั้นแรก เป็นการมองให้เห็นภาพรวมอย่างหยาบทั้งระบบก่อน แล้วจึงจำแนกสิ่งที่ เป็นองค์ประกอบที่เป็นเรื่องปลีกย่อยลงไป เพื่อแยกส่วนศึกษาเจาะลึกเป็นกรณี ๆ แต่ยังคง ความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของแต่ละเรื่องไว้กับระบบ

ส่วนขั้นตอนและวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ต้องมีการจำแนกปรากฏการณ์ว่ามีอะไรบ้าง ใครเกี่ยวข้องกับใคร เกี่ยวข้องกันอย่างไร ขั้นตอนต่อไปเป็นเรื่องของความรู้และความเข้าใจของ ผู้วิจัยที่จะให้คำอธิบายปรากฏการณ์ โดยต้องศึกษาเรียนรู้วิธีวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคนี่

อยู่ในปรากฏการณ์หรือความสัมพันธ์นั้น ๆ รู้ถึงความหมายว่า มีความหมายและความสำคัญ ต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างไร

การวิจัยเชิงสหวิทยาการในมิติของการปฏิสัมพันธ์นั้น นอกจากจะต้องมองให้เห็น ภาพรวมหรือมองปรากฏการณ์เป็นองค์รวมแล้ว ยังต้องมองปรากฏการณ์ที่กำลังศึกษานั้นอย่าง เป็นพลวัตและปรากฏการณ์นั้นอยู่ในบริบท (เงื่อนไขสภาพแวดล้อม) อะไรบ้าง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จะดำเนินการจากกิจกรรมที่ง่าย ไปสู่ความยุ่งยาก (ชัชชนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2552, หน้า 131) ดังนี้

1. ข้อมูลจากเอกสาร

โดยเริ่มจากการรวบรวมหนังสือ เอกสาร งานวิจัย และสื่อต่าง ๆ ที่บันทึกเรื่องราว ของการบวชในพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ของคนกับการบวช เป็นข้อมูลหลักที่ใช้ค้นหา เป็นต้น เสร็จแล้วทำการแบ่งแยกประเภทและจัดหมวดหมู่ของข้อมูลจากเอกสาร

2. ข้อมูลจากภาคสนาม

ข้อมูลจากภาคสนามเป็นข้อมูลที่เกิดจากปฏิบัติการในพื้นที่และสนามวิจัยไม่ว่าจะเป็น

2.1 การพูดคุย ชักถาม และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่กำหนดไว้ (Key-informants)

ทั้งที่ชาวบ้านทั่วไป เจ้าของงานบวช พระบวชใหม่ ตั้งแต่วันบวชถึง 4 พรรษา และพระอุปัชฌาย์ โดยใช้วิธีการสอบถามแบบกึ่ง โครงสร้างที่อาศัยแนวการสอบถามเป็นเครื่องมือ ในประเด็น เกี่ยวกับข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น กับการบวช โดยได้พูดคุยและสอบถามกับบุคคลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1.1 ชาวบ้านทั่ว ๆ ไป เจ้าของงานบวช โดยคำนึงถึงความแตกต่าง ทางเพศ

อายุ วัย สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา เป็นต้น

2.1.2 ผู้นำในชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ครู เจ้าอาวาส

2.1.3 พระบวชใหม่ คือ พระบวชเริ่มตั้งแต่วันบวชถึง 4 พรรษา และพระอุปัชฌาย์

2.2 การสังเกตการณ์ทั้งที่มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

กับกิจกรรมการบวช

การตรวจสอบข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยจะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลใน 2 รูปแบบที่นิยมใช้กัน ดังนี้

1. การตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เป็นรูปแบบการตรวจสอบข้อมูลที่ใช้มุมมองหลากหลาย (Triangulation) ด้วยเทคนิคการตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน เช่น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลจากการสังเกตการณ์โดยตรง (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2552, หน้า 131)
2. การตรวจสอบข้อมูลจากเอกสาร จะใช้เทคนิคในการตรวจสอบแบบการวิพากษ์ภายนอก เช่น ลักษณะการเขียน และการวิพากษ์ภายใน เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาของเอกสารว่ามีความน่าเชื่อถือเพียงใด

การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกิจกรรมการจำแนกและจัดระบบข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้จนเกิดการอิมตัวของข้อมูล (องอาจ นัยพัฒน์, 2551, หน้า 233) เพื่อให้เข้าใจถึงแบบแผน ความหมาย และความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคมไทย และทำความเข้าใจกับความหลากหลาย แยกแยะเงื่อนไข เพื่ออธิบายสาเหตุความสัมพันธ์นั้น ๆ รวมทั้งอธิบายการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้มุมมองทั้งจากคนใน คือ การเป็นพระอุปัชฌาย์ และคนนอก คือ ตัวผู้วิจัย จากนั้นจึงสังเคราะห์ เชื่อมโยง และนำเสนอผลงานวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของการบวช

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2542, หน้า 2) กล่าวว่า การบวช เป็นภาษาไทยซึ่งถอดความมาจากคำว่า ปุพฺพชฺชา หรือ บรรพชา ในภาษาบาลี ซึ่งการใช้คำว่า บรรพชาในภาษาไทย จะหมายถึง การบวชเป็นสามเณร ถ้าจะบวชเป็นพระภิกษุต้องมีการบวชอีกชั้นหนึ่ง เรียกว่า “อุปสมบท”

พุทธทาสภิกขุ (2543 ข, หน้า 5) ได้ความหมายของคำว่า การบวช หรือ ปุพฺพชฺชา ในภาษาบาลีนี้ส่วนใหญ่ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายแตกต่างกันนัก เพราะเมื่อแปลตามรูปศัพท์เป็นภาษาบาลี จะมีรากศัพท์คือ ป+วช (อ่านว่า ปะ+วะชะ) โดย ป แปลว่า ทัวหรือสิ้นเชิง, วช แปลว่า ไป หรือ เว้น, คำว่า ป+วช จึงแปลว่า ไปโดยสิ้นเชิง หรือเว้นโดยสิ้นเชิง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2548, หน้า 15) ให้ความหมาย คำว่า บวช ว่า เป็นการออกหรือเว้นจากความประพฤติชั่ว ได้แก่ การหลีกออกจากบ้านเรือนไปหาที่สงัดไกลจากบ้านเรือน เช่น ในป่า ทำที่พักพออาศัยอยู่ได้ เช่น บรรณศาลา เพื่อทำความสงบระงับชั่วคราวยั้ง ตลอดไปบ้าง เขาถือกันว่าเป็นการประกอบกรกุศลหรือบุญอย่างสูง

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตฺโต) (2536, หน้า 8) ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ สถานการณ์ พุทธศาสนาพลิกหายนะเป็นพัฒนา มีใจความว่า การบวชเณรนี้เป็นส่วนสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นศาสนทายาท เป็นผู้ที่บวชเข้ามาแล้วมีโอกาสเล่าเรียนมาก และส่วนใหญ่จะได้เล่าเรียนพระธรรมวินัย เพราะวัยอยู่ในระยะเวลาที่จะเล่าเรียนศึกษา ช่วงเวลาของการที่จะเล่าเรียนได้ก็เต็มที่ หลังจากเรียนแล้วก็มีเวลาอีกมากที่จะทำงานให้พระศาสนาต่อไป แต่ปัจจุบันนี้เราหาสามเณรได้ยากสำหรับในภาคกลางนี้หาสามเณรได้ยากอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในเมืองแทบจะไม่มีเด็กบวชเลย จนกระทั่งเราต้องใช้วิธีจัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อน อันนี้เป็นทางออกอย่างหนึ่ง ถึงแม้จะแก้ไข ปัญหาที่แท้จริงไม่ได้ แต่ก็ยังเป็นตัวผ่อนเบาว่าให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสรู้จักพระศาสนาบ้าง แต่เราจะหวังให้เณรเหล่านี้มาเป็นผู้รับผิดชอบดูแลการพระศาสนาต่อไป

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) (2549 ก, หน้า 1-2) ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ โอวาทคำสอนสำหรับพระภิกษุผู้บวชใหม่ มีใจความว่า การบวชนี้บวชกันด้วยความสมัครใจ นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบันนี้ เราบวชโดยไม่มีใครบังคับ และไม่มีความจำเป็นอย่างใดที่จะบังคับ ถ้าจะเป็นการบวชที่บริสุทธิ์และถูกต้อง เราควรจะทำนิกถึงข้อที่สมัครใจบวชเอง กล่าว

คำขอบรรพชาและขออุปสมบทด้วยความรับผิดชอบของตนเอง จึงจำเป็นที่จะต้องรักษาเกียรติยศของตนเองในการที่จะประพฤติและกระทำให้สมกับคำว่า การบรรพชาและอุปสมบทนี้ เราขอรับไปถือปฏิบัติด้วยความสมัครใจของตนเอง ถ้ามีจะนั้นแล้ว ก็จะเป็นการเสียเวลา

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9 ราชบัณฑิต) (2545 ก, หน้า 23-24) ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ ภารกิจเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา มีใจความว่า การบวชเป็นสามเณร แม้ว่าการคณะสงฆ์จะมีหลักสูตรและกำหนดให้เป็นภาระหน้าที่ของพระสังฆาธิการ จัดการเรียนการสอนแก่พระภิกษุและสามเณร ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่เพียงพออยู่ดี ยกตัวอย่าง เช่น ในขณะนี้เรามีวัดทั้งวัดเล็กวัดใหญ่ อยู่ในเมืองและชนบททั่วประเทศประมาณ 30,000 วัดเศษ มีพระภิกษุ สามเณร อยู่ประมาณ 300,000 รูป เฉลี่ยแล้วจะอยู่ที่วัดละ 10 รูป ในจำนวน 10 รูป หากว่าเรามีพระที่มีศักยภาพสูง เป็นที่น่าพอใจ เรียกว่าได้มาตรฐานวัดละ 1 รูป เท่านั้น พระพุทธศาสนาของเราไปรอดแน่นอน แต่เวลานี้มีใช้เช่นนั้น เราต้องยอมรับความจริงกันก่อนว่า เวลานี้วัดบางวัดไม่มี กลายเป็นวัดร้าง หรือยังไม่ทันร้างแต่ก็ไม่มีพระอยู่ประจำ นี่ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง มีพระอยู่กันรูปสองรูป ซึ่งเป็นพระที่เฝ้าวัด ยังไม่มีศักยภาพพอที่จะทำภารกิจที่ต้องการได้ แม้จะพยายามผลิตพระที่มีศักยภาพเท่าไรก็ยังไม่พอ

พระศรีธรรมโศภณ (ปรีชา ปริญาโน ป.9) (2530, หน้า 15) ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ ประเพณีไทยอีสาน ได้ใจความสำคัญว่า การบวชนั้น ถ้าเป็นสามเณร เรียกบรรพชา ถ้าเป็นพระภิกษุ เรียกอุปสมบท มี 3 อย่างคือ 1. พระพุทธเจ้าบวชให้ ด้วยเปล่งวาจาว่า มาเถิดพระภิกษุ ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อพ้นทุกข์โดยชอบเถิด เรียก เอหิภิกขุอุปสัมปทา 2. พระสาวกบวชให้ ด้วยเปล่งวาจาว่า พุทธัง สรณัง คัจฉามิ ชัมมัง สรณัง คัจฉามิ สังฆัง สรณัง คัจฉามิ เรียก ติสระณคมนูปสัมปทา 3. พระสงฆ์ 5 รูป รวมทั้งพระอุปัชฌาย์บวชให้ด้วยการสวดญัตติ 1 ครั้ง อนุสาวนา 3 ครั้ง รวมเป็น 4 ครั้ง เรียก ญัตติจตุตถกรรมวาจา การบวชข้อที่ 3 นี้เป็นการบวชที่ทำอยู่ในปัจจุบันนี้

เมื่อ ค.ศ. 1970 Bunnag (1970, p. 35) ได้เขียนบทความที่กล่าวถึง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระกับชาวบ้านในสังคมไทยภาคกลาง ในความทรงจำของพระยาอนุমানราชชน ซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือสยามสมาคม ในบทความนี้ Bunnag ได้พยายามชี้ให้เห็นถึงบทบาทของพระภิกษุทางด้านต่าง ๆ อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาบวชในพุทธศาสนา นั่นคือ แรงงูใจของการบวชเป็นพระภิกษุนั้นเป็นแรงผูกพันทางสังคม (Social ties) มากกว่าจะเป็นแรงงูใจทางการแสวงหาความหลุดพ้น เพราะมีบุคคลจำนวนไม่น้อยที่เล็งเห็นความสุขสบายจากการบวช และการได้รับความเคารพนับถือและยกย่องจากชาวบ้านเป็นผลตอบแทน

จากแนวคิดดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า การบวชมี 2 อย่าง คือ การบวชเป็นสามเณร เรียกว่า บรรพชา และบวชเป็นพระภิกษุเรียกว่า อุปสมบท มีความหมายว่า ไปโดยสิ้นเชิง หรือเว้นโดยสิ้นเชิง เป็นการเว้นจากการประพฤดิชั่ว บวชประกอบกุศลคุณงามความดี ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการบวชเป็นสามเณรลดลง สามเณรถือว่าเป็นเหล่ากอของสมณะ เป็นทายาทต่อจากพระ เพราะต่อไปต้องอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ในการบวชก็ควรจะบวชด้วยศรัทธา ตั้งใจกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทได้ด้วยตนเอง ภารกิจในการบวชถึงจะปฏิบัติเต็มที่เต็มกำลัง ปัจจุบันมีวัดจำนวนประมาณ 3 หมื่นกว่าวัด มีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แต่หาพระอยู่ไม่ค่อยได้ ที่มีพระภิกษุอยู่ก็เป็นพระเฝ้าวัดเฉย ๆ แบบไม่ค่อยมีคุณภาพ บางส่วนจำเป็นต้องปล่อยให้เป็นวัดร้างไม่มีพระอยู่จำพรรษา ขาดพระภิกษุผู้สืบทอดต่อพระพุทธศาสนา

กาญจนา ชินนาค (2543, หน้า 46-47) เป็นการศึกษาประเพณีพิธีกรรมการบวชของชาวไทยเชื้อสายมอญ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พบว่า การบวชพระถือเป็นประเพณีกรรมที่ชาวไทยเชื้อสายมอญ ได้ยึดถือและผู้เลื่อมในพระพุทธศาสนาทุกคนถือปฏิบัติกันเป็นปัจจัยสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งของชีวิตที่จะเปลี่ยนสภาพของชายหนุ่มไปสู่การเป็นผู้มีความรู้ในทางธรรม ความศรัทธาในการบวชเมื่อชายหนุ่ม มีอายุครบ 20 ปี จะต้องผ่านพิธีกรรมการบวช โดยเชื่อว่าพ่อแม่จะได้บุญ เมื่อสึกแล้วจึงแต่งงานได้ แต่ถ้าแต่งงานก่อนบวชพ่อแม่จะได้บุญครั้งเดียว โดยภรรยาจะได้อีกครั้งหนึ่งในสังกมการบวช คือ กระบวนการจัดเกลาทางสังกมอย่างหนึ่ง เป็นการให้การอบรมศึกษาตามหลักพุทธศาสนาที่สอนให้เป็นคนดีมีศีลสมาธิและรู้จักอดทน เมื่อสึกออกมาแล้วจะได้เป็นผู้ใหญ่ และสามารถเป็นผู้นำครอบครัว ความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาเป็นพลังผลักดันให้เกิดพิธีกรรม ซึ่งเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจของคนในตระกูล เครือญาติ และเพื่อนบ้าน การบวชของชาวมอญอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ถือเป็นพิธีกรรมสำคัญของชีวิตขั้นหนึ่งของชีวิตที่เปลี่ยนสภาพของชายหนุ่มให้กลายเป็นผู้ใหญ่อย่างสมบูรณ์ ในพิธีการบวชนี้จะเริ่มต้นตั้งแต่ก่อนบวชประมาณ 1 เดือน หรือ 15 วัน จะนำผู้ที่บวชไปฝากพระ การฝากพระ คือ การให้ผู้ที่จะบวชเข้าไปอาศัยอยู่ในวัด ใช้ชีวิตกินนอนอยู่ที่วัด หัดสวดมนต์ถือเป็นการเตรียมตัวก่อนบวช เมื่อถึงวันบวชจะมีขั้นตอนการขอบวชและการขอขมาลาบวช โดยการนำอาหารเครื่องเช่น ไหว้ต่าง ๆ ไปบูชาบอกกล่าวต่อผีบรรพบุรุษผีปู่ย่าตาทวดที่เรือนเป็นการแสดงความเคารพ รวมทั้งไปบอกกล่าวขอขมาลาโทษต่อศาลเจ้าพ่อที่รักษาหมู่บ้าน นอกจากนี้จะต้องนำรูปเทียนหมากพลูใส่พานเพื่อขอขมาลาโทษในการลาบวชต่อญาติผู้ใหญ่ทุกคน รูปแบบการบวชของมอญจะมีการจัดงานสองวัน คือ วันสุกดิบน้อย จะเป็นการจัดเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงแขก จัดข้าวของต่าง ๆ ไว้ให้พร้อม และวันสุกดิบใหญ่ คือ ก่อนวันบวชจริงจะต้องนำ

พานดอกไม้ บายศรี ขบวนญาติมิตรและแห่จากบ้านไปวัด ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงนั้น และวันสำคัญคือวันบวชคือ มีการโกนผมและการบวชที่วัด

ประหยัด เกษม (2547, หน้า 34) ศึกษาเอกสารไทยธรรมณ์ เกี่ยวกับงานบวช กล่าวถึง ประเพณีการทำบุญของคนไทย ผู้นับถือพระพุทธศาสนาในเทศกาลก่อนเข้าพรรษาอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีและยังเป็นที่นิยมทำกันอยู่แม้ทุกวันนี้ คือ ประเพณีการบวช บวช มาจากศัพท์สันสกฤต ปรวฺรช ความหมายตามศัพท์ หมายถึง การสละท้าว คือ สละทุกสิ่งทุกอย่าง ท่านเจ้าคุณพุทธทาส อธิบายว่า การบวช คือ การสละการมีทรัพย์ การสละวงศ์ญาติ การเลิกละการนุ่งห่มอย่างฆราวาส การเลิกละการกินอย่างฆราวาส การเลิกละอาการกิริยาวาจา และความรู้สึกลึกลับคิดอย่างฆราวาส การเลิกละการใช้สอยอย่างฆราวาส ยังกล่าวอีกว่า การบวชเป็นการย่นระยะความดับทุกข์ให้สั้นเข้า และต้องการทำความดับทุกข์ให้ได้ในชาตินี้ นี่คือเป้าหมายสูงสุดของการบวช ซึ่งปัจจุบันอาจจะมีน้อยคนที่จะบวชตามเป้าหมายนี้ ส่วนใหญ่จะบวชตามประเพณีเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนากันทั้งนั้น

พระปลัดบังเอิญ พลวโร (พลพิพัฒน์) (2552) ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาคุณค่าของการบวชที่มีต่อสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า การถือเพศเป็นพระภิกษุ สามเณร โดยเปลี่ยนภาวะจากความคิดเป็นคนธรรมดาสามัญ หรือเป็นคฤหัสถ์มาเป็นบรรพชิต เพื่อศึกษาปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นการฝึกฝนอบรมตนให้พ้นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรละเว้นหมายความว่า สิ่งใดที่เป็นไปเพื่อความหมกมุ่นมัวเมา ก็เว้นสิ่งนั้นเสีย ตามประเพณีของชาวไทยชายไทยที่มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ควรบวชในพระพุทธศาสนา เพราะถือว่าเป็นผู้บรรลุนิติภาวะแล้วและกำลังจะเป็นผู้ใหญ่ มีใจคอหนักแน่นอดทนต่อความหิวกระหาย และอยู่ในภาวะที่สังเกตเห็นประโยชน์ของการบวชได้ รวมทั้งผู้ที่มีอายุหย่อนกว่า 20 ปี ก็ขอบวชเป็นสามเณร ซึ่งอาจจะสามารถบำเพ็ญตนให้หลุดพ้นจากกิเลส อันเป็นเหตุให้ดับทุกข์

พระเอกชัย พัฒนะสิงห์ (2550) ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวัง และเจตคติของชาวพุทธที่มีต่อการบรรพชาอุปสมบทตามประเพณีไทย ในพระพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า การบวชเป็นเรื่องที่คนในสังคมไทยเห็นว่าเป็นประเพณีมาตั้งแต่โบราณ การบวชหรือการบรรพชาอุปสมบทเป็นการยอมรับในครอบครัวว่าลูกชายที่นับถือยึดมั่นในพระพุทธศาสนาควรปฏิบัติและได้เกิดเป็นความเชื่อ จนมีการปฏิบัติมาจนปัจจุบัน ด้วยเชื่อว่าการบวชเป็นการทดแทนพระคุณบิดามารดา เป็นการฝึกหัดขัดเกลานิสัย และเมื่อบวชแล้วจะได้บุญ จึงเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้บุคคลแสดงออกทางพฤติกรรมทั้งภายในจิตใจและการกระทำ

พระเฉลิมชาติ ชาตวิโร (อิทธะรงค์) (2551) ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง กระบวนการพัฒนาจริยธรรมผ่านการบวช ผลการวิจัยพบว่า พระนวกะตัดสินใจบวชโดยมีเหตุผลหลักคือ เพื่อทดแทนบุญคุณของบิดามารดา และผู้มีพระคุณ เพื่อการฝึกฝนอบรมและพัฒนาตนเองและเพื่อแสวงหาสังฆธรรมของชีวิต ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกอบรม ทั้งในด้านวิปัสสนากัมมัฏฐาน ด้านวิชาการ และด้านกิจกรรม พบว่า ทำให้พระนวกะมีการพัฒนาทางจริยธรรม ในด้านกาย วาจา และจิตใจ อยู่ในระดับมาก โดยจริยธรรมด้านกายได้จากกระบวนการฝึกอบรม ด้านวิชาการมากที่สุด จริยธรรมด้านวาจาจากกระบวนการฝึกอบรมด้านกิจกรรมมากที่สุด และจริยธรรมด้านจิตใจจากกระบวนการฝึกอบรมด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานมากที่สุด กระบวนการพัฒนาจริยธรรมทั้ง 3 ด้าน มีลำดับขั้นตอนการฝึกอบรมในแต่ละกระบวนการคล้ายคลึงกันคือ เริ่มต้นจากการปลูกศรัทธาสรางนันทะ และสิ้นสุดลงที่นำไปประยุกต์ในชีวิตประจำวัน สำหรับการเปรียบเทียบระดับการพัฒนาจริยธรรมผ่านการบวชในความคิดเห็นของพระนวกะ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า อายุ สถานภาพสมรสก่อนบวช อาชีพก่อนบวช และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนก่อนบวช ที่ต่างกันจะมีระดับการพัฒนาจริยธรรมผ่านการบวชแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พระครูโสภณภัทรกิจ (พระมหาหงชาติ คำเวียง) (2547) ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐานที่ 3: ปฏิบัติตนเป็นศาสนทายาทที่ดี โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนพุทธธรรมวิทยา วัดทรงศิลา จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การพัฒนาดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาตามมาตรฐานที่ 3 ปฏิบัติตนเป็นศาสนทายาทที่ดีในครั้งนี้ ศึกษานักเรียนที่เป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา จำนวน 30 รูป ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น แต่ยังมีบางประเด็นที่ต้องแก้ไขปรับปรุง และพัฒนาต่อ คือ การดูแล เอาใจใส่อย่างกัลยาณมิตรจากผู้ปกครอง และการสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการปฏิบัติดีเพื่อเป็นเกราะ และสร้างสัมพันธ์ระหว่างคณะครูอาจารย์ ผู้ปกครองนักเรียน และชุมชนรอบข้างร่วมมือกันในการพัฒนาดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญที่สุดคือเพื่อพัฒนาศักยภาพของนักเรียนให้มีความรู้คู่กับคุณธรรม

ณัฐภัทร ไพรศรี (2552) ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การบวช: กระบวนการจัดเกลาสู่ความเป็นศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า

1. กระบวนการจัดเกลาทางสังคมก่อนที่ผู้บวชเข้ามาบวชสู่สถาบันสงฆ์นั้น ผู้ที่เข้ามาบวชล้วนเป็นผู้ที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่ก่อนแล้ว จึงมีวัตถุประสงค์ในการบวชที่คล้ายคลึงกัน โดยส่วนมากก็เพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดา และหลายท่านบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนหลักธรรม ปฏิบัติธรรม เพื่อความสบายใจ เพื่อความพ้นจากทุกข์ ผู้วิจัยมองกระบวนการออกเป็น

3 ระยะ คือ ระยะเตรียมขู่การขัดเกลา ระยะเข้าสู่การขัดเกลาสู่ความเป็นสงฆ์ และ ระยะสู่การสวมบทบาทพุทธศาสนทายาท

2. เงื่อนไ้ภายใน และภายนอก ที่ส่งเสริมต่อกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของสถาบันสงฆ์ เงื่อนไ้ภายในมี 2 คือ เงื่อนไ้ของตัวผู้บวชเอง และเงื่อนไ้ของวัด โดยเงื่อนไ้ของผู้บวชมีอยู่ 5 ประการ คือ ระยะเวลาในการบวช ความศรัทธาของผู้บวช ความเข้มข้นของกระบวนการ แรงจูงใจ และ ภูมิหลังของผู้บวช เงื่อนไ้ทางวัดมีอยู่ 4 ประการ คือ เครื่องมือที่ใช้ในการขัดเกลา บุคลากรในการขัดเกลา รูปแบบวิธีการในการขัดเกลา และเนื้อหาที่ใช้ในการขัดเกลา ส่วนเงื่อนไ้ภายนอก มี 3 อย่าง คือ การยกระดับฐานะทางสังคม ค่านิยมทางสังคม และ ภาวะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลง

กระบวนการขัดเกลาสู่ความเป็นศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาของไทย อาศัยประเพณีการบวชในปีหนึ่ง ๆ มีผู้บวชเป็นจำนวนมาก ซึ่งกุลบุตรผู้ที่เข้ามาบวชเหล่านี้ หากมีกระบวนการขัดเกลาที่ดี ผู้ที่บวชอยู่ต่อก็จะได้เป็นพระสงฆ์ของพระพุทธศาสนาต่อไปและหากลาสิกขาไปก็จะเป็นอุบาสกที่ดีของพระพุทธศาสนาในทางตรงกันข้ามหากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของสถาบันสงฆ์ไม่มีประสิทธิภาพ ถ้ายังอยู่เป็นพระภิกษุต่อก็ไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อพระศาสนา อาจเกิดผลเสียต่อพระศาสนาด้วยซ้ำ เพราะการไม่เรียนไม่รู้ ไม่ประพฤติปฏิบัติทำให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และเมื่อลาสิกขาออกไปแทนที่พระพุทธศาสนาจะได้ศาสนิกที่มีความศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนาเพราะเคยบวชเรียนและได้ใกล้ชิดกับพระศาสนา แต่กลับทำให้กุลบุตรที่ไปบวชและใกล้ชิดกับพระศาสนานั้นมีศรัทธาในศาสนาลดน้อยลงก็ได้ เพราะการไม่ได้เรียนไม่ได้รู้ไม่ได้รับการศึกษาอย่างถูกต้อง การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้ทฤษฎีกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นแนวทางในการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการขัดเกลาทางสังคมของสถาบันสงฆ์ในด้านเครื่องมือ บุคลากร การ และเงื่อนไ้ภายนอก และเงื่อนไ้ภายในที่มีต่อการขัดเกลาทางสังคมของสถาบันสงฆ์และการบวช

พระมหากิตติพัฒน์ ศรีนา (2550) ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาท เนื่องด้วยการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ในเขตกรุงเทพมหานคร และจังหวัดราชบุรี

การศึกษาวิจัยภาคเอกสาร พบว่า ธรรมทายาท ปรากฏในพระไตรปิฎก 4 แห่ง ส่วนคำว่าศาสนทายาท ปรากฏในอรรถกถา 2 แห่ง ซึ่งมีการใช้ในความหมายที่ต่างกัน และเมื่อได้พิจารณาตามอักษร จึงพบว่า คำนี้ไม่ตรงกับความหมายที่นักการศึกษาในประเทศไทยส่วนใหญ่ใช้กันในปัจจุบัน แต่เมื่อได้วิเคราะห์จะพบความเชื่อมโยงกันทั้งหมดระหว่างคำว่า ธรรมทายาท และคำว่าศาสนทายาท ในอรรถกถาทั้ง 2 แห่ง และแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในมหาปรินิพพานสูตร

นอกจากนี้ยังได้พบวิธีการสร้างศาสนทายาทและการสืบทอดศาสนาในอดีตซึ่งได้มีผลสืบมาจนถึงปัจจุบันด้วย แต่จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกลับพบว่า การบวชระยะสั้นในปัจจุบันนี้กำลังกลายเป็นสาเหตุให้เกิดวิกฤตพระสงฆ์ศาสนาทายาทของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะทำให้จำนวนและคุณภาพของพระสงฆ์ศาสนาทายาทลดลง

การวิจัยภาคสนามพบว่า พระสงฆ์ที่บวชระยะสั้นในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดราชบุรี มีสภาพการบวชระยะสั้นที่คล้ายกัน ทั้งด้านระยะเวลา เหตุ และจุดมุ่งหมายในการบวช โดยส่วนใหญ่ลงนามบวชประมาณ 15 วัน เพื่อหาความสงบชั่วคราว โดหวังว่าจะได้แสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ผลการศึกษาจากแบบสอบถามเกี่ยวกับสาเหตุของการบวชระยะสั้นสอดคล้องกับผลจากการสัมภาษณ์ งานวิจัยนี้เสนอแนวทางป้องกันและแก้ไขวิกฤตศาสนทายาท โดยวิธีการขยายเวลาของการดำรงในสมณเพศ การจัดบวชหมู่เป็นคราว ๆ ตลอดทั้งปี การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระอาวุโสกับพระบวชใหม่ การจัดระบบการศึกษาอบรมให้ผู้บวชโดยใช้หลักสูตรและบุคลากรที่เหมาะสม

พระกนกพัฒน์ นาถธมฺโม (พวงบานเย็น) (2545) ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การบวชชีในพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีในประเทศไทย จากการศึกษาทั้ง โดยแบบสอบถามและจากเอกสาร ได้พบว่า โดยภาพรวมแม่ชีไทยมีสภาพความอ่อนแอทางการศึกษามานาน โดยสถานภาพยังไม่ชัดเจนว่าทางราชการจะรับรองในฐานะเป็นนักบวชหรือไม่ มีผลให้หน่วยงานของรัฐที่จัดการศึกษาไม่สามารถสนับสนุนได้เต็มที่ เป็นเหตุให้แม่ชีไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควรจะเป็น อย่างไรก็ตาม สถาบันสงฆ์ และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้เปิดโอกาสให้แม่ชีได้เข้ามาศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา นับว่าเป็นเงื่อนไขและปัจจัยแห่งการพัฒนาที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม หากรัฐบาลโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนส่งเสริมสนับสนุนแม่ชีทางการศึกษาอย่างจริงจัง ๆ พร้อมประกาศรับรองฐานะของแม่ชีให้ชัดเจน แม่ชีก็จะสามารถช่วยพัฒนาตนเองและช่วยเหลือสังคมได้อีกมาก ทั้งในส่วนของแก้ไขปัญหาสังคม และในด้านการพัฒนาสังคมที่สำคัญได้ช่วยเป็นที่พึ่งทางใจของสตรีเพศด้วยกันอย่างมาก

พระใบฎีกาอินถนอม มหาวิโร (ศรีหาคา) (2548, หน้า ข) ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษากรณีตำบลห้วยขวาง จากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันนี้ถึงแม้ว่าชาวพุทธไทยจะยังคงมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา และได้เข้ารับการอุปสมบทเป็นจำนวนมากก็ตาม แต่เป้าหมายและรูปแบบวิธีการอุปสมบทได้เปลี่ยนไปจากเดิมจากการอุปสมบทเพื่อมุ่งบรรลุมรรคผลนิพพานมาเป็นอุปสมบทเพื่อทำตามประเพณี วิธีการอุปสมบทที่ถูกแทรกแซงจากค่านิยม ความเชื่อ และประเพณีที่ขัดต่อพระบรมพุทธานุญาต เช่น

จากความเรียบง่ายเป็นความฟุ้งเฟ้อ จากการไม่มีพิธีรีตองมาเป็นการเพิ่มพิธีกรรมใหม่เข้าไป เช่น พิธีสู่ขวัญ การหาฤกษ์ยามในการอุปสมบท รวมถึงการแต่งเครื่องเช่น ไห้วก็มีปรากฏในพิธีการอุปสมบทในปัจจุบัน ซึ่งทำให้ห่างไกลออกไปจากหลักการของพระพุทธศาสนาออกไปทุกที และนับวันก็ยิ่งเพิ่มความลึบซับซ้อนมากยิ่งขึ้น พฤติกรรมการอุปสมบทของสังคมไทยปัจจุบันจึงถูกรอบงำจากพิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยมสมัยใหม่ จนแทบจะกลืนเป้าหมายของการอุปสมบทที่แท้จริง คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่เข้าใจว่าการอุปสมบทจะต้องประกอบด้วยพิธีกรรมที่ซับซ้อน และต้องมีคนมาร่วมงานมาก การจัดงานจะต้องยิ่งใหญ่ มีมหรสพสมโภช จึงจะทำให้การอุปสมบทถูกต้อง จากพฤติกรรมการอุปสมบทของสังคมไทยปัจจุบันนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้มองย้อนกลับไป ในสมัยพุทธกาล เพื่อศึกษาหลักและวิธีการอุปสมบทที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย แล้วนำมาเปรียบเทียบหาจุดด้อยจุดต่าง รวมทั้งสาเหตุที่ทำให้การอุปสมบทเปลี่ยนไปจากเดิม และชี้จุดที่ควรแก้ไขแก่สังคม เพื่อปรับรูปแบบและวิธีการใหม่ให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ตลอดจนอิทธิพลของวัฒนธรรมประเพณีการอุปสมบทได้มีสิ่งใดบ้างที่ถูกกระแสดังกล่าว และค่านิยมสมัยใหม่เข้ามาเกี่ยวข้อง ประเภทและวิธีการอุปสมบทได้เปลี่ยนไปมากน้อยแค่ไหน เปรียบเทียบการอุปสมบทในอดีตและปัจจุบัน โดยได้มุ่งเน้นการศึกษาที่ตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เพราะเท่าที่สังเกตพฤติกรรมการอุปสมบทของชาวตำบลหัวขวาง ปรากฏว่าวัตถุประสงค์ วิธีการ ค่านิยม รวมถึงแรงจูงใจในการอุปสมบทเปลี่ยนแปลงไปเมื่อเทียบกับสมัยพุทธกาล

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า พิธีการการอุปสมบทในสมัยพุทธกาล เป้าหมายสูงสุดเพียงเป้าหมายเดียว คือ การมุ่งสู่ความหลุดพ้น การอุปสมบทในปัจจุบันได้เพิ่มความลึบซับซ้อนในด้านพิธีกรรมมากยิ่งขึ้น รวมทั้งค่านิยมสมัยใหม่ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อหลักวิธีการอุปสมบท ซึ่งขัดต่อพุทธประสงค์ที่มุ่งความสันโดษเพื่อประโยชน์สูงสุดในการบรรลุมรรคผลนิพพาน เมื่อสังเกตพฤติกรรมการอุปสมบทของประชาชนในปัจจุบัน จะเห็นว่าแม้จะยังรักษาหลักการเดิมเอาไว้ แต่ก็มีการเพิ่มพิธีกรรม ค่านิยม และประเพณีหลายอย่างเข้าไปด้วย ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจหลักการอุปสมบทที่แท้จริง จึงให้ความสำคัญกับพิธีกรรมและค่านิยมมากกว่าเป้าหมายของการอุปสมบท ทำให้ปฏิบัติไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและนับวันก็ยิ่งจะถูกปลูกฝังพิธีกรรมและค่านิยมใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น และเมื่อเข้าใจไหวเขวก็ทำให้การถ่ายทอดไหวเขวไปด้วย คนรุ่นใหม่ก็เข้าใจว่าการอุปสมบทจะต้องประกอบด้วยพิธีกรรมที่ซับซ้อน จึงจะทำให้การอุปสมบทถูกต้อง หากคณะสงฆ์ผู้เกี่ยวข้องไม่รีบทำความเข้าใจให้กับประชาชน รวมทั้งมีคู่มือกำหนดระเบียบ รูปแบบ วิธีการอุปสมบทให้เป็นเอกภาพที่ชัดเจน เพื่อให้ปฏิบัติเหมือนกันทุกภูมิภาคก็จะทำให้การอุปสมบทเป็นไปตามเป้าหมายมากยิ่งขึ้น

จากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่อง การบวช การบวชถือว่า

เป็นหน้าที่ของชายไทย แม่เชื้อสายมอญผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาทุกคนต้องบวช และถือว่าเป็นขั้นตอนหนึ่งของชีวิตเปลี่ยนสภาพของชายหนุ่มไปสู่การเป็นผู้มีความรู้ในทางธรรม เมื่ออายุครบ 20 ปี โดยเชื่อว่าพ่อแม่จะได้บุญ เมื่อสึกแล้วจึงแต่งงานได้ แต่ถ้าแต่งงานก่อนบวชพ่อแม่จะได้บุญครั้งเดียวโดยภรรยาจะได้อีกครั้งหนึ่ง ในสังคมการบวช คือ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมอย่างหนึ่ง ให้เป็นคนดีฝึกสมาธิและรู้จักอดทน เมื่อสึกออกมาแล้วจะได้เป็นผู้ใหญ่ และสามารถเป็นผู้นำครอบครัว

การบวช เดิมเป็นการบวชเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน แต่ปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นการบวชตามประเพณีการบวชถือได้ว่า เป็นการทำบุญในเทศกาลก่อนเข้าพรรษาของชาวไทยพุทธมาแต่โบราณ ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายการบวชไว้ว่า เป็นการสละทรัพย์ วงศ์ญาติ การนุ่งห่ม การกินแบบฆราวาส และการบวชถือได้ว่าเป็นการย่นระยะความคับทุกข์ให้สั้นลง ประชาชนส่วนใหญ่พอเข้าใจได้แต่ว่าบวชเป็นการทำบุญทดแทนคุณบิดามารดาเท่านั้น ทั้งที่การบวชเป็นกระบวนการขัดเกลาบุคคลเข้าสู่ความเป็นศาสนทายาทเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ดำรงอยู่ในสมณเพศก็ตาม สึกไปก็เป็นอุบาสกที่ดีสามารถสืบทอดพระพุทธศาสนาได้ดั่งนั้น ตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานที่เกี่ยวข้อง จะเห็นว่าแต่ละท่านได้ให้ความหมายของคำว่า บวชเป็นศาสนทายาทได้เป็นอย่างดี แตกต่างกันแต่จุดประสงค์หลักแล้วเหมือนกันคือความหลุดพ้น ให้ทำความดี แม้จะคนละเชื้อสายต่างถิ่นต่างสถานภาพ มีพิธีกรรมบางอย่างต่างกัน รวมทั้งค่านิยมอื่น ๆ แต่นับถือศาสนาเดียวกัน ก็ยังมีการบวช ผู้วิจัยจึงเห็นว่าจะจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าต่อไปในอนาคต เพื่อให้เห็นถึงการบวชให้เป็นศาสนทายาทที่ดี สามารถสืบทอดพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างมั่นคง เพราะการบวชสามารถขัดเกลาบุคคลในสังคมให้เป็นคนดี มีคุณธรรม และช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ได้ ก็เนื่องด้วยมีการบวชศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อสืบทอดหลักธรรมคำสอน และเผยแผ่พระพุทธศาสนา การบวชเป็นการขัดเกลาจิตใจถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ถึงแม้ว่าจะทำการลาสิกขาไปก็เป็นอุบาสกที่ดี ยังสามารถช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้พระพุทธศาสนาอยู่คู่สังคมไทยตราบนานเท่านาน

ประเภทของนักบวช

ศาสนาส่วนใหญ่มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ศาสดา ศาสนสถาน ศาสนพิธี หลักธรรม คำสอน และนักบวชทางศาสนา รวมทั้งบริษัทที่นับถือ ซึ่งแต่ละองค์ประกอบทางศาสนาล้วนเป็นสิ่งสำคัญในการช่วยดำรงและเผยแผ่ศาสนาให้เจริญกว้างไกล หลังจากที่ศาสดาหรือผู้ก่อตั้งได้สิ้นไปแล้วผู้ที่สืบทอดหลักธรรมคำสอนรวมทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ ก็คือ นักบวชของแต่ละศาสนา

ซึ่งเป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญในการจรรโลงและเผยแผ่พระศาสนา

นักบวช คือ ผู้สละบ้านเรือนหรือการครองชีวิตอย่างคฤหัสถ์อุทิศตน เพื่อศาสนาที่ตนนับถือและประกาศตนเป็นสาวก หรือผู้ภักดีต่อพระศาสดา ในศาสนาเทวนิยมนักบวชนอกจากจะเป็นบุคคลศรัทธาแล้ว ยังมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทั้งปวง ตั้งแต่เกิดจนตาย ศาสนกิจต่าง ๆ เช่น คำจารึก จดหมายเหตุ พิธีกรรม การเซ่นไหว้บูชา เป็นต้น นักบวชเท่านั้นที่ทำได้ โดยเป็นผู้กำหนดรูปแบบพิธีกรรม วัณเวลา รวมทั้งบุคคลและการกระทำอย่างใดที่เทพเจ้าโปรดปรานหรือเกลียดชัง (เดือน คำดี, 2545, หน้า 38) ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นหน้าที่ของนักบวชที่จะต้องทำ เพราะบางอย่างเป็นกิจวัตรประจำวันหรือเป็นศาสนกิจที่ต้องทำ ซึ่งนักบวชแต่ละประเภทอาจประกอบศาสนาแตกต่างกัน โดยทั่วไปนักบวชแบ่งออกเป็น 3 ประเภท (เดือน คำดี, 2545, หน้า 42-43) คือ

1. นักบวชประเภทภิกษุ (Monk) หมายถึง บุคคลผู้เสียดสละชีวิตฆราวาสออกบวชถือเพศบรรพชิต เพราะเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าปฎิญาณตนเป็นสาวก ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยกบิลบิณฑบาต อุทิศการบวชเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน ผ่านพิธีกรรมที่เรียกว่าอุปสมบทในสมัยพุทธกาล หลังจากอุปสมบทแล้ว ภิกษุอาศัยอยู่ตามโคนไม้ ราวป่า ลอมฟาง ถ้ำหรือภูเขา เมื่อสังคมเจริญขึ้น จึงอนุญาตให้อยู่จำพรรษาจะในอารามหรือวัดที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน เป็นศูนย์กลางของชุมชน ศาสนากิจไม่เกี่ยวกับเทพเจ้าแต่มีจุดมุ่งหมายที่การขัดเกลากจิตใจให้สะอาดอยู่ในความสงบ เพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา

2. นักบวชประเภทตัวแทน (Intermediary) คือ ผู้ที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า ในระดับไสยศาสตร์เรียกว่า หมอไสยศาสตร์ (Magician) ในระดับวิญญานนิยมเรียกว่า หมอผี (Witchdoctor) และในระดับเทวนิยมเรียกว่า นักบวช (Priest) ซึ่งเกิดจากการสืบทอดทางสายโลหิต เช่น วรรณะพราหมณ์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หรือจากการอภิเษกจากบุคคลธรรมดาไม่ได้มาจากบุคคลวรรณะนักบวช เช่น ในศาสนาฮินดู ศาสนาคริสต์ เป็นต้น

3. นักบวชประเภทฤาษี (Ascetic) คือ บุคคลที่ออกบำเพ็ญเพียรในป่าตามถ้ำ ตามเขาดำรงชีพอยู่ด้วยผลไม้ เปลือกไม้หรือหิวมัน นุ่งห่มเปลือกไม้หรือหนังสัตว์ มีชีวิตอยู่กับการสวดมนต์ภาวนา สังกัดและไม่สังกัดศาสนาใด ๆ ก็มีสละชีวิตทางโลก รักษาพรหมจรรย์ มักน้อยสันโดษ มุ่งแสวงหาความสุขความสงบทางจิตใจ

ความหมายของการบวชตามทัศนะของพระพุทธศาสนา

การบวช แปลว่า การเว้นจากความชั่วทุกอย่าง และในสารานุกรมไทยได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า “บวช” เป็นภาษาไทย หมายถึง ไปโดยสิ้นเชิง ได้แก่ การเว้นจากการทำชั่ว แปลโดย

อรรถว่า ความประเสริฐที่เป็นพรหมจรรย์” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2523, หน้า 10079) คือ การออกจาก การทำชั่วทั้งปวงเพื่อประพฤติพรหมจรรย์อันประเสริฐสุด นั่นคือ กระบวนการที่ขัดเกลาให้จิตใจ บริสุทธิ์จากกิเลสตัณหา

พุทธทาสภิกขุให้ความหมายของการบวชว่า คำว่า “บวช” เป็นภาษาไทย ซึ่งถอดรูปมา จากคำในภาษาบาลีว่า ปพฺพชฺชา คำว่า “ปพฺพชฺชา” นี้มีรากศัพท์ คือ ป+วช ป แปลว่า ทิ้ง หรือ สิ้นเชิง, วช แปลว่า ไป หรือเว้น คำ ป+วช จึงแปลว่าไปโดยสิ้นเชิง ที่ว่า “ไปโดยสิ้นเชิง” นั้น หมายถึง ไปจากความเป็นฆราวาส คือ จากการครองเรือนไปสู่ความเป็นบรรพชิต คือ เป็นผู้ไม่ ครองเรือนโดยสิ้นเชิง โภหาร ที่สูงไปกว่านั้น ท่านเรียกว่าไปจากโลกโดยสิ้นเชิง ซึ่งหมายความว่า ละเสียดจากวิสัยที่ชาวโลกเขามีกัน เป็นกัน โดยสิ้นเชิงนั่นเอง (พุทธทาสภิกขุ, 2543 ก, หน้า 4)

การบวช จึงหมายถึง การปฏิบัติตัวเพื่อออกจากความชั่วทั้งหลายโดยสิ้นเชิง นักบวช ของศาสนาจะเว้นจากการใช้ชีวิตเหมือนคนปกติสามัญธรรมดา เป็นเหมือนตัวแทนของศาสดา ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี ซึ่งแต่ละศาสนาอาจมีอุดมคติสูงสุดต่างกัน ในทาง พระพุทธศาสนาถือว่า การบวชเป็นกระบวนการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างมนุษย์ ให้กลายเป็นพระอรหันต์ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ก็จะย้อนกลับมาสร้างประโยชน์แก่สังคม เมื่อท่าน เหล่านั้นได้ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติจนรู้แจ้งธรรมะ แล้วนำธรรมะมาบอกกล่าวแก่คนทั่วไป เพื่อช่วยให้ สังคมสงบสุข ให้โลกเกิดความสันติสุข

การบวชจึงมีจุดหมายสูงสุดต่างกันสุดแล้วแต่ทัศนะของศาสนาใด บางศาสนาอาจถือว่าการบวชมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกหัดพัฒนาจิต บางศาสนาถือว่าการบวชเพื่อจะได้ใกล้ชิดกับพระเจ้า เพื่อรับใช้พระเจ้าที่ตนเคารพนับถือ หรือเพื่อประกอบพิธีกรรมบางอย่าง สำหรับพระพุทธศาสนา ถือว่าการบวชเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากสำหรับมนุษย์ มนุษย์ที่เกิดมาล้วนผ่านกระบวนการบวช มาทั้งนั้น เพราะวาอันสงสออย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ก็คือ การรักษาศีล 5 ซึ่งใน ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นขั้นหนึ่งของการบวช ผู้ใดที่รักษาศีล ศีลก็จะรักษาผู้นั้น ขั้นของ การบวชจึงมีหลายระดับ เพื่อให้คนทั่วไปเลือกปฏิบัติได้ถูกต้อง การสมาทานศีล 5 จึงเป็นการบวช ขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทั่วไป การบวชโดยสมาทานศีล 8 เป็นก้าวแรกแห่งการมุ่งออกจากเรือน การบวชของสามเณรจะปฏิบัติตาม ศีล 10 ข้อ ซึ่งเป็นการออกจากเรือนชัดเจน ภิกษุจะปฏิบัติตาม พระวินัย 227 ข้อ ส่วนภิกษุณีจะปฏิบัติตามพระวินัย 311 ข้อ ในการบวชทางพระพุทธศาสนา จะมุ่งเน้นประโยชน์ ซึ่งหลวงพ่อบุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของการบวชไว้ 3 ประการ ด้วยกัน คือ

1. เป็นคุณประโยชน์ที่พึงได้แก่ตัวเอง หมายถึง การบวชจะทำให้ผู้บวชได้มีโอกาสชำระและขัดเกลาจิตใจของตนเองให้เบาบางลง

2. เป็นคุณประโยชน์ที่พึงได้แก่ผู้อื่น คือ การมุ่งตอบแทนบุญคุณของบิดามารดา และเป็นเนืองนาบุญของโลก

3. เป็นคุณประโยชน์ที่พึงได้แก่พระศาสนา คือ ศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อย่างจริงจัง ก็ย่อมจะได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท ผู้สืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง (พุทธทาสภิกขุ, 2543 ก, หน้า 16-23)

การบวชจึงหมายความว่า ออกหรือเว้นจากความประพฤติชั่ว ได้แก่ การหนีออกจากบ้านเรือนไปหาที่สงบที่ไกลจากบ้านเรือน เช่น ในป่า ทำที่พักอาศัยอยู่ได้ เช่น บรรณศาลา (ทับใบไม้) เพื่อทำความสงบระงับชั่วคราวบ้าง ตลอดไปบ้าง เขาถือกันว่าเป็นการประกอบ การกุศลหรือบุญอย่างสูง มีมาก่อนแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้มานานแล้ว

ตามประวัติแสดงว่า เมื่อชาวอริยกะเข้าไปอยู่ในอินเดียในชั้นต้นนับถือเทวะหรือเทพเจ้า จากนั้นก็เปลี่ยนมานับถือพระพรหม จึงบูชา เช่น สรวง และอ้อนวอน เพื่อให้ได้สิ่งที่ตนปรารถนา ต่อมาก็คิดเห็นขึ้นว่า ชีวิตนี้ย่อมสืบเนื่องมาจากกรรมเก่าซับซ้อนขึ้นไปจนกำหนดไม่ได้ แต่ข้อสำคัญที่สุดนั้นเมื่อเกิดมาก็ย่อมมีสุขและทุกข์เจือปนกันไป ส่วนที่เป็นสุขก็ชอบใจ แต่ส่วนที่เป็นทุกข์ก็ไม่ชอบ ไม่อยากได้พบเห็น จึงคิดหาทางหนีทุกข์ และก็มีความเห็นต่างกัน จึงได้ บำเพ็ญตบะต่างกัน การบวชครั้งนั้นก็เป็นตบะอย่างหนึ่งวิธีบำเพ็ญตบะนั้นต่างกันตามความคิดเห็น

มีเรื่องเล่าไว้ว่า กษัตริย์บ้าง พราหมณ์บ้าง ไปบวชเป็นฤๅษี เช่น พระชนกษัตริย์ผู้ครอง กรุงมถิลา ออกไปบวชเป็นฤๅษีในเรื่องรามายณะ เป็นต้น แม้ในพุทธประวัติตอนก่อนพระพุทธเจ้า ตรัสรู้ ก็มีเรื่องแสดงว่า อาฬารดาบส อุททกดาบส พระชฎิลหนึ่งพัน สัตถุชัยปริพาชกกับบิรवार ฤๅษี ปัญจวัคคีย์ออกบวชอยู่ก่อนแล้ว คนรักษาศีล 8 ในวันพระวันหนึ่งกินหนึ่ง และคนรักษาศีล 5 ก็น่าจะนับเข้าในการบวชด้วย แต่ยิ่งและหย่อนกว่ากันตามชั้น เพราะฉะนั้น จึงมีพระพุทธภาษิต (คำที่พระพุทธเจ้ากล่าว) แสดงธรรมะหมวดหนึ่งซึ่งเรียกว่า สัปบุริสบัญญัติ (ข้อที่สัตบุรุษตั้งไว้) บัณฑิตบัญญัติ (ข้อที่บัณฑิตตั้งไว้) มี ธรรม 3 ข้อ คือ ทาน การให้ บัณฑิตชมา การบวช มาตาปีตูปัญฐาน การบำรุงมารดาบิดา นี้แสดงว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติด้วยพระองค์เอง แต่สัตบุรุษและบัณฑิตได้บัญญัติไว้ก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าเป็นแต่ทรงนำมาแสดงเท่านั้น (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2548, หน้า 13-14)

ในพระพุทธศาสนาถ้าบวชเป็นสามเณรเรียกว่า บรรพชา บวชเป็นพระภิกษุ เรียกว่า “อุปสมบท” จุดมุ่งหมายของการบวช คือ เพื่อปฏิบัติตนให้พ้นจากความทุกข์ และทำให้แจ้งซึ่ง พระนิพพาน คือ ความดับทุกข์ และเพื่อศึกษาหลักธรรมะของพระพุทธเจ้าเพื่อเป็นการนำไปสู่ ความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักสำคัญ ๆ ของพระพุทธศาสนา การบวช แม้จะบวชได้เพียงชั่วคราว

ก็ตาม นับว่าเป็นการดี เพราะเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เป็นการนำตนให้เข้าใจลึกซึ้ง พระพุทธศาสนายิ่งขึ้น เป็นโอกาสอันดีที่จะได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งของพระพุทธเจ้า ถ้าบุญบารมีแก่กล้าก็อาจจะได้ประสบผลสำเร็จขั้นสูงต่อไป (พระมหาเรืองฤทธิ์ ปญญาวิโร, 2526, หน้า 1) การบวชในพระพุทธศาสนาเป็นการดำรงชีวิตออกจากเรือน สละเพศ ฆราวาสไปสู่ความเป็นบรรพชิต เป็นผู้ไม่ครองเรือนโดยสิ้นเชิง การบวชในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 การบวชเป็นสามเณรและสามเณรี เรียกการบวชประเภทนี้ว่า การบรรพชา บรรพชาหมายถึงการบวชทั่วไปรวมทั้งอุปสมบทด้วย หมายถึงเฉพาะการบวชเป็นเบื้องต้น แห่งอุปสมบท ดังที่พระราชวรมุนี ได้อธิบายความหมายของคำว่า บรรพชา การบวชเว้นความชั่วทุกอย่าง หมายถึง การบวชทั่วไป การบวชอันเป็นนุรูปประโยชน์แห่งการอุปสมบทคือ การบวชเป็นสามเณร เดิมทีเดิยคำว่า บรรพชา หมายความว่า บวชเป็นภิกษุ เช่น เสด็จออกบรรพชา อัครสาวก บรรพชา เป็นต้น สมัยต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ คำว่า บรรพชา หมายถึง บวชเป็นสามเณร ถ้าบวชเป็นภิกษุโดยเฉพาะใช้ควบกันว่า บรรพชาอุปสมบท (พระราชวรมุนี, 2531, หน้า 132) ดังนั้น การบวชภิกษุและสามเณร จึงมีคำเรียกต่างกัน

ระดับที่ 2 การบวชเป็นภิกษุและภิกษุณี การบวชประเภทนี้เรียกว่า การอุปสมบท หมายถึง การให้กุลบุตรและกุลธิดาบวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณีได้นั้นจะต้องผ่านการบรรพชา เป็นสามเณรและสามเณรีแล้วจึงจะทำพิธีอุปสมบทเป็นภิกษุ และภิกษุณีได้ (ยุพิน ดวงจันทร์, 2542, หน้า 14) ซึ่งอธิบายความหมายได้ดังนี้

บรรพชา หมายถึง การบวชเป็นสามเณร คำสามัญที่ชาวบ้านเรียกกันก็คือคำว่า บวช มาจากคำภาษาบาลีว่า ปพฺพชฺชา แปลงมาเป็น บรรพชา เขียนแบบภาษาไทยว่าบวช ในภาษาไทย คำว่า บวช กินความไปไม่เพียงแต่บวชสามเณรเท่านั้น ยังกินความไปถึงการบวชพระด้วย ซึ่งคำที่ใช้เรียกนักบวชมีหลายคำ เช่น บรรพชิต-นักบวชทั่ว ๆ ไป พระ-ผู้ประเสริฐ ภิกษุ-ผู้ขอ หรือผู้ทำลายความชั่ว และสมณะ-ผู้สงบระงับ อันได้แก่ ผู้มีกาย วาจา ใจสงบเสงี่ยม ผู้เรียบร้อย น่าเคารพนับถือ

อุปสมบท หมายถึง การบวชเป็นพระภิกษุ

ผู้บวชเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ สามเณรราหุล ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระพุทธเจ้า สมัยที่ยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะกับพระนางสิริมหามายา (พิมพา) แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ พระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ 1 ในพระปัญจวัคคีย์ ทั้ง 5 ที่เคย ออกบวชตามเจ้าชายสิทธัตถะครั้งแรกที่เชื่อตามคำทำนายของบรรดาพราหมณ์ 108 สมัยที่ถูกเชิญ มาทำนายลักษณะตอนที่ประสูติใหม่ ๆ (ศรีมหาโพธิ์ เปรียญ, 2537, หน้า 5-7)

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วทำให้เกิดพุทธรัตนะและ ธรรมรัตนะ ส่วนสังฆรัตนะเกิดขึ้นตอนที่พระอัญญาโกณฑัญญะได้ฟังธรรมจักรกัปปวัตตสูตร ได้ดวงตาเห็นธรรมจึงขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา

ความเป็นมาของการอุปสมบท

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิต พระองค์พยายามครุ่นคิดค้นหาหนทางที่ไม่ต้องเกิดมารับความทุกข์ทรมานอีก ในระหว่างนั้นพระเจ้าสุทโธทนะพยายามอย่างแรงกล้าที่จะปิดดวงตาแห่งความเป็นจริงในชีวิต พระองค์ทรงฝืนสังขารธรรมโดยการทำให้เห็นว่าโลกเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ถาวร โลกนี้เป็นสิ่งที่น่าอภิรมย์อย่างยิ่ง โดยการพยายามหิบบิ้นความสุขแบบชาวโลกให้กับเจ้าชายสิทธัตถะ แต่เมื่อพระองค์ได้เสด็จประภาสอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง 4 คือ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย และสมณะ ยิ่งทำให้พระองค์ทรงรู้สึกสะเทือนพระทัยเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาเห็นสมณะเจ้าผู้อยู่ในอาการสงบก็ยิ่งเพิ่มอุมมคติในการออกบวชมากขึ้น คงจะไม่ใช่ว่าสิ่งเลวร้ายแน่นอนในการออกบวชของสมณะรูปนั้น เมื่อเปรียบเทียบการใช้ชีวิตระหว่างพระองค์เองกับสมณะผู้สงบก็ยิ่งทำให้รู้สึกหวาดหวั่นพระทัย และการใช้ชีวิตอย่างโลกก็ยิ่งทำให้เกิดพันธนาการผูกพันและก่อให้เกิดภพชาติทุกทรมานรำไป เมื่อกลับไปถึงพระราชวังและรู้ว่าพระนางสิริมหามายาทรงให้กำเนิดทายาทให้กับพระองค์ ความดีพระทัยและความเสียพระทัยได้ประดุ้งเข้ามาพร้อมกัน ความผูกพันเริ่มก่อตัวขึ้น จึงทรงรำพึงว่าห้วงเกิดขึ้นแล้วหนอ และในคืนนั้นเองพระองค์ได้ตัดสินใจออกบวช โดยทรงพระประสงค์ว่าจะเป็นวิธีที่จะสามารถตัดความผูกพัน และกิเลสตัณหาอันเป็นที่มาแห่งความทุกข์ได้

ในการเสด็จออกบรรพชานั้น เมื่อเสด็จมาที่แม่น้ำอโนมาแล้ว อริยฐานเพศบรรพชิต และตัดพระเมาลีที่นั่น ต่อมาก็เสด็จมาที่เมืองราชคฤห์ ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารได้ทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์เสด็จบิณฑบาตอยู่ ก็ทรงมีความเลื่อมใส แลก็ได้ทรงสนทนากับพระโพธิสัตว์ พร้อมทั้งได้รับพรคล้าย ๆ เป็นคำปฏิญาณจากพระโพธิสัตว์ที่ทรงรับว่า เมื่อทรงค้นพบสังขารแล้วจะเสด็จมายังเมืองราชคฤห์นี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546, หน้า 70) ในเบื้องต้นจึงว่าในการออกบรรพชาของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการมุ่งแสวงหาสังขาร และเมื่อค้นพบแล้วก็จะนำสิ่งที่ค้นพบมาบอกแก่คนทั้งหลาย ในการออกบวชครั้งแรกเรียกว่าบรรพชาเพราะว่า ยังไม่มีใครบวชตามพระองค์ แต่ในระยะต่อมาเมื่อทรงประกาศพระศาสนาแล้วจึงมีคำเรียกนักบวชทางพระพุทธศาสนาหลายอย่าง เช่น บรรพชิต สมณะ พระ หรือ พระภิกษุ เป็นต้น

แต่ในทางพระพุทธศาสนา นักบวช คือ กุลบุตรผู้เข้าสู่ธรรมวินัยปฏิบัติตามหลักพรหมจรรย์ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อบรมขัดเกลาชีวิตมุ่งตรงต่อนิพพาน เรียกภิกษุบ้าง สมณะบ้าง ทำหน้าที่อบรมตน และช่วยเหลือสังคม สมัยพุทธกาลอาศัยอยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง ถ้าในภูเขาบ้าง ป่าไม้บ้าง ต่อมาประจำอยู่ตามวัดหรืออารามในหมู่บ้านบ้าง ในเมืองบ้าง (เดือน คำดี, 2545, หน้า 39)

พระพุทธเจ้าได้ทรงสร้างระบอบอันหนึ่ง ซึ่งเป็นการจงใจปฏิวัติลัทธิศาสนาพราหมณ์ และเป็นการปฏิวัติสังคมของอินเดียด้วย คือได้ทรงวางระเบียบว่าลำดับอาวุโสของพระสงฆ์สาวกนั้น ให้เรียงตามความเก่าใหม่ ตามเวลาที่เข้ามาบวชก่อนและหลัง ผู้ที่เข้ามาบวชภายหลังต้องเคารพผู้ที่บวชก่อน โดยไม่คำนึงถึงชาติตระกูล เรื่องชาติตระกูลถือว่าหมดสิ้นไปในเวลาบวช การบวชเป็นการเข้าสู่ชีวิตใหม่ ไม่ต้องถือชาติตระกูลตามเดิม คนที่เป็นวรรณะกษัตริย์ซึ่งเข้ามาบวชภายหลังก็ต้องเคารพกราบไหว้คนบวชก่อน นี่เป็นการปฏิวัติยิ่งใหญ่ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงทำ เป็นการฝืนลัทธิพราหมณ์ ฝืนประเพณีอันอยู่ในเลือดของชาวอินเดีย (สิริ เปรมจิตต์, 2522, หน้า 343) จึงทำให้ผู้ที่เข้ามาบวชมีศีลเสมอกัน (ศีลสามัญญา) นำไปสู่การมีทิวฐิเสมอกัน (ทิวฐิสามัญญา) การนับถือกันจึงถือตามว่าใครที่เข้ามาสู่ชีวิตใหม่ก่อนก็นับถือคนนั้นก่อน เพราะถือว่าเป็นผู้ที่เกิดก่อนในพระธรรมวินัย และการเกิดในพระธรรมวินัยก็เป็นสิ่งที่สำคัญมากในช่วงชีวิตของมนุษย์ พระองค์มักจะใช้สรรพนามเรียกนักบวชในพุทธศาสนาว่าภิกษุ “ความเป็นภิกษุนี้ สำเร็จมาจากการบวช มีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ผู้ชายเรียกว่า ภิกษุ หรือ ภิกษุ ผู้หญิงเรียกว่า ภิกษุณี หรือ ภิกษุณี ซึ่งหมายถึง ผู้ที่เข้าไปเพื่อภิกษา (ภิกษาขย จรติ สีเลนาติ ภิกษา) ผู้ใดยอมเที่ยวไปเพื่อภิกษาโดยปกติผู้นั้นชื่อว่าเป็นภิกษุ” (ขวัณแก้ว วัชโรทัย, 2500, หน้า 74) การเที่ยวไปภิกษาไม่ใช่การท่องเที่ยวเหมือนนักท่องเที่ยวทั่วไป แต่การเที่ยวไปหมายถึงการจาริกโดยไม่ยึดติดสถานที่ ไม่ยึดติดในถิ่นฐาน อยู่ได้ทุกหนทุกแห่งไม่ว่าจะเป็นได้โคนไม้ เรือนว่าง ในถ้ำ ในหุบเขา เป็นต้น เหมือนนกที่บินไปอย่างมีอิสระ เพื่อฝึกปฏิบัติค้นหาสัจธรรม กำจัดกิเลสตัณหา และความมีขอบเขตทั้งหลาย ในยุคแรกนั้นผู้ที่ประสงค์จะบวชต้องได้รับการบวชจากพระพุทธเจ้าเท่านั้น

ในยุคต่อมาพระองค์ทรงเล็งเห็นความลำบากจึงทรงอนุญาตให้ผู้จะบวชเข้าหมู่บ้านปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะถือเพศก่อนแล้ว เปล่งวาจาแสดงตนต่อพระรัตนตรัยเป็นสรณะด้วยอาการเคารพจริง ๆ เพียงเท่านั้นเรียกว่าติสรณคมนุปสัมปทา แปลว่า อุปสมบทด้วยการถึงพระรัตนตรัย ในยุคต้นแห่งการตรัสรู้ การรับเข้าหมู่หรือรับบวชให้เป็นภิกษุสำเร็จด้วยอำนาจบุคคล คือ พระศาสดาทรงเองบ้าง สาวกทำบ้าง (ขวัณแก้ว วัชโรทัย, 2500, หน้า 22-23) เรียกการบวชเณรว่า การบรรพชา เรียกการบวชพระว่า การอุปสมบท เมื่อสำเร็จแล้วเรียกว่าบรรพชิต ภิกษุ สมณะ สงฆ์ เป็นต้น โดยสรุปแล้วความเป็นมาของการอุปสมบทในพระพุทธศาสนา มีดังนี้

1. เกิดจากความรู้สึกไม่แน่พระทัยในชีวิตของเจ้าชายสิทธัตถะ
2. เกิดจากความเบื่อหน่ายชีวิต
3. มองเห็นภัยในวัฏสงสาร
4. เพื่อแสวงหาหนทางดับทุกข์
5. เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก

ประเภทของการอุปสมบท

ในการอุปสมบทของพระพุทธศาสนานั้น อาจมีความสงสัยว่าเจ้าชายสิทธัตถะออกบวชเป็นนักบวชเถื่อน เพราะที่ไม่มีอุปชฌาย์ เป็นเหมือนเดียรถีย์ที่ออกบวชเอง โดยที่ไม่มีสังกัด แต่ความจริงแล้วการออกบวชของเจ้าชายสิทธัตถะเป็นการออกบวชด้วยอิสระ ไม่สังกัดกับนักบวชสำนักใด แม้จะมีประวัติว่าพระองค์ได้เข้าไปศึกษาในสำนักของอุทกดาบสและอาฬารดาบสก็ตาม แต่ก็ไม่มีประวัติว่าพระองค์ได้เปลี่ยนญัตติไปตามอาจารย์สำนักของอาจารย์ทั้งสอง จึงเป็นข้อสังเกตว่าพระองค์ทรงพอพระทัยในสถานะของพระองค์เอง หากจะมองประเด็นที่ว่าในการเสด็จออกบวชของเจ้าชายสิทธัตถะเป็นการบวชประเภทใดในบรรดาการบวชที่พระองค์ทรงอนุญาต “ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับกุลบุตรบรรพชาอุปสมบทได้ด้วยวิธีที่เรียกว่า ดิสรณคมนุปสัมปทา การอุปสมบทด้วยการถึงสรณะ 3 ด้วยพระคำรัสว่า “อนุชานามิ ภิกขเว อิมหิ ตีหิ สรณคมนหิ ปพฺพชฺช อุปฺสมปทํ” คุก่อนภิกษุทั้งหลาย เราผู้ตถาคตอนุญาตบรรพชาอุปสมบท ด้วยสรณคมนทั้ง 3 เหล่านี้” (ร. มณีวงศ์ ป., 2482, หน้า 63-64) ไม่ว่าจะเป็นการอุปสมบทประเภทใดก็ไม่จัดเข้าในการบวชของเจ้าชายสิทธัตถะ เพราะว่าการออกบวชของพระองค์เป็นการบวชแบบอริยฐาน วิธีการก็คือ การตัดสินใจออกบวชด้วยความมุ่งมั่นในการแสวงหาสัจธรรม แล้วใช้พระขรรค์ตัดพระเมาลีนุ่งห่มผ้ากาสาเย (เป็นผ้าเก่าที่หาได้ตามมีตามเกิด ยังไม่มีแบบฟอร์มที่ชัดเจน) อริยฐานเพศนักบวช แล้วออกแสวงหาสัจธรรม การออกบวชของพระองค์จึงสำเร็จด้วยการอริยฐาน อาจเคยได้ยินว่าเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบรรพชา จึงอาจทำให้สงสัยว่าบรรพชากับบวชต่างกันอย่างไร

การบรรพชาในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การบวชทั่วไป รวมทั้งการอุปสมบทด้วย เพราะว่าการอุปสมบทนั้นต้องผ่านการบรรพชาเป็นสามเณรก่อน ในครั้งแรกแห่งการตรัสรู้ ผู้สมัครประพฤติพรหมจรรย์ในพระธรรมวินัย ตั้งแต่พระอัญญาโกณฑัญญะลงมา กล่าวคำทูลขอทั้งบรรพชาทั้งอุปสมบทควบคู่กันไป ครั้งทรงพระอนุญาตให้พระสาวกบวชกุลบุตรด้วยไตรสรณคมน์ ก็ทรงพระอนุญาตควบคู่กันไป ทั้งบรรพชาทั้งอุปสมบท เป็นอันว่าพระสาวก

รูปหนึ่ง ๆ ได้รับทั้ง 2 อย่าง การให้บวชด้วยไตรสรณคมน์ อาจแยกออกเป็น 2 ตอน การให้ครองผ้า กาสายะเป็นการให้บรรพชา และการให้รับสรณคมน์เป็นการให้อุปสมบท ทรงรับผู้ทูลขอเข้า ในพระธรรมวินัยด้วยพระวาจาว่า มาเถิด ภิกษุ หรือเป็นภิกษุมาเถิด ชรามันเรากล่าวดีแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด ถ้าผู้ทูลขอบรรลู่ พระอรหันต์แล้ว เช่น พระยส ยกคำว่า เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเสีย มีเพียงคำว่า ประพฤติพรหมจรรย์เถิด พระวาจานี้ก็แยก ออกเป็น 2 ตอน ได้เหมือนกัน พระคำรัสว่า มาเถิด ภิกษุหรือเป็นภิกษุมาเถิด ตอน 1 ทรง พระอนุญาตให้ถือเพศ ได้แก่ ประทานบรรพชา พระคำรัสว่า ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์ โดยชอบเถิด ตอน 1 ทรงพระอนุญาตให้รับประวัตติพระธรรมวินัย ได้แก่ ประทานอุปสมบท พระอรธกถาจารย์ กล่าวว่า พอทรงรับเพศเดิมของผู้ที่นั้นยอมอันตรธานหาย บาตรจีวรอันสำเร็จ ด้วยฤทธิ์ยอมเข้าสอดสวมภายในทันที แปลคำนี้ว่า ผู้เป็นบรรพชิตมาเดิมไม่ได้ เปลี่ยนผ้าอันครอง อยู่ นั้น ทรงรับทั้งครองผ้าอยู่อย่างไร การที่ทรงพระอนุมัติเพศเดิมนั้น ก็นับว่าประทานบรรพชา ได้ อยู่ ฝ่ายผู้เป็นคฤหัสถ์มา คือ พระยสและพระภัททวคคิยกุมาร 30 อย่างไม่รู้ต้องครองผ้าก่อน ทรงพระอนุญาตให้ถือเพศเป็นการประทานบรรพชา ย่นความแห่ง 2 เรื่องกล่าวว่า การให้รับถือ เพศเป็นการให้บรรพชา การให้รับปฏิบัติธรรมเป็นการให้อุปสมบท กล่าวอย่างนี้เทียบกัน ได้กับ คำว่า เกิดด้วยรูปกายและเกิดด้วยธรรมกาย ที่ดัดแปลงมาจากชื่อว่า ทูวิช แปลว่า เกิด 2 หน ของพวกพราหมณ์ หนที่หนึ่ง คือ การได้รับครอบเป็นพราหมณ์ครั้งหนึ่ง ครั้งที่สอง คือ การได้ อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม ก่อนนี้ทรงพระอนุญาตสามเณรบรรพชา ก็ต้องให้ปลงผม และหนวดให้ครองผ้าก่อนแล้วจึงสาวคกรรมวาจาอุปสมบท นั้นเป็นการให้บรรพชาเหมือนกัน บรรพชาจึงเป็นบูรพประ โยคแห่งอุปสมบท

ภายหลังแต่ทรงเลิกการให้อุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์แล้ว ทรงพระอนุญาตสามเณร บรรพชาด้วยไตรสรณคมน์ขึ้น ในคราวที่ทรงเห็นสมควรจะยอมรับเด็กเข้าไว้ในสำนัก แต่ไม่ ทรงยอมให้อยู่เป็นเด็กสามัญเหมือนในบัดนี้ ต้องให้ถือเพศบวช เรียกว่า สามเณร มีเรื่องเล่าว่า พระราหูฤๅษณ์เป็นองค์แรก ได้รับพระพุทธานุญาตให้บวชเป็นสามเณร พระศาสดาไม่ได้ทรงบวช เอง โดยให้พระสารีบุตรบวชให้ การบวช เรียกว่า บรรพชา เด็กผู้ควรรับบรรพชาในคราวแรก กำหนดว่าต้องมีอายุถึง 15 ปี แต่ในภายหลังไม่ได้จำกัดอายุ เพียงรู้จักไล่กาก็ใช้ได้ (สมเด็จพะระ มหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2548, หน้า 86-88) ซึ่งก็หมายถึง เด็กที่จะบวชจะต้องพุด คุยรู้เรื่อง อย่างสามเณรราหูก็บรรพชาตอนที่อายุเพียงแก่ 7 ปีเท่านั้น ในการอุปสมบท กับพระพุทธานุญาตเรียกว่า การอุปสมบทแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท

1. ถ้าผู้อุปสมบทสำเร็จพระอรหันต์ผลแล้วทรงประทานด้วยพระวาจาว่า
“เอหิ ภิกษุ สุวาสุขาโต ชมโม จร พุรุมหจริยิ.”

ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเราผู้ตถาคตกล่าวดีแล้ว

ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด.

2. ถ้าผู้อุปสมบทยังไม่สำเร็จพระอรหันต์ผลทรงประทานด้วยพระวาจาว่า

“เอहि ภิกขุ สุวากขาโต ธมฺโม จร พุพฺพหฺมจริยํ สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยาเย.”

ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเราผู้ตถาคตกล่าวดีแล้ว

ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อกระทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

แต่ถ้าผู้รับหลายคน คือ ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ก็เปลี่ยนคำว่า “เอहि ภิกขุ” เป็น “เอธ ภิกขโว”

เปลี่ยนคำว่า “จร” เป็น “จรถ” ตามวจนะนิยมของมคธภาษา นอกนั้นคงเดิม (ร. มณีวงศ์ ป., 2482, หน้า 63-64) หากมองในแง่บุคคลอาจเห็นว่าการบวชในพระพุทธศาสนามี 2 วิธี คือ การบวชกับพระพุทธเจ้าและการบวชจากพระสาวกหรือจากสงฆ์ ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

วิธีหนึ่ง เรียก “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงเอง คือ ทรงเปล่งพระวาจาแก่ผู้อุปสมบทว่า “ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมวินัยเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ” ดังนี้ ทรงอนุญาตแก่ผู้ใดด้วยพระวาจานี้ ผู้นั้นก็เป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัย

วิธีที่สอง เรียก “ติสรณคมนุปสัมปทา” อย่างที่ทรงอนุญาตแก่พระสาวก คือ ให้ผู้อุปสมบทปลงผมและหนวดเสียก่อนแล้ว ให้นุ่งผ้าที่ย้อมด้วยน้ำฝาดแล้วให้นั่งกระโห้งเท้า ประนมมือขึ้นไหว้ภิกษุทั้งหลาย แล้วสอนให้ว่าตามไปว่า “ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเจ้าเป็นที่พึ่ง ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เจ้าเป็นที่พึ่ง” เป็นภาษาบาลีว่า “พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ” เมื่อสำเร็จแล้ว เป็นอันว่าได้เป็นองค์ภิกษุในพระพุทธศาสนา วิธีหลังนี้ ต่อมาใช้เป็นวิธีบวชของสามเณร ส่วนภิกษุรับสั่งให้ใช้อีกวิธีหนึ่งเรียกว่า “ญัตติจตุตถกรรม”

วิธีบวชแบบ เอหิภิกขุอุปสัมปทา เสื่อมสูญไปก่อนพุทธศักราชในเมื่อมีวิธีญัตติจตุตถกรรมขึ้น การอุปสมบทอย่างนี้ต้องสำเร็จด้วยภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ซึ่งเรียกว่า คณะสงฆ์ คือต้องประชุมสงฆ์ 4 รูป ขึ้นไปเป็นองค์พยาน (เสถียร พันธรังสี, 2506, หน้า 163-164)

พระพุทธศาสนาถือว่า การบวชเป็นชีวิตขั้นที่สองรองจากเกิด ผู้ชายทุกคน เมื่ออายุครบแล้วจะต้องบวช การบวชถือว่าเป็นการอบรมบ่มนิสัยให้ศีลศีลธรรม และเป็นการชดใช้หนี้บุญคุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิด ดังนั้น การบวชจึงถือเป็นประเพณี ที่จำเป็นสำหรับลูกผู้ชายทุกคน การบวชเป็นการงดเว้นในสิ่งที่ควรงดเว้น คือ เว้นจากกิจบ้านการเรือน มาบำเพ็ญเพียรทำกิจพระศาสนา ถ้าเป็นสามเณร เรียก บรรพชา ถ้าเป็นพระภิกษุ เรียก อุปสมบท มี 3 อย่าง คือ

1. พระพุทธเจ้าบวชให้ ด้วยเปล่งวาจาว่า มาเถิดพระภิกษุ ธรรมเรากล่าวดีแล้ว

ท่านจงประพุดพรหมจรรย์ เพื่อพ้นทุกข์โดยชอบเถิด เรียก เอหิภิกขุอุปสัมปทา

2. พระสาวกบวชให้ ด้วยเปล่งวาจาว่า พุทฺธัง สรณัง คัจฉามิ ชัมมัง สรณัง คัจฉามิ สั้งฆัง สรณัง คัจฉามิ เรียก ติสรณคมนุปสัมปทา

3. พระสงฆ์ 5 รูป รวมทั้งพระอุปัชฌาย์บวชให้ด้วยการสวดญัตติ 1 ครั้ง อนุสาวนา 3 ครั้ง รวมเป็น 4 ครั้ง เรียก ญัตติจตุตถกรรมวาจา การบวชข้อที่ 3 นี้เป็นการบวชที่ทำอยู่ในปัจจุบันนี้ (พระมหาปริชา ปริญาโณ, 2530, หน้า 14-15)

ในเรื่องของการอุปสมบท ร. มณีวงศ์ ป. (2482) ได้กล่าวไว้ในหนังสือหลักปฐมสมโพธิว่า การอุปสมบทมี 4 ประเภท คือ

1. เอหิภิกขุอุปสมบท	อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุ
2. ติสรณคมนุปสมบท	อุปสมบทด้วยถึงสรณคมน์ 3
3. ญัตติจตุตถกรรมอุปสมบท	อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม
4. อัญญาจิกุอุปสมบท	อุปสมบทด้วยญัตติ

จตุตถกรรมวาจาในสงฆ์ทั้ง 2 ฝ่าย รวมเป็น 8 กรรมวาจານี้ เฉพาะนางภิกษุณี

(ร. มณีวงศ์ ป, 2482, หน้า 82-83)

ในเรื่องนี้ ศ. ชรรณภักดี (2504) ได้กล่าวไว้ใน พระไตรปิฎก มหาเวทิตถนัย 5000 กัณฑ์ โดยจำแนกการอุปสมบทตั้งแต่สมัยพุทธกาล มี 8 วิธี คือ

1. เอหิภิกขุอุปสมบท รับด้วยวิธีทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุ อย่างที่ประธานแก่ พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นองค์แรก ทรงเลกวิธีนี้เมื่อทรงมอบการบริหารแก่คณะสงฆ์
2. สรณคมนอุปสมบท ทรงอนุญาตให้พระสาวกรับเข้าหมู่ด้วยวิธีให้ผู้จะบวชปลงผม และหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ แล้วให้รับพระไตรสรณคมน์ด้วยความเคารพ ภายหลังโปรดให้ ยกวิธีนี้มาใช้บวชสามเณร เช่น ที่โปรดให้พระสารีบุตรจัดการบวชสามเณรราหุลเป็นองค์แรก
3. โอวาทปฎิคคหนอุปสมบท รับด้วยวิธีให้ผู้ขอบวชรับพระโอวาทอย่างที่ว่าที่ประธานแก่ พระมหากัสสปเพียงองค์เดียวเท่านั้น
4. ปัญญาพยากรณ์อุปสมบท รับด้วยวิธีประธานปัญหาให้ตอบ อย่างที่ประธาน แก่สามเณรโสปกะเพียงองค์เดียวเท่านั้น
5. ครุชัมมปฎิคคหนอุปสมบท รับด้วยวิธีให้ผู้ขอบวชรับครุธรรม 8 ข้อ อย่างที่ ประธานแก่นางคณิกาอัทธกาสิ คนเดียวเท่านั้น
7. อัญญาจิกุอุปสมบท รับด้วยวิธี ต้องขอบวชในสงฆ์ 2 ฝ่าย คือ ขอบวชในฝ่ายภิกษุณี สงฆ์ก่อนแล้ว ขอบวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์อีกครั้งนี้เป็นปรกติของภิกษุณี

8. ผู้ตติจตุตถกัมมวาจาอุปสมบท อุปสมบทด้วยผู้ตติจตุตถกัมมวาจา พระพุทธเจ้า อนุญาตให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ พระอุบาลีเป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอานนท์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ อุปสมบทแก่ราชะภิกษุเป็นองค์แรก (ส. ธรรมกถึก, 2504, หน้า 81-82) ถึงแม้ว่ามุมมองของการอุปสมบทจะมีความต่างกันอยู่บ้างในเรื่องของจำนวน แต่ในส่วนของวิธีนั้น มีเท่ากัน คือ การบวชที่สำเร็จจากพระพุทธเจ้า เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา การบวชที่สำเร็จจากการรับไตรสรณคมณ์ เรียกว่า ติสรณคมนุปสัมปทา และวิธีที่สำเร็จจากสงฆ์ตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป เรียกว่า ผู้ตติจตุตถกัมมวาจา

คุณสมบัติของบุคคลที่จะบวช

พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นนิกายที่ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะกระแสโลก หรือค่านิยมสมัยใหม่จะเปลี่ยนแปลงไปแค่ไหนก็ตาม ก็ยังคงปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อย่างเคร่งครัด ในเรื่องของการอุปสมบทนี้ ก็ถือปฏิบัติตามพระบรมพุทธานุญาต แต่ในปัจจุบัน อาจมองว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่เพิ่มเติมเข้ามาในพิธีอุปสมบท แต่ยังคงประกอบหลักตาม พระบรมพุทธานุญาตก็ยังคงอยู่

การเป็นพระสงฆ์นั้นจะเป็นเพศหญิงก็ได้ เพศชายก็ได้ เป็นฆราวาสก็ได้ บรรพชิต ก็ได้ จะอยู่ในหมู่ก็ได้ เรียกว่า พระสงฆ์ทั้งนั้น สมมติสงฆ์จึงยังไม่เป็นพระสงฆ์ที่เป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย ยังไม่เป็นเนืองนาบุญตามหลักของพระพุทธศาสนา ยังคงเป็นเพียงลูกชาวบ้าน ที่เข้ามาบวชทางกายแต่ใจยังมีได้บวช (ปุ่น จงประเสริฐ, 2518, หน้า 19) ผู้ใดที่ถือบวชเข้ามาใน พระพุทธศาสนาเรียกว่าสงฆ์ แต่จะเป็นสงฆ์โดยสมมติหรือเป็นสงฆ์ที่แท้จริงหรือไม่ขึ้นอยู่กับระดับ ของความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา トラบใดที่ยังไม่หลุดพ้นก็ถือว่าเป็นสมมติสงฆ์อยู่ แต่ถ้า หลุดพ้นจากกิเลสตัณหาแล้วเรียกว่าสงฆ์โดยแท้จริง

การบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาทในประเทศไทยนั้น มีอยู่ 2 วิธี การบวชแบบมหานิกาย และการบวชแบบธรรมยุติกนิกาย ซึ่งการบวชทั้ง 2 แบบนี้จะใช้ภาษาบาลี หรือมคธ (สุนทรียา สุนทรวิภาค, 2529, หน้า 29) ซึ่งข้อกำหนดจะมีคล้ายกัน เพียงแต่วิธีการเท่านั้น ที่แตกต่างกัน เช่น ข้อจำกัดสำหรับคนที่ไม่ควรให้บวช

คือคนที่มีอายุไม่ครบ คนทำความผิดหลบหนีอาญาแผ่นดิน คนหลบหนีราชการ คนมีคดี ค้างในศาล คนถูกตัดสินจำคุกฐานเป็นผู้ร้ายสำคัญ คนที่เคยต้องอาบัติปาราชิก คนมีโรคติดต่อ คนมีอวัยวะพิการไร้ความสามารถจนไม่อาจปฏิบัติศาสนกิจได้สะดวก คนที่มีลักษณะดังกล่าว มานี้ไม่ควรให้บวช (พระศรีธรรมโศภณ (พระมหาปรีชา ปรีญญาโณ ป.9), 2530, หน้า 16) ซึ่ง พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทได้ปฏิบัติร่วมกัน ไม่ว่าจะมหานิกายหรือธรรมยุติ และอีกประเภทหนึ่ง

คือคนที่ทำผิดต่อพระศาสนาโดยเจตนา มีอยู่ 7 ประเภท คือ คนฆ่าพระอรหันต์ คนทำร้ายภิกษุณี (ได้แก่ คนผู้ข่มขืนภิกษุณี) คนลักเพศ ที่เรียกตามศัพท์บาลีว่า เถยยสังวาส ภิกษุไปเข้ารีตเดียรถีย์ ภิกษุต้องปาราชิกละเพศไปแล้ว ภิกษุผู้ทำสังฆเภท คนทำร้ายพระศาสดาจนถึงหื้อพระโลหิต (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2548, หน้า 98)

นอกจากนี้ยังมีบุคคลที่ห้ามบรรพชาด้วย ในจำพวกคนถูกห้ามไม่ให้รับบรรพชานั้น เมื่อจำแนกโดยละเอียด มี 8 ประเภท (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2548, หน้า 101-103) คือ

1. คนมีโรคอันจะติดต่อกัน เป็นโรคเรื้อรังที่ไม่รู้จักหาย ได้แก่โรค 5 อย่าง คือ “กุฎฐ์” โรคเรื้อน “คณฺโฑ” คือ โรคฝี เช่น ฝีคาสและอีสุกใสและหัด “กิลาส” โรคกลาก “โสโส” โรคมอคร่อ หรือหิดอันมีอาการคล้ายกัน “อปมาโร” โรคลมบ้าหมู โรค 5 อย่างนี้ยกขึ้นซักถาม ก่อนหน้าให้อุปสมบท “ปาปโรโค” โรคเรื้อรัง เช่น ริดสีดวง นำจัดโรคอันเป็นผลแห่งกามเข้าใน บทนี้ด้วย “ปกุขหตตา” ความเป็นผู้เข้าไปซึกหนึ่ง เช่น โรคอัมพาต คนเป็นโรคเหล่านี้หากว่า รักษาหายเป็นปกติแล้วจึงจะบรรพชาได้

2. คนมีอวัยวะบกพร่อง คือ มีมือขาด มีเท้าขาด มีทั้งมือทั้งเท้าขาด มีหูขาด มีจมูกขาด มีทั้งหูทั้งจมูกขาด มีนิ้วมือนิ้วเท้าขาด มีง่ามมือง่ามเท้าขาด บทนี้บรรพชาแก่ว่า มีนิ้วหัวแม่มือ นิ้วหัวแม่เท้าขาด มีเอ็นขาด

3. คนมีอวัยวะไม่สมบูรณ์ คนมีมือเป็นแผ่น คือ นิ้วมือไม่เป็นง่าม คนค่อม คือ มีหลังโก่ง คนเตี้ย คือ เตี้ยกว่าคนปกติ คนคอพอก คนดินปลูก คนสูงเกินบั้ง ต่ำเกินบั้ง ดำเกินไป ขาวเกินบั้ง ผอมเกินบั้ง อ้วนเกินบั้ง มีศีรษะแข็งเกินบั้ง มีศีรษะหลิมเกินบั้ง เป็นต้น ในจำพวกนี้ คนที่แก้หาย เช่น คนมีมือเป็นแผ่น รักษาจนหายแล้วสามารถบรรพชาได้

4. คนพิการ คือ คนตาบอดตาใส ได้แก่ คนเป็นต้อกระจก คนง่อย คือ มีมือหงิกบ้าง มีเท้าหงิกบ้าง มีนิ้วหงิกบ้าง คนมีเท้าหรือขาพิการ เดินไม่ปกติ ต้องเดินโขยก คนตาบอดหรือมีดวงตาสี คนใบ้ คนหูหนวก คนทั้งบอดทั้งใบ้ คนทั้งบอดทั้งหนวก คนทั้งใบ้ทั้งหนวก คนทั้งบอดทั้งใบ้ทั้งหนวก

5. คนทุพพล คือ คนแก่อ่อนแอ ทำงานไม่ไหว คนเปลี้ย บทบาลีว่า “ฉินฺนิริยาปโถ” คนมีอริยาบถขาด (เส้นประสาทพิการ) ไม่สามารถเคลื่อนไหวอย่างคนปกติได้

6. คนมีเกี่ยวข้องกับ คนอันมารดาบิดาไม่ได้อนุญาต คนเป็นราชภัฏ คือ ข้าราชการ อันพระราชเสวย ในบัดนี้ ตรงกับข้าราชการอยู่ในตำแหน่ง ได้รับพระราชทานเงินเดือน หรือเบี้ยเลี้ยง คนมีหนี้สิน คนเป็นทาส คนจำพวกนี้พ้นจากเกี่ยวข้องแล้ว คือ บุตรได้รับอนุญาต

ของมารดาบิดา ราชกัญ ได้รับอนุญาตของพระราชารหรือเจ้าหน้าที่เหนือตน คนมีหนี้สินใช้หนี้เสร็จแล้ว คนเป็นทาส ได้รับปลดเป็นไทแล้ว รับบวชได้

7. คนเคยถูกอาชญาแผ่นดิน มีหมายปรากฏอยู่ คือ คนถูกเขียนหลังลาย คนถูกสักหมายโทษ เช่น ในกาลก่อนคนต้องปาราชิกจะถูกสักไว้บนใบหน้า

8. คนประทุษร้ายความสงบ คือ โจรผู้ร้ายที่ขึ้นชื่อโด่งดัง บทบาลีว่า “ชชพฺพุโช โจโร” โจรคดผูกธง คนโทษหนีเรือนจำ คนทำผิดอันกฎหมายไม่คุ้มไว้ ใครก็สามารถฆ่าหรือทำร้ายได้ โดยไม่มีโทษ บทบาลีว่า “ลิจิตโก” แปลว่า ผู้ถูกเขียนไว้ คือ มีประกาศออกว่า พบเข้าในที่ใด ให้ฆ่าเสียในที่นั้น

คนเหล่านี้ ถูกห้ามบรรพชาเมื่อถูกห้ามบรรพชาแล้วก็ถูกห้ามอุปสมบทด้วย ทั้งคนที่ถูกห้ามไม่ให้บรรพชาและถูกห้ามไม่ให้อุปสมบทนั้นถึงแม้ว่าจะเข้ารับการบรรพชาหรืออุปสมบทอย่างถูกต้องก็ตาม ยังไม่ถือว่าเป็นนักบวชทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง เพราะคนเหล่านี้เป็นคนที่ไม่มีวิสุทธิ การที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามคนเหล่านี้บวชไม่ใช่ว่าพระองค์ทรงจำกัดสิทธิ์ในการบรรพชาธรรม แต่การที่พระองค์ทรงห้ามก็เพราะว่าทรงเล็งเห็นประโยชน์ของคนหมู่มาก หากทรงอนุญาตให้บวชเข้ามาก็จะสร้างความวุ่นวายให้กับสังคมสงฆ์ ซึ่งเป็นข้าศึกต่อหลักความสงบ “ส่วนคนที่ควรให้บวช คือ คนมีอายุครบหนึ่ง มีอาชีพชอบและมีหลักฐานดีหนึ่ง มีความประพฤติดี ไม่คิดผิด กัญชา และสุราเป็นต้นหนึ่ง มีความรู้อ่านออกเขียนได้หนึ่ง ปราศจากบรรพชาโทษ และมีร่างกายสมบูรณ์ ไม่ชราทุพพลภาพหรือ พิกลพิการหนึ่ง ผู้มีลักษณะดังกล่าวมานี้จึงควรให้บวช” (พระศรีธรรมโศภณ (พระมหาปริชา ปริญญา โณ ป.ธ.9), 2530, หน้า 15-16)

คนที่จะอุปสมบทเพื่อเป็นพระภิกษุ ต้องเป็นผู้ชายที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ มิใช่ภักบุคลลผู้ถูกห้ามเด็ดขาด อายุนั้นกำหนดนับตั้งแต่แรกปฏิสนธิมา ถ้าไม่แน่ใจให้นับการอยู่ในครรภ์อย่างมากไม่เกิน 9 เดือน เพราะในตำราครุภักษากล่าวว่า โดยปกติตั้งครรภ์มาได้ประมาณ 270 วัน จึงคลอด คลอดเร็วกว่านั้นเด็กไม่ค่อยรอด เมื่อนับรวมในครรภ์แล้วยังไม่ถึง 20 ปี ท่านให้นับปีเกิดเป็นปี 1 ปีอุปสมบทเป็นปีที่ 20 (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2548, หน้า 94-95)

ตารางที่ 1 วิธีการนับอายุผู้ที่ขอบวช (พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน), 2554, หน้า 201)

ตัวอย่าง อายุผู้ที่ขอบวช	พ.ศ.	เดือน	วันที่
พ.ศ. เดือน วันที่ ปัจจุบัน (วันบวช) ตั้ง	2559	8	7
ลบด้วย พ.ศ. เดือน วันที่ (วันเกิด)	2539	6	23
อายุเต็ม ได้	20 ปี	1 เดือน	14 วัน

ในการกำหนดอายุสำหรับผู้ขอบวช อายุสำหรับผู้ขอเป็นสามเณร ไม่ได้กำหนดไว้ คนใดที่มีอายุตั้งแต่ 7 ขวบขึ้นไป ก็ขอบวชเป็นสามเณรได้ ทั้งนี้ขอแต่เพียงเจรจาเรื่อง อดอาหาร เย็นได้ ห่มจีวรเป็น แม้จะมีอายุเกิน 20 ปีไปแล้วเท่าไร ๆ ก็ไม่ห้ามในเรื่องขอบวชเป็นสามเณร ซึ่งบางครั้งเคยมีผู้สูงอายุอยากจะทำบวช แต่ไม่ประสงค์จะรักษาศีลมากอย่างพระภิกษุ จึงขอบวชเพียงสามเณรก็เคยมีอยู่เสมอ ๆ ส่วนการขอบวชเป็นพระนั้น มีกำหนดอายุไว้ครบ 20 ปีบริบูรณ์ ขึ้นไป นอกจากกำหนดเรื่องอายุไว้แล้ว ยังกำหนดคุณสมบัติอื่น ๆ ไว้ด้วย เช่น ตามคำขานนาค กล่าวถึง คือ

1. ไม่เป็นโรคอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เรื้อน ฝี กลาก มงครอ (โรคหลอดลมโป่งพอง มีเสมหะแห้งอยู่ในช่องหลอดลม ทำให้มีอาการไอเรื้อรัง) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542, หน้า 635) ลมบ้าหมู โรคที่กล่าวถึงนี้อาจจะมองว่า ไม่เห็นสำคัญอะไร แต่ในความหมายทางพระท่าน หมายถึง การที่คนเราเป็นโรคอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่อยู่ในขั้นพึ่งนารังเกียจอย่างยิ่ง หากจะมาร่วมอยู่ในหมู่คณะคนมาก ๆ เป็นต้น
2. ต้องเป็นมนุษย์ คือ จะบวชได้ก็แต่คนเท่านั้น เนื่องจากสมัยโบราณ เล่ากันว่า มีนาคหรือยักษ์ปลอมเข้ามาขอบวชในพระพุทธศาสนาด้วย
3. ต้องเป็นเพศชาย ที่ห้ามไว้เพื่อกันไม่ให้ กะเทย หรือคนลักเพศมาปลอมบวชปะปน ในหมู่สงฆ์
4. ต้องเป็นไท คือ เป็นคนมีอิสระ ไม่เป็นทาสหรือลูกจ้างใคร ๆ เขาหนีมาบวช
5. ต้องปลอดหนี้สิน คือ ไม่มีหนี้สิน ที่ใคร ๆ ขณะกำลังจะบวชมีเจ้าหนี้มาทวงถาม หรือฟ้องร้องในเรื่องหนี้สินต่าง ๆ
6. ไม่ใช่ราชกัญ คือ ไม่เป็นข้าราชการ แต่ในข้อนี้ถึงเป็นข้าราชการ แต่ได้รับการอนุญาต ให้ลาบวชได้ตามระเบียบของทางราชการถูกต้องแล้ว ก็ใช้ได้ ดังนั้น ใครเป็นข้าราชการ ลาบวช จะต้องเอาใบอนุญาตไปแสดงต่อพระอุปัชฌาย์ด้วย

7. ได้รับอนุญาตจากพ่อและแม่ของตนแล้ว คือ ปกติคนที่ขอบวชมักจะมีพ่อแม่ เป็นเจ้าภาพอยู่แล้ว แต่มีบางราย พ่อแม่ล้มหายตายจากไปก่อน อาจจะมีเมีย หรือพี่น้องบวชให้ ก็มีสำหรับข้อนี้ท่านก็เข้าใจ จึงมีคำถามในเวลาขานนาค เคยมีชายที่แต่งงานขอลาบวช กำลังขานนาค อยู่หน้าโบสถ์ ขณะนั้นเมียไม่อนุญาตจึงวิ่งไปแจ้งต่อกู้สวดว่านางเป็นเมียของนาคที่กำลังขอบวช ซึ่งตนเองไม่ได้อนุญาต ถ้าเป็นเช่นนี้ อุปัชฌาย์จะบวชให้ไม่ได้เป็นอันขาด

8. ต้องมีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ ก่อนจะขอบวชต้องมาไล่วัน เดือน ปีคู่ก่อน ถ้าไม่ครบก็ บวชไม่ได้ ถึงต้นทูลรับบวช ก็ไม่เป็นพระภิกษุสงฆ์ มีเล่ากันว่า คนอายุไม่ครบบวชพระ เคยบ้า ๆ บอ ๆ มานักต่อนักแล้ว ไม่ควรกระทำ

9. ต้องมีเครื่องบริวารครบถ้วนอันนี้สำคัญตามปกติเจ้าภาพจะเตรียมไว้ล่วงหน้าเสมอ ๆ ปัจจุบันนี้สบายมากเพราะมีร้านค้าสังฆภัณฑ์ เกี่ยวกับพระและวัดวาอาราม เตรียมไว้ให้พร้อมสรรพ เลือกรหาซื้อมาได้ตามใจเลยทีเดียว (ศรีมหาโพธิ์ เปรียญ, 2537, หน้า 7-10)

สำหรับอุปัชฌาย์ซึ่งมีหน้าที่ให้การอบรมสังฆวิหาริก (พระที่ตนบวชให้) โดยตรงนั้น ก็ควรมีการปรับปรุงหลักเกณฑ์ในการแต่งตั้งด้วย กล่าวคือ ไม่ควรกำหนดว่าจะต้องเป็นผู้ที่มี ตำแหน่งในทางปกครองตั้งแต่เจ้าอาวาสขึ้นไป ทั้งนี้เพราะมักปรากฏว่ายังมีตำแหน่งในทางปกครองสูงเท่าไรก็ยังไม่มีความรู้แก่ศิษย์มากเท่า นั้น เกณฑ์ในการแต่งตั้งอุปัชฌาย์ควรรีความสำคัญแก่ผู้ที่มีความสามารถในการฝึกสอนและมีความประพฤติดีเป็นแบบอย่างของศิษย์ โดยไม่จำเป็นต้องมี ตำแหน่งทางการปกครองเกินกว่าชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป (ในปัจจุบันผู้ที่จะเป็นอุปัชฌาย์ได้น้อย จะต้องเป็นเจ้าของคณะตำบล) นอกจากนั้นยังไม่ควรกำหนดให้แต่ละตำบลมีอุปัชฌาย์ได้เพียง 1 รูป เพราะจะทำให้อุปัชฌาย์มีศิษย์ที่ต้องดูแลมากเกินไป หากตำบลหนึ่ง ๆ มีอุปัชฌาย์ได้มากกว่า 1 รูป ภาระของอุปัชฌาย์จะลดลงและทำให้ท่านมีเวลาดูแลศิษย์ได้ดีขึ้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็หมายความว่า คณะสงฆ์มีความเข้าใจร่วมกันว่าอุปัชฌาย์ไม่ได้มีหน้าที่เพียงแต่ทำการอุปสมบทให้ถูกต้อง ตามระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์เท่านั้น หากมีหน้าที่ฝึกสอนผู้ที่ตนบวชให้ที่สำคัญ (พระไพศาล วิสาโล, 2551, หน้า 319)

เมื่อกลับครองดีแล้วว่าสามารถบรรพชาหรืออุปสมบทได้ คนที่จะบรรพชาหรืออุปสมบทนั้นจะต้องเตรียมองค์ประกอบให้พร้อม

วิธีการอุปสมบทตามแบบพระพุทธศาสนาเถรวาท

การบวชในพระพุทธศาสนานั้น เมื่อครั้งพุทธกาลก็ไม่มีระเบียบพิธีอะไรมากมาย เมื่อกุลบุตรมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และมีคุณสมบัติครบบริบูรณ์ ไม่มีโทษที่ทรงห้าม บวชแต่ประการใด บอกลาผู้ปกครองเรียบร้อยแล้ว มีอัฐบริวารพร้อมเข้าไปหาหมู่สงฆ์ พระสงฆ์ ก็ทำการอุปสมบทให้เลย

แต่ในปัจจุบันนี้ คนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาถือว่า การบวชลูกชายนี้เป็นงานที่สำคัญ พ่อแม่จะต้องพยายามจัดงานให้ยิ่งใหญ่เป็นกรณีพิเศษ สรุปได้ดังนี้ (พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน), 2554, หน้า 129-143)

1. เลือกสำนักบวช การเลือกสำนักบวชนั้น ส่วนมากมักนิยมบวชลูกหลานในวัดที่ใกล้บ้าน เพื่อสะดวกแก่การปฏิบัติบารุง เพราะการไปมาหาสู่ได้สะดวก ส่วนผู้มีจิตศรัทธากับครูบาอาจารย์ท่านใดก็สามารถที่จะไปบวชกับครูบาอาจารย์รูปนั้นได้
2. การฝากตัวผู้จะบวช (เข้านาค) ในอดีตบิดามารดาของผู้จะบวช จะนำบุตรหลานที่จะบวชนั้น ไปฝากกับท่านสมภารเจ้าอาวาสวัด ครูบาอาจารย์ หรือพระอุปัชฌาย์ ให้อยู่ที่วัดก่อนบวช 15 วัน เพื่อฝากตัวเป็นศิษย์ และเพื่อท่องจำคำขอบวช ศึกษาระเบียบในการจะเป็นพระที่ดี เมื่อบวชแล้วจะได้ไม่กระทำผิดพระวินัย แต่ในปัจจุบันนี้ประเพณีการเข้านาคได้เปลี่ยนไป บางที่เข้านาคเพียงแคว้นเดียวก็บวชแล้ว ท่องคำขอบวชยังไม่ได้ ต้องให้พระอุปัชฌาย์หรือพระนาคว่า บวชแล้วเพียง 5 วันบ้าง 10 วันบ้าง 1 เดือนบ้าง ยังไม่ได้เรียนรู้พระธรรมวินัยก็ลาสิกขา ได้ชื่อว่า “ทิด” ที่มาจากคำว่าบัณฑิต แปลว่า “ผู้รู้” โบราณว่า เป็นคนสุก
3. การเตรียมเครื่องอัฐบริวาร บริวารของพระที่จำเป็นต้องมีพร้อมในเวลาเมื่อบวชมี 8 อย่าง เรียกว่าอัฐบริวาร คือ 1. ผ้าไตรครอง (มีผ้า 3 ผืนด้วยกัน คือ สังฆาฏิ อุตตราสงค์ อันตรวาสก) 2. บาตร มีดกพร้อม 3. มีดตัดเล็บหรือสำหรับปลงผม 4. เข็มเย็บผ้าพร้อมด้วยด้าย 5. ผ้าประคตเอว 6. ผ้ากรองน้ำ นี้เรียกว่าบริวาร 8

ผู้จะบวชหรือผู้ปกครองจะต้องรู้ว่าการบวชนี้ เป็นบุญกุศลที่ประณีตและเป็นบุญกุศลพิเศษด้วย การจัดการจึงต้องจัดให้ประณีตสมกับงานบวชที่เป็นบุญพิเศษ บางคนไม่รู้เรื่องการบวช เมื่อเห็นเขาบวชก็บวชตามเขา ความสนใจในการบวชก็น้อยไป จึงเห็นว่าเครื่องอัฐบริวารไม่สำคัญ จึงจัดบริวารที่ไม่มีคุณภาพ แต่ไปมุ่งในการทำอย่างอื่นมาก เอาเงินไปใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น เช่น จัดงานเลี้ยงอย่างยิ่งใหญ่ ใช้จ่ายในทางสนุกสนาน มีขบวนแห่หรือมีการมหรสพ ส่วนการจัดอัฐบริวารก็ไม่จัดให้ประณีตสมกับงานบวช มีเพียงผ้าไตรจีวรและบาตร ตามที่ทางร้านขายสังฆภัณฑ์ที่จัดให้ เพราะไม่เห็นความสำคัญของอัฐบริวาร บางคนก็ถือเอาการบวชเป็นการหาทุนด้วยวิธีการลงขันและบอกบุญ ยังไม่มีผู้รู้แนะนำในเรื่องการอัฐบริวารแล้ว

เพราะผู้ชายเขาต้องการขายเครื่องบวชเพียงแต่ให้ขายได้คล่อง ๆ และเห็นว่าลูก ผู้ชายจึงต้องตัดผ้า แทนที่จะได้ขนาดก็ให้เล็กลง เพื่อจะได้เอาเนื้อผ้าที่เหลือไปรวมทำเป็นอีกผืนหนึ่งได้ กำไรของเขา อยู่ที่ได้อเนื้อผ้าเพิ่มขึ้นอีก เมื่อตัดผ้าให้เล็กลงก็ขายถูกได้ ส่วนบริวารอื่น ๆ ก็เป็นของที่พอใช้ได้ คนซื้อ ไม่ชอบซื้อของแพงอยู่แล้ว เมื่อเห็นของถูกและที่ใช่ได้เหมือนกันจึงซื้อ ยิ่งผู้ชายอธิบายว่า บวชเพียง 3 เดือนไม่ต้องใช้ของดีก็ได้ เดียวก็จะสึก เอาอย่างนี้ก็ใช้ได้

เพราะฉะนั้นผู้จะบวชหรือเจ้าภาพผู้อุปถัมภ์การบวช ควรที่จะรู้ความสำคัญนี้ แม้ลูกหลานของตนจะบวชได้ก็วันก็ตาม จะบวชวันเดียวก็เป็นพระ บวช 5 ปี 10 ปี ก็คงเป็นพระ เหมือนกัน เมื่อต้องการจะสร้างลูกหลานให้เป็นพระเช่นนี้ จึงสมควรจัดบริวารให้ประณีต ที่ดีถูกต้องตามพระธรรมวินัย

4. บอกลาคนที่ควรบอกลา การบวชถือเป็นการกุศลพิเศษ เพราะในชีวิตคนหนึ่งก็มีเพียง ครั้งเดียว เมื่อถึงคราวบวชจึงต้องไปลาญาติมิตรและผู้เคารพนับถือ วิธีไปลาก็ต้องมีดอกไม้ธูปเทียน ไปลา พร้อมกันนั้นก็ถือโอกาสขอมาด้วย การไปลาหรือมีการดี ไปบอกเป็นวิธีที่ดี เพื่อให้บรรดา ญาติมิตรและผู้นับถือ ได้มาร่วมแสดงความปรีดาปราโมทย์และอนุโมทนา เป็นการเชื่อมสามัคคี ถ้าจะหลงลืม ไม่ได้บอกหรือบอกกันไม่ทัน เขามักจะ โกรธถึงกับหากันว่าไม่ใช่ญาติมิตรหรือคนนับ ถือกันทีเดียว เพราะฉะนั้นการบวชจึงต้องลากันตามฐานะที่เกี่ยวข้องกัน (สมเด็จพระวันรัต เขมจารีเถระ, 2491, หน้า 12-15)

การบวชของนิกายเถรวาทในประเทศไทยนี้ เป็นการบวชแบบญัตติจตุตถกรรม อุปสัมปทา ที่ได้รับแบบอย่างมาจากประเทศลังกา คือ เมื่อราว พ.ศ.1698 พระเจ้าปรีกรม พาทุมมราช ซึ่งเป็นกษัตริย์ของประเทศลังกา ได้ทำการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา โดยได้อาราธนา พระมหากัสสปเถระเป็นประธานในการทำสังคายนาพระไตรปิฎก ซึ่งนับว่าเป็นการสังคายนาครั้งที่ 7 และยังได้ทรงจัดวางระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาและสังฆมณฑลให้เรียบร้อย อีกด้วย ดังนั้นจึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในลังกาทวีป ทั้งทางด้านการศึกษาและ การปฏิบัติ เป็นผลให้พระภิกษุในประเทศต่าง ๆ ทางตะวันออก คือ พม่า มอญ เขมร และไทย เดินทางไปยังลังกาทวีป เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาที่ปรับปรุงใหม่ในครั้งนี้นำมาประพฤติ ปฏิบัติในประเทศของตน แต่พระภิกษุชาวลังกาเห็นว่าควรจะให้พระภิกษุจากประเทศต่าง ๆ นี้ได้ ทำพิธีบวชใหม่ เพื่อให้เป็นนิกายเดียวกันให้หมดเสียก่อน จึงได้ประกอบพิธีบวชให้แก่พระภิกษุ เหล่านั้นใหม่ เกิดเป็นนิกายลังกาวงศ์ขึ้น (กรมการศาสนา, 2542, หน้า 207) ซึ่งในระยะต่อมา พระพุทธศาสนาในลังกาได้เสื่อมลง กษัตริย์ลังกาจึงได้ขอพระสงฆ์ไทยไปบวชให้คนลังกา

ซึ่งนำโดยท่านพระอุบาลีเรียกว่านิกายอุบาลีวงศ์หรือสยามวงศ์มาจนถึงปัจจุบัน ในช่วงที่คณะสงฆ์ไทยและประเทศอื่น ๆ ไปสืบศาสนาที่ลังกานั้นได้รับการบวชเป็นนิกายลังกาวงศ์ “เมื่อพระภิกษุเหล่านั้นศึกษาพระธรรมวินัยจนรอบรู้แล้ว ก็เดินทางกลับประเทศของตน สำหรับพระภิกษุไทยซึ่งไปบวชอยู่ที่ประเทศลังกานั้น ก็ได้กลับมาตั้งสำนักเพื่อเทศนาสั่งสอนประชาชนอยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราช เมื่อราว พ.ศ. 1800” (พเยาว์ ศรีหงส์, 2520, หน้า 48) ซึ่งเป็นนิกายเถรวาท โดยที่นิกายเถรวาทนั้นผู้ที่บวชเข้ามาจะต้องมีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัด พระอุปัชฌาย์จะให้ศึกษาวัตรปฏิบัติตั้งแต่เข้านาค เมื่อบวชแล้วจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย รวมทั้งกิริยามารยาท การสำรวม การนุ่งห่มผ้าไตรจีวร รวมทั้งวิธีครองผ้าและพินทุผ้า เป็นต้น

เรื่องที่จะต้องศึกษาให้ทราบไว้ก่อน คือ เรื่องวัตรของภิกษุบางอย่างในวันบวช เพราะเหตุว่า ขณะเมื่อจะเปลี่ยนผ้าจากเครื่องฆราวาสมาเป็นผ้ากาสาจะจำเป็นต้องรู้ระเบียบต่าง ๆ ไว้ปฏิบัติให้ทันท่วงที่เป็นจังหวะ ๆ ย่อมเป็นความสะดวกคิดว่า ไปสั่งสอนอบรมกันในวันบวช การนุ่งห่มจีวรในวันบวชเป็นกิจสำคัญมาก ต้องให้เรียบร้อยเป็นปริมณฑล เมื่อพระอุปัชฌาย์ท่านให้โอวาทจบแล้ว ท่านซักผ้าอังสะที่ผ้าไตรออกคล้องเฉียงบ่าเบื้องซ้ายให้นาค แล้วสอนให้นาครู้จักชื่อผ้าไตรว่า “นี่สังฆาฏิ ผ้าทาบ นี้อุตตราสงค์ ผ้าห่ม นี้อันตราสก ผ้านุ่ง” พึงนุ่งห่มให้เป็นปริมณฑล นุ่งเบื้องบนปิดสะคือ เบื้องล่างเพียงใต้เข่า ห่มเบื้องบนปิดหลุมคอ เบื้องล่างเพียงครึ่งแข้ง แล้วทาบสังฆาฏิมอบให้เป็นสิทธิ์ออกไปนุ่งห่มให้เป็นปริมณฑล เสร็จแล้วจึงกลับเข้ามารับศีล ขอนิสัย บุรพกิจเช่นนี้ต้องฝึกหัดสอบถามกับท่านอาจารย์ผู้ฝึกสอนให้เป็นการเรียบร้อยไว้ก่อนเพื่อกันความขลุกขลัก ตื่นเต้น ในวันบวชและเป็นหลักวัตรปฏิบัติสืบไป วิธีปฏิบัติเมื่อกำลายนุ่งห่มจีวร ตามที่ปฏิบัติใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ใช้บทพิจารณาตั้งขณิกปัจจุเวกขณะเป็นการว่าในใจแต่ในที่บางแห่งนิยมใช้แบบโบราณ ขอนำมากล่าวให้พิจารณาในที่นี้ด้วย

5. เครื่องสักการะสำหรับแสดงความเคารพ ผู้บวชจะต้องเข้าหาพระอุปัชฌายะและอาจารย์ เมื่อเข้าเพื่อทำพิธีต่อองค์ใด ก็ต้องมี เทียน รูป ดอกไม้ 3 สิ่งนี้ไปถวายก่อนเพราะของ 3 อย่างนี้ถือเป็นเครื่องหมายให้ความเคารพนับถืออย่างสูง จะขาดไม่ได้ เวลาเข้าขอบรรพชาจะต้องมีสำหรับหนึ่ง เวลาขอไตรสรณคมน์แลศีลก็มีสำหรับหนึ่ง เวลาเข้าขอนิสัยก็ต้องมีสำหรับหนึ่ง แต่การขอนิสัยมักใช้เทียน รูป ดอกไม้ เป็นพิเศษ เรียกว่า รูปเทียนขอนิสัย กระชงใส่ดอกไม้ เขามักทำเป็นกระทงแล้ว มีกรวยครอบ เรียกว่า กรวยอุปัชฌาย์ ในกระทงนั้นเขามักใส่หมากบ้าง เมียงบ้าง ดอกไม้บ้าง แล้วแต่ความนิยม อันที่แท้เขาใส่ดอกไม้ การทำดอกไม้เป็นเครื่องสักการะนี้ ถ้าผู้สามารถมักทำกันเป็นงานใหญ่ถึงกับเย็บดอกไม้เป็นตาข่ายหุ้มรูปเทียนบ้าง ทำเป็นกรวยดอกไม้สดอย่างประณีตบ้าง แม้ผ้าไตรครองก็มีดอกไม้หุ้มไตร

บัดนี้ตามตลาดเขามักทำสำรองไว้ขาย เพื่อให้ความสะดวกแก่ผู้บวช แต่โดยมากมัน

เป็นดอกไม้กระดาษ ไม่ใช่ดอกไม้สด

6. การนิมนต์พระสงฆ์มาร่วมพิธีบวช ในปีจันตชนบท คือ ท้องถิ่นชายแดนทุรกันดาร หาพระสงฆ์ได้ยาก ให้มีพระสงฆ์ 5 รูป เป็นอย่างน้อย ส่วนในมัชฌิมชนบท คือ ท้องถิ่นภายในเมืองหาพระสงฆ์ได้ง่าย ให้มีพระสงฆ์ 10 รูป เป็นอย่างน้อย (วิ.มหา (ไทย)/2539/276)

7. การปลงผมนาค หรือการโกนผมนาคนั้นพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ หรือพระภิกษุที่คุ้นเคยเป็นผู้ขลิบปลายผมให้ก่อนเป็นพิธี ต่อจากนั้นก็ให้ผู้ที่โกนผมเป็นเป็นผู้โกนผม โกนคิ้ว โกนหนวด โกนเครา ให้หมดจดแล้วนุ่งขาวห่มขาว

ภาพที่ 1 พิธีการปลงผมนาคก่อนจะบวช

8. พิธีทำขวัญนาค เป็นพิธีที่ทำขึ้นก่อนพิธีอุปสมบท เพื่ออบรมสั่งสอนนาคให้เห็นความสำคัญของพระคุณพ่อแม่ตั้งแต่ให้กำเนิด อุปการะเลี้ยงดูมา ด้วยการปฏิบัติตนให้เป็นคนดี อยู่ในพระวินัยของพระสงฆ์อย่างเคร่งครัด ขณะอยู่ในเพศของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้เกิดบุญกุศล และผลแห่งกุศลบังเกิดแก่พ่อแม่ผู้ให้กำเนิด อุปการะเลี้ยงดูมา เป็นการทดแทนบุญคุณของพ่อแม่

ภาพที่ 2 พิธีทำขวัญนาค

9. การแห่ นาค นั้นเป็นประเพณีนิยมมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล สมัยเมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ เมื่อพุทธบริษัทจะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้านั้น นิยมกระทำประทักษิณ คือ เดินเวียนขวารอบพระวิหารที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ 3 รอบก่อนแล้วจึงเข้าเฝ้า ก็เพื่อจะได้สังเกตดูความเหมาะสมว่า สมควรจะเข้าเฝ้าได้หรือไม่ เมื่อจะกลับก็นิยมกระทำประทักษิณเดินเวียนขวารอบพระวิหารที่ประทับอีก 3 รอบแล้วจึงกลับ ทั้งนี้ ก็เพื่อสังเกตดูว่า พระพุทธองค์ทรงรับสั่งเรียกให้เข้าเฝ้าอีกหรือไม่ ซึ่งเป็นลักษณะของคนมีมารยาทอันดีงาม

ภาพที่ 3 พิธีแห่ นาครอบอุโบสถ

การแห่หน้าค ทำตามศรัทธาของเจ้าภาพจะแห่ด้วยช้าง ม้า รถ เรือก็ได้ ที่แห่ด้วยม้า คงจะถือเอาอย่างพระสิทธัตถะคราวออกบวช เป็นตัวอย่าง นาคทุกคนต้อง โคนผม โคนคิ้ว หนุนเสื่อผ้าให้เรียบร้อย ถัดตั้งกองบวชไว้ที่บ้าน ให้แห่กองบวชมารวมกันที่วัดเมื่อพร้อมกันแล้ว ก็แห่รอบอุโบสถอีกครั้งหนึ่ง

10. การวันทาเสมา คำว่า “เสมา” หรือ “สีมา” แปลว่า “เขตแดน” หมายถึง เขตกำหนด ที่พระสงฆ์ทำพิธีผูกพัทธสีมากำหนดไว้เป็นเขตแดนพิเศษสำหรับพระสงฆ์ประชุมทำสังฆกรรม การที่นิยมให้นาควันทาเสมา คือ ให้นาคทำความเคารพเขตอุโบสถ อันเป็นเขตพิเศษสำหรับ พระสงฆ์ประชุมทำสังฆกรรมและเป็นที่ยึดฐานพระพุทธรูป ซึ่งเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้า นั้น เป็นกิริยาอาการแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อพระรัตนตรัย โดยเริ่มทำความเคารพมาตั้งแต่เขต ที่ประทับของพระพุทธเจ้า

ภาพที่ 4 นำนาควันทาสมาหน้าอุโบสถ

11. การโปรยทาน ก่อนที่นาคจะเข้าโบสถ์ มักนิยมให้นาคได้โปรยทาน คือ ให้นาคได้ มีโอกาสบำเพ็ญทานแก่คนยากจนอนาถาเสียก่อนเข้าประพาศพรหมจรรย์ การโปรยทานในปัจจุบัน นี้ แตกต่างไปจากวัตถุประสงค์เดิมมาก มักจะโปรยทานให้แก่ญาติมิตรสหายที่มาร่วมงานบวช เท่านั้นเพื่อแย่งกันเอง เพื่อความสนุกสนานกันบ้าง

ภาพที่ 5 การโปรยทานในพิธีแห่นาครอบอุโบสถ

12. การน่านาคเข้าอุโบสถ มีประเพณีนิยมปฏิบัติแตกต่างกันออกไป 2 แบบ

12.1 พ่อแม่และญาติช่วยกันจูงนาค หรืออุ้มนาค เข้าโบสถ์ มีความมุ่งหมายว่า พ่อแม่และญาติเป็นผู้นำนาคเข้าไปหาพระสงฆ์ นำเข้าไปมอบให้พระสงฆ์ทำพิธีบวชให้

12.2 นาคจูงมือพ่อแม่และญาติเข้าโบสถ์ มีความมุ่งหมายว่า นาคเป็นผู้นำพ่อแม่และญาติขึ้นสวรรค์ ด้วยการชักนำให้พ่อแม่และญาติทำความดีในทางพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 6 การน่านาคเข้าโบสถ์

13. การมอบผ้าไตรแก่นาค การมอบผ้าไตรนั้น นิยมให้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของนาค เป็นผู้มอบ ไม่นิยมให้บุคคลที่มีอายุอ่อนกว่า หรือมีศักดิ์ฐานะต่ำกว่านาคเป็นผู้มอบ เพราะก่อนที่นาคจะรับมอบผ้าไตรนั้นจะต้องกราบบุคคลผู้จะมอบผ้าไตรเสียก่อน จึงรับผ้าไตรนั้น

ภาพที่ 7 บิดามารดา มอบผ้าไตรให้นาค

14. การเข้าขอบรรพชาอุปสมบท เมื่อนาครับมอบผ้าไตรแล้ว ฟังลูกขึ้นยืน เดินเข้าไปหาหมู่สงฆ์ เมื่อถึงอาสน์สงฆ์แล้ว ฟังนั่งคุกเข่า แล้วเดินเข้าเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ แล้วกล่าวคำขอ บรรพชาอุปสมบท คู่สวดก็จะสวดถาม “อันตริยกรรม” (หมายถึง สาเหตุที่เป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการทำความดี ต่อการบรรพชาอุปสมบท) เสร็จแล้วพระสงฆ์จะสวดญัตติจตุตถกรรมเป็นอันเสร็จพิธี และเมื่อจะออกจากหมู่สงฆ์ก็นิยมให้เดินเข่าออกมาเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 8 พระคู่สวด ถามอันตรายิกกรรม

15. การถวายเครื่องไทยธรรม เมื่อพระอุปัชฌาย์บอกอนุสาสน์จบแล้ว และพระภิกษุบวชใหม่ นั่งคุกเข่ากราบพระอุปัชฌาย์ 3 ครั้งแล้วนำเครื่องไทยธรรมไปถวายพระอุปัชฌาย์ เมื่อถวายไทยธรรมเสร็จแล้วพระภิกษุผู้บวชใหม่ก็จะกวาดน้ำรับพรจากหมุ่มสงฆ์เป็นการเสร็จพิธีบวช

ภาพที่ 9 พระอุปัชฌาย์ประกอบพิธีอุปสมบท

ความสำคัญของการบวชในความเป็นศาสนทายาท

จากการศึกษาและตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับความสำคัญของการบรรพชาอุปสมบท ปรากฏว่ามีผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้ให้ความคิดเห็นและอธิบายไว้ดังนี้

ภิกษุในพระพุทธศาสนาทำหน้าที่ 2 ประการ คือ ทำหน้าที่ต่อตนเอง และทำหน้าที่ต่อสังคม หน้าที่ประการแรก คือ การศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อปฏิบัติให้ถูกต้องและบรรลุธรรมตามวัตถุประสงค์ของนักบวช และหน้าที่ต่อสังคม คือ ปฏิบัติตนในฐานะกัลยาณมิตรของสังคม 6 ประการ ได้แก่

1. แนะนำอบรมชี้แจงให้ประชาชนละเว้นความชั่ว
2. แนะนำสั่งสอนเชิญชวนให้ประชาชนปฏิบัติชอบ
3. สงเคราะห์ประชาชนด้วยจิต เมตตา กรุณา มุ่งความปรารถนาดีเป็นที่ตั้ง
4. ให้ประชาชน ได้ยิน ได้ฟังเรื่องธรรมะที่ไม่เคยได้ยิน ได้ฟัง
5. อธิบายธรรมะที่ประชาชน ได้ยิน ได้ฟังมาแล้ว แต่ยังไม่แจ่มแจ้งให้เข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนยิ่งขึ้น
6. บอกลทางสุขทางเจริญและทางสวรรค์ให้แก่ประชาชน

คติอย่างหนึ่งของชาวพุทธก็คือผู้ชายที่มีคุณสมบัติตามตามพระบรมพุทธานุญาต มีอายุ 20 ปีขึ้นไป จะมีประเพณีอุปสมบทเพื่อตอบแทนคุณบิดามารดา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่สำคัญของบุตรที่แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีบุตร ตามรูปศัพท์แปลว่า ผู้ที่ทำให้บิดามารดา มีความรู้สึกเอิบอิมเป็นสุขใจ (ผู้ที่ยังหทัยของบิดามารดาให้เต็ม) เมื่อได้รับการอบรม เอาใจใส่และเลี้ยงดูจากบิดามารดาให้ดีแล้วบุตรควรปฏิบัติต่อบิดามารดา ได้ชื่อว่าเป็นบุตรที่ดีมีคุณภาพ และเป็นที่ยังปรารถนาของบิดามารดา โดยมีหน้าที่ดังนี้

1. มีความกตัญญูรู้คุณของบิดามารดา เมื่อบิดามารดา แก่ชรา เลี้ยงตนเองไม่ได้ ต้องเลี้ยงบิดามารดาเป็นการตอบแทน รวมทั้งเอาใจใส่ปรนนิบัติเมื่อบิดามารดาเจ็บไข้ได้ป่วย
2. รู้จักช่วยทำกิจการงานต่าง ๆ ของบิดามารดา เช่น ช่วยทำงานในบ้าน ช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่การงานของบิดามารดา ซึ่งประกอบอาชีพการงานนั้น ๆ ไม่ว่าจะ เป็นเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม หรืออาชีพส่วนตัวใด ๆ ก็ตาม บุตรต้องไม่นิ่งดูเฉย อย่างน้อยก็ช่วยทำงานบ้านต่าง ๆ ให้เรียบร้อย
3. ช่วยดำรงวงศ์สกุลให้ยั่งยืน โดยประพฤติดนเป็นคนดีเพื่อนำชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูล และไม่ประพฤติดนให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่ชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล
4. ประพฤติดนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท กล่าวคือ ประพฤติดนเป็นบุตรที่ดี

เชื่อฟังโอวาท คำสอนของบิดามารดา ไม่ประพฤติตนเป็นคนเกเร สร้างความทุกข์ ความเดือดร้อน แก่บิดามารดาบุตรที่เชื่อฟังคำแนะนำสั่งสอนของบิดามารดา ทำให้บิดามารดามีความสุขและ มีความภาคภูมิใจในตัวบุตร บิดามารดาจะมอบทรัพย์มรดกให้แก่บุตรที่ประพฤติดีเท่านั้น ส่วนบุตรที่ทำให้พ่อแม่เป็นทุกข์ สร้างความเสื่อมเสียแก่วงศ์ตระกูล พ่อแม่อาจจะไม่มอบทรัพย์ มรดกให้ก็ได้ เพราะประพฤติตนไม่เหมาะสม

5. บุตรที่ดีต้องรู้จักเสียสละทรัพย์สินต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือสังคม โดยมอบทรัพย์สิน เหล่านั้นในนามของบิดามารดา และเมื่อบิดามารดาสูญเสียชีวิตไปแล้ว ควรทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ บิดามารดา ซึ่งจะเป็นการทำให้ตนไม่ลืมบิดามารดาผู้มีอุปการคุณ และดำเนินชีวิตของตนตาม แบบอย่างที่ดีงามของบิดามารดาที่ล่วงลับไปแล้วนั้น บิดามารดาเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตรเป็น อย่างมาก เป็นบุคคลที่หาได้ยากมากอย่างหนึ่งในโลกนี้ ดังนั้นบุตรที่ดีจึงต้องปฏิบัติตนต่อพ่อแม่ อย่างถูกต้องและเหมาะสมโดยปฏิบัติตามทุกข้อที่กล่าวมานี้ทั้งหมด ไม่ควรข้ามหรือเลือกปฏิบัติ เฉพาะข้อใดข้อหนึ่งการทำเช่นนี้ ไม่ถือว่าเป็นการทำหน้าที่ของบุตรอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น การปฏิบัติ ตนต่อบิดามารดาอย่างครบถ้วนทั้งห้าข้อนี้ จึงจะเรียกได้ว่า เป็นบุตรที่ดีอย่างแท้จริง จึงจะช่วยให้ ครอบครัวมีความมั่นคงยั่งยืน และมีความสุขตลอดไปบุตรที่แปลว่าผู้ที่ทำให้บิดามารดาที่มีความรู้สึก เือบอ้ม เป็นสุขใจ ผู้ที่ยังหทัยของบิดามารดาให้เต็ม จึงหมายความว่ารวมถึงบุตรที่ได้ตอบแทนคุณบิดา มารดาโดยการออกบวช ซึ่งถือว่าเป็นมหากุศลอย่างยิ่งใหญ่ เป็นการจงบิดามารดาให้สร้างบุญกุศล และมีสัมมาทิฐิในสมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้วพระองค์ก็ทรงเสด็จกลับกรุง กบิลพัสดุ์เพื่อโปรดพระญาติให้ตั้งอยู่ในสัมมาทิฐิ แม้กระทั่งพระนางสิริมหามายาที่สวรรคตไปจุติ ในโลกสวรรค์ พระพุทธเจ้าก็ทรงเสด็จขึ้นไปโปรด จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นต้นแบบ ของความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และเป็นการถือปฏิบัติสืบต่อกันมาว่าบุตรชายจะต้องออกบวชสัก ครั้งในช่วงชีวิตเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยแล้วนำมาบอกกล่าวแก่บิดามารดาให้ตั้งอยู่ในสัมมาทิฐิ และนำธรรมะมาใช้ในการครองชีวิตของตนด้วยนอกจากความกตัญญูของพระพุทธเจ้าแล้วยังมี เรื่องราวของพระอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า คือ พระสารีบุตร โดยพระสารีบุตรได้ ชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญามาก แต่ท่านไม่สามารถเปลี่ยนมิจฉาทิฐิของมารดาท่านได้ จนวาระสุดท้าย ของท่านก่อนนิพพาน ท่านมีความรู้สึกว่าการที่ท่านทำยังไม่สมบูรณ์ประการหนึ่งคือการโปรด มารดาให้มีสัมมาทิฐิ ท่านจึงเดินทางกลับไปที่บ้านทำอาการกิริยาต่าง ๆ จนมารดาเปลี่ยนความคิด เป็นสัมมาทิฐิ ท่านจึงได้เข้าสู่นิพพาน แสดงให้เห็นความสำคัญของการบวชว่า นอกจากจะเป็น การประพฤติตนให้หลุดรอดแล้ว ยังเป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย และ ยังเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีต่อผู้มีพระคุณอีกด้วยสงฆ์จะสืบอายุพระศาสนาได้ก็ ด้วยการบวชจริงเรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริงสอนสืบ ๆ กันไปจริง ๆ และทั้งนี้ไม่ได้หมายแต่

เฉพาะพระสงฆ์ที่บวชอย่างเดียว แต่หมายถึงฆราวาสทั้งผู้หญิงผู้ชาย ที่ต้องช่วยกันรักษา
โรงพยาบาลโลกหรือร่มโพธิ์ร่มไทรของโลกเอาไว้ ถ้าสงฆ์ที่แท้ของพระพุทธเจ้ายังมีอยู่ใน
โลกดวงประทีปนี้ก็จะยังไม่ดับ โลกนี้ก็จะยังไม่มีมืดถ้าคุณธรรมของคณะสงฆ์เสื่อมไป ดวงประทีป
ของโลกก็จะดับมืด หน้าที่การงานของพระสงฆ์จึงมีอยู่

ในอดีตมีพระอรหันต์สาวกรูปหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของพระภิกษุสงฆ์
อย่างมาก ท่านรูปนี้ชื่อว่า พระสิวลี การบรรลุ “อรหัตตผล” เป็นพระอรหันต์ของท่านสิวลีบังเกิด
ขึ้นพร้อมกันกับการปลงศพครั้งสุดท้าย คือไม่ก่อนและไม่หลังกว่ากันเลย และนับตั้งแต่วันที่
ท่านบวชปรากฏว่าลาภสักการะได้บังเกิดอย่างมากมาแก่พระภิกษุสงฆ์ที่อยู่รวมในวัดนั้นอย่างน่า
อัศจรรย์ใจ การบวชเข้ามาของพระสิวลีจึงเป็นการนำลาภสักการะมาอุดหนุนจนเจ้าคณะสงฆ์
ให้มีความอุดมสมบูรณ์และสามารถประพาศิพรหมจรรย์ได้อย่างเต็มที่ ไม่ต้องพะวงกับการเป็นอยู่
จึงพอสรุปความสำคัญของการบวชได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. เป็นการออกจากความวุ่นวายของชีวิตฆราวาส
2. เป็นการสร้างความสงบให้เกิดขึ้นในจิตใจ
3. เป็นแนวทางฝึกหัดปฏิบัติให้บรรลุถึงความหลุดพ้นกิเลสตัณหา
4. นาธรรมะที่ค้นพบเป็นประโยชน์ต่อชาวโลก
5. เป็นฟันเฟืองหนึ่งที่จะช่วยหนุนสังคมให้ร่มเย็นและเกิดสันติภาพที่แท้จริง
6. เป็นการรักษาพระศาสนาให้มั่นคง
7. เป็นการสืบต่อประเพณีอันดีงาม
8. เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู
9. เป็นตัวแทนของศาสนวงศ์
10. เป็นการสืบทอดและเผยแผ่พระศาสนาให้เจริญกว้างไกล

สรุปได้ว่า การบวชในพระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะคติของชาวพุทธ
ในประเทศไทยก็คือผู้ชายที่มีคุณสมบัติตามพระบรมพุทธานุญาตมีอายุ 20 ปีขึ้นไป จะมี
ประเพณีอุปสมบทเพื่อตอบแทนคุณบิดามารดา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่สำคัญของบุตรที่แสดงออกถึงความ
กตัญญูทดแทนเป็นการบวชเพื่อทำหน้าที่ต่อตนเอง และทำหน้าที่ต่อสังคม และที่สำคัญได้ การศึกษา
พระธรรมวินัยเพื่อปฏิบัติให้ถูกต้องและบรรลุธรรมตามวัตถุประสงค์ของนักบวช และหน้าที่
ต่อสังคม คือ ปฏิบัติตนในฐานะกัลยาณมิตรของสังคมประเทศชาติสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา จึง
ถือว่าเป็นศาสนาทายาท

ความหมายของศาสนทายาท

คำว่า ทายาทมีความหมายตามพจนานุกรมว่า ผู้สืบสันดานหรือผู้สืบสกุล มีความหมายโดยอ้อมว่า ผู้รับหรือผู้อยู่ในฐานะที่จะรับตำแหน่งหน้าที่ต่อจากบุคคลอื่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542, หน้า 525) ตามพจนานุกรมนี้ เมื่อนำคำว่า ทายาท มารวมกับ ศาสนา จึงได้คำว่า ศาสนทายาท (ศาสนสุส ทายาท โส มาส เป็น ศาสนทายาท (บาลี)) ตามตัวอักษรแปลว่า ทายาทแห่งศาสนา หรือ ทายาทของศาสนา หมายถึง ผู้ทำหน้าที่สืบทอดศาสนาหรือผู้อยู่ในฐานะที่จะรับตำแหน่งหน้าที่ต่อจากพระศาสดาหรือผู้ที่รับช่วงต่อจากพระศาสดา

ความหมายของศาสนทายาทในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ในคัมภีร์อปทาน มีคำว่า ธรรมทายาท หลายแห่ง ซึ่งแต่ละแห่งมีคำบรรยายลักษณะเดียวกันคือ ปรากฏในรูปแบบของวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง (คาถา) มีเนื้อหาแสดงถึงการทำนายนาคของผู้ที่จะบังเกิดเป็นพระอริยสาวกและอริยสาวิกาในศาสนาของพระ โคดม พุทธเจ้าหลายรูป ตัวอย่างเช่น กษัตริย์องค์นี้จักมีนามว่า สีวลี เป็นธรรมทายาท เป็นโอรสที่ธรรมเนรมิต เป็นสาวกของพระศาสดาพระองค์นั้น

คำว่า ธรรมทายาท ที่มาในคัมภีร์อปทาน มีลักษณะเป็นคำชุดที่ใช้ในการยกย่องเช่นกัน แต่ในที่นี้ไม่ได้เต็มชุดโดยไม่มีคำว่า เป็นบุตรเป็นโอรสของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่พระ โอบุสของพระผู้มีพระภาค ซึ่งอาจตีความได้ว่า ไม่ใช่เป็นการยกย่องอย่างสูงสุด และคำว่า ธรรมทายาท น่าจะมีนัยเพียงการบรรลุนิพพานในศาสนาของพระศาสดาเท่านั้น

คำว่า ธรรมทายาท อีกคำหนึ่งพบในจิวรสูตร กัสสปสังยุต ในพระสูตรนี้ เป็นเรื่องที่พระมหากัสสปเถระเล่าเรื่องราวของท่านให้พระอานนตฟัง ในตอนหนึ่งท่านได้เล่าว่า ผมได้ถวายผ้าสังฆาฏิที่ทำด้วยผ้าเก่าแก่แด่พระผู้มีพระภาค และได้รับผ้าปานบั้งสกุลที่ใช้แล้วของพระผู้มีพระภาคมา แท้จริงบุคคลเมื่อจะกล่าวถึงคนใดคนหนึ่งให้ถูกต้อง ควรกล่าวว่า

บุตรของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้เกิดแต่อก เกิดแต่พระ โอบุส เกิดแต่ธรรม อันพระธรรมเนรมิตแล้ว เป็นธรรมทายาท จึงรับผ้าปานบั้งสกุลที่ใช้สอยแล้ว บุคคลเมื่อจะกล่าวถึงคนผู้นั้นให้ถูกต้อง ควรกล่าวกับผมว่า

บุตรของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้เกิดแต่อก เกิดแต่พระ โอบุส เกิดแต่ธรรม อันพระธรรมเนรมิตแล้ว เป็นธรรมทายาท จึงรับผ้าปานบั้งสกุลที่ใช้สอยแล้ว” (ส.นิ.(ไทย) /16/2539/259-260)

คำว่า ธรรมทายาท (เป็นคำยกย่องอย่างสูง และน่าจะเป็นคำที่พระพุทธเจ้าใช้ตรัสชม) ที่ปรากฏในพระสูตรนี้พระมหากัสสปเถระกล่าวยกย่องตัวท่านเอง และถ้อยคำมีนัยบ่งบอกถึง

การอ้างความเป็นทายาทของพระพุทธเจ้า ซึ่งแม้ในพระสูตรนี้ไม่มีการอ้างตรง ๆ ว่าเป็นทายาทของพระศาสดา แต่คำพูดมีลักษณะของการตระหนักถึงความสำคัญที่พระพุทธเจ้าได้มอบผ้าป่าบังสุกุลที่ทรงใช้สอยแล้วแก่ท่าน ดังที่ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2544, หน้า 89) กล่าวว่า

“การที่พระพุทธเจ้าทรงประทานผ้าสังฆาฏิให้นี้ นับเป็นเหตุการณ์สำคัญเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้ท่านตระหนักถึงความเป็นทายาท”

แต่หากไปดูในเถรคาถา ขุททกนิกาย จะเห็นว่ามี การอ้างความเป็นทายาทของพระพุทธเจ้าอย่างชัดเจนดังนี้

“ภิกษุบางพวกเมื่อขึ้นเขา ย่อมลำบาก แต่พระมหากัสสปะผู้เป็นทายาทของพระพุทธเจ้าเป็นผู้มีสติ สัมปชัญญะ แม้ในเวลาแก่เป็นผู้แข็งแรงด้วยกำลังแห่งฤทธิ์ ย่อมขึ้นไปได้ตามสบาย”

(จุ.เถร. (ไทย)/26/2539/513)

ยิ่งเมื่อไปดูอรรถกถาของพระสูตร และอรรถกถาพระวินัย ก็ยังเห็นข้อความที่แสดงนัยเช่นนี้อย่างชัดเจน มีข้อสังเกตหลายประการเกี่ยวกับพระมหากัสสปเถระ (ผู้ที่ไม่มีบทบาทสำคัญในระหว่างที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์) ที่พฤติกรรมบางอย่างของท่านอาจโยงไปสู่การอ้างความเป็นทายาท ตัวอย่างเช่น เมื่อพระอานนท์เชิญชวนให้ไปสำนักภิกษุณีด้วยกัน ก็พูดในลักษณะเหน็บแนมพระอานนท์ถึง 2 ครั้งว่า

“ไป (เอง) เถิดท่านอานนท์ ท่านเป็นผู้มีกิจการมาก มีงานที่ต้องทำมาก” (ส.นิ.(ไทย)

/16/2539/260)

จนพระอานนท์ชวนครั้งที่ 3 จึงยอมไปครั้นไปถึงก็ได้แสดงธรรมตัดหน้าพระอานนท์ จนภิกษุณีรูปหนึ่งไม่พอใจ การว่ากล่าวพระอานนท์ ว่าเป็นเด็กไม่รู้จักประมาณ จนภิกษุณีรูปหนึ่งไม่พอใจ นอกจากนี้ในโอวาทสูตรพระพุทธเจ้าตรัสให้ท่านแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายใน 3 วาระ แต่ท่านปฏิเสธทุกครั้งโดยอ้างว่า พระภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทน ไม่รับคำปราศรัยโดยเคารพ เป็นต้น และยังมีเรื่องมติไม่ถอนสิกขาบทเล็กน้อย พระมหากัสสปะมีส่วนขึ้นอย่างมาก จึงเป็นที่มาของชื่อนิกายเถรวาท ส่วนการที่พระปุราณะไม่ยอมรับผลการทำสังคายนาพระธรรมวินัยนั้นเป็นไปได้หรือไม่ว่าสิ่งที่ไม่ยอมรับนั้นไม่ใช่เรื่องของผล(ความเห็นต่างกันเรื่องสิกขาบทเล็กน้อย 8 สิกขาบท ที่นิกายธรรมยุตตะอ้างเกี่ยวกับเรื่องของฉันของใช้ดูไม่น่าที่พระอรหันต์ผู้หมดกิเลสทั้งหลายจะเห็นเป็นเรื่องสำคัญ) แต่ไม่ยอมรับผู้ที่เป็นประธาน และการดำเนินงาน เช่น มีการห้ามพระสงฆ์ไม่เกี่ยวข้องอยู่ในกรุงราชคฤห์ทั้งที่เป็นนครหลวงที่กว้างขวาง เป็นต้น (บรรจบ บรรณรุจิ, 2544, หน้า 90)

ดังนั้นคำว่า ธรรมทายาท ที่พบในพระไตรปิฎกในพระสูตรต่าง ๆ จึงมีความหมายแยกเป็น 3 ประการ คือ

1. หมายถึง ผู้ที่มีความเป็นอยู่ตามอย่างพระศาสดา ผู้ศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรม เพื่อละกิเลสทั้งปวง เพื่อการบรรลุธรรมตามลำดับจนเข้าถึงความดับทุกข์ได้ ตามปฏิปทาของพระศาสดา

2. หมายถึง ผู้บรรลุธรรม และประกาศธรรมของพระศาสดา

3. หมายถึง ผู้รับภาระสืบทอดความเป็นทายาทของพระศาสดา (ในกัถสปปสังยุต)

ดังได้กล่าวแล้วในตอนแรกว่า คำว่า ศาสนา ไม่มีใช้ในสมัยพุทธกาล แต่โดยมากใช้คำว่า ธรรม หรือ ธรรมวินัย ในความหมายว่า ศาสนาที่ใช้ในปัจจุบัน ดังนั้นหากจะนำคำว่า ศาสนา ไปแทนที่คำว่า ธรรม ก็จะได้คำว่า ศาสนาทายาท ซึ่งน่าจะมีความหมายอย่างเดียวกัน แต่คำนี้อาจแทนคำว่า ธรรมทายาท ในความหมายที่ 1 และ ความหมายที่ 2 ได้ไม่เต็มที่หากใช้คำว่า ศาสนาทายาท นี้ ในเชิงการสืบทอดสถาบันศาสนา แต่จะใช้ได้กับความหมายที่ 3 มากกว่า

ความหมายของศาสนาทายาทในอรรถถาและคัมภีร์ทางศาสนาอื่น ๆ

ในอรรถถาพระสูตรที่มณิกาย มหาวรรค ชื่อสุมังคลวิลาสินี กล่าวถึงตอนที่ พระมหากัสสปตัดสินใจทำสังคายนาพระธรรมวินัย ในตอนหนึ่ง มีความว่า

“เพราะฉะนั้น เราจำจะต้องสังคายนาธรรมวินัย เมื่อเป็นดังนี้ ธรรมนี้ วินัยนี้ ก็จักมั่นคง เหมือนดอกไม้ที่กุมไว้ด้วยด้ายเหนียวก็เพื่อประโยชน์อย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงเสด็จต้อนรับเรา ตลอดทาง 3 คาจุด ประทานอุปสมบทด้วยโอวาท 3 ประการ ทรงเปลี่ยนจิวรจากพระวรกาย ตรัส ปฏิปทาเปรียบด้วยดวงจันทร์ประหนึ่งส่นมือในอากาศ ทรงยกย่องเราเป็นกายสักขี (มีวิหารธรรม เสมอด้วยพระองค์) ทรงมอบความเป็นสกลศาสนาทายาท 3 ครั้งว่า เมื่อภิกษุเช่นเราซึ่งดำรงอยู่ ภิกษุชั่วผู้นี้จักไม่ได้ความเจริญในพระศาสนา...”

ส่วนในอรรถถาวินัยชื่อ สมันตปาสาทิกา กล่าวถึงเหตุการณ์เดียวกันนี้ มีตอนหนึ่งว่า

“พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเราว่า “กัสสปนี้จักเป็นผู้ดำรงวงศ์พระสัทธรรมของเรา ดังนี้แล้ว ทรงอนุเคราะห์ด้วยอนุสาธนาอนุเคราะห์นี้ ดูพระราชาทรงทราบพระราชโอรส ผู้จะดำรงวงศ์สกุลของพระองค์แล้ว ทรงอนุเคราะห์ด้วยการทรงมอบเกราะของพระองค์ และพระอิสริยยศฉะนั้น”

จากที่แสดงมานี้เห็นได้ว่าอรรถถาททั้งสองได้ระบุค่อนข้างชัดเจนว่าพระมหากัสสปเถระ ได้รับมอบความเป็นศาสนาทายาท โดยที่อรรถถาพระสูตร ได้กล่าวถึงข้อความนี้อย่างชัดเจน ส่วนในอรรถถาพระวินัยมีข้อความที่เสริมกัน โดยระบุถึงความคาดหวังที่พระพุทธเจ้าทรง มอบความเป็น ศาสนาทายาทให้แก่พระมหากัสสปเถระ

คำว่า ศาสนาทายาท ยังพบได้อีกแห่งหนึ่งในอรรถถาสมันตปาสาทิกา ที่กล่าวถึง ความเป็นศาสนาทายาทของพระเจ้าอโศกมหาราช มีเนื้อความตอนหนึ่งว่า

เมื่อพระเจ้าอโศกได้สละทรัพย์จำนวนมากทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการสร้างพระวิหารถึง 84,000 แห่ง ท้าวชมพูทวีปทรงพอพระทัยว่าได้ชื่อว่าเป็นผู้บริจาคที่ยิ่งใหญ่ที่สุดนับแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา แต่ยังคงสงสัยอยู่ว่า การยกย่องเชิดชูพระศาสนาของพระองค์ด้วยการบริจาคที่ยิ่งใหญ่จะได้ชื่อว่าเป็นทายาทแห่งพระศาสนา หรือไม่ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระจึงได้ถวายพระพรว่า มหาบพิตร บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นผู้มั่งคั่งก็ตาม จะเป็นผู้ยากก็ตาม ให้บุตรผู้เป็นโอรสของตนบวช มหาบพิตร บุคคลนี้ท่านเรียกว่า เป็นทายาทแห่งพระศาสนา ตามข้อความนี้ ผู้ที่เป็นทายาทแห่งพระศาสนา (คำนี้นำมาสมาสเป็น ศาสนทายาท จะใช้คำนี้ทุกครั้ง) ก็คือ บิดาท่อนุญาติให้บุตร (ธิดา) ของตนบวช แต่ตัวผู้บวชเองไม่ได้เป็นศาสนทายาท ส่วนคัมภีร์มหาวงศ์เมื่อได้กล่าวถึงเรื่องเดียวกันนี้ ไม่ได้ใช้คำว่า ศาสนทายาท แต่ใช้คำว่า ญาติในพระศาสนา ดังในข้อความว่า

“ต่อเมื่อได้ศรัทธาบำรุงพระศาสนา บวชบุตรธิดาชายหญิงไว้ให้ปฏิบัติซึ่งศาสนา พรหมจรรย์ และมรรคพรหมจรรย์ให้สืบพระพุทธศาสนาไป ผู้นั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นญาติอันประเสริฐในพระศาสนา นี้แท้จริง สมเด็จพระเจ้าธรรมราชาโคราชบพิตร ได้ทรงฟังก็ดีพระทัย จะใคร่เป็นญาติในพระศาสนา จึงมีพระราชโองการถามพระมหินทรราชกุมาร”(กรมศิลปากร, 2534, หน้า 127)

หากถือเอาตามคัมภีร์มหาวงศ์คำว่า ศาสนทายาท ก็ไม่ใช่กับพระเจ้าอโศก ทำให้หมดปัญหาโดยที่ไม่ต้องพิจารณาความเป็นศาสนทายาทของพระเจ้าอโศกต่อไป แต่ประเด็นก็คือว่าในอรรถกถาแห่งพระสูตรที่ขนิภายมีการใช้คำว่า ศาสนทายาทกับพระมหากัสสปเถระ ส่วนอรรถกถาแห่งพระวินัยใช้คำนี้กับพระเจ้าอโศก ซึ่งเป็นการใช้ในบริบทที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง จึงเกิดคำถามว่า ผู้แต่งอรรถกถาทั้งสองนี้แท้จริงเป็นบุคคลเดียวกันคือ ท่านพุทธโฆษาจารย์ มีเจตนาอย่างไรในการใช้คำนี้ต่างกัน ดังนั้นจึงต้องนำคำว่า “ศาสนทายาท” มาพิจารณาเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงกัน

พระพุทธโฆษาจารย์เขียนไว้ในอรรถกถาพระสูตรว่า

(พระพุทธเจ้า) ทรงมอบความเป็นสกลศาสนทายาท (ให้พระมหากัสสป) และในอรรถกถาพระวินัยท่านระบุเหตุผลว่า กัสสปนี้จักเป็นผู้ดำรงวงศ์พระสัทธรรมของเรา (ตถาคต) ดังนั้นจึงเห็นว่า การดำรงวงศ์พระสัทธรรม คือ ภาระหน้าที่ของพระมหากัสสปเถระในฐานะที่เป็นศาสนทายาทที่ท่านถือเป็นการที่จะต้องทำงานดำรงวงศ์พระสัทธรรมของท่านก็คือ การสังคายนาพระธรรมวินัย ซึ่งจะเป็นวิธีที่พระศาสนานี้จะพึงดำรงอยู่ได้นาน

สำหรับสาเหตุที่ทำให้พระมหากัสสปเถระใช้อ้างในการเป็นหัวหน้าสงฆ์ ทำการสังคายนา (เสถียร โปธิ์นันทะ, 2544, หน้า 44) ได้กล่าวเหตุไว้ 3 ประการ ได้แก่

1. กรณีพระสุภัททะกล่าวถ้อยคำแสดงเจตนารมณ์เป็นเลี่ยนหนามต่อพระศาสนา

2. เพราะพระพุทธดำรัสที่รับสั่งแก่พระอานนท์เถระเจ้าว่า พระธรรมวินัยจักเป็น ศาสดาแทนพระองค์ ในกาลที่พระองค์ล่วงไป

3. เพราะรำลึกถึงคุณพระศาสดาที่มีต่อท่านเอง

การสังคายนาพระธรรมวินัย พระมหากัสสปเถระทำหน้าที่ซักถามมีพระอุบาลีเป็นผู้ตอบเกี่ยวกับพระวินัยและพระอานนท์เป็นผู้ตอบเกี่ยวกับพระธรรม ภายหลังการถามและตอบ ปัญหาพระธรรมวินัยแล้วพระสงฆ์ที่เข้าร่วมประชุมทั้งหมดได้ทำการสาธยาย (ท่องพร้อมกัน) เป็นคณะแล้วช่วยกันทรงจำไว้ (ปฐมสมันตปาสาทิกา, 2544, หน้า 48) วิธีการอย่างนี้คือ การชำระรักษาศาสนา คือ พระธรรมวินัย ที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธองค์ตรัสว่า พระธรรมวินัยจักเป็นศาสดาของภิกษุทั้งหลายแทนเมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว ในอรรถกถาสมันตปาสาทิกายังได้มีข้อความว่า พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้มีพระมหาเถระนำสืบต่อมา โดยลำดับอาจารย์ (หมายถึง มีการบวชเรียนแล้วสอนสืบต่อกันมา) ตั้งแต่พระอุบาลีเถระจนถึงสังคายนาครั้งที่ 3 ในชมพูทวีป โดยที่พระอุบาลีเถระ เรียนมาจากพระพุทธเจ้า ต่อจากนั้น พระทาสกะ พระโสณเถระ พระสิคคะวะ และพระโมคคัลลิตบุตรตีสสะเมื่อแต่ละท่านเรียนพระธรรมวินัยจากอาจารย์ของตน ๆ แล้วได้สอนศิษย์ของตนนำพระวินัยไปถูกสืบต่อมาโดยลำดับไม่ให้ขาดสาย (ตอนนี้จะเห็นว่าความสำคัญของการสืบต่อศาสนาอยู่ที่การเรียนพระธรรมวินัย และการสอนผู้ต่อไป)

สำหรับพระโมคคัลลิตบุตรตีสสะนี้เป็นพระเถระที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชท่านเป็นผู้ที่ชี้ขาดปัญหาทางด้านศาสนาที่เกิดขึ้นในหลายกรณี รวมทั้งในกรณีที่พระเจ้าอโศกได้มีคำถามว่า พระองค์ได้บริจาคตัมภ์บำรุงพระศาสนามากมายจะได้ชื่อว่า เป็นศาสนทายาทหรือไม่ พระโมคคัลลิตบุตรตีสสะผู้นี้ได้ตอบว่า ไม่ใช่ว่าเป็นศาสนทายาท ครั้นพระเจ้าอโศกตรัสถามต่อว่า ความเป็นศาสนทายาทจะมีได้อย่างไร ก่อนที่จะตอบนั้นพระโมคคัลลิตบุตรตีสสะได้พิจารณาแล้วว่า หากพระมหินทกุมารซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าอโศกได้ทรงผนวช จะทำให้พระศาสนาเจริญอย่างยิ่ง ดังนั้นท่านจึงได้ตอบไปว่า บุคคลที่ให้บุตรของตนบวช เรียกว่า เป็นศาสนทายาท

เนื้อความตอนนีในสมันตปาสาทิกา หากพิจารณาให้ถ่องแท้ก็จะเห็นว่า การที่พระโมคคัลลิตบุตรตีสสะ กล่าวคำยกพระเจ้าอโศกให้เป็นศาสนทายาทนั้น อาจพิจารณาได้เป็น 2 ประเด็น ประเด็นแรก น่าจะเป็นเพียงการยกย่องเอาใจพระเจ้าอโศก เพราะการที่พระองค์ตรัสถามขึ้นมาก่อนย่อมแสดงถึงความที่พระองค์ปรารถนาที่จะเป็นศาสนทายาทอย่างยิ่ง ซึ่งพระโมคคัลลิตบุตรตีสสะ ย่อมทราบความปรารถนานี้ ท่านจึงได้กล่าวยกให้พระเจ้าอโศกเป็นศาสนทายาทอย่างมี

เงื่อนไข คือ ต้องอนุญาตให้พระโอรสผนวช ทั้งนี้เพราะท่านเล็งเห็นประโยชน์ที่จะได้อาศัยพระมหินทกุมารในการทำพระพุทธรูปศานานิกายเถรวาทินหรือเถรวาท ซึ่ง ณ บัดนั้นเกิดชื่อใหม่ว่า วิกษวาทิน

(เสถียร โปธินันตะ, 2544, หน้า 157) ให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งกว่านิกายอื่น ดังนั้น แม้ว่าพระเจ้าอโศกจะได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท (ในมหาวงศ์ว่าเป็นญาติพระศาสนา) แต่นัยสำคัญของศาสนทายาทนั้นกลับตกอยู่ที่การบวชของพระมหินทกุมาร ซึ่งได้ปรากฏว่า หลังจากที่พระมหินทกุมารทรงผนวชแล้ว ได้ทำหน้าที่สืบต่อศานานิกายเถรวาทินหรือเถรวาทประสพผลสำเร็จอย่างแท้จริง โดยทำให้พระพุทธรูปตั้งลงอย่างมั่นคงในเกาะลังกาและแผ่ขยายไปสู่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จนถึงปัจจุบัน

ประเด็นที่สอง พระโมคคัลลิตุตรติสสะเถระยกพระเจ้าอโศกให้เป็นศาสนทายาทด้วยเงื่อนไขดังกล่าว แต่เป็นศาสนทายาทในบทบาทของผู้สนับสนุน หรือผู้อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ในพระพุทธรูปศาสนา ซึ่งในกรณีนี้คือสนับสนุนให้พระโอรสบวช

จากหลักฐานต่าง ๆ ที่อ้างแล้วนี้ น่าจะพิจารณาได้ว่า คำว่า ศาสนทายาท ที่ใช้กับพระมหากัสสปเถระ ในอรรถกถาพระสูตรชื่อ สุมังคลวิลาสินี ซึ่งมีนัยของการเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เชื่อมโยงกับการเป็นผู้ริเริ่มทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกของพระมหากัสสปเถระโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาพระธรรมวินัยหรือพระพุทธรูปศาสนาให้ดำรงอยู่ในสภาพบริสุทธิ์ (ป้องกันไม่ให้มีผู้กล่าวสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมและไม่ใช่วินัย ตามพระพุทธรูปในอนาคต) เมื่อพระธรรมวินัยได้รับการสังคายนาและจัดเป็นหมวดหมู่แล้ว มีพระ ภิกษุสงฆ์ช่วยกัน เรียนเอา คือ ทรงจำ นำสืบต่อกันมาไม่ให้ขาดสายในชมพูทวีปจนถึงพระโมคคัลลิตุตรติสสะเถระ ดังนั้นคำว่า ศาสนทายาทในความหมายว่า เป็นตัวแทนจึงเชื่อมโยงกับการทำหน้าที่สืบต่อพระศาสนาในสมัยต่อมา

แม้ว่าในสมัยต่อจากพระมหากัสสปเถระจะไม่ปรากฏว่า มีการใช้คำว่า ศาสนทายาทในความหมายของการเป็นตัวแทนในพระภิกษุรูปอื่นอีก แต่บทบาทการเป็นผู้นำพระพุทธรูปศานานิกายเถรวาท ก็มีให้เห็นอยู่ เช่น พระยสกาภิณฑบุตร ผู้ชวนขวายเป็นมีการจัดทำสังคายนาครั้งที่ 2 และพระโมคคัลลิตุตรติสสะเถระผู้จัดทำสังคายนาครั้งที่ 3

ส่วนคำว่า ศาสนทายาท ในอรรถกถาวินัยชื่อ สมันตปาสาทิกา ที่กล่าวถึงความเป็นศาสนทายาทของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น เห็นว่าถ้าจะเรียกพระเจ้าอโศกว่าเป็นศาสนทายาทด้วยเหตุผลว่าอนุญาตให้พระโอรสผนวชก็น่าจะเป็นศาสนทายาทในฐานะผู้สนับสนุนในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท ทั้งนี้ตามหลักฐานในคัมภีร์มหาวงศ์ กล่าวว่าพระองค์เป็นเพียง ญาติของพระศาสนา ส่วนนัยสำคัญของคำว่า ศาสนทายาท ในสมันตปาสาทิกานั้น จึงน่าจะอยู่ที่การบวชเรียนเพื่อสืบ

พระศาสนานิกายเถรวาทให้เจริญรุ่งเรืองของพระมหินทกุมารมากกว่า ซึ่งมีหลักฐานที่อ้างว่า แม้พระมหินทจะสำเร็จอรหันต์ตั้งแต่วันบวชแต่ท่านยังต้องเรียนพระธรรมวินัยอีกถึง 3 ปี (กรมศิลปากร, 2534, หน้า 128) ต่อจากนั้นพระโมคคัลลิตตฺรติสสะก็มอบหมายให้ท่านไปประกาศศาสนาที่เกาะลังกา

จากการวิเคราะห์ตามแนวนี้ก็จะเห็นว่า คำว่า ศาสนทายาท ที่ผู้แต่งอรรถกถาท่านเดียวกัน แต่กลับใช้ต่างกันนั้นเชื่อมโยงกันได้ระหว่างความเป็นศาสนทายาทของพระมหากัสสปเถระผู้พยายามสืบทอดพระศาสนาด้วยการสังคายนาพระธรรมวินัยและต่อจากนั้นพระภิกษุสงฆ์ได้มีการเล่าเรียนสืบทอดศาสนาคือพระธรรมวินัยมาตามลำดับจนถึงพระโมคคัลลิตตฺรติสสะ ท่านเห็นศักยภาพของพระมหินทกุมารในความเป็นศาสนทายาทสืบทอดพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทให้แผ่ขยายออกไปนอกชมพูทวีปจึงได้ให้พระเจ้าอโศกมหาราชอนุญาตให้พระมหินทกุมารบวช

หากจะเชื่อมโยงคำว่า “ศาสนทายาท” ในอรรถกถาทั้งสองนี้กับ คำว่า “ธรรมทายาท” ในธรรมทายาทสูตรที่หมายถึงผู้ที่ ดำเนินชีวิตตามปฏิบัติทางของพระศาสดามีการศึกษา การปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส ซึ่งนำไปสู่การบรรลุธรรม ก็จะมีคุณสมบัติเหมือนกัน เพราะผู้ที่เป็นศาสนทายาทก็จะต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้ในตน กล่าวคือ ผู้ที่เป็นศาสนทายาทก็จะต้องเป็นธรรมทายาทด้วยจึงจะมีคุณสมบัติที่จะสืบทอดพระศาสนาได้ ความต่างกันอยู่ตรงที่ ธรรมทายาท ในธรรมทายาทสูตรยังไม่มียุขของการสืบทอดศาสนาในฐานะที่เป็นสถาบัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในช่วงที่ตรัสคำนี้ พระศาสดายังไม่ตั้งลงอย่างมั่นคงในชมพูทวีป ความสำคัญจึงอยู่ที่การที่พระพุทธองค์จะต้องประกาศศาสนาต่อไปอีก

ความหมายของศาสนทายาทตามที่นักการศาสนาไทยใช้ในปัจจุบัน

เพราะเหตุที่ยังไม่มีผู้ให้คำนิยามของ ศาสนทายาท ไว้อย่างชัดเจน แม้คำนี้จะปรากฏอยู่ในอรรถกถาบางแห่ง แต่มีการใช้ที่ไม่แน่นอน ดังนั้นชาวพุทธไทยในปัจจุบันบางท่าน เมื่อจะต้องพูดถึงประโยชน์ของการบวช คือ ได้สืบทอดศาสนา จึงเล็งที่จะใช้คำนี้เสมอ เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุ และท่านปัญญานันทะภิกขุ โดยที่เมื่อค้นดูจากหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการบวชของท่านทั้งสอง จะไม่พบการใช้คำว่า “ศาสนทายาท” เลย มีเพียงท่านปัญญานันทะภิกขุที่พูดถึงอานิสงส์ของการบวชว่า

จะได้เป็นญาติกับพระศาสนา (พระราชันนทมนี (ภิกษุ ปัญญานันทะ), 2525, หน้า 27) ส่วนนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาที่ใช้คำนี้ ท่านก็ใช้ในความหมายที่ไม่ค่อยตรงกัน คือ อาจใช้ตามที่ตนเข้าใจก็เป็นได้ ดังนั้นในงานนี้ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมตัวอย่างการใช้คำ ศาสนทายาท ในที่ต่าง ๆ มาเพื่อจะวิเคราะห์ความหมายและที่มาของการใช้คำนี้ จำนวน 5 ตัวอย่าง ดังนี้

1. ศาสนทายาทหรือทายาทของพระศาสนาที่เป็นเหล่ากอของสมณะ เป็นวัยที่สำคัญ เพราะกำลังยืนอยู่ในยุคสมัยอันยิ่งใหญ่ ระหว่างการรับทอดทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา กับการบุกเบิกประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา การปลุกเร้าแก้วของศาสนทายาท จึงสำคัญยิ่ง เพราะทำหน้าที่อบรมบ่มสอนให้การศึกษา พัฒนา ทั้งในด้านคุณธรรม สติปัญญา เพื่อที่จะได้ เป็นทายาทของพระพุทธศาสนาที่มั่นคง (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประทานโอวาทให้โครงการ “ปลุกเร้าแก้วศาสนทายาท ถวายสักการะ พ.ศ. 2547

2. ศาสนทายาทที่ตั้งใจไว้ไม่ใช่นับ 7 วัน 15 วัน หรือบวชหนึ่งเดือน แต่เป็นการบวชระยะยาว บวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนพระศาสนา ท่านเหล่านี้จะเป็นศาสนทายาทจริง ๆ คือ จะได้รับการศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาจริง ๆ (สมเด็จพระพุทธปาโมกข์ (เกี่ยวอุปเสโน) กล่าวเปิดประชุมที่มูลนิธิชัยพัฒนา 20 ก.พ. 2547

3. พระศาสนาจะอยู่ได้ต้องมีศาสนทายาท ที่ผ่านมาจากเมืองไทยเราเพราะเป็นประเทศพุทธศาสนา โดยมากเราได้ศาสนทายาทจากการให้ลูกหลานบวชเรียนกันมา ดังที่มีประเพณีบวชเรียนอย่างน้อยบวชเมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546, หน้า 71)

4. การบรรพชาอุปสมบทของพุทธศาสนิกชนชาวไทยปัจจุบันมี 2 ประเภท คือ ประเภทบวชชั่วคราวและประเภทบวชเป็นศาสนทายาทต่ออายุพระศาสนาให้ยืนยาวสืบไป...การบรรพชาอุปสมบทเพื่อเป็นศาสนทายาทสืบพระศาสนา ถือได้ว่าเป็นการเสียสละอย่างสูงในอันที่จะเข้าศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และรับภาระธุระของพระศาสนาสืบไป (เจ้าเลื่อง วุฒิจันทร์, 2525, หน้า 83)

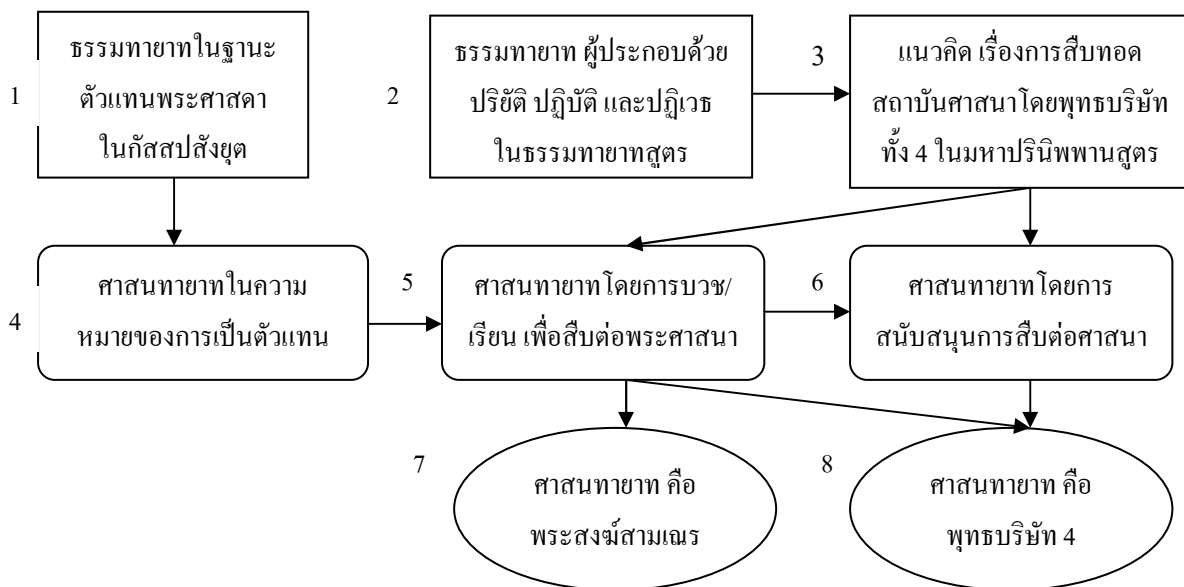
5. พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ (2503, หน้า 291-292) กล่าวว่า พระพุทธดำรัสว่า ลูกหลานนที่เมื่อเราตถาคตปรินิพพานล่วงไปแล้ว ธรรมะ และวินัย จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย พระดำรัสนี้หมายความว่า พระองค์มิได้ทรงตั้งผู้ใดผู้หนึ่งเป็นทายาท ดำรงตำแหน่งพระศาสดาแทนพระองค์ แต่ทรงให้ถือว่า พุทธบริษัทสี่ทุกคนเป็นศาสนทายาท และพระศาสดาก็คือพระธรรมและพระวินัย หากผู้ใดสงสัยเรื่องใด ๆ ก็ให้ศึกษาค้นคว้าเอาจากธรรมวินัยนั้น และผู้ใดปรารถนาจะปฏิบัติบำรู้งพระศาสดาก็ให้ปฏิบัติบำรู้งพระธรรมวินัยนั้น

คำว่า ศาสนทายาท ที่ท่านใช้ใน ตัวอย่างที่ 1 ถึง 4 มีการใช้ในความหมายอย่างเดียวกัน คือ หมายถึง ผู้ทำหน้าที่สืบต่อ (อายุ) พระศาสนาโดยตรง เมื่อเปรียบเทียบการใช้คำว่า ศาสนทายาท ที่มาในพระไตรปิฎกและอรรถกถาต่าง ๆ จะเข้ากันได้กับ ธรรมทายาท ในธรรมทายาทสูตร ที่หมายถึง ผู้ที่ฟังศึกษาในปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรมและปฏิเวธสัทธรรม ดำเนินตามปฏิปทาของพระพุทธเจ้า และเข้ากันได้กับ คำว่า ศาสนทายาทในอรรถกถาวิชัยชื่อสมันตปาสาทิกา ที่มีนัยของการบวชเพื่อสืบพระศาสนา

ตามความเข้าใจของผู้วิจัย พระมหาเถระที่ใช้คำนี้ท่านน่าจะนำมาจากอรรถกถาวินัยชื่อ สมันตปาสาทิกา เนื่องจากในอรรถกถานี้ นอกจากจะบอกว่าศาสนทายาทอย่างชัดเจนแล้ว ยังมีหลายแห่งที่มีคำพูดถึงเรื่องการเล่าเรียนสืบต่อพระศาสนาตามลำดับอาจารย์ (ในอรรถกถานี้ใช้คำว่าวินัยปิฎกในการกล่าวถึงศาสนาเนื่องจากเป็นอรรถกถาที่แต่งแก้วินัยปิฎกนั่นเอง) และที่เป็นประเด็นที่น่าพิจารณาอีกอย่างหนึ่งก็คือ อรรถกถาสมันตปาสาทิกานี้ คณะสงฆ์ไทยได้ใช้เป็นแบบเรียนวิชาภาษาบาลีชั้นกลางถึงชั้นสูง พระสงฆ์ไทยจึงคุ้นเคยกับแนวคิดและคำศัพท์ในอรรถกถานี้ ดังนั้น คำว่า ศาสนทายาท ที่คนส่วนใหญ่ใช้กันในปัจจุบันก็มาจากอรรถกถานี้นั่นเอง ยังมีข้อแตกต่างของการใช้คำว่า ศาสนทายาท ที่ใช้ในปัจจุบันอีกคำหนึ่ง ดังในตัวอย่างที่ 5 ซึ่งไม่มีความหมายในการสืบต่อพระศาสนาอย่างเฉพาะเจาะจง แต่กล่าวถึงคุณสมบัติโดยรวมของพุทธบริษัท 4 ทั้งพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตซึ่งทำหน้าที่สืบทอดศาสนาโดยตรง กับฝ่ายคฤหัสถ์ที่เป็นศาสนทายาท ในฐานะเป็นผู้สนับสนุนเข้าด้วยกัน ที่พระพุทธเจ้าตรัสในมหาปริณิพพานสูตร

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2542 ข, หน้า 179) ได้อธิบายข้อนี้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงคุณสมบัติของพุทธบริษัท 4 ทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาที่จะดำรงรักษาพระพุทธศาสนาได้ว่า พุทธบริษัททั้ง 4 นั้น ต้องมีคุณสมบัติ 3 ประการ แล้วพระองค์จึงจะปรินิพพาน หมายความว่า เมื่อพุทธบริษัททั้ง 4 มีคุณสมบัติ 3 ประการนี้ จะสามารถสืบทอดอายุพระศาสนาแทนพระองค์ได้

ภาพที่ 10 แสดงความเชื่อมโยงแนวคิดเกี่ยวกับศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์ทางศาสนาอื่น ๆ และตามความเข้าใจของผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาในประเทศไทยในปัจจุบัน

คำอธิบายสัญลักษณ์และแผนภูมิทั้งหมด

1 สัญลักษณ์ หมายถึง พระไตรปิฎก

2 สัญลักษณ์ หมายถึง อรรถกถา

3 สัญลักษณ์ หมายถึง การใช้คำ ศาสนทายาท ในปัจจุบัน

ภาพที่ 10 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ความเห็นขัดแย้งในความหมายของศาสนทายาท

ความเห็นขัดแย้งนี้เกิดจาก เมตตทานนุโทภิกขุ (พระมโน) เขียนหนังสือเรื่อง เหตุเกิด พ.ศ. 1 มีความที่ได้กล่าวถึง พุทธทายาท ว่าพระมหากัสสปะเป็นพุทธทายาท เป็นผู้นำในการบริหาร พระสงฆ์สืบทอดจากพระพุทธเจ้า ได้กล่าวอ้างในมหาโมคคัลลานเถรคาถา "ได้มีข้อความตอนหนึ่งว่า

ดูกรพราหมณ์ ท่านจงไหว้พระกัสสปะผู้สงบระงับ ผู้ยินดีแต่ในธรรมอันสงบ อยู่ใน เสนาสนะอันสงัด เป็นมุนี เป็นทายาทแห่งพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุด อนึ่ง ในหมู่มนุษย์ทั้งปวง ผู้ใดเป็นกษัตริย์หรือเป็นพราหมณ์สืบวงศ์ตระกูลมาเป็นลำดับ ๆ ตั้ง 100 ชาติ ถึงพร้อมด้วยไตรเวท ถึงแม้จะเป็นผู้เล่าเรียนมนต์ เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งเวทนา 3 การกราบไหว้พระมหากัสสปะนี้เพียง ครั้งเดียวเลย ภิกษุใดเวลาเช้าเข้าวิโมกข์ 8 โดยอนุโลมและปฏิโลม ออกจากสมาบัติแล้วเที่ยวไป บิณฑบาต ดูกรพราหมณ์ ท่านอย่างรุกรานภิกษุเช่นนั้นเลย อย่าได้ทำลายตนเสียเลย ท่านจงยังใจ ให้เลื่อมในพระอรหันต์ผู้คงที่เถิดจงรีบประณมอัญชลีให้เร็วเถิด ศีรษะของท่านอย่าแตกไปเสียเลย"

และขอความตอนหนึ่งในหนังสือเหตุเกิด พ.ศ. 1 เล่มเดียวกันว่า “หากพิจารณาโดยอาศัยมุมมองจากเชิงสัมพัทธ์ย่อมประเมินได้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงดับขันธปรินิพพานได้ไม่นาน พระมหากัสสปะได้รับฐานะจากกฎหมายในวัฒนธรรมอินเดียที่จะให้ทายาท คือ บุตรชายคนโต ที่มีชีวิตอยู่ ได้รับช่วงต่อในการบริหารวงศ์ตระกูล” (เมตตานัน โทภิกขุ, 2545, หน้า 264-269)

ทำให้พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ออกมาแก้ประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

พระมโนว่า: พระมหากัสสปะมักได้รับการขนานนามเพิ่มเติมอีกว่า เป็นพุทธทายาท มีสิทธิในการบริหารสงฆ์ หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว

แต่ความจริงคือ: พระสาวกมากมาย ทั้งภิกษุและภิกษุณี ไม่น้อยกว่า 40 ท่าน ล้วนได้นามว่าเป็น พุทธทายาท กันทั้งนั้น พระมหากัสสปะก็เป็นพุทธทายาทองค์หนึ่ง อย่างนั้น ไม่มีอะไรแปลกพิเศษ

พระมโนว่า: พระมหากัสสปะเท่าเทียมกับพี่ชายคนโตของตระกูล ผู้ที่มีสิทธิในการบริหารสงฆ์... ตามกฎเกณฑ์ที่ระบุไว้ในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์... ที่จะให้ทายาท คือ บุตรชายคนโตที่มีชีวิตอยู่ ได้รับช่วงต่อในการบริหารวงศ์ตระกูล

แต่ความจริงคือ: ในพุทธกาล ครั้งพระมหากัสสปะมีชีวิตอยู่ คัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ยังไม่มี และพระพุทธศาสนาไม่ยอมรับนับถือแม้แต่พระเวท ที่อยู่เหนือคัมภีร์พระธรรมศาสตร์นั้น และพุทธทายาทไม่ใช่เรื่องของความคิดคับแคบแค่ว่าสืบทอดวงศ์ตระกูล หรือแม้แต่บริหารคณะสงฆ์ แต่ พุทธทายาท เป็นอุดมการณ์ของพุทธ ที่มาหักล้างอุดมการณ์ พรหมทายาทของพราหมณ์ และแม้แต่ทุกวันนี้ ใครอยากเป็นพุทธทายาท ก็มีสิทธิเป็นได้ทุกคน และเท่ากันทุกคน ด้วยการปฏิบัติให้เข้าถึงธรรม

พระมโนว่า: รูปของกิริยาที่ใช้กับพระพุทธเจ้า เช่น การประทับ หรือการตรัสเรียก จึงเหมือนกับกิริยาที่ใช้กับพระมหากัสสปะทั้งสิ้น รวมทั้งลีลาการเทศน์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปรากฏในพระสูตรเหมือนของพระมหากัสสปะอีกเช่นกัน ลักษณะดังกล่าวนี้ ไม่พบในพระสูตรส่วนที่เป็นการแสดงธรรมของพระเถระรูปอื่นเลย แม้กระทั่งพระสารีบุตรหรือพระโมคคัลลานะ อัครสาวก สำหรับพระโมคคัลลานะนั้น ท่านเริ่มด้วยการขอโอกาส

แต่ความจริงคือ: รูปของกิริยาที่ใช้กับพระพุทธเจ้า เช่น การประทับหรือการตรัสเรียก เหมือนกับกิริยาที่ใช้กับพระสาวกทั้งหลายเหมือนกันหมดทั้งสิ้น รวมทั้งลีลาการเทศน์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ปรากฏในพระสูตรเหมือนของพระเถระทุกรูปเช่นเดียวกันหมด ไม่ว่าจะ เป็นพระสารีบุตรหรือพระโมคคัลลานะ อัครสาวก.. ตลอดจนพระมหากัสสปะ และพระสาวกทุกองค์ (ไม่มีการแบ่งแยก) สำหรับพระโมคคัลลานะนั้น ท่านก็แสดงเหมือนกับท่านอื่น ๆ ทั้งหมด ไม่มีการเริ่มด้วย

การขอโอกาส แต่อย่างไร (การขอโอกาส นั้น ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทย เนื่องจากความคิดพลาดในการจัดพิมพ์ แต่ไม่มีจริงในฉบับบาลีเดิม แสดงว่า พระมโนไม่ค้นหา ไม่ตรวจสอบ)

พระมโนว่า: รูปแบบการเริ่มต้นของพระสูตร โดยการเริ่มด้วยที่อยู่ของพระมหากัสสปะ เหมือนกันกับการเริ่มต้นพระสูตรทั้งหลาย เป็นการแสดงฐานะของพระศาสดา แทนพระผู้มีพระภาคเช่นเดียวกัน

แต่ความจริงคือ: รูปแบบการเริ่มต้นของพระสูตร โดยการเริ่มด้วยที่อยู่ของพระเถระ นั้น ๆ เหมือนกันกับการเริ่มต้นพระสูตรทั้งหลายของพระศาสดา ตามอย่างพระผู้มีพระภาค ทุกรูปเป็นเช่นเดียวกันทั้งหมด (พระมโนขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎก จึงคิดวาดภาพขึ้นจากข้อมูล ที่อ่านพบนิด ๆ หน่อย ๆ ไม่เพียงพอ แต่ที่แท้รูปแบบการเริ่มต้นของพระสูตรนั้น เป็นเพียงรูปแบบ ในการเล่าเรื่องเท่านั้น ไม่ได้ใช้แสดงฐานะอะไร ๆ ทั้งสิ้น) (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2547, หน้า 19-29)

เรื่องของศาสนทายาทนั้นเมื่อก่อนพระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงตั้งสาวกรูปใดให้รับตำแหน่งเป็นพระศาสดาปกครองพระสงฆ์สืบต่อ จากพระองค์เหมือนพระศาสดาในศาสนาอื่น เรื่องนี้ก็ไม่มีการส่งองค์ใดทูลถามพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าก็ตรัสสั่งพระสงฆ์ไว้ชัดเจนก่อนจะนิพพานว่า

ดูก่อนอานนท์ ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราได้แสดงไว้ และบัญญัติไว้ด้วยดี นั้นแหละจัก เป็นพระศาสดาของพวกท่านสืบแทนเราตถาคต เมื่อเราล่วงไปแล้ว

และพระสงฆ์ก็เคารพนับถือกันตามพรรชา ตามความอาวุโส เรียกว่า ปกครองโดย ธรรมาธิปไตย ในขณะที่พระมหากัสสปะถือว่าเป็นพระมหาเถระผู้ใหญ่ ถือว่าเป็นพี่ชายที่ น้องทั้งหลายจะให้ความเคารพ และในฐานะที่เป็นพี่ชายต้องป้องกันดูแลน้อง ดูแลรอบครัว พระมหากัสสปะ จึงถือว่าเป็นหัวหน้าพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในขณะนั้น

พระมโน ท่านใช้วิธีวิทยาแบบใหม่ ใช้วิเคราะห์ จากพระไตรปิฎก ซึ่งมีบริบทอาจ แตกต่างกันด้วยกาลเวลา สถานที่กับปัจจุบันมากกว่า 2500 ปี ทำให้แก่งคิดไปอีกแบบเป็นความคิด สมัยใหม่ ส่วนพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านใช้ตามหลักของพระไตรปิฎก อธิบายตามบริบท โดยยึดโยงหลักการภาษาบาลีเดิม ตอบแก้แนวความคิดแบบสมัยใหม่ได้ดี แม้แต่กรณี พระมหากัสสปะ เป็นพระเถระ ออาวุโสสูงสุดในขณะนั้น ก็ถือว่าท่านเป็นพุทธทายาท (ญาติของพระพุทธเจ้า) เช่นเดียวกับพระทุกรูป ซึ่งเคารพกันที่อายุ พรรษา

การบวช หมายถึง การปฏิบัติตัวเพื่อออกจากความชั่วทั้งหลายโดยสิ้นเชิง เว้นจากการใช้ชีวิตเหมือนคนปกติสามัญธรรมดา ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นกระบวนการสร้างคน

ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างมนุษย์ให้กลายเป็นพระอรหันต์ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ก็จะย้อนกลับมาสร้างประโยชน์แก่สังคม เมื่อท่านเหล่านั้นได้ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติจนรู้แจ้งธรรมะ แล้วนำธรรมะมาบอกกล่าวแก่คนทั่วไป เพื่อช่วยให้สังคมสงบสุข ให้โลกเกิดความสันติสุข

กระบวนการนี้มีพระพุทธเจ้าเป็นผู้บุกเบิก ได้ตรัสรู้ธรรม เป็นผู้หมดกิเลส แล้วนำธรรมะมาแสดงให้แก่ประชาชนได้รับรู้ตามความเป็นจริง เมื่อมีผู้ฟังธรรมคำสั่งสอนแล้วเกิดศรัทธา ออกบวชตาม แล้วเอาธรรมะที่ตนรู้จากพระพุทธเจ้าไปสั่งสอนผู้อื่นให้รับรู้อีก เรียกว่า เป็นทายาท คือ ผู้สืบทอดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองไปทั่วโลกจนถึงทุกวันนี้ กุลบุตรกุลธิดาที่ออกบวชในพุทธศาสนาจึง เรียกว่า เป็นศาสนทายาท

บทที่ 3

พัฒนาการบวชเป็นศาสนทายาทในพุทธศาสนาเถรวาทจากอดีตถึงปัจจุบัน

สมัยพุทธกาลชาวบ้านพอใจสละทรัพย์สมบัติ ยศศักดิ์ และความสุขส่วนตัว ออกบวชในลัทธิต่าง ๆ เพราะเชื่อว่าเป็นการบำเพ็ญกุศลอย่างหนึ่งเพื่อให้เกิดปัญญาหรือสังขารมจนสามารถสั่งสอนให้ประชาชนปฏิบัติตามได้ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าที่ทรงสละความสุขทางโลกเสด็จออกบวชจนได้เป็นพระบรมศาสดาของศาสนาพุทธก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จออกบวชพระองค์มีความสุขสมบูรณ์ มีพระราชอำนาจอันยิ่งใหญ่ ไภสาล และพร้อมด้วยข้าทาสบริวาร หากแต่พระองค์ไม่ทรงปรารถนาที่จะเป็นใหญ่ในอาณาจักรแห่งโลก พระองค์ทรงเบื่อหน่ายและหลอ่พระทัยโดยเฉพาะเมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นความแก่ ความเจ็บไข้ และความตาย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคน ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้แม้แต่พระองค์เอง จนกระทั่งพระองค์ทอดพระเนตรเห็นสมณเพศผู้ประกอบด้วยอากัปภิกิริยาที่สงบเสงี่ยมเป็นที่น่าศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นจึงทำให้พระองค์พอพระทัยมากและทรงตัดสินใจบวชอย่างแน่วแน่ที่จะเสด็จออกบวชเพื่อออกแสวงหาโมกขธรรมคือ ธรรมอันเป็นเครื่องหลุดพ้นทั้งปวง

ในเวลาเที่ยงคืนของวันเพ็ญเดือน 8 ขณะที่พระพุทธเจ้ามีพระชนมายุได้ 29 พรรษา พระองค์เสด็จทรงม้ากัณฐกะพร้อมด้วยนายฉันทะออกจากพระนครสูภังแม่น้ำอโนมา เพื่อออกบวช ครั้นเสด็จถึงริมฝั่งแม่น้ำอโนมา ทรงเปลื้องเครื่องทรงอย่างกษัตริย์มอบให้นายฉันทะนำกลับไป พระนคร ทรงดำริจะตัดพระโมฬี ก็มีพระขรรค์แก้วตกลงมาจากอากาศ พระองค์จึงคว้าพระขรรค์แก้วด้วยพระหัตถ์ขวา จับพระเศศโมฬี ด้วยพระหัตถ์ซ้าย ทรงอธิษฐานว่า

ถ้าข้าพเจ้าจักได้เป็นพระสัพพัญญู จงให้ตัดผมขาดพร้อมกันให้เหลือเพียง 2 องคุลี แล้วอย่ายาวอีก เมื่อทรงอธิษฐานแล้วก็ตัดพระเศศโมฬี ซึ่งก็ขาดออกดังทรงอธิษฐาน

หลังจากนั้นทรงอธิษฐานอีกว่า

ถ้าข้าพเจ้าจักได้เป็นพระสัพพัญญู จงอย่าให้เส้นผมตกลงมาจากอากาศ แล้วก็โยนพระเศศขึ้นไป พระอินทร์ก็ทรงรับไว้ด้วยผอบแก้วแล้วอัญเชิญขึ้นไปไว้ในพระจุพามณีเจดีย์ที่ดาวดึงส์ ขณะนั้นขงุการมหาพรหมผู้เป็นอนาคามีซึ่งเคยเป็นสหายของพระพุทธเจ้าในครั้งศาสนาพระพุทธกัสสปะ ก็นำเอาทิพยบริวารทั้ง 8 อันเกิดที่ต้นกัลปพฤกษ์ในพรหมโลก คือ ไตรจีวร บาตร มิคัดเคียบ กล่องเข็ม ผ้ารัดเอว ผ้ากรองน้ำ ลงมาถวายทันที แล้วรับเอาผ้านุ่งห่มของพระพุทธเจ้าขึ้นไปบรรจไว้ที่พระเจดีย์ในพรหมโลก

การเสด็จออกบวชของพระพุทธเจ้าเป็นนิมิตหมายอันดีของการเริ่มต้นพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้วได้เสด็จไปแสดงหลักธรรมแก่พวกปัญจวัคคีย์เป็นกลุ่มแรกเพราะเห็นว่า

พวกปัญญาวัคคีย์มีอุปการะแก่พระองค์มากในคราวที่ทรงบำเพ็ญเพียร โดยเฉพาะพระอัญญาโกณฑัญญะซึ่งเป็นหัวหน้าปัญญาวัคคีย์ปรารถนาจะฟังธรรมก่อนใครทั้งสิ้น พระองค์ได้ทรงแสดงพระธรรมจักรกัปปวัตตสูตรเป็นพระธรรมเทศนาครั้งแรกแก่ปัญญาวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี จนพระอัญญาโกณฑัญญะสำเร็จเป็นพระอรหันต์เป็นองค์แรก และได้ขอบวชเป็นพระสาวกในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า

เอहि ภิกขุ เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด เราได้แสดงธรรมดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำให้สิ้นทุกข์โดยชอบเถิด (วิ.ม.(ไทย) เล่มที่ 04/18/25)

พระอัญญาโกณฑัญญะจึงเป็นพระภิกษุองค์แรกในพระพุทธศาสนา พร้อมด้วย พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ และพระอัสสชิ ตามลำดับ

การบวชวิธีนี้เรียกว่า เอहि ภิกขุ อุปสัมปทา ต่อมาพระสาวกได้เดินทางไปประกาศ พระศาสนาและเผยแผ่หลักพุทธธรรมจนมีผู้ศรัทธาเลื่อมใสขอบวชต่อพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมาก เป็นเหตุให้พระองค์ต้องประทานอนุญาตให้พระสาวกผู้เป็นอรหันต์เป็นผู้บวชให้ได้ โดยที่ ผู้บวชเพียงแต่ปลงผมล้างหน้าใส่กาสาขาวัสตระ แล้วเปล่งวาจาแสดงตนเข้าถึงไตรสรณคมนั่นต่อหน้า พระสาวกผู้เป็นอาจารย์ ผู้นั้นก็ได้ชื่อว่าเป็นภิกษุโดยสมบูรณ์ การบวชด้วยวิธีนี้เรียกว่า ติสรณคมนุปสัมปทา

เมื่อพระพุทธศาสนาแพร่หลายมากขึ้น มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสปรารถนาที่จะขอบวชเป็นภิกษุ จำนวนมาก พระพุทธเจ้าทรงดำริว่า การบวชด้วยพระวาจากดีหรือด้วยการรับไตรสรณคมนั้นก็ดี ไม่สามารถที่จะยังกิจแห่งสงฆ์ให้สำเร็จลุล่วงได้โดยสะดวก และอีกประการหนึ่งพระองค์มีพระ ประสงค์ที่จะให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายยังรากลึกอยู่ทั่วทุกมุมโลก พระองค์จึงทรงยกเลิก การบวชดังกล่าว และบัญญัติการบวชแบบใหม่ขึ้น โดยการมอบหมายให้คณะสงฆ์เป็นใหญ่ ในศาสนกิจทั้งปวงสามารถบวชได้ภายในสังฆมณฑลที่มีขอบเขตแน่นอนเรียกว่า สิม่า มีพระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่เป็นประธานพระสงฆ์กล่าววาจาประกาศรับบุคคลนั้น ๆ เข้าร่วมคณะสงฆ์ เพื่อปฏิบัติศาสนกิจต่อไป การบวชจะสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากที่ประชุมสงฆ์ ณ ที่นั้นด้วย การบวชด้วยวิธีนี้เรียกว่า ฉัตติจจุตตกรรมอุปสัมปทา ซึ่งการบวชวิธีนี้ยังถือ ปฏิบัติกันมาจนปัจจุบันนี้

ศาสนทายาทในสมัยพุทธกาล

ในระบอบการประกาศศาสนาของพระพุทธองค์ พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้พระสงฆ์สาวกชุดแรกจำนวน 60 ไปเผยแผ่พระศาสนายังดินแดนต่าง ๆ จึงถือเป็นการเริ่มต้นมอบหน้าที่และความรับผิดชอบให้แก่พระสงฆ์สาวกของพระองค์ การเที่ยวไปเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าของ

พระสาวกสงฆ์ชุดแรกนี้ ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี โดยท่านเหล่านั้นต่างพากันบรรลุธรรมผู้มีศรัทธา ในพระศาสนาจนตัดสินใจออกบวชมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อให้ทรงประทานการบรรพชา อุปสมบทให้แก่กุลบุตรเหล่านั้น แต่เนื่องจากพระองค์ทรงเห็นว่าการเดินทางมาเข้าเฝ้าของพระสาวกและกุลบุตรเหล่านั้นเป็นการลำบาก ในกาลต่อมาพระองค์จึงทรงมอบหมายให้พระสาวกสงฆ์ บรรพชาให้อุปสมบทกุลบุตรผู้ประสงค์จะบวชเสียเองด้วยไตรสรณคมน์คือ การให้ถึงพระรัตนตรัย เป็นสรณะ

วิธีเผยแผ่ธรรมของพระสาวกชุดแรกตามนโยบายประกาศคุณแห่งธรรมของพระพุทธเจ้า พึงเห็นตัวอย่างได้จากท่าน พระอัสสชิซึ่งเป็นหนึ่งในพระภิกษุปัญจวัคคีย์ ท่านประกาศความงาม ในเบื้องต้นของธรรม คือ สิด ด้วยการกระทำของท่านเอง จนทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อ ผู้พบเห็นโดยไม่ต้องใช้คำพูด ในพระไตรปิฎกได้มีการพรรณนากริยาอาการของท่านไว้ดังนี้

ขณะนั้นเวลาเช้า ท่านพระอัสสชิ ครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาต ยังกรุงราชคฤห์ มีกิริยาที่ก้าวไป ถอยกลับ แลดู เหลียวดู กู้เข้า เขยิบออก นำเลื่อมใส มีจักขุทอดลง ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ

เวลาเดียวกันนั้น สาริบุตรปริพาชกได้เห็นท่านผู้มีกิริยาอาการเช่นนั้นก็คิดว่า สมณะที่ตน พบเห็นต้องเป็นผู้บรรลุพระอรหัตมรรคหรืออรหัตผลแน่นอน ดังนั้นเมื่อมีโอกาสจึงเข้าไปถาม ถึงตัวท่านและธรรมที่ท่านปฏิบัติ พร้อมกับได้ขอให้พระอัสสชิแสดงธรรมให้ฟังเพียงเล็กน้อย ครั้น สาริบุตรปริพาชกได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิแล้ว สาริบุตรปริพาชกได้ดวงตาเห็นธรรมจึงได้กลับไปชักชวนสหายและบริวารของท่านออกบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา เป็นจำนวนถึง 252 คน รวมทั้งตัวท่านด้วย

การบวชของชาวบ้านในแคว้นมคธเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก เมื่อรวมกับพระภิกษุที่บวช ก่อนหน้านี้ และพระภิกษุที่พระองค์ทรงประทานการบวชเอง บวชโดยพระสาวกบ้าง จึงทำให้มี พระสาวกสงฆ์นับเป็นจำนวนกว่าพันรูป ประเด็นที่สำคัญในช่วงเวลานั้นคือ การเผยแผ่ตาม นโยบายที่เน้นผู้บรรลุธรรมและผู้เข้ามาบวช ได้ผลดีในด้านการเพิ่มขึ้นของพระสาวกสงฆ์ที่จะ กลายมาเป็นศาสนทายาทในพุทธศาสนา แต่รูปแบบดังกล่าวมีข้อจำกัด ด้วยเหตุดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบ เมื่อมีพระภิกษุสงฆ์ที่จะช่วยพระองค์เผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวนมากพอสมควรแล้วพระพุทธเจ้าจึงทรงเปลี่ยนนโยบายการประกาศหรือเผยแผ่ศาสนาเสีย ใหม่ โดยไม่เน้นการสอนเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ควรบรรลุธรรมเท่านั้น แต่ทรงมีนโยบายให้ พระสาวกประกาศหลักการของพระพุทธศาสนา และหลักธรรมซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ทั่วไปแก่บุคคล ทั้งผู้ที่ต้องการดำรงชีวิตเป็นฆราวาสและผู้ที่มีมุ่งเป็นบรรพชิตในพระศาสนา

นอกจากนี้พระพุทธรองค์ยังได้ประกาศหลักปฏิบัติสำหรับพระสาวกสงฆ์ที่จะไปทำ
หน้าที่เผยแผ่พระศาสนา หลักปฏิบัตินี้ปรากฏในโอวาทปาติโมกข์คาถาที่ 3 ว่า

“อนุปวาโท อนุปมาโต   ปาติโมกฺเข จ สํวโร
มตฺตณฺณตฺตา จ ภตฺตสฺมี   ปญฺตณฺจ สยนาสนํ
อริจิตฺเต จ อาโยโก   เอตํ พุทฺธานสาสนํ”

(ที.ม.(ไทย) เล่มที่ 10/90/316)

สำหรับวิธีการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงแสดงธรรมยกเอียงไป
ตามบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์เสมอมาตั้งแต่ต้น เช่น ทรงแสดงที่สุด 2 ด้าน แก่ปัญจวัคคีย์
ที่คูนเคย ทรงแสดงอนุปฺพพิททา แก่สกุลบุตรและคนในครอบครัวของท่าน ซึ่งเป็นตระกูลเศรษฐี
หรือการแสดงอาทิตย์ปริยายสูตร แก่ชฎิล 3 พี่น้องพร้อมทั้งบริวาร ผู้ที่คุ้นเคยกับการบูชาไฟ เป็นต้น

พุทธบริษัท 4

การที่พระพุทธเจ้า เสด็จจาริกไปมาในชนบทนั้น ๆ พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมเทศนา
ให้เหมาะสมกับบุคคล อีกทั้งการที่พระองค์ได้ประกาศนโยบายให้พระสาวกเผยแผ่ศาสนาธรรมที่
คนทั่วไปสามารถเข้าถึงและปฏิบัติตามได้นี้ ทำให้มีบุคคลผู้ที่นับถือในพระพุทธศาสนาหลาย
จำพวกด้วยกัน บางพวกเกิดความเชื่อ ความศรัทธา ความเลื่อมใสแล้วปฏิบัติตาม ไม่ว่าจะเป็
การออกบวชเป็นภิกษุบ้าง เป็นภิกษุณีบ้าง คงอยู่ในฆราวาส เป็นอุบาสกบ้าง อุบาสิกาบ้าง
ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมารวมเรียกว่า พุทธบริษัท 4

การเกิดขึ้นของพุทธบริษัท 4 ยังไม่มีนัยของการเป็นศาสนทายาทผู้สืบทอดสถาบัน
ศาสนา เป็นแต่เพียงผู้ที่เรียกว่า สาวกของพระศาสดา หมายถึง ผู้ศรัทธาในศาสดานั้นยอมรับ
พระศาสดาว่าเป็นครูของตน ทั้งยังยอมรับธรรมที่พระศาสดาสอนด้วย หากมองจากหลักฐานทาง
ประวัติศาสตร์จะพบว่า พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์เกิดขึ้นมาก่อน อันดับแรกเป็นอุบาสิกา ซึ่งมี
ชื่อปรากฏว่า นางสุชาดา ธิดาของเสนานิภุมมิ ได้เป็นอุบาสิกาผู้ถึงสรณะก่อนผู้อื่นทั้งหมด
ตามประวัติกล่าวว่า นางได้ถวายข้าวมธุปายาสแด่พระพุทธเจ้า ในวันที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้
พระสัมมาสัมโพธิญาณ ต่อมาเป็นการเกิดขึ้นครั้งแรกของอุบาสกผู้ถึงสรณะก่อน ได้แก่ พ่อค้า 2 คน
ชื่อ ตปฺสสะและภัลลิกะ เรื่องราวของทั้งสองท่านนี้ปรากฏขึ้นตอนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ ๆ
ขณะนั้นทรงเสวยวิมุตติสุข อยู่ใต้ต้นเกตชื่อ ราชายตนะ ครอบสัปดาห์ที่ 7 พอดี พ่อค้าสองท่านนี้
มีความศรัทธาในพระพุทธเจ้าจึงได้นำข้าวสัตตูก้อน สัตตุงง ไปถวายพระองค์แล้วแสดงตนอุบาสก
ถึงพระพุทธเจ้ากับพระธรรมเป็นที่พึงที่ระลึก

ส่วนพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตนั้น พระภิกษุเกิดขึ้นก่อน เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรก ได้เกิดพระภิกษุองค์แรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหัวหน้าปัญจวัคคีย์ชื่อ โกณฑัญญะ (เมื่อท่านได้ดวงตาเห็นธรรมจึงได้ชื่อใหม่ว่า อัญญาโกณฑัญญะ) ส่วนปัญจวัคคีย์อีก 4 ท่านที่เหลือก็ได้ดวงตาเห็นธรรมและได้บวชเป็นภิกษุจนครบทั้งหมดภายใน 5 วันต่อมา ในพรรษานั้นพระพุทธเจ้าได้จำพรรษาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี

การเกิดขึ้นของพุทธบริษัท 4 เป็นอีกปรากฏการณ์ที่กลายมาเป็นเครื่อง่ายพุทธศาสนาที่เข้มแข็ง ซึ่งพุทธบริษัท 4 เหล่านั้นต่างได้ช่วยเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธบริษัทเป็นอีกหนึ่งบทคัดเลือกรหรือสรรหาผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ เช่น ผู้ที่มีความสามารถในการแสดงธรรมที่โดดเด่นจนเป็นที่ยอมรับในมวลหมู่พระสาวกด้วยกัน พระพุทธเจ้าท่านจะทรงคัดเลือกพร้อมกับแต่งตั้งพระสาวกดังกล่าวขึ้นไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ(ความเป็นผู้ยอดเยี่ยม) เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่พระสงฆ์รูปอื่นและบุคคลทั่วไปที่ได้รับทราบ

การแต่งตั้งพุทธบริษัท 4 ของพระพุทธเจ้าขึ้นเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏมีดังนี้

1. ภิกษุ

1.1 พระองค์ทรงตั้งพระสารีบุตรผู้มีปัญญาและสามารถแสดงธรรมได้ดีเป็นรองแต่พระพุทธองค์เท่านั้น ทรงตั้งให้เป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าภิกษุทั้งหลาย (เอตทัคคะ) ที่เป็นผู้มีปัญญา

1.2 ทรงแต่งตั้งพระปุลณมณฺฑานีบุตรเป็นเอตทัคคะที่เป็นพระธรรมกถึก (ผู้บอกหรือแสดงธรรม)

1.3 ตั้งพระมหากัจจายนะเป็นเอตทัคคะทางการอธิบายหัวข้อธรรมที่ขอให้พิสดาร

1.4 ตั้งพระโสณกุฎทิมณะเป็นเอตทัคคะทางด้านการแสดงธรรมด้วยเสียงไพเราะ

1.5 ตั้งพระกุมารกัสสปะเป็นเอตทัคคะทางการแสดงธรรมได้อย่างวิจิตรจับใจ

1.6 ตั้งพระนันทกะเป็นเอตทัคคะในการแสดงธรรมสอนพระภิกษุณี

2. ภิกษุณี ทรงตั้งธรรมทินนาเถรีเป็นเอตทัคคะทางธรรมกถึก

3. อุบาสก ทรงตั้งจิตตคหบดีเป็นเอตทัคคะทางธรรมกถึก

4. อุบาสิกา ทรงตั้งนางขุชชุตราเป็นเอตทัคคะด้านธรรมกถึกเช่นกัน

มีข้อสังเกตว่าพระพุทธเจ้าทรงตั้งเอตทัคคะในทางการเผยแผ่ศาสนาไว้ครบทั้งในพุทธบริษัททั้ง 4 ส่วนในทางอื่นมิได้ตั้งไว้ครบทั้ง 4 บริษัท ด้วยเหตุนี้ย่อมแสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการเผยแผ่ศาสนาเป็นอย่างมาก

ข้อสนับสนุนอีกอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า การเผยแผ่พระศาสนาในสมัยพุทธกาล

มีความสำคัญมากคือ มีการเรียกชื่อพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดี (จุ.อุ.25/18/203) ซึ่งหมายถึง แม่ทัพแห่งธรรม ในเรื่องนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2469, หน้า 33) อธิบายไว้ว่า

คำเรียกยกย่องพระสารีบุตรอีกอย่างหนึ่งว่า พระธรรมเสนาบดีนี้ เป็นคำเลียนมาจากคำเรียกแม่ทัพกองพระสงฆ์ผู้ประกาศพระศาสนา ได้ชื่อว่า ธรรมเสนา กองทัพฝ่ายธรรมหรือประกาศธรรมจาริกไปถึงไหน ย่อมแผ่हितสุขถึงนั้น พระศาสดาเป็นจอมธรรมเสนา เรียกว่า พระธรรมราชา พระสารีบุตรเป็นกำลังใหญ่ของพระศาสดา ในการธุระนี้ ได้สมญาว่า พระธรรมเสนาบดี นายทัพฝ่ายธรรม

งานเผยแผ่ศาสนาในครั้งพุทธกาลนั้นทำได้ทุกรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนนำเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม โดยพระพุทธเจ้าทรงประทานหลักในการทำงานเผยแผ่ไว้ ให้พระสงฆ์แต่ละรูปทำงานด้วยความเสียสละ มีเมตตากรุณาเป็นหลัก จึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญอย่างมั่นคงในบรรดาประเทศที่นับถือพุทธศาสนาทั้งหลายในโลกจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองประเสริฐคือ บรรดาพระสาวกและสาวิกาทั้งหลาย ยังไม่จัดว่าเป็นศาสนทายาท (ตามความหมายที่เข้าใจกันในปัจจุบัน) แต่คงเรียกได้ว่าเป็นธรรมทายาท เพราะแต่ละท่านที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาล้วนมีความประสงค์ที่จะเข้าถึงความหลุดพ้น จึงมุ่งบำเพ็ญความเพียรเพื่อให้บรรลุผลตามความประสงค์ การดำเนินตามปฏิปทาของพระศาสดา การปฏิบัติธรรมที่พระองค์ทรงแนะนำสั่งสอน จนถึงการบรรลุผลของท่านเหล่านั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นธรรมทายาท เพราะรับมรดกธรรมของพระศาสดา

พระพุทธศาสนากับการกลายเป็นสถาบันศาสนา

พระพุทธศาสนาเริ่มมีลักษณะเป็นสถาบันทางศาสนามากขึ้น เมื่อผู้นำของแคว้นใหญ่ในชมพูทวีปและประชาชนส่วนใหญ่ในแคว้นนั้น ๆ ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งมอบตนเป็นพุทธมามกะ จึงทำให้รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเกิดเป็นระบบแบบแผนมากขึ้น เช่น การออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกสงฆ์ จะกระทำรูปแบบคล้ายกับกองทัพที่จะยกออกไปรบ โดยรูปแบบดังกล่าวเปรียบเทียบกับพระพุทธเจ้าเป็นคฤพระธรรมราชา มีพระอัครสาวกเบื้องขวาชื่อ พระสารีบุตรเป็นคฤพระธรรมเสนาบดี

ขณะเดียวกันพระองค์ทรงยกย่องพระสาวกและพระสาวิกาทั้งที่เป็นบรรพชิตและฆราวาสที่มีคุณสมบัติโดดเด่นในด้านต่าง ๆ ยกขึ้นเป็นเอตทัคคะ คือเป็นผู้นำในงานพระศาสนาใน

แต่ละด้าน ดังนั้นพระภิกษุที่ดี พระภิกษุณีสงฆ์ที่ดี รวมทั้งอุบาสกและอุบาสิกาที่เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันพระพุทธศาสนา เริ่มที่จะมีลักษณะของศาสนทายาทชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ในสมัยพุทธกาลคือ ก่อนพุทธเจ้าจะปรินิพพานมีหลักฐานในพระสูตร (ที.ม.10/175/124) แสดงว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพระดำรัสในการฝากฝังพระพุทธศาสนาไว้กับพุทธบริษัททั้ง 4 ในฐานะที่เป็นศาสนทายาท โดยที่พุทธบริษัททั้ง 4 นั้นต้องมีคุณสมบัติในการเป็นผู้เผยแผ่ศาสนาได้ สามารถแนะนำสั่งสอนธรรมแก่ผู้อื่นได้ นอกจากนี้ยังต้องสามารถปกป้องพระพุทธศาสนาได้ แต่ในพุทธบริษัททั้ง 4 นั้น ฝ่ายที่มีคุณสมบัติเหล่านี้ครบบริบูรณ์และสามารถทำหน้าที่ศาสนทายาทได้อย่างเต็มที่ก็คือฝ่ายบรรพชิต โดยเฉพาะภิกษุสงฆ์ เพราะมีโอกาสศึกษาและปฏิบัติธรรมมากกว่า ฆราวาสและอยู่ใกล้ชิดศาสนามากกว่า ดังนั้น เมื่อฆราวาสไม่มีคุณสมบัติบริบูรณ์ในด้านการเผยแผ่และปกป้องธำรงรักษาพระพุทธศาสนาได้ จึงได้เป็นฝ่ายอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาไปโดยปริยาย

อย่างไรก็ตามลำดับของการเกิดขึ้นของพุทธบริษัททั้ง 4 ที่เปรียบเสมือนศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา ปรากฏว่า บริษัทที่เกิดขึ้นก่อนบริษัทอื่นทั้งหมด คือ อุบาสิกา (พระนางสุชาดา พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งเป็น เอตทัคคะในฝ่ายผู้ถึงพระรัตนตรัยก่อนอุบาสิกาทั้งปวง) ถัดจากนั้นเป็นอุบาสก (ตปุสสะและภัลลิกะ พ่อค้าทั้งสองได้รับการยกย่องจากพระบรมศาสดา ในตำแหน่ง เอตทัคคะ เป็นผู้เลืกกว่าอุบาสกทั้งหลายในฝ่ายผู้ถึงสรณะก่อน) ภิกษุ (พระอัญญาโกณฑัญญะ) และภิกษุณี (พระนางมหาปชาบดีโคตรมี เป็นน้ำของราหูลกุมารและเป็นหญิงคนแรกที่ออกบวชตามพระพุทธเจ้า) ตามลำดับ

การสืบต่อศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาในระยะแรกเป็นการสืบต่อทางศาสนธรรมเริ่มจากพระสาวกรุ่นแรกที่ได้บรรลุธรรม ได้แยกย้ายกันไปประกาศศาสนธรรมในเมืองอื่น ๆ เมื่อมีผู้ศรัทธาปรารถนาจะออกบวชก็นำมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อให้ประทานการอุปสมบท เช่น พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้นำหลานชื่อ ปุณณมันตานีบุตร มาทูลขออุปสมบทกับพระพุทธองค์ ท่านก็ทำการอุปสมบทให้ ปัญหาคือเมืองแต่ละเมืองที่พระสาวกของพระพุทธองค์ออกไปเผยแผ่ศาสนานั้นอยู่ไกลตัวเมืองที่พระพุทธองค์ทรงประทับอยู่จึงเป็นการลำบากที่พระสาวกจะต้องนำผู้ที่ต้องการจะบวชเข้าเฝ้าเพียงเพื่อให้พระพุทธองค์อุปสมบทให้ เหตุแห่งความลำบากเช่นนี้จึงทำให้ พระพุทธองค์จึงได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกสามารถที่จะทำการบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรเองได้ ขณะเดียวกัน พระพุทธองค์ท่านยังทรงอนุญาตให้พระสาวกสามารถจะอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย เพื่อให้พระที่อุปสมบทจากท่านเกิดแรงบันดาลใจจนหมั่นบำเพ็ญความเพียรเพื่อการบรรลุมรรคผลต่อไป อันเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ประสงค์ไว้ เพราะท่านเหล่านั้นเมื่อบรรลุมรรคผลแล้วก็จะได้ช่วยกันประกาศศาสนธรรมต่อไป

ภายหลังเมื่อพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในชมพูทวีป จนกลายเป็นสถาบันศาสนาหลักไปแล้ว กระบวนการสืบทอดศาสนา จึงเริ่มซับซ้อนมากขึ้น จากการที่พระอุปัชฌาย์อาจารย์มุ่งสอนศิษย์เพียง เพื่อให้บรรลุธรรมตามเท่านั้น ก็เพิ่มให้ความรู้แกศิษย์ในหลักของพระธรรมและพระวินัยอย่าง เป็นระบบมากขึ้น เช่น พระอาจารย์ที่มีความทรงจำพระธรรมได้มากก็เรียกว่า พระธรรมธ มีหน้าที่ ในการสอนศิษย์ให้มีความรู้ในด้านหลักธรรม ส่วนพระอาจารย์ที่ทรงจำพระวินัยได้มาก ก็ได้ เป็นพระวินัยธรมีหน้าที่สั่งสอนให้ศิษย์มีความรู้ในด้านพระวินัย

ดังนั้นกระบวนการสืบทอดศาสนาทายาทในระยะหลังจึงไม่เพียงแต่การบวชเข้ามาแล้วบำเพ็ญ เพียรจนบรรลุธรรม และอบรมสั่งสอนศิษย์ให้บรรลุตามเท่านั้น แต่ยังได้มีการสืบสานความรู้ ทางด้านพระธรรมวินัย โดยมีการเรียนการสอนอีกด้วย

ระยะแรกของการประดิษฐานพระพุทธศาสนา การสืบทอดศาสนธรรมในฐานะที่เรียกว่า ธรรมทายาท ยังคงเป็นการทำเพื่อประโยชน์ตนเอง และประโยชน์ผู้อื่น (ตนเองบรรลุธรรมแล้วสอน ผู้อื่นต่อ) ต่อมาจึงมีการเผยแผ่ศาสนาอย่างเป็นระบบขึ้น พร้อมกับมีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยไป ด้วย ด้านตัวพระสาวกเองต่างก็รับธุระตามความสามารถของตนในการเผยแผ่ธำรงรักษา รวมถึง ปกป้องพระธรรมวินัย อันหมายถึง พระศาสนา เพื่อให้คงอยู่ตลอดไปนั่นเอง

เมื่อถึงยามที่พระพุทธองค์ทรงชราภาพก่อนเข้าสู่ปรินิพพานพระองค์ได้ทรงตรัส พระพุทธดำรัสที่สำคัญไว้ว่า

พระธรรมวินัย จักเป็นศาสดาแทนพระองค์

ด้วยพุทธดำรัสเช่นนี้แล้ว การธำรงรักษาพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นองค์แทนพระบรมศาสดา จึงเป็นภาระหน้าที่อันสำคัญยิ่งของพุทธบริษัททั้ง 4 โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ ที่จะต้องรับภาระ ดังกล่าวในฐานะศาสนทายาท จะต้องช่วยกันธำรงรักษาพระธรรมวินัยซึ่งเป็นตัวแทนพระศาสดา และถือเป็นตัวพระศาสนา ด้วยการสังคายนา เล่าเรียน และสั่งสอนสืบทอดกัน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องมีศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา ซึ่งการเป็นศาสนทายาทนั้นย่อหมายถึง การได้ช่วยพระพุทธเจ้าประกาศเผยแผ่ศาสนา ศาสนทายาทมีทั้งที่ติดตามพระพุทธองค์ไปประกาศศาสนาตามสถานที่ต่าง ๆ และที่แยกไป ประกาศศาสนาด้วยตนเอง พระสาวกที่แยกตนไปประกาศศาสนาในภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่ง มีส่วนสำคัญในการทำให้พระศาสนาสามารถแผ่ขยายออกไปได้อย่างกว้างขวาง เช่น พระรัฐบาล (พระรัฐบาลเถระ พระพุทธเจ้าท่านทรงแต่งตั้งเป็นเอกทัคคะในทางผู้บวชด้วยศรัทธา พระรัฐบาล เป็นบุตรของเศรษฐีผู้ชื่อว่า รัฐบาลเหมือนกัน และรัฐบาลเศรษฐีผู้เป็นบิดาของท่านเป็นหัวหน้า หมู่บ้านอุคค โภกฐินุติคม ในแคว้นกुरु) ได้ทำให้พระเจ้าโกธิยะแห่งแคว้นกुरुและชาวเมือง ได้รู้จัก และเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

การสร้างทายาทในพระพุทธศาสนานั้นส่วนใหญ่ในอดีตจะเป็นการเผยแพร่ธรรม เพื่อโน้มน้าวใจกุลบุตรให้เข้ามาบวชเรียน โดยหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงใช้แสดงในระยะแรก คือ อนุปพพิกกา ที่เป็นหลักธรรมที่ทรงแสดงให้กุลบุตรเห็นประโยชน์ของการทำความดี ในทางฆราวาส ได้แก่ การให้ทานและการรักษาศีล ซึ่งจะมีวิบาก คือ เสวยทิพย์สุขบนสวรรค์ แต่ท้ายที่สุดทรงตรัสถึงประโยชน์ที่ประเสริฐกว่านั้นคือ การออกบวชนั่นเอง

เมื่อเหล่ากุลบุตรมีศรัทธาขอเข้ามาบวช พระพุทธองค์ทรงมีวิธีการรับกุลบุตรเหล่านั้น เข้าหมู่เป็นภิกษุ เรียกว่าวิธีการนี้ว่า อุปสัมปทา อุปสมบทกรรมนี้เป็นวิธีการคัดเลือกบุคคลเข้ามา เป็นศาสนทายาทในพระศาสนา พระพุทธเจ้าทรงวางหลักเกณฑ์ไว้อย่างละเอียดและรัดกุม เพื่อให้ได้ศาสนทายาทที่มีคุณภาพไว้สืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป

วิธีอุปสมบทกรรมที่พบในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน เช่น พระพุทธเจ้าทรงรับกุลบุตรผู้ได้ธรรมจักษุ (ธรรมจักษุ หรือ การเห็นธรรมในหลักคำสอนทางพุทธศาสนา) ยังคงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้แม้ในยุคปัจจุบัน เพราะองค์แห่งธรรมยังคงดำรงอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก หากบุคคลผู้ศึกษาใช้ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นฐานในการศึกษา แล้วรู้จักวิธีการพิจารณาพระสัทธรรมเหล่านั้นด้วยดีโดยอาศัย โยนิโสมนสิการ เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และวินิจฉัย สภาวะที่เรียกว่า เห็นธรรม หมายถึง การพิจารณาเห็นหลักคำสอน หลักการและเหตุผลแห่งคำสอน หลักการปฏิบัติตามคำสอน และผลลัพธ์แห่งการปฏิบัติตามคำสอนของพระผู้มีพระภาคว่า มีความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงกับสภาวะที่เรียกว่า อริยสัจ 4 อย่างไร ซึ่งสภาวะดังกล่าวนี้ เป็นการแทงตลอดความนัยทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทัย อริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจว่ามีสัมพัทธภาพระหว่างกัน และกันอย่างไร) เข้าเป็นภิกษุในพระศาสนาด้วยพระองค์เอง ทรงใช้คำสั้น ๆ ง่าย ๆ ว่า เอहि ภิกษุ (เของมาเป็นภิกษุ) เท่านั้น ก็เป็นอันเสร็จพิธี

พระธรรมทูต

พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่พระธรรมทูต เผยแพร่พระพุทธศาสนานอกชมพูทวีปเท่าที่มีหลักฐานปรากฏนั้นเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (ครองราชย์ พ.ศ. 218) ที่ได้ทรงทำสังคายนาครั้งที่ 3 ภายหลังกุฏิปรินิพพาน ประมาณพุทธศตวรรษที่สามหรือประมาณ 300 ปีหลังจากพระพุทธเจ้าได้ปรินิพพาน พระเจ้าอโศกมหาราชทรงยอมให้พระราชโอรสและพระราชธิดา บวชเป็นพระภิกษุและภิกษุณี ขณะเดียวกันพระองค์ยังได้ส่งพระราชโอรสและพระราชธิดาที่บวชเป็นพระภิกษุและภิกษุณีร่วมเดินทางไปกับพระธรรมทูต (สมัยนั้นพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีคำเรียกขานหลายคำ เช่น “พระศาสนทูต” “พระสมณทูต” ปัจจุบันเรียกว่า “พระ

ธรรมทูต” ซึ่งหมายถึง ผู้ทำหน้าที่จาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกล ทั้งในและต่างประเทศ) ออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ จำนวน 9 สายด้วยกัน เหตุการณ์ดังกล่าวยังนับเป็นพระธรรมทูตที่เดินทางออกนอกชมพูทวีปครั้งแรกอีกด้วย

การที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งพระธรรมทูตไปประกาศพระศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ทำให้โลกได้รับมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า โดยเฉพาะ สายพระโสณเถระและพระอุตตรเถระ (พระโสณะและพระอุตตระเป็นชาวอินเดีย มีชีวิตอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ไม่ปรากฏประวัติก่อนบวช ปรากฏแต่ว่า เมื่อท่านทั้งสองอุปสมบทแล้วเป็นผู้มีความแตกฉานในพระไตรปิฎกและเป็นกำลังสำคัญในการสังคายนาพระธรรมวินัย และยังได้รับการแต่งตั้งเป็นพระธรรมทูตในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช โดยท่านทั้งสองได้รับคัดเลือกให้เป็นพระสมณะทูตคณะที่ 8 และ 9 และได้รับมอบหมายให้เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนสุวรรณภูมิ) พร้อมด้วยภิกษุและภิกษุณีกลุ่มหนึ่งได้เดินทางนำเอาพระพุทธศาสนามาเผยแผ่ยังดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ซึ่งในเวลาต่อมา ได้แก่ ประเทศไทยในปัจจุบัน

การนำพระพุทธศาสนามาเผยแผ่ยังดินแดนสุวรรณภูมิของพระโสณเถระและพระอุตตรเถระนั้นปรากฏในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ว่าพระโสณะกับพระอุตตระไปสุวรรณภูมิ ดังคำว่า

สุวรรณภูมิ กจจนุตวาน โสณุตตรา มหิตุทิกา

ปีสาเจ นิทุสมิตฺวาน พุรหุมชาลํ อเทสิสุ

(ปฐมสมันตปาสาทิกานามวินยฎฐกถา ภาค 1, 2514 ,หน้า 69)

ตามคัมภีร์สมันตปาสาทิกา (สมันตปาสาทิกา หรือสมันตปาสาทิกา คือ

คัมภีร์อรรถกถาที่อธิบายขยายความพระวินัยปิฎก พระพุทธโฆษาจารย์ หรือพระพุทธโฆสะ

เป็นผู้แต่งคัมภีร์สมันตปาสาทิกานี้ขึ้นในช่วงปีก่อน พ.ศ. 1000 โดยรจนาเป็นภาษาบาลี

อาศัยอรรถกถาพระไตรปิฎกที่มีอยู่ในภาษาสิงหข้อมหาอัฐกถา เป็นหลักพร้อมทั้งอ้างอิง

จากคัมภีร์ มหาปิฎกขจร และคัมภีร์กุรุนที นอกจากนี้จะเป็นคัมภีร์อรรถกถาที่อธิบายความของพระวินัย

ปิฎกแล้ว ท่านผู้รจนายังได้สอดแทรกและบันทึกข้อมูลอันทรงคุณค่าด้านสังคม การเมือง จริยธรรม

ศาสนา และประวัติศาสตร์ปรัชญาในยุคโบราณของอินเดียไว้อย่างมากมาย Oscar von Hinuber

ผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณคดีบาลี ชื่อว่า สมันตปาสาทิกาได้หยิบยืมคำหลายบทมาจากคัมภีร์ที่ปวงศั

ซึ่งรจนาก่อนหน้านั้น นอกจากนี้ ยังระบุว่าชื่อของคัมภีร์อรรถกถานี้ คือ สมันตปาสาทิกา มาจากคำ

ว่า สมันตะ ที่บ่งนัยถึงทิศทั้ง 4 และคำว่า ปาสาทิกา ซึ่งแปลว่า ร่มเย็นราบคาบ) กล่าวถึง พระโสณะ

และพระอุตตระ แสดงอภินิหารีย์ปราบนางผีเสื้อน้ำและทรงแสดงธรรมพรหมชาลสูตร (สูตรว่าด้วย

ข่ายอันประเสริฐ ประกอบด้วย คีลน้อย คีลกลาง และคีลใหญ่) นั่นคือ การประพาดิตนอยู่ในสภาวะ

และศีล มีคนทั้งหลายในสุวรรณภูมิประเทศนี้ได้บรรลุธรรมประมาณ 60,000 คน กุลบุตรออกบวชประมาณ 3,500 คน แสดงให้เห็นว่า พระโศณะและพระอุตตระ เป็นแบบอย่างของผู้ประพฤติอยู่ในสภาวะและศีล จึงสามารถปราบพวกภูติผีปีศาจได้ และมีบทบาทสำคัญต่อการนับถือพระพุทธศาสนาของคนไทยก็คือ นิกายเถรวาท ซึ่งเป็นนิกายที่คนส่วนใหญ่ในประเทศไทยให้ความนับถือจนถึงปัจจุบัน

ประเด็นศาสนทายาทในในสมัยพุทธกาลนี้ จะขอกล่าวถึงสามเณรอันถือได้ว่าเป็นเหล่ากอเชื้อสายของพระพุทธศาสนา สำหรับสามเณรในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนานั้น ได้กล่าวถึงจำนวนของสามเณรว่ามีมากกว่า 500 รูป (ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค 1, 2514, หน้า 56-58) แต่สามเณรที่ปรากฏว่ามีบทบาทที่โดดเด่นนั้นมีจำนวนไม่กี่รูป และสามเณรดังกล่าวจะมีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงครั้งแรกเมื่อพระพุทธองค์เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรกเมื่อพรรษาที่ 1 แห่งพุทธกิจ ทรงประทับอยู่ที่นิโครธาราม วันหนึ่งทรงเข้าไปบิณฑบาตในพระราชวังของพระเจ้า สุทโธทนะ พระนางพิมพาทำให้ราชโอรสราหุลมาทวงขุมทรัพย์ที่ฝังไว้ พระพุทธองค์ทรงสนทนากับราหุลกุมารและได้ติดตามไปถึงนิโครธาราม พระองค์จึงถามราชกุมารราหุลว่าอยากจะเป็นบวชหรือไม่ ราหุลกุมารหาได้ต่อต้านกับขอมรับที่จะบวชดังที่พระพุทธองค์ทรงถามเมื่อราหุลกุมารรับคำพระองค์จึงทรงให้พระสารีบุตรได้ทำการบวชให้ ซึ่งวิธีการบวชที่พระสารีบุตรกระทำให้นั้นจะใช้วิธีติสรณคัมภูปสัมปทา คือ บวชด้วยการถึงพระรัตนตรัยเป็นที่ฟัง 3 ครั้ง การบวชของสามเณรราหุลในครั้งดังกล่าวจึงกลายเป็นการบวชของสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

ประวัติสามเณรราหุล และสามเณรรูปอื่นที่ปรากฏมีชื่อภายหลังตามคัมภีร์ต่าง ๆ ดังนี้

1. ราหุลสามเณร
2. บัณญัติสามเณร
3. สังกิจสามเณร
4. สุขสามเณร
5. สามณสามเณร
6. ติสสสามเณร
7. เรวตสามเณร
8. โสปากสามเณร
9. อธิมุตตกสามเณร
10. จุนทะสามเณร
11. นาคเสนสามเณร

1. ราหูสามเศร บวชเป็นรูปแรก เป็นโอรสของเจ้าชายสิทนต์และพระนางพิมพา อายุประมาณ 7 ขวบกว่า ๆ จึงได้บวช บวชแล้วได้เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ที่ได้รับยกย่องจาก พระพุทธเจ้าว่า ยอดแห่งผู้ใคร่ต่อการศึกษา ราหูกุมารตั้งขึ้นจะกราบแล้วอธิษฐานว่า ขอให้ได้รับ ฟังธรรมจากอุปัชฌาย์อาจารย์มาก ๆ เหมือนกับทรายในกำมือ พระพุทธเจ้าเคยสอนราหู โดยอาศัยอุปกรณง่าย ๆ เช่น ชันน้ำที่คว่ำ ทรงเปรียบให้ราหูสามเศรฟังว่า เหมือนคนที่พูดโกหก นั้น ทั้ง ๆ ที่รู้ย่อม ไร้คุณธรรม คุณชันน้ำที่คว่ำ และสอนให้สวดสวดคุณการกระทำของคนทั้งกาย วาจา และใจดูจนต้องกระจกดูเงาตน ฉะนั้น (พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์, 2544, หน้า 58)

2. บัณฑิตสามเศร บวชตั้งแต่อายุ 7 ขวบ เป็นลูกของโยมอุปัฏฐากของพระสารีบุตร เป็น นักคิดและมีบุญบารมี บวชแล้วเดินตามพระสารีบุตร ไปบิณฑบาต เห็นเหมืองที่ชาวนา ไขน้ำเข้านา เห็นคนคัดลูกศร และเห็นคนทำล้อเกวียนจึงคิดว่า สิ่งเหล่านี้ไม่มีจิตใจเขายังบังคับให้ เป็นประโยชน์ได้ มนุษย์เราน่าจะฝึกตัวเองให้เป็นประโยชน์ จึงกลับมาบำเพ็ญกัมมัฏฐาน และได้ สำเร็จเป็นอรหันต์ด้วยความอนุเคราะห์จากพระพุทธเจ้าและพระสารีบุตรผู้อุปัชฌาย์ด้วยวิธี ดิสรณคมนุปสัมปทา (พระพุทธโฆษาจารย์, 2535, หน้า 50)

3. สังกิจสามเศร บวชและบรรลุนิพพานแต่เล็ก ๆ บวชเมื่อ มีอายุ 7 ขวบ ได้ช่วย ให้พระสงฆ์หมู่ใหญ่ซึ่งไปปฏิบัติธรรมอยู่ป่า พ้นจากโจรภัย โดยเอาตัวเป็นประกันแทนพระสงฆ์ ทั้งหมด แต่เมื่อโจรจับไปแล้วก็ไม่สามารถจะฆ่าท่านได้ เพราะท่านมีปัญญาจิตสูงสามารถ จะอธิษฐานแสดงฤทธิ์ให้หนังเหนียว จนโจรฟันไม่ลงถึงกับยอมเป็นศิษย์ ขอบวชใน พระพุทธศาสนา ทำให้พระทุกรูปปลอดภัย ต่อมาท่านได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุและได้บวช หลานชายเป็นสามเศรชื่อ อริมุตตกสามเศร สังกิจสามเศรด้วยพิธีดิสรณคมนุปสัมปทามี พระสารีบุตรเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ (พระพุทธโฆษาจารย์, 2535, หน้า 60)

4. สุขสามเศร หรือ สุมณสามเศร เป็นสามเศรมีบุญตั้งแต่เกิด เนื่องจากชาติก่อนเคย เป็นคนจน ถึงกับต้องทำงานให้เศรษฐีถึง 3 ปี จึงได้อาหารอย่างดีถาดหนึ่ง แต่เมื่อถึงวันได้อาหาร อย่างดีสมใจ ก็พอดีมีพระปัจเจกพุทธเจ้าออกจากสมาบัติมาบิณฑบาต จึงถวายอาหารทั้งหมด แต่พระปัจเจกพุทธเจ้าแล้วอธิษฐานว่า ขอให้มีความสุขทุกชาติ พอเกิดมาชาตินี้จึงทำให้ครอบครัว มีแต่ความสุข ร่ำรวย และเลื่อมใสพระสารีบุตรตั้งแต่เด็ก ๆ อายุ 7 ขวบ ขอบวช และได้สำเร็จ พระอรหันต์ในเวลาต่อมาไม่นานนัก ทำให้หมู่คณะมีแต่ความสุข สุขสามเศร บวชด้วยพิธีปัญหา พยากรณ์อุปสัมปทาหรือท้าวชชอุปสัมปทามีพระสารีบุตรเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ (วิ.มหา 1/45/254)

5. สามเศรสามเศร สามเศรบวชตั้งแต่เล็ก ๆ ด้วยพิธีดิสรณคมนุปสัมปทา ปฏิบัติดี มีศีลจน เทวดาและมนุษย์รักใคร่ให้เกียรติ แม้กระทั่งแม่ในชาติก่อนที่เกิดเป็นยักษ์ณี ต่อมาเป็นหนุ่มเต็มที่ ปรารถนาจะสึกอย่างแรงกล้า ปล่อยตัวจนถึงกับเดินทางกลับบ้านไปลาโยมแม่สึก แต่แม่ก็ต้อนรับ

อย่างดี ซึ่ให้เห็นความวุ่นวายของชีวิตมรวาส แต่เธอก็ยังไม่ยอม พอดีแม่เก่าซึ่งเป็นยักษ์กลัวจะเสียหน้าเทวดาทั้งหลาย จึงเข้าสิงทำการห้ามเธอสึก ทำให้ตาเหลือก คอพับ น้ำลายไหล จนแม่ถึงกับร้องต่อว่า คนดี ผีไม่เข้า นางยักษ์จึงตอบว่าใช่ แต่ลูกคนนี้จะสึกไม่ได้ จึงได้ทำการจัดขวางแล้วออกจากร่างสามเณร สามเณรเห็นสภาพของแม่ที่ร้องไห้ ฟังคำบอกเล่าที่ว่าชีวิตมรวาสเหมือนเหวถลึงเหมือนนรกจึงทำใจได้ บวชเป็นพระ ฟังธรรมจนสำเร็จเป็นอรหันต์ กลายเป็นยอดธรรมกถึก มีอายุยืนถึง 120 ปี จึงดับสังขาร (ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค 1, 2514, หน้า 70)

6. ดิศสามเณร เป็นบุตรของโมคคัลลีพราหมณ์บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุได้ 16 ปี หลังจากได้สนทนารธรรมกับพระสีกะเถระเรื่องกรรมฐาน จึงได้ขอบวชเป็นสามเณรต่อมาก็เป็นผู้แตกฉานในเรื่องกรรมฐานและได้บรรลุเป็นพระอรหันต์อุปสมบทเป็นภิกษุช่วยสั่งสอนพระภิกษุทั้งหลายมากมาย ท่านได้บวชเป็นสามเณรด้วยพิธีศีลธรรมคมนุอุปสัมปทามีพระสีกะเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ (ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค 1, 2514, หน้า 60)

7. เรวตสามเณร เป็นน้องชายของพระสารีบุตรพระสารีบุตรละทรัพย์ 87 โกฏิบวชแล้ว (ซักขวน) น้องสาว 3 คน คือ นางจาลา นางอุปะจาลา นางสีสุปะจาลา (และ) น้องชาย 2 คนนี้คือ นายจุนทะ นายอุปะเสนะ ให้บวชแล้ว เหลือแต่ เรวตกุมารจึงได้บอกให้พระเถระจำนวน 30 รูป เอาไว้ว่าถ้าเรวต อยากบวชก็ให้บวชให้ด้วยพิธีศีลธรรมคมนุอุปสัมปทามีหนึ่งในพระเถระ 30 รูป เป็นอุปัชฌาย์ (พระพุทธโฆษาจารย์, 2535, หน้า 52)

8. โสปากสามเณร ในช่วงเวลาเดินจงกรมตามเสด็จพระพุทธองค์ ในขณะที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่บุพพาราม พระพุทธองค์ทรงตรัสถามปัญหาเกี่ยวกับอสุภะ 10 ว่า โสปากะ ธรรมเหล่านี้คือ อุตฺรุมาคกสัณญากัถิ รูปสัณญากัถิ มีอรรถต่างกัน มีพยัญชนะต่างกัน หรือมีอรรถอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น โสปากสามเณรนั้น ทูลแก้ปัญหาเหล่านั้นได้แล้วทรงประทานสาธุการ ทรงถามถึงอายุ โสปากสามเณรทำให้พระผู้มีพระภาคให้ทรงยินดี ทรงตรัสว่า โสปากะ เธอแก้ปัญหาที่ติดเกี่ยวกับสัพพัญญุตญาณของเรา แล้วทรงอนุญาตให้อุปสมบทด้วยวิธีทายัชชอุปสัมปทา

9. อธิมุตตกสามเณร สามเณรรูปนี้มีศักดิ์เป็นหลานของสังกัจจสามเณร ถูกโจรจับได้ ในขณะที่เดินทางกลับบ้านเพื่อไปเยี่ยมพ่อแม่ โจรกลุ่มนี้จับสามเณรเพื่อจะฆ่าบูชาอัยย สาระเณร อธิมุตตกแสดงธรรมแก่โจร ทำให้พวกโจรเลื่อมใสปล่อยตัวสามเณรมา แต่ก่อนจะปล่อยได้ให้คำมั่นสัญญาว่า อย่างบอกที่ช่องสุ่มกำลังของพวกโจร สามเณรแม้พบพ่อแม่แล้วก็พยายามรักษาสัจจะ กลุ่มโจรเมื่อรู้เรื่องเช่นนั้นก็รู้สึกเลื่อมใสในสามเณรอธิมุตตกะ จึงยอมบวชในพระพุทธศาสนาทั้งกลุ่ม สามเณรรูปนี้บวชด้วยวิธีเดียวกับสังกัจจสามเณรพิธีศีลธรรมคมนุอุปสัมปทา

10. จุนทะสามเณร มีชื่อปรากฏ ในตอนที่พระพุทธองค์จะทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ สามเณรจุนทะเป็นพระอรหันต์ ได้ปฏิสัมภิตา 4 ได้ขออนุญาตพระพุทธเจ้าในการแสดงปาฏิหาริย์ โดยการจับต้นหว้าใหญ่ เพื่อนำผลมาแจกจ่ายแก่พุทธบริษัท แล้วจักนำดอกแผลอยมาถวาย พระพุทธองค์แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้แสดงปาฏิหาริย์

11. นาคเสนสามเณร นาคเสนเกิดที่ชังคลคาม บิดามารดาเป็นพราหมณ์ ชื่อ โสณุตตระ พราหมณ์ และ โสณุตตระพราหมณี บิดามารดาจึงให้เรียน ไตรเพท อันเป็นวิชาของพราหมณ์ และศิลปศาสตร์คือวิชาอื่นที่อาจารย์สอนนอกเหนือจากคัมภีร์ไตรเพท นาคเสนกุมารสามารถเรียน และจบได้ในเวลาอันรวดเร็ว ต่อมาได้พบพระโรหณะ ผู้มาบิณฑบาตที่บ้าน โสณุตตระพราหมณ์ เป็นประจำ รู้ว่านาคเสนกุมาร คิดอยากเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นแก่นสาร จึงเข้าไปหานาคเสนกุมาร ผู้กำลังนั่งรำพึงถึงศิลปวิทยาที่เรียนมา เมื่อนาคเสนกุมารเห็นเข้าก็มีใจยินดีเกิดปีติโสมนัสจึง ใต้ถามพระโรหณะต่าง ๆ เช่น ทำไมท่านจึงนั่งห่มเช่นนี้ ทำไมท่านจึงปลงผมและโกนหนวดออก เมื่อนาคเสนกุมาร ได้ฟังพระ โรหณะตอบแล้ว ได้เกิดความเลื่อมใส และขออนุญาตบิดามารดา บรรพชาเมื่อบวชแล้วพระ โรหณะจึงให้สามเณรเรียนพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ เมื่อสามเณร ได้ฟัง พระโรหณะสาธยายอภิธรรมก็สามารถจดจำได้ในเวลาอันสั้น นาคเสนกุมารบวชเป็นสามเณร ที่ถ้าคูหารักจีตะเถระ ท่ามกลางพระอรหันต์จำนวนมาก พระโรหณะผู้เป็นอุปัชฌาย์ส่วน การอุปสมบทเป็นพระภิกษุ นาคเสนสามเณรมีอายุครบ 20 ปี จึงได้อุปสมบท โดยมีพระโรหณะ เป็นพระอุปัชฌาย์ต่อมาได้ตอบโต้ไขปัญหาแก่พระยามิลินท์ และสามารถไขปัญหาได้หมดจน ปรากฏชื่อเป็นที่เรื่องลือสืบต่อมา พระนาคเสนได้ช่วยเหลือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน ระยะเวลาต่อมาจนนิพพาน (มิลินทปัญหา, 2539, หน้า 7-27)

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว สามเณรในสมัยพุทธกาลนั้นเริ่มต้นจากสามเณรราหุลอัน เป็นพระโอรสของพระพุทธเจ้าเป็นรูปแรก สามเณรราหุลบวชด้วยวิธี ดิสรณคมนุสสัมปทา อันเป็นรูปแบบในการบวชของสามเณรในเวลาต่อมา ในการบวชครั้งนั้นราหุลกุมารมีพระสารีบุตร เป็นพระอุปัชฌาย์ และพระสารีบุตรเองยังถือว่าเป็นพระอุปัชฌาย์รูปแรกในการบรรพชาสามเณร ด้วยจุดประสงค์หรือเป้าหมายในการบวชของสามเณรแม้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่ส่วนใหญ่ผู้นั้นบวช เพื่อใคร่ศึกษาตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา สามเณรที่กล่าวมาข้างต้น ต่อมาก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุได้บรรลุมรรคผลนิพพานช่วยเผยแผ่สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เป็นลำดับต่อมา ส่วนวิธีการบรรพชาอุปสมบทในสมัยพุทธกาลนั้นมี 8 วิธี ดังนี้

1. เอหิ ภิกขุอุปสมปทา
2. ดิสรณคมนุสสัมปทา
3. โอวาทปฏิคคหณุปสัมปทา

4. ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา
5. ปัญหาพยาकरणอุปสัมปทา
6. ครุธรรมปฏิบัติคหณอุปสัมปทา
7. อัญญาจิกขาอุปสัมปทา
8. ทูเตนอุปสัมปทา

1. เอหิภิกขุอุปสัมปทา การอุปสมบทหรือการบวชด้วยวิธีนี้เป็นวิธีการเฉพาะพระพุทธรองค์เท่านั้นที่จะทรงประทานการอุปสมบทแบบเอหิภิกขุได้ เหล่าอริยสาวกรูปอื่นไม่สามารถที่จะกระทำได้ ซึ่งการอุปสมบทชุดแรกในประวัติศาสตร์ของการบวชในพระพุทธศาสนาที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทาเกิดขึ้นในสมัยที่พระพุทธรองค์ทรงประทานการอุปสมบทแก่พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นรูปแรก แต่เป็นที่น่าสังเกตคือ ในส่วนที่บุคคลจะเข้ามาบวชด้วยวิธีนี้ได้ นั้น ส่วนมากเป็นพระอรหันต์หรือไม่ก็เป็นพระอริยบุคคลชั้นใดชั้นหนึ่งมาก่อนแล้ว

หนังสือคู่มืออุปัชฌาย์ได้กล่าวถึงการบวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาเอาไว้ว่า

(พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน, 2554, หน้า 95) เอหิภิกขุอุปสัมปทา มี 2 ประเภท คือ

1.1 บุคคลที่ยังไม่ได้บรรลุพระอรหันต์หรือคุณธรรมขั้นสูงสุด พระพุทธรองค์ทรงประทานอุปสมบทด้วยพระวาจาว่า เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด เช่น ทรงประทานการอุปสมบทแก่พระอัญญาโกณฑัญญะ ผู้ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว เป็นพระโสดาบัน แต่ยังไม่บรรลุพระอรหันต์

1.2 แต่ถ้าบุคคลนั้นได้บรรลุพระอรหันต์หรือคุณธรรมขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา พระพุทธรองค์ก็จะทรงประทานการอุปสมบทด้วยพระวาจาว่า เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด เช่น ทรงประทานการอุปสมบทแก่พระยสะ ผู้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วบรรลุพระอรหันต์ ด้วยพุทธดำรัสดังกล่าวนี้ กุลบุตรที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในพระพุทธศาสนาก็จะเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์

2. ดิสรณคมนุปสัมปทา คือ การอุปสมบทด้วยวิธีที่พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เหล่าอริยสาวกของพระองค์ดำเนินการบวชเอง สืบเนื่องจากที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์จนบรรลุเป็นพระอรหันต์ จากนั้น ไม่นานก็มีผู้ขอบวชและตรัสรู้ตามถึง 60 รูป พระองค์เห็นว่ามิพุทธสาวกมากพอที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ขยายให้กว้างขวางต่อไป จึงกำหนดเป้าหมายในการประกาศพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนด้วยพระพุทธรดำรัสว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และทั้งที่เป็นของ

มนุษย์แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์แก่กุลและมีความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีชีวิตคือ กิเลสในจักขุน้อย เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม (วิ.ม.(ไทย) 4/32/40)

เหตุผลที่พระพุทธองค์ทรงต้องการที่จะให้พระอริยสาวกบวชให้กับผู้ที่มีความต้องการบวชนั้นก็เนื่องจาก การมีกุลบุตรที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาของอุปสมบทหรือบวชกับเหล่าพระอริยสาวก พระอริยสาวกจะต้องนำกุลบุตรผู้มีศรัทธาเดินทางเข้าเฝ้าพระพุทธองค์แล้วกราบขอให้พระพุทธองค์ทรงประทานการบรรพชาอุปสมบทแก่ผู้มีศรัทธาเหล่านั้น การกระทำดังกล่าวเป็นสิ่งที่สร้างความลำบากในการเดินทางของพระอริยสาวกที่จะนำผู้ต้องการที่จะบวชเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพียงเพื่อให้ท่านบรรพชาให้ ด้วยเหตุแห่งปัญหาดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่ทำให้พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงความยากลำบากของเหล่าพระอริยสาวก

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความสะดวกสบายและลดปัญหาดังกล่าว พระองค์จึงทรงประทานการอุปสมบทด้วยวิธี ดิสรณคมนุปสัมปทา คือ อนุญาตให้สาวกของพระองค์ทำการอุปสมบทแก่กุลบุตรผู้มีศรัทธาได้ ถ้ากุลบุตรผู้มีศรัทธาขอบวช ขอให้กุลบุตรผู้ประสงค์จะบรรพชาอุปสมบทปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ให้เรียบร้อยแล้วก็มลงกราบพระภิกษุ แล้วประนมมือกล่าวคำปฏิญาณตนตามคำของภิกษุ 3 ครั้งว่า

ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเป็นที่พึ่ง ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นที่พึ่ง ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง เมื่อกุลบุตรกระทำเช่นนี้แล้ว การอุปสมบทเป็นพระภิกษุถือว่าเสร็จสมบูรณ์ตามพุทธประสงค์ การอุปสมบทด้วยวิธีดิสรณคมนุปสัมปทา แยกเป็น 2 ขั้นตอน (พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมบุญ โน), 2554, หน้า 96) คือ 1. การครองผ้ากาสายะ เป็นการให้บรรพชา 2. การให้รับสรณคมน์ เป็นการให้อุปสมบท

3. โอวาทปฎิคคหณุปสัมปทา หรือ การรับโอวาท 3 ข้อ การอุปสมบทด้วยวิธีนี้ พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่ พระมหากัสสปะเพียงรูปเดียวเท่านั้น พระมหากัสสปะเดิมท่านชื่อ ปิปลิมาณพแต่งงานกับนางภัททกาปิลาณี หลังจากแต่งงานกันแล้วไม่ได้อยู่เยี่ยงสามีภรรยาเหมือนคู่อื่น เหตุด้วยพระมหากัสสปะมีใจรักในความสงบจึงคิดว่า การที่เราอยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้ถึงที่สุดได้ยากยิ่ง จึงปลงผมหนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนแล้วอธิฐานบวชเป็นบรรพชิตเจาะจงเฉพาะพระอรหันต์ที่มีอยู่ในโลก จากนั้น จึงเดินค้นหาพระอรหันต์ในแดน

ต่าง ๆ จนกระทั่งได้พบพระพุทธเจ้าขณะกำลังประทับอยู่ที่พหุุตตเจดีย์ ซึ่งอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์ กับหมู่บ้านนาลันทา พระมหากัสสปะจึงเดินตรงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบแทบพระบาทของพระองค์ พร้อมทั้งกล่าวว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอเป็นสาวกของพระองค์

จากนั้นพระพุทธองค์จึงประทานการอุปสมบทด้วยโอวาท 3 แก่พระมหากัสสปะ เพื่อรับไปศึกษาและปฏิบัติ มีใจความว่า 1. เราจักเข้าไปตั้งหิริโอตตัปปะในภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ นวกะ และมัชฌิมะ 2. เราจักพึงธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่ประกอบด้วยกุศล 3. เราจักไม่ละกายคตาสติที่ประกอบด้วยความสำราญอันเป็นกุศล (ส.นิ. (ไทย)16/154/256-259)

4. ญัตติจตุตถกรรมวาจา คือ การอุปสมบทหรือการบวชด้วยการสวดญัตติ โดยต้องใช้จำนวนสงฆ์ในการกระทำ สืบเนื่องจากที่พระพุทธองค์ทรงประทานการอุปสมบทด้วยวิธีติสรณคมนุปสัมปทา โดยให้เหล่าพระอรិยะสาวกของพระองค์ทำการอุปสมบทให้กับกุลบุตรผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ต่อมาปรากฏว่ามีข้อบกพร่องบางประการที่ทำให้พระพุทธศาสนาวิหิงสา พระพุทธองค์จึงทรงห้ามไม่ให้ทำการอุปสมบทด้วยวิธีติสรณคมนุปสัมปทา แต่ก็ทรงอนุญาตให้กระทำการอุปสมบทด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมวาจา โดยกำหนดดังต่อไปนี้ 1. ในชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญให้ประชุมสงฆ์อย่างน้อย 5 รูป 2. ในตัวเมืองหรืออยู่ในถิ่นเจริญให้ประชุมสงฆ์อย่างน้อย 10 รูป ขึ้นไปการอุปสมบทให้แก่กุลบุตรด้วยวิธีนี้ คณะสงฆ์ต้องร่วมกันพิจารณา และผู้ที่จะเป็นอุปัชฌาย์ หรือประธานสงฆ์นั้น จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 3 ประการ คือ ฉลาด สามารถ และมีพรญา 10 ขึ้นไป (วิ.ม. (ไทย) 4/82/121) ส่วนกุลบุตรที่จะขอทำการอุปสมบทนั้น จะต้องมียุไม่ต่ำกว่า 20 ปี บริบูรณ์ และไม่เป็นโรคติดต่อ เช่น โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมือกรือ โรคลมบ้าหมู และไม่มีหนี้สินไม่เป็นโจรผู้ร้าย ได้รับการอนุญาตจากบิดามารดาของตนเสียก่อน มีอัฐบริวารสมบูรณ์ครบถ้วน (วิ.ม. (ไทย) 4/69/97-98 และการอุปสมบทด้วยวิธีนี้ใช้สืบมาตราบนานทุกวันนี้

5. ปัญหาพยากรณ์สัมปทา หรือการบวชด้วยวิธี ทายัชชอุปสัมปทา ทรงประทานแก่สามเณรที่เป็นพระอรหันต์ โดยการถามปัญหาวิธีนี้ได้ทรงประทานให้กับโสปากสามเณร และสุมนสามเณร

6. คุรุธรรมปฏิคคหณุปสัมปทา วิธีนี้พระพุทธเจ้าทรงทำด้วยการให้สตรีผู้ประสงฆ์จะบวชรับคุรุธรรม 8 ประการเป็นวิธีที่ได้อนุญาตอุปสมบทให้แก่พระนางมหาปชาบดีโคตรมี

7. อัฐฐวาจกาอุปสัมปทา วิธีบรรพชาอุปสมบทนี้เป็นวิธีบวชของนางภิกษุณี หมายถึงการบวชด้วยวาจา 8 ครั้ง คือ การทำญัตติจตุตถกรรมวาจา 2 ครั้ง จากฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ 1 ครั้ง

ฝ่ายภิกษุณี 1 ครั้ง

8. ทูตนอุปสัมปทา วิธีนี้ พระพุทธเจ้าทรงทำด้วยการให้ผู้แทนพระองค์ไปบวชแก่ผู้ที่ประสงค์จะบวช เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้เป็นการอุปสมบทของนางคณิกาชื่อ อัทธกาสิ (วิ.มหา 1/45/254)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การบวชในพระพุทธศาสนา มีวิธีการบวช 8 วิธี ในวิธีที่ 6 ที่ 7 และที่ 8 เป็นวิธีบวชสำหรับภิกษุณีในสมัยพุทธกาล ส่วนวิธีที่ 1-5 เป็นวิธีบวช เรียกว่าบรรพชาอุปสมบทให้กับสามเณรและพระภิกษุ วิธีบรรพชาอุปสมบทที่ยังใช้อยู่ถึงปัจจุบัน คือ ตีสรณคมนุปสัมปทา และบัญญัติจตุตถกรรมวาจา สำหรับกุลบุตรผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนาต้องมีความพร้อมที่จะเสียดละความสุขส่วนตนที่เป็น โลกียสุข แล้วมุ่งหวังเข้าประพฤติปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ และงดเว้นจากความชั่วทางกาย วาจา และใจ และการบวชนั้นมิกระบวนการกั้นกรองผู้ที่จะเข้ามาบวช โดยคณะสงฆ์เป็นผู้พิจารณาร่วมกัน และให้การยอมรับในที่ประชุมสงฆ์จึงเป็นที่ยุติ หลังจากนั้นก็มีอบภาระหน้าที่การดูแลอบรมสั่งสอนผู้บวชใหม่ให้กับอุปัชฌาย์ หรืออาจารย์ซึ่งกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนามีกระบวนการที่รัดกุมและเข้มงวดในการกั้นกรองรับผู้ที่จะเข้ามาบวชเพราะว่าผู้ที่บวชแล้วต้องอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัยเดียวกันอันเป็นหลักการดำเนินชีวิตนั่นเอง

พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์

พระพุทธศาสนาตั้งลังกาวงศ์มาสู่ประเทศสยามนั้น เดิมเมื่อ พ.ศ. 1696 พระเจ้าปรีกรมพาทูได้ครองราชย์สมบัติในลังกาทวีป พระเจ้าปรีกรมพาทูนี้นับเป็นมหาราชองค์หนึ่งในพงศาวดารลังกาเพราะมีอำนาจมากสามารถปราบปรามได้เมืองทมิฬทั้งปวงไว้ในอำนาจ และเป็นพุทธศาสนูปถัมภก ทรงอาราธนาให้พระมหากัสสปเถระเป็นประธานทำสังคายนาพระธรรมวินัย แล้วจัดวางระเบียบข้อวัตรปฏิบัติแห่งสงฆ์นานาสังวาสให้กลับคืนเป็นนิกายอันเดียวกันเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนารุ่งเรืองขึ้นในลังกาทวีป ครั้นกิตติศัพท์นั้นเฟื่องฟูมาถึงประเทศพม่า มอญ ไทย ก็มีพระภิกษุในประเทศนี้พากันไปสืบสวนยังเมืองลังกา เมื่อไปเห็นวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ชาวลังกานั้นก็เลื่อมใสใครจะนำกลับมาประดิษฐานบ้านเมืองของตน แต่พระสงฆ์ชาวลังการังเกียจว่าสมณวงศ์ในนานาประเทศแตกต่างกันมาเสียช้านานแล้ว จึงเกี้ยวให้พระภิกษุชาวต่างประเทศรับอุปสมบทใหม่แปลงเป็นนิกายลังกาวงศ์อันเดียวกันเสียก่อน พระภิกษุชาวต่างประเทศก็ยอมกระทำตาม พระภิกษุชาวต่างประเทศอยู่ศึกษาลัทธิพระธรรมวินัยในลังกาทวีปจนรอบรู้แล้ว จึงกลับมายังประเทศของตน บางพวกก็พาพระสงฆ์ชาวลังกามาด้วย เมื่อมาถึงบ้านเมืองเดิมผู้คนเห็นว่าพระสงฆ์ลังกาวงศ์ปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ก็พากันเลื่อมใส

ให้บุตรหลานบวชเรียนในสำนักพระสงฆ์ลังกาวงศ์มากขึ้นโดยลำดับทั้งในประเทศพม่า ราชัญญ และประเทศสยามตลอดไปจนประเทศลานนา ลานช้างและกัมพูชา

ส่วนพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ในประเทศไทยนั้นหลังจากอาณาจักร พุกามและกัมพูชาเสื่อมอำนาจลง คนไทยจึงได้ตั้งตัวเป็นอิสระ ได้ก่อตั้งอาณาจักรขึ้นเอง 2 อาณาจักร ได้แก่ อาณาจักรล้านนา อยู่ทางภาคเหนือของไทย และอาณาจักรสุโขทัย มีศูนย์กลาง อยู่ที่จังหวัดสุโขทัยปัจจุบัน เมื่อพ่อขุนรามคำแหงเสด็จขึ้นครองราชย์ ราว พ.ศ. 1820 ทรงสร้าง ความเจริญให้อาณาจักรสุโขทัยหลายด้านตามหลักฐานในศิลาจารึก ทรงเลื่อมใสศรัทธาในลัทธิลังกาวงศ์ ที่เมืองนครศรีธรรมราช จึงทรงอาราธนาในมณฑลพระภิกษุเหล่านั้นให้ขึ้นมาตั้ง สำนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่อาณาจักรสุโขทัย ตามศิลาจารึกว่า

“...เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้ มีอริยัญญิกพ่อขุนรามคำแหง กระทำโอยทานแก่ มหาเถร สังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวง (รู้หลัก) กว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่เมือง นครศรีธรรมราชมา...”

ข้อความในศิลาจารึกตอนนี้แสดงว่า ก่อนที่พ่อขุนรามคำแหงมหาเถรสังฆราชจะอาราธนา พระมหาเถรสังฆราชมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ลังกาวงศ์นั้น กรุงสุโขทัยมีพระสงฆ์ผ่านหินยาน อยู่ก่อนแล้ว ซึ่งศิลาจารึกเรียกว่า ปู่ครู (เข้าใจว่า ตำแหน่งสังฆราชกับ ปู่ครู เป็นสมณศักดิ์ในสมัยนั้น สุโขทัยมีสังฆราชหลายพระองค์ เพราะทางราชอาณาจักร มีทั้งเมืองในปกครองโดยตรง และ เมืองประเทศราชมีเจ้าปกครอง จึงน่าจะมีสังฆราชของ ตนเองด้วย แต่การปกครองไม่มีเอกภาพ เหมือนกรุง รัตนโกสินทร์เพราะหัวเมืองใหญ่ที่เป็นประเทศราช เจ้าเมือง ก็ตั้งสังฆราชเป็นประมุข ในแต่ละเมืองเป็นประมุข ในสมัยหลังปรากฏเรียกตำแหน่งพระเถระเจ้าคณะเมืองว่า สังฆราชา อยู่หลายแห่ง สังฆราชจึงมิใช่มีองค์เดียว ส่วนปู่ครูนั้น เมืองใหญ่ ๆ อาจมี หลายองค์ ถ้าเมืองเล็ก มีองค์เดียว ขึ้นตรงต่อสังฆราช) อันหมายถึง พระครู นั่นเอง

ภายหลังสมเด็จพระมหาเถรสังฆราชจากนครศรีธรรมราชขึ้นมาเทศนาสั่งสอนประชาชน ในกรุงสุโขทัย ปรากฏว่าพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์นี้ ได้รับความนิยมและ เป็นที่เคารพนับถือของชาวไทยในสมัยสุโขทัยเป็นอย่างยิ่ง ในขณะที่พุทธศาสนานิกายเถรวาท เจริญรุ่งเรืองอยู่นั้น ตรงกันข้ามกับนิกายมหายานที่ถูกกดบัง เบียดขับจนไม่มีพื้นที่ในสังคม จึงเป็นเหตุให้ถูกล้มเลิกสุดท้ายแล้วก็เสื่อมสลายไปในที่สุด

มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงการนับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท แบบลังกาวงศ์อยู่มากมาย เช่น อาทิ วัดมหาธาตุ วัดศรีชุม ตลอดจนวรรณคดีที่เป็นบท พระราชนิพนธ์ของพระเจ้าลิไท กษัตริย์ของสุโขทัยรัชกาลที่ 6 ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ที่สำคัญของไทยเรื่อง เถกมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง (ไตรภูมิถา หรือไตรภูมิพระร่วง

เป็นวรรณกรรมชิ้นเอกสมัยกรุงสุโขทัยนับเป็นวรรณคดีเรื่องแรกของไทย เป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระศรีสุริเยศรามาธิบดีราชธรรมราชาธิราช หรือพระมหาธรรมราชาลิไทย เป็นวรรณคดีไทยที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน เพราะได้รวบรวมเอาคติความเชื่อทุกแง่มุมของทุกชนชั้นหลายเผ่าพันธุ์มาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวให้ผู้อ่านผู้ฟังยำเกรงในการกระทำบาปทุจริต และเกิดความปิติยินดีในการทำบุญทำกุศล อาจหาญมุ่งมั่นในการกระทำคุณงามความดี) ก็เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

สุโขทัยในสมัยพระเจ้าลิไทย พระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดรูปแบบการเมือง การปกครอง ศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้ง วิถีชีวิตของทุกชนชั้น เช่น การเมือง การปกครอง พระมหากษัตริย์ของสุโขทัยทุกพระองค์ทรงปกครองบ้านเมืองโดยธรรม เพื่อให้เกิดความสงบร่มเย็น ประชาชนมีความเป็นอยู่โดยผาสุก ในด้านศิลปะและวัฒนธรรมนั้นในสมัยสุโขทัยได้รับการกล่าวขานว่างดงามมาก โดยเฉพาะพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย มีลักษณะงดงาม ไม่มีศิลปะสมัยใดเหมือน

นับเนื่องจากอดีตตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ เป็นเหตุให้ไทยรับแบบแผนของลังกาประพฤติ ในการถือพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่าการสร้างพุทธเจดีย์ก็สร้างตามคติลังกา พระธรรมก็ทั้งภาษาสันสกฤตกลับสาธยายเป็นภาษามคธ เป็นเหตุให้การศึกษาภาษามคธเจริญรุ่งเรืองในสยามแต่นั้นมา แต่การที่ไทยนับถือลัทธิลังกาวงศ์ครั้ง ไม่ได้ทั้งขนบธรรมเนียมเป็นฝ่ายศาสนาอื่น ซึ่งได้เคยประพฤติมาแต่ก่อนทั้งหมด ด้วยนิสัยเลือกใช้แต่ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ดังกล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นประเพณีการบ้านเมืองซึ่งเคยถือคติตามทางศาสนาพราหมณ์ อันมิได้ขัดแก่พระพุทธศาสนาก็คงถือต่อ แม้ภาษาสันสกฤตก็ยังศึกษาและใช้ประปนในภาษาไทยมิได้เลิกถอนไปทีเดียว มีการบางอย่างซึ่งไทยรับลัทธิลังกามาแก้ไขให้เหมาะแก่ความนิยมในภูมิประเทศ เช่น ตัวอักษรเขียนประไตรปิฎกคงใจอักษรขอม พระพุทธศาสนาที่ถือกันในประเทศสยาม ควรนับว่าเกิดเป็นลัทธิสยามวงศ์ตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานีสืบมา จนเมื่อปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ลังกาทวีปเกิดจลาจล เป็นเหตุให้สิ้นสมณวงศ์ได้มาขอพระสงฆ์ไทยมีพระอุบาลีเป็นประธานออกไปให้อุปสมบท กลับมาตั้งสมณวงศ์ขึ้นในลังกาทวีป เป็นเหตุให้เรียกสมณวงศ์ในลังกาทวีปว่า นิกายสยามวงศ์หรือนิกายอุบาลีวงศ์จันทรบาทเท่าทุกวันนี้ (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2546, หน้า 319)

ศาสนาทยาทในสมัยต่าง ๆ

1. สมัยสุโขทัย

ศาสนาทยาทในสมัยสุโขทัยนี้ก็เช่นเดียวกับความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนา เมื่อพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์เข้ามายังสุโขทัย ได้เกิดการยอมรับ เกิดการสร้างเครื่องช่ยพุทธศาสนาผ่านศึกษาเล่าเรียน โดยมีพระเถระชาวสุโขทัยเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ พระเถระที่กล่าวถึงคือ พระสุมนะกับพระอโณมทัสสี ท่านทั้ง 2 ได้เดินทางไปเรียนกับพระอุทุมพระปุบผามหาสามี ภิกษุชาวสิงหล ที่มาตั้งนิกายลังกาวงศ์ขึ้นที่เมืองเมาะตะมะ พระสุมนะกับพระอโณมทัสสี เรียนอยู่ 5 ปี ก็เดินทางกลับสุโขทัยพร้อมกับความรู้ที่ได้รับเรียนมา เหตุผลหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า การขยายเครื่องช่ยพุทธศาสนานั้นถูกสร้างและส่งผ่านทางอาจารย์ผู้ศิษย์ดังเช่นที่พระอุทุมพระปุบผามหาสามีได้กล่าวกับพระสุมนะกับพระอโณมทัสสี ว่า “คุณครูทั้งหลาย ศาสนาอันคุณามาแต่ลังกาทวีปนั้นจักไม่มั่นคงในเมืองเม็งนี้จักไปตั้งมั่นอยู่ในเมืองสุโขทัย ทรายเท่าห้ำพันปี” (เสถียร โปธินันทะ, 2544, หน้า 147)

สมัยสุโขทัยพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก มีการส่งพระธรรมทูตไปยังดินแดนต่าง ๆ เพื่อสร้างเครื่องช่ยพุทธศาสนา ผ่านการเผยแผ่ ฟืนฟู เชื่อมความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างรัฐ และเมือง จนเครื่องช่ยความสัมพันธ์ดังกล่าวกลายเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่นับถือศาสนาพุทธเจกเช่น ทุกยทุกสมัยดังปรากฏในหลักฐานต่าง ๆ เช่น จารึกวัดศรีชุม ที่กล่าวถึง พระเถระที่ทำหน้าที่พระธรรมทูต ได้ถูกส่งออกไปฟืนฟูพระพุทธศาสนาที่สิงหลหรือลังกาในปัจจุบัน

หลักฐานในจารึกวัดศรีชุม ซึ่งค้นพบที่ช่องอุโมงค์ มณฑลวัดศรีชุม เมืองเก่าสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2430 จารึกถูกจารบนแผ่นศิลาขนาดสูง 2 เมตร 75 เซนติเมตร กว้าง 67 เซนติเมตร หนา 8 เซนติเมตร มีข้อความที่เล่าถึงพระเถระนามว่าสมเด็จพระมหาเถระศรีสรวรราชจุฬามณี ความว่า สมเด็จพระมหาเถระศรีสรวรราชจุฬามณี (ซึ่งมักถอดชื่อท่านเป็นสันสกฤตว่า ศรีสรวรราชจุฬามณี) เจ้านายในราชวงศ์ศรีนาวนำถมได้ประทับอยู่ลังกา 10 เข้า (คือ 9 ปีเต็ม) และบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานที่สำคัญที่สุดของลังกา นั่นคือ มหิยังคณเจดีย์และพระมหาทันตธาตุศุคันธเจดีย์ สมเด็จพระมหาเถระศรีสรวรราชจุฬามณีทรงกล่าวย้าว่า เมื่อทรงกระทำบุญและพระสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าทรงแสดงปาฏิหาริย์หลายครั้งนั้น เป็นเพราะได้ไป ขอ (ฟืนฟู) ศาสนาของพระเจ้าในลังกาทวีป”

ประวัติศาสตร์ลังกาในช่วงเวลานี้ ได้เกิดความวุ่นวายในลังกามากอันเนื่องมาจากการรุกรานของพวกทมิฬจากอินเดียได้ จนทำให้กษัตริย์ลังกาต้องย้ายเมืองหลวงอยู่ประจำ เพราะฉะนั้น สิ่งที่สมเด็จพระมหาเถระฯ ทรงพยายามจะถ่ายทอดก็คือ ได้ทรงกระทำสมภารบารมีอันยิ่งใหญ่ ในส่วนที่เกี่ยวกับธุดงค์วัตรและการสร้างสมพระบารมีนั้น ทรงเล่าพระประวัติไว้เป็น

สองส่วน ส่วนแรกคือ ชีวิตเมื่อครั้งยังเป็นคฤหัสถ์ เล่าตั้งแต่เป็นเด็กจนถึงเหตุที่ทำให้ทรงออกพระ
ผนวชและส่วนที่สองคือ ชีวิต เมื่อเป็นบรรพชิตและได้ออกเดินทางไปยังดินแดนต่าง ๆ ทั้งในสยาม
ประเทศเอง ชมพูทวีปและลังกา แล้วจึงเดินทางกลับมายังประเทศสยามอีก จารึกวัดศรีชุม หลักที่ 2
ตอนที่ 10 บรรทัด 174-186 ระบุว่า

สมเด็จพระมหาเถรศรีสุทธราชจุฬามณีทรงเล่าเรื่องไปบูรณะพระทันตธาตุ ดังนี้ ได้เสด็จ
ไปที่อรัญญิกนอกเมืองกำแพง ไผ่ตง พวกชาวสีหพต่างตกแต่งธง ธูป ดอกไม้เครื่องหอม มาพร้อมบริวาร
เพื่อไหว้พระมหาทันตธาตุ ถัดจากพระมหาสามี พระมหาเถระและเถระ (ฝ่ายคามวาสี) ยังมีหมู่สงฆ์
อันทรงธุดงค์ศิลา พระมหาสามีอรัญญวาสี ถัดไปเป็นฝูงอมาตยราชเสนา อุบาสก อุบาสิกา
นับไม่ถ้วน ที่ปราสาททองเขาเอาพระทันตธาตุมอบให้แก่สมเด็จพระมหาเถรศรีสุทธราชจุฬามณี
ได้ทรงขอสองมือรับมาพิจารณาดูเห็นเป็นของแท้จริง สมเด็จพระมหาสามีเป็นเจ้าจึงมีศรัทธา
โอบอ้อมพระองค์เอง แล้วไถ่พระองค์ออกมาเพื่อบูรณะพระทันตธาตุ ได้เงินร้อยมาทำยอดพระธาตุ
ที่นั่น พระธาตุจึงแสดงปาฏิหาริย์ถึงสามเดือนเป็นมหัศจรรย์ เป็นคุณแก่สากลโลก ได้เสด็จไปหุบเขา
สุมนภูณ ภูณ ที่นั่นพระธาตุทั้งหลายอันได้แก่ พระนลาตธาตุ พระศิวาธาตุ พระทักษิณอักษกธาตุ
และพระทันตธาตุต่างเสด็จขึ้น ไปกลางหาวแสดงปาฏิหาริย์อีก ชาวสีหพต่างพากันศรัทธาพระมหา
เถรศรีสุทธราช พากันมาหล่อรูปสมเด็จพระมหาเถรศรีสุทธราชจุฬามณีไว้เหนือจอมเขา
(วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2554, หน้า 69)

จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในสมัยสุโขทัยมีความเจริญทางพุทธศาสนาเป็น
อันมาก พระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์ลังกามีการติดต่อสื่อสารกันมาตามลำดับ สาเหตุหนึ่งของความ
นิยมและความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนานั้นมาจากการทำหน้าที่พระธรรมทูต (พระธรรมทูตใน
สมัยสุโขทัยที่ทำหน้าที่ในต่างประเทศคงมีอีกมาก แต่ยังหาหลักฐานอ้างอิงไม่ได้ ในดินแดนแถบนี้
มีการติดต่อค้าขายและแลกเปลี่ยนทางด้านศาสนากันมาก) พุทธศาสนาลังกาวงศ์เจริญรุ่งเรืองและ
มีบทบาทต่อพระราชอาณาจักรเรื่อยมา เป็นเหตุให้วัดวออาราม พระเจดีย์ พระพุทธรูปและพระพุท
บาท เป็นต้น ซึ่งเป็นปูชนียวัตถุได้รับความเจริญตามไปด้วย แม้ความเจริญทางอักษรศาสตร์
และวรรณกรรมก็ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาเช่นกัน (สุชาติ หงษา, 2549, หน้า 108)

2. สมัยอยุธยา

พระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยาได้รับอิทธิพลของพราหมณ์เข้ามามาก เหตุเนื่องจาก
ความเปลี่ยนแปลงในสมัยอยุธยา ไทยเริ่มได้รับอิทธิพลมาจากขอมเนื่องจากอยุธยามีอาณาเขตตั้ง
อยู่ใกล้อิทธิพลขอมมากกว่าทางสุโขทัย ระบบกษัตริย์ไม่เป็นเหมือนพ่อปกครองลูก แต่กลับเป็น
ระบบเทวสิทธิ์ราชที่ราษฎรจะใกล้ชิดไม่ได้ ในสมัยสุโขทัยไม่มีระบบทาส การปกครองในสมัย
อยุธยาเริ่มมีระบบทาสขึ้นมา สิ่งหนึ่งที่จะช่วยปกครองราษฎรก็คือ ความเชื่อ ด้วยเหตุนี้ พิธีกรรม

จึงถูกนำเป็นเครื่องมือหรือเป็นกฎหมายที่ทำให้ทุกคนเกิดความศรัทธาในสถาบัน ซึ่งพิธีกรรมที่ทางรัฐได้จัดกระทำขึ้นต่าง ๆ ส่วนหนึ่งจะต้องมีพิธีของพราหมณ์เข้าไปปะปนอยู่ด้วยเสมอ เหตุที่พิธีของพราหมณ์ได้รับความนิยมนั้นก็เนื่องด้วย เป็นพิธีที่แสดงให้เห็นถึงความขลังความศักดิ์สิทธิ์ และอิทธิปาฏิหาริย์ มีเรื่องไสยศาสตร์เข้ามาปะปนอยู่มากจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการยอมรับได้อย่างไม่ยากเย็นนัก ประชาชนมีอุดมคติในเรื่องบาปบุญคุณโทษจึงมุ่งเน้นเรื่องการทำบุญทำกุศล สร้างวัดวาอาราม สร้างปูชนียวัตถุ บำรุงศาสนาเป็นส่วนมาก ในสมัยอยุธยาต้องประสบกับภาวะสงครามกับพม่า จนเกิดภาวะวิกฤตทางศาสนาหลายครั้ง ประวัติศาสตร์อยุธยาแบ่งเป็น 4 ตอน ได้แก่ สมัยพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความสงบร่มเย็น ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงเป็นอีกหนึ่งกษัตริย์ที่นับเป็นพุทธมามกะ พระองค์ทรงผนวชและอาศัยร่วมพระกาสาวพัศตร์อยู่ถึง 8 เดือน ในปี พ.ศ. 1998 ขณะเดียวกัน พระองค์ยังทรงให้พระราชโอรสกับพระราชนัดดาผนวชเป็นสามเณรด้วย สันนิษฐานว่าเป็นการเริ่มต้นของประเพณีการบวชเรียนของเจ้านายและข้าราชการ ในรัชสมัยของพระองค์ได้มีการรณานางสังฆมहाชาติคำหลวง ใน พ.ศ. 2025

ในยุคสมัยนี้สืบเนื่องมาจากยุคสมัยของพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อกษัตริย์มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาทั้งการผนวชของตนเอง การผนวชของโอรส พระราชนัดดา จึงกลายเป็นการสร้างการยอมรับให้กับทุกคนไปด้วยเช่นกัน เมื่อกษัตริย์เป็นแบบอย่างให้การปฏิบัติเช่นนี้แล้ว ประชาชนก็เริ่มสวามิภักดิ์ในพระพุทธศาสนาได้อย่างแนบเนียน การสั่งสมบุญจึงกลายเป็นอุดมคติที่ทุกคนยึดถือเป็นกรอบคิด กษัตริย์และประชาชนเริ่มนิยมในการสร้างวัดวาอาราม การสร้างวัดประจำตระกูลเริ่มเป็นที่นิยมนับตั้งแต่นั้นมา

ในสมัยพระเจ้าทรงธรรม รัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรม พระองค์เป็นผู้มีความแตกฉานในพระไตรปิฎกตั้งแต่ยังทรงผนวชแล้ว ภายหลังได้มาเสวยราชย์แต่พระองค์ก็ยังเสด็จลงพระที่นั่งจอมทอง 3 หลังบอกบาลีแก่พระสงฆ์สามเณรทุกวัน มีพระเณรในวัดต่าง ๆ ผลัดกันเข้ามาเรียนเป็นประจำ ในรัชกาลนี้มีพระสงฆ์ไทยพวกหนึ่งกลับมาจากลังกามาทูลว่า พระสงฆ์ลังกายืนยันว่ามีรอยพระพุทธบาทในประเทศไทยคือ พระพุทธเจ้าได้ทรงประทับรอยพระบาทไว้ ณ สถานที่ 5 แห่ง คือ

1. เขาสุวรรณมาลิก
2. เขาสุวรรณบรรพต
3. สุมณภูฏ
4. โยนกปุระ
5. ริมหาดแม่น้ำนัมมทา

พระสงฆ์ลังกาขึ้นยันว่า สุวรรณบรรพตนั้นอยู่ในเมืองไทย เมื่อได้ทราบความคั่งนั้น พระองค์จึงมีพระราชโองการให้พยายามหาเขาสุวรรณบรรพตว่าอยู่ ณ สถานที่แห่งใด ก็บังเอิญ ในสมัยนั้น เจ้าเมืองสระบุรีมีหนังสือมากราบทูลว่า พรานป่าในเมืองนี้ออกไปล่าเนื้อ ยิงเนื้อตัวหนึ่ง บาดเจ็บ เนื้อนั้นวิ่งไปในชอกหินแห่งหนึ่ง ครั้นกลับออกมาบาดแผลหายเป็นอัศจรรย์ พรานบุญจึง ตามเข้าไปดู เห็นเป็นรอยเท้ามนุษย์บนแผ่นดิน ในรอยเท้ามีน้ำขังอยู่ พรานบุญจึงวกน้ำในรอยเท้า นั้นมาลูบตามผิวหนังของตนซึ่งเป็นกลากเกลื้อน ปรากฏว่าโรคทางผิวหนัง ได้หายไปอย่างปลิดทิ้ง และนำเรื่องราวมาแจ้งให้เจ้าเมืองสระบุรีทราบ พระเจ้าทรงธรรมเมื่อทรงทราบเรื่องเช่นนี้ จึงเสด็จ ออกไปทอดพระเนตรสอบสวนรายละเอียดบนฝ่าเท้า นั้น เห็นต้องตามคำหาปริศลักษณ์ จึงมีพระราชศรัทธาทุศ ที่ดิน โดยรอบภูเขา นั้น ให้เป็นพุทธบูชา แล้วทรงสถาปนามณฑป กรอบรอยพระพุทธรูป จึงเกิดเป็นประเพณีเทศกาลไหว้พระพุทธรูปขึ้น ในกลางเดือน 3 และเดือน 4 ทุกปีมา ทรงให้สร้างมณฑปครอบพระพุทธรูปไว้ และโปรดให้ชุมชนราชบัณฑิตแต่ง กาพย์มหาชาติ เมื่อ พ.ศ. 2170 และ โปรดให้สร้างพระไตรปิฎกด้วย

พระมหากษัตริย์ที่มีพระนามยิ่งใหญ่ที่สุดในศตวรรษนี้ ได้แก่ สมเด็จพระนารายณ์ มหาราช พระองค์ทรงมีบทบาทอย่างมากทั้งต่อฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร (ศาสนจักร คือ อำนาจปกครองทางศาสนา เรียกคู่กับอาณาจักร คือ อำนาจปกครองทางบ้านเมือง) พระองค์ทรง ส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า แม้จะถูกชักจูงจากชาติตะวันตกให้พระองค์ยอมรับและ เปลี่ยนแปลงไปนับถือศาสนาอื่น ชาติตะวันตกในสมัยนั้น มีทั้ง โปรตุเกสทั้งฝรั่งเศสที่จ้องจะเอา ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ และอีกอย่างหนึ่งประเทศไทยเรานั้น ก็ต้องถือว่าเป็นชาติแรกในเอเชียที่มีนโยบายให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา ในเวลานั้นประเทศจีน ญี่ปุ่น ญวน ตั้งข้อรังเกียจศาสนาคริสต์ว่าเป็นศาสนาที่บ่อนทำลายความสงบสุขของประเทศชาติ ประเทศไทยไม่ได้ตั้งข้อรังเกียจศาสนาคริสต์อย่างนั้น สมเด็จพระนารายณ์ทรงให้การอุปถัมภ์ ทุกศาสนาที่เข้ามาเผยแพร่ในเวลานั้นด้วยดีทุกศาสนา ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม และทรงมี พระราชโองการให้ประชาชนในปกครองของพระองค์มีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการนับถือ ศาสนาต่าง ๆ ได้ตามความสมัครใจ นับได้ว่าพระองค์ทรงมีพระทัยกว้างขวางอย่างหาที่สุคติได้

พวกบาทหลวงเห็นพระองค์ทรงให้การอุปถัมภ์ด้วยดีแก่ศาสนาคริสต์ ความยังทราบ ไปถึงพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 พระองค์ได้ส่งพระราชสาสน์และทูตพิเศษชื่อว่า เซวาเลียร์ เดอ โชมองต์ พร้อมกับคณะบาทหลวงพิเศษสำหรับทำหน้าที่โปรดศีลให้แก่สมเด็จพระนารายณ์เมื่อเข้ารับแล้ว โดยเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ฟอลคอน เป็นคนกลาง เข้ามากรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2229 เพื่อทำหน้าที่ เกี้ยยกล่อมเพื่อให้สมเด็จพระนารายณ์เข้ารับ แต่พระองค์หาได้สนใจไม่

แต่เนื่องจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีความเคารพนับถือในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง จึงไม่ทรงยอมเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ ประกอบกับข้อความที่ปรากฏในพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 มีใจความลักษณะเชิดชูศาสนาของตนเองมากจนเกินไป และยกตนข่มท่าน จนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้รับสั่ง ผากเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ฟอลคอน เป็นใจความว่า ใครไปทูลพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสว่า เราจะนับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งพระยาวิชาเยนทร์ ฟอลคอน ก็ทูลว่า พวกบาทหลวงที่มาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาได้กราบทูลไว้ โดยเห็นการที่พระองค์ทรงให้การอุปถัมภ์บำรุงศาสนาต่าง ๆ จึงเข้าใจว่าเป็นอย่างนั้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงชี้แจงให้เข้าใจว่า

เรื่องของความเป็นมิตรสนิทสนมส่วนตัวระหว่างพระองค์กับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่การจะเปลี่ยนศาสนาซึ่งนับถือกันมาถึง 2229 ปี ไม่ใช่เป็นของง่าย ถ้าพวกบาทหลวงต้องการจะให้พระองค์นับถือศาสนาคริสต์ ก็ขอให้ชักชวนราษฎรให้เข้ารีตเป็นคริสต์ ให้หมดเสียก่อน แล้วพระองค์จะทรงเป็นคริสต์ทีหลัง”

นอกจากนี้ยังมีอีกหนึ่งข้อความที่แสดงให้เห็นถึงความมั่นคงในพระพุทธศาสนา จนสามารถนำพาประเทศชาติรอดพ้นจากการเป็นเมืองของฝรั่งเศสได้เพราะมีพระราชศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง

ถ้าพระผู้เป็นเจ้าในคัมภีร์ของท่านมีอยู่จริง มีอำนาจพิเศษจริง ๆ พระผู้เป็นเจ้าของท่าน ก็คงทราบว่า ประเทศไทยนี้ เป็นเมืองนับถือพระพุทธศาสนา แล้วพระผู้เป็นเจ้าให้ข้าพเจ้ามาเกิดในประเทศไทยก็เท่ากับว่าให้มาเป็นหัวหน้าของพุทธบริษัท นับถือพระพุทธศาสนา ถ้าข้าพเจ้าเปลี่ยนจิต เปลี่ยนมานับถือศาสนาคาทอลิกที่พวกท่านให้ข้าพเจ้านับถือ มันก็ขัดกับความต้องการของพระผู้เป็นเจ้า จะเป็นโทษเป็นบาป

ประเด็น การขอให้พระนารายณ์เข้ารีต ด้วยการเปลี่ยนการยอมรับนับถือในพุทธศาสนาเป็นคริสต์ศาสนานั้น ผู้วิจัยมองว่า การที่ฝรั่งเศสกล้าทูลขอให้พระนารายณ์เข้ารีตโดยมีศาสนาเป็นเงื่อนไขนั้น ย่อมหมายถึง ฝรั่งเศสมีอำนาจต่อรองกับกษัตริย์ไทยอยู่มากเช่นกัน เพราะในช่วงเวลานั้น ฝรั่งเศสได้นำเอาทหารมายึดป้อมต่าง ๆ ไว้แล้ว ด้วยข้ออ้างว่าจะมาช่วยไทยรบอังกฤษ ที่จริงทหารเหล่านี้ก็มีแผนที่จะยึดราชบัลลังก์ ตอนมาก็มากันมาก แต่ว่าตายเสียในระหว่างทางบ้าง รัฐบาลไทย ทางราชการไทยไม่ยอมให้พักอยู่ในพระนคร ส่งไปอยู่ทางมะริด และตะนาวศรี มีทหารเหลืออยู่ประมาณ 400 คน รักษาป้อมอยู่ที่เมืองธนบุรี แต่อย่างไรก็ตาม แผนการของคริสต์นั้นสำเร็จไปขั้นหนึ่ง คือนำเอาพระปิยะซึ่งเป็นพระราชโอรสบุญธรรมของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชให้เข้ารีตเป็น โรมันคาทอลิกได้ โดยคนพวกนี้หวังว่า เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชสวรรคตแล้ว ก็จะยกย่องพระปิยะขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แล้วค่อยเปลี่ยนแปลงให้ประชาชน

คนไทยนับถือคริสตศาสนาในภายหลัง สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเอง ทรงนิยมไปประทับที่ พระที่นั่งสุททาสวรรค์และพระที่นั่งชัยภูมิบาลปราสาทในพระราชวังที่เมืองลพบุรี การที่เจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ฟอลคอนฝักใฝ่กับฝรั่งเศส และมีแผนการจนถึงกับจะยึดครองประเทศไทย เช่นนี้ ทำให้ข้าราชการไทยในสมัยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระเพทราชา กับ ขุนหลวงสรศักดิ์ ได้พริ้วพร้อมกันยึดอำนาจบ้านเมือง

เพราะเห็นว่าถ้าปล่อยให้ราชสมบัติตกอยู่ภายใต้การปกครองของพระปิยะแล้ว พระพุทธศาสนาที่จะเป็นอันตราย และเพื่อเป็นการตัดรากถอนโคนราชวงศ์ปราสาททอง เจ้านายผู้ใหญ่ที่อยู่สมัยนั้นก็ถูกฆ่าถูกประหารไปเป็นจำนวนมาก แม้สมเด็จพระนารายณ์มหาราช จะทรงทราบว่าอะไรเป็นอะไร แต่ในขณะนั้น ทรงพระประชวรหนักอยู่ ทำได้เพียงทรงสาปแช่ง พระเพทราชากับขุนหลวงสรศักดิ์เท่านั้น และเมื่อทรงเห็นว่า พระองค์จะสวรรคตแน่แล้ว จึงได้ อุทิศพระราชวังที่ลพบุรีให้เป็นวิสุคามสีมา และให้ข้าราชการบริพารของพระองค์บวช เพื่อหนีภัยจาก พระเพทราชาและขุนหลวงสรศักดิ์ จึงเป็นการสิ้นสุดราชวงศ์ปราสาททองเข้าสู่ยุคราชวงศ์พลุลวง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยพระนารายณ์คืออีกหนึ่งบทสรุปของการเข้ามาเมืองไทยของฝรั่งเศส ก็เพียงเพื่อยึด ครอบครองเมืองไทยให้กลายเป็นเมืองในอารักขานั่นเอง สามารถไล่เลียง ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. เพื่อทำลายอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในอยุธยาที่กำลังฝงรากลึก โดยการส่ง บาทหลวงเป็นจำนวนมากเข้ามา และมีสาส์นจาก โป๊ปอิน โนเซนต์ถึงสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ของร้องให้ทรงคุ้มครองโรมันแคทอลิกในประเทศไทย โดยหวังว่า เมื่อคนไทยนับถือศาสนาคริสต์ เพิ่มขึ้น ก็จะได้คนเหล่านี้ในการยึดครองประเทศไทย

2. พยายามเกลี้ยกล่อมให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พร้อมด้วยพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ และขุนนางที่มีอิทธิพลในบ้านเมืองให้เข้ารับรีต ซึ่งถ้าใครเข้ารับรีตก็จะตอบแทนด้วยตำแหน่งหน้าที่ การงานในเมืองไทย หลังจากที่ฝรั่งเศสได้ยึดครองแล้ว ซึ่งแผนการเหล่านี้เป็นเช่นเดียวกับที่ โปรตุเกสเคยใช้สำเร็จมาแล้วในประเทศลังกา

3. ส่งทหารเข้าเมืองไทยให้ยึดป้อมสำคัญ ๆ เอาไว้ แผนหลักทั้ง 3 ประการนี้ ได้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องกัน แต่เพราะคนไทยรู้เท่าทันถึงแผนการของศาสนาคริสต์ที่จะมุ่งยึด ครองประเทศไทย ทำให้รังเกียจศาสนาคริสต์มากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะบาทหลวง ไปยุยงส่งเสริม ให้คนไทยที่เข้ารับรีตนับถือศาสนาคริสต์ ปฏิเสธไม่ยอมร่วมพระราชพิธีต่าง ๆ เช่น พระราชพิธี ดื่มพระพิพัฒน์สัตยา โดยอ้างว่าผิดหลักคำสอนในศาสนาคริสต์ คนเหล่านี้จึงถูกทางการของไทย กล่าวหาว่าเป็นกบฏและนำไปลงโทษตามกฎหมายบ้านเมือง ประกอบกับการเผยแพร่ศาสนาใน

ลักษณะที่ถือดีว่ามีกองทัพประเทศของตนสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง พวกเขาทลวงจึงมักใช้วิธีรุนแรง
ในลักษณะที่ยกตนข่มท่าน ทำให้คนไทยมีความไม่พอใจมากยิ่งขึ้น

พระมหากษัตริย์ที่ทรงมีบทบาทมากในยุคนี้ ได้แก่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ
ทรงเสวยราช เมื่อ พ.ศ. 2275 การบวชเรียนกลายเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาถึงยุคหลัง
ถึงกับกำหนดให้ผู้ที่จะเป็นขุนนาง มียศถาบรรดาศักดิ์ต้องเป็นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาเท่านั้น
จึงจะทรงแต่งตั้งตำแหน่งหน้าที่ให้ ในสมัยนี้ได้ส่งพระภิกษุเถระชาวไทยไปฟื้นฟูพุทธศาสนา
ในประเทศลังกา ตามคำทูลขอของกษัตริย์ลังกา เมื่อ พ.ศ. 2296 จนทำให้พุทธศาสนากลับ
เจริญรุ่งเรืองในลังกาอีกครั้ง จนถึงปัจจุบัน และเกิดนิกายของคณะสงฆ์ไทยขึ้นในลังกา ชื่อว่า
นิกายสยามวงศ์ นิกายนี้ยังคงมีอยู่ถึงปัจจุบัน

ในสมัยอยุธยา พุทธศาสนาก่อผลผลิตวิชาการวิชาความรู้ต่าง ๆ อยู่ในวงจำกัดที่
มักสงวนไว้แต่ในวงศ์ตระกูลของตนหรือ คนเพียงวงแคบ ไม่ได้มีมากเหมือนในปัจจุบัน ที่เป็น
การศึกษาแบบไม่บังคับผู้สอนและผู้เรียน ซึ่งในอดีตการศึกษาส่วนใหญ่จะจัดกันในสถานที่เหล่านี้
ได้แก่

1. วัด จะให้การศึกษากับบุตรหลานในเรื่องจริยธรรม พฤติกรรม หลักธรรม
ทางพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียม การอ่านและเขียนภาษาไทย การคำนวณ รวมไปถึงวิชาการ
พื้นฐานอื่น ๆ เช่น วิชาเวทมนตร์คาถาอยู่ยงคงกระพัน หรือวิชาช่าง ทั้งช่างฝีมือและศิลปกรรม
ผู้ที่เรียนต้องบวชเรียนเป็นภิกษุหรือสามเณรเสียก่อน ส่วนใหญ่ผู้ที่จะเรียนจะเป็นบุตรหลาน
ในครอบครัวของคนสามัญชน
2. บ้าน ส่วนใหญ่จะให้การศึกษาในวิชาชีพที่ครอบครัวมีอยู่ สำหรับเด็กชายจะเป็น
งานที่เป็นอาชีพในบ้านอยู่แล้ว เช่น งานตีเหล็ก งานปั้น งานแกะสลัก งานช่าง หรือการรับราชการ
เพื่อจะได้สืบทอดงานต่อไป ส่วนเด็กผู้หญิงก็จะเป็นงานบ้านงานเรือน เช่น การทำอาหาร
เย็บปักถักร้อย เพื่อเป็นแม่บ้านต่อไป
3. วัด เป็นสถานศึกษาสำหรับคนชั้นสูง ผู้ที่เรียนมักเป็นเชื้อพระวงศ์ เจ้านาย
ในพระราชวังเท่านั้น จะให้การศึกษาในเรื่องการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และศิลปวัฒนธรรม
เพื่อไปใช้ในการปกครองในเวลาต่อไป ผู้สอนก็เป็นปราชญ์ทั้งหลายที่ประจำอยู่ในพระราชวัง
ซึ่งมีความรู้อย่างมาก วัดนับเป็นสถานศึกษาที่สำคัญที่สุด เพราะมีนักปราชญ์ราชบัณฑิตอยู่มากมาย
หลังจากที่มีชาวตะวันตกเข้ามาติดต่อกับไทย ก็ได้ให้นำมาสอนศาสนาหรือมิชชันนารีมาด้วย
นอกจากจะเผยแพร่ศาสนาคริสต์ของชาวดัตช์แล้ว ก็ได้ให้การศึกษาแก่ชาวไทย โดยจัดตั้ง
โรงเรียนเพื่อให้วิชาการ วิทยาการต่าง ๆ แก่เด็กไทยได้มีความรู้ทัดเทียมกัน หรือบางครั้งก็มี
การส่งนักเรียนไทยไปเรียนยังต่างประเทศ เพื่อนำความรู้กลับมาพัฒนาบ้านเมืองต่อไป

ด้วยเหตุนี้บทบาทของวัดที่มีต่อหมู่บ้านในสมัยก่อนจึงมีมาก นอกจากชาวบ้านจะนับถือพระในวัดลักษณะดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านยังถือว่าวัดนั้นเป็นสถานที่ประชุมของชาวบ้านเป็นศูนย์กลางรวมข่าว และแพร่ข่าว เป็นที่พักพิงของคนเดินทางไกล เป็นที่เก็บศพ และเผาศพ เป็นต้น (ชัย เรื่องศิลป์, 2517, หน้า 501)

นอกจากนี้วัดยังเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านมารวมชุมนุมกันฟังเทศน์และทำบุญกัน (พระยาอนุมานราชชน, 2515, หน้า 426) ในสังคมชวานาชนบทยังนับถือวัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในการที่บุตรหลานจะได้ศึกษาหาวิชาความรู้และบวชเรียนอีกด้วย (พระยาอนุมานราชชน, 2515, หน้า 429) ส่วนพระสงฆ์ที่เป็นธรรมทายาทของพุทธศาสนาก็ได้แสดงบทบาทการเป็นศูนย์รวมทางด้านความเชื่อ ความไว้วางใจ อันหมายถึง การเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน ในยามเกิดศึกสงคราม เช่น เมื่อครั้งชาวบ้านบางระจันรบกับพม่า ก็ได้อาศัยหลวงพ่อรูปหนึ่งนามว่า พระอาจารย์ธรรมโชติ (พระอาจารย์ธรรมโชติ เดิมชื่อ โชติ ขณะบวชได้นายาทจากพระว่า ธรรมโชติรังษี พื้นเพเป็นชาวเมืองสุพรรณ ในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย บวชเรียนแล้วจำพรรษา เป็นเจ้าอาวาสอยู่ ณ วัดเขาขึ้นหรือเขานางบวช ท่านมีความรู้ด้านวิชาสัทธัมม์ ด้านวิชาอาคมที่แก่กล้า ด้วยทั้งพรรษาและวิชาต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาฝึกปร่ำร่ำเรียนมา ใครเห็นล้วนแต่เกิดศรัทธา พระอาจารย์ธรรมโชติตามประวัติเดิม ฟานักอาศัยอยู่ ณ วัดเขานางบวช ต่อมาชาวบ้านบางระจันได้อาราธนาไปฟานักอยู่ ณ วัดโพธิ์เก้าต้น จังหวัดสิงห์บุรี ในปี พ.ศ. 2308 ด้วยเหตุที่พระอาจารย์ธรรมโชติมีวิชาอาคมสูง และได้ลงวิชาอาคมกับผ้าประเจียด ตะกรุดพิสมร แจกจ่ายให้กับนักรบค่ายบางระจัน ทำเครื่องรางของขลังแจกชาวบ้านในหมู่บ้านบางระจัน ทำให้มีน้ำใจฮึกเหิมต่อสู้กับข้าศึกอย่างทรนงองอาจ (ชัย เรื่องศิลป์, 2517, หน้า 501)

นอกจากนี้การเป็นศาสนทายาทยังมีภาพปรากฏที่ถูกละเลยภาพออกมาในวรรณคดีในแต่ละยุคแต่ละสมัย เช่น วรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอนนางทองประศรีพาพลายแก้วมาบวชที่วัดส้มใหญ่ ได้กล่าวกับพระที่ตัวเองอยากให้ลูกบวชด้วยว่า

“ท่านเจ้าข้านพาลูกมาบวช ช่วยเสกสวดสอนให้เป็นแก่นสารด้วยขุน ไกรบิดามาถึงกาลจะได้อธิษฐานให้ส่วนบุญ”

ประเด็นการบวชที่นางทองประศรีต้องการนั้นก็เพื่อต้องการให้พลายแก้วบวชศึกษาหาความรู้ อีกทั้งเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลจากการบวชให้กับบิดาที่เสียชีวิตแล้ว ซึ่งการบวชในสมัยก่อนส่วนใหญ่จะต้องบวชเป็นสามเณร พอมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ จึงจะจัดประเพณีการบวชหรืออุปสมบทเป็นพระภิกษุ โดยคนไทยมีอุดมคติว่าการบวชเป็นการอบรมบ่มนิสัย ฉะนั้นผู้ที่บวชเป็นพระแล้วจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นบัณฑิตหรือเป็นคนสูงที่ได้รับการบ่มเพาะด้วยหลักธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว ก่อนบวชมีการลาอุปสมบทเพื่อให้ญาติมิตรมีโอกาสอนุโมทนา

ส่วนบุญและได้กุศล คือได้แสดงความชื่นชมยินดีในการทำบุญของผู้อื่น นอกจากนี้ยังให้ผู้บวช ได้มีโอกาสขอขมาโทษผู้อื่นที่ตนเคยล่วงเกินไว้ให้โหสิกรรมด้วย

3. สมัยกรุงธนบุรี

เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2310 ประเทศไทยในขณะนั้นก็เกิดแตกความสามัคคีแยกตัวกันเป็นก๊กต่างๆ พระเจ้าตากได้รวบรวมกำลังพลเข้าตีจนสำเร็จ ยึดเมืองกลับมาได้ และได้จัดตั้งเมืองธนบุรีเป็นราชธานี ขนานนามว่า กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร ในด้านพระพุทธศาสนา ก็พลอยเสียหายเช่นเดียวกับบ้านเมือง พระไตรปิฎกสูญหายเป็นจำนวนมาก พระสงฆ์กระเจิดกระเจิง แต่พระเจ้ากรุงธนบุรีมุ่งมั่นในการจะฟื้นฟูพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ ดังพระราชดำรัสว่า “จะไม่ยอมให้พุทธศาสนาสูญสิ้นไปจากแผ่นดิน”

ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พระเจ้ากรุงธนบุรี) พระนามเดิมว่า พระยาวชิรปราการ ขึ้นครองราชย์ได้ประมาณ 15 ปี (พ.ศ. 2310–2325) ซึ่งพระองค์ท่านเคยบวชเป็นพระในพระพุทธศาสนามาก่อน มีความรอบรู้แตกฉานในพระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติเคร่งครัดในด้านศาสนธรรม เนื่องจากบ้านเมืองได้ตกอยู่ภายใต้การยึดครองของพม่าเข้าศึกอยู่ระยะหนึ่ง เมื่อพระองค์กู้ชาติขึ้นมาได้แล้วก็เกิดมีก๊กต่างๆ เกิดขึ้น 4 ก๊ก คือ

1. ก๊กสมเด็จพระเจ้าพระฝาง ตั้งขึ้นที่ สวางคบุรี (อุตรดิตถ์)
2. ก๊กพิมาย
3. ก๊กนครศรีธรรมราช
4. และก๊กของพระเจ้าตากสินเอง

ในสมัยกรุงธนบุรีนี้ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงมีความวิริยะอุตสาหะที่จะฟื้นฟูทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทรงเริ่มทำงานที่เกี่ยวกับการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาหลายประการ เช่น

1. จัดตั้งมณฑลให้เรียบร้อย ประชุมพระสงฆ์ที่วัดบางหัวใหญ่ (วัดระฆัง) และแต่งตั้งสังฆราช ในสมัยของพระองค์มีสังฆราชปกครองสังฆมณฑลถึง 3 พระองค์ตามลำดับดังนี้
  - 1.1 สมเด็จพระสังฆราช (ดี วัดประดู่)
  - 1.2 สมเด็จพระสังฆราช (สี วัดพนัญเชิง)
  - 1.3 สมเด็จพระสังฆราช (ชื่น)
2. ทรงบูรณะพระอารามต่าง ๆ ประมาณ 200 หลัง เช่น อุโบสถ วิหาร เสนาสนะ
3. ทรงสนับสนุนการเรียนพระไตรปิฎก จัดตั้งฝ่ายสังฆการี ธรรมการ หรือแผนกทำบัญชีพระสงฆ์ ได้พระราชทานไตรจีวร 1 ไตรแก่พระภิกษุผู้ศึกษาพระไตรปิฎกพร้อมทั้งถวายปัจจัยรูปละ 1 บาท และให้ช่างศิลป์จัดการเขียนจิตรกรรมสมุคภาพไตรภูมิพระร่วง

4. ทรงบำรุงพระพุทธศาสนาที่นครศรีธรรมราช โดยการถวายปัจจัยแก่วัดต่าง ๆ ถวายปัจจัยแก่ พระภิกษุ-สามเณรรูปละ 1 บาท และถวายข้าวสารรูปละ 1 ถุง พร้อมทั้งถวายผ้าไตรแก่พระภิกษุสามเณรที่ขาดแคลน หลังจากนั้นได้พระราชทานปัจจัยผู้ยากจนที่มาถือศีลในวันอุโบสถคนละ 1 สลึง

5. ทรงได้ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตที่มี เช่น พระเทพกวี เป็นต้น รวมพระไตรปิฎกให้สมบูรณ์มากขึ้น เพราะในขณะนั้นพระไตรปิฎกถูกพม่าเผาเสียจึงขาดหายไปบางคัมภีร์ และได้ให้นำหนังสือวิสุทธิมรรคจากนครศรีธรรมราชมาที่กรุงธนบุรี

6. ทรงชำระพระอักษะที่เกิดจากการที่พระเจ้าไปร่วมในกองทัพในก๊กเจ้าพระฝาง ซึ่งในทางหลักของพระวินัยแล้ว พระร่วมกันไปฆ่าคนหรือไปลักทรัพย์เขาเป็นเจตนาร่วมกัน แม้จะไปทำเพียงรูปสองรูปก็ชื่อว่า เป็นปราชิกไปทั้งหมด ดังนั้น พระองค์จึงทรงเกิดความรังเกียจ สงสัย เนื่องจากไม่รู้ว่าใครเป็นใครอาศัยความเชื่อมั่นศรัทธาในคุณานุภาพแห่งพระรัตนตรัย และบรรดาลึงศักดิ์ทั้งหลายก็ได้เอาพระมาพิสูจน์ทดสอบด้านการดำเนินน้ำเรียกว่า 3 กลั่นใจ ผู้ใดชนะแก่น้ำพิภพาก็ให้เป็นพระอยู่ต่อไป รูปใดที่คำอยู่ไม่นานก็ให้สึกออกไป และให้จัดการอุปสมบทพระสงฆ์ทางเมืองเหนือเป็นอันมาก ซึ่งพิธีชำระพระอักษะนี้พระองค์เริ่มจัดขึ้นในวันอังคารขึ้น 6 ค่ำ เดือน 11 ปีชวด ประมาณ พ.ศ. 2313 โปรดให้ พระโพธิวงศาจารย์ ไปอยู่ประจำที่พิษณุโลก พระพิมลธรรมไปอยู่ที่เมืองขวงพระธรรมเจดีย์อยู่ที่ทุ่งยั้งพระธรรมอุดมอยู่ที่เมืองพิชัย พระเทพกวีอยู่ที่เมืองสวรรคโลก พระพรหมมุนีไปอยู่ที่ สุโขทัย เพื่อชำระสะสางพระศาสนา

7. การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยนี้มีอยู่ 2 ฝ่าย คือ 1. ฝ่ายคามวาสี 2. ฝ่ายอรัญวาสี และฝ่ายคามวาสีก็แบ่งไปอีกเป็น 2 ฝ่าย คือ คามวาสีฝ่ายขวา และ คามวาสีฝ่ายซ้าย และพระองค์ได้พระราชนิพนธ์หนังสือเรื่องหนึ่ง มีชื่อว่า ลักษณะบุญ เป็นหนังสืออธิบายเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมชั้นสูง (วิปัสสนา) พระองค์เมื่อเสด็จไปที่นครศรีธรรมราช ได้ไปทำพระไตรปิฎกและอาราธนาพระอาจารย์ศรีมา ซึ่งต่อมาก็ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช คัมภีร์พระพุทธศาสนาส่วนใดที่ยังบกพร่องก็สืบเสาะหามาชำระคัดลอกเก็บรักษาไว้ ทั้งไปเอามาจากนครศรีธรรมราชบ้าง กัมพูชาบ้าง ในตอนปลายรัชสมัยของพระองค์ ก็ได้สนพระทัยในการปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานเป็นพิเศษ

สรุปได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์และการปกครองสงฆ์ยุคนี้เอาแบบอย่างมาจากอยุธยา และในตอนกลางรัชกาล กิจการคณะสงฆ์เจริญมาก แต่ตามพงศาวดารกล่าวว่า ในตอนปลายรัชกาลก็เสื่อมลง เพราะพระเจ้ากรุงธนบุรีสำคัญผิดไป แต่ก็เห็นว่าพระองค์ก็ทรงได้กอบกู้ฐานะพระสงฆ์ไว้เท่า ๆ กับการกอบกู้เอกราชของชาติไว้นั่นเอง

4. สมัยรัตนโกสินทร์

ความสำคัญของการศึกษาในสมัยนี้ยังคงมีวัดเป็นศูนย์กลางเหมือนสมัยอยุธยา ดังที่สังฆราชปาเลกัวซ์ ซึ่งเข้ามาอยู่ในเมืองไทยในรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2372 ได้เล่าว่า
.....ภายหลังหรือกลางครั้งก็ก่อนหน้างาน โคนจุก บิดามารดาจะส่งบุตรหลานของตน ไปวัดเพื่อให้เรียนอ่านและเขียน พวกเด็กจะรับใช้พระสงฆ์โดยการเป็นฝึพายหรือ คิษย์วัด พระสงฆ์ก็แบ่งอาหารที่ได้รับบิณฑบาตทานให้ แล้วก็สอนให้อ่านหนังสือไปวันละเล็กละน้อย.....

จากคำบอกเล่าของสังฆราชปาเลกัวซ์ ดังกล่าวนี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงลักษณะของการเล่าเรียนของชาวบ้านในวัดสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีลักษณะที่คล้ายกับการศึกษาในสมัยอยุธยาที่ลาลูแบร์ (La Loubere) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส (สมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 พ.ศ. 2186-2285) ที่มายังราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์ในปี พ.ศ. 2230-2231 ได้เล่าไว้ว่า

.....เมื่อได้เลี้ยงบุตรมาเติบโตใหญ่ถึงอายุ 7 หรือ 8 ขวบ แล้ว ชาวสยามจะส่งบุตรของตนให้ไปอยู่ที่วัดกับพระภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์อันเป็นอาจารย์ในวัดสอนอนุชนเหล่านี้ให้รู้จักอ่าน เขียน และนับจำนวนเลข เป็นสำคัญ.....

แต่ไม่มีการสอนพงศาวดาร กฎหมาย และศาสตร์อื่น ๆ ด้วยเลย

(ลาลูแบร์, 2510, หน้า 261-262)

จากข้อเขียนของลาลูแบร์ ย่อมทำให้ทราบว่า ลักษณะการศึกษาเล่าเรียนของลูกชาวบ้าน โดยทั่วไปทั้งในสมัยอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก เดวิด เค. วยอจ (David K. Wyatt) ได้ให้ข้อคิดเห็นไว้ว่า

“ลักษณะการเรียนของลูกชาวบ้านทั่ว ๆ ไปมุ่งเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันมากกว่า เพราะที่ผู้ชายไทยส่วนมาก หลังจากเรียนหนังสือในวัดเมื่อเป็นเด็กมักจะออกไป ทำนา ทำสวน ค้าขาย เหมือนบรรพบุรุษของเขาแต่ก่อน”(เดวิด เค วยอจ, 2509, หน้า 41)

ส่วนวิชาอาชีพ เช่น การทำนานั้นลูกชาวบ้านส่วนใหญ่อ่านก็เรียนจากบิดา มารดา หรือ ผู้ปกครอง เพราะเหตุที่ในวัยเยาว์ลูกชาวบ้านทุกคนก็จะช่วยเหลือบิดา มารดาหรือผู้ปกครองทำนา ซึ่ง การปฏิบัติที่ลูกชาวบ้านเช่นนี้ก็เป็นการเรียนวิชาก่อนลงมือปฏิบัติจริง ครั้นเมื่อโตขึ้นก็สามารถที่จะทำนาได้เอง เพราะเป็นสิ่งที่ชาวไร่กันอยู่แล้ว ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงเป็นเหตุให้รัฐบาลไม่จัดการศึกษาเกี่ยวกับวิชาชีพเพื่อให้ทุกคนปฏิบัติตามไว้ในการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งวิธีการศึกษารูปแบบดังกล่าวจึงเท่ากับการปล่อยให้ครอบครัวของชาวนาในชนบทศึกษาวิชาการทำงานกันเองตามบุญตามกรรม ดังนั้น วิธีการทำนา พร้อมทั้งอุปกรณ์การทำนาของไทย จึงไม่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าที่เคยใช้กันมาในสมัยโบราณ ดังเดิมที่สุด

การเรียนในวัดเท่าที่กล่าวมานั้นเป็นเรื่องของเด็กชายเป็นส่วนใหญ่ เด็กหญิงที่จะมีโอกาสได้เรียนนั้นจะเป็นการยาก เพราะการเรียนในสมัยนั้นจะต้องเรียนในวัด จึงทำให้เด็กผู้หญิงหมดโอกาสที่จะได้เรียน เพราะกรอบคิดที่เกี่ยวกับคตินิยมเชื่อในหลักของพุทธศาสนาได้แยกข้างไว้แล้ว ผู้หญิงจะไปเรียนกับพระในวัดปนกับเด็กผู้ชายไม่ได้ ซึ่งกรอบคิดดังกล่าวเท่ากับการจำกัดขอบเขตสิทธิหรืออาจจะกล่าวได้ว่า พื้นที่การได้เรียนหนังสือเป็นเขตแดนของความเท่าเทียม โดยมีพระพุทธรูปสามารถรองรับให้ผู้ชายอยู่เหนือผู้หญิงนั่นเอง

ดังนั้น ผู้หญิงเมื่อโตและมีอายุพอสมควร ก็จะช่วย พ่อ แม่ ทำงานบ้าน เช่น ตักน้ำ ดำข้าว เก็บผัก หักฟืน หุงข้าว ทอผ้า และเย็บปักถักร้อยสิ่งง่าย ๆ ตลอดจนถึงนุ่ง (พระยาอนุมานราชธน, 2515, หน้า 451) การที่ถูกผู้หญิงไม่มีโอกาสเรียนรู้หนังสือที่วัด เหตุผลหนึ่งคือ ต้องเรียนกับพระ ส่วนอีกเหตุผลที่แอบแฝงไว้ก็คือ ไม่อยากให้ผู้หญิงรู้หนังสือ เพราะกลัวจะเล่นเพลงยาว แต่งกลอนโต้ตอบกับผู้ชาย คิมิตีอาจทำให้ใจแตกได้ (พระยาอนุมานราชธน, 2515, หน้า 451)

ปัญหาที่น่าสนใจที่เกี่ยวกับการศึกษาของลูกชาวบ้านในชนบทที่เรียนกับวัดนั้น ได้รับความสำเร็จมาน้อยเพียงใด ประเด็นดังกล่าว สังฆราชปาเลกัวซ์ได้กล่าวไว้ให้เป็นข้อคิดว่า

“ปรากฏว่าจากจำนวนเด็ก 100 คน ที่อยู่ที่วัดมาตั้ง 8 ปี ถึง 10 ปี จะมีอยู่ราวสัก 20 คน เท่านั้นที่อ่านหนังสือออก และสัก 10 คน เท่านั้นที่เขียนหนังสือได้ด้วย เมื่อพ้นจากวัดไป” (สังฆราชปาเลกัวซ์, 2506, หน้า 206)

จากข้อคิดของสังฆราชปาเลกัวซ์ ดังกล่าว คงจะเป็นความจริง เพราะเด็กชนบทในอดีตเมื่อโตขึ้น จึงไม่ค่อยรู้หนังสือ ดังที่ปรากฏในประกาศของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งจะทรงออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา ในปี พ.ศ. 2401 ว่า

“ผู้ที่อ่านต้นหมายท้องตรานั้นน้อยตัว ถึงจะอ่านได้ก็ไม่เข้าใจ เพราะราษฎรเมืองไทย ผู้ที่รู้หนังสือนั้นน้อยกว่าที่ไม่รู้ คนไพร่ในประเทศบ้านนอก หนังสือก็อ่านไม่ออก”

หลักฐานที่กล่าวถึงนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า คนบ้านนอกที่อยู่ในชนบท ครั้งในกาลอดีตไม่ค่อยจะรู้หนังสือมากนัก และการเรียนหนังสือจากวัดอาจจะไม่ได้ผลดี ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้ราษฎรในหมู่บ้านขาดคนชั้นกลาง ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมภายในหมู่บ้านและหลักศาสนาที่ได้รับจากการถูกรวมอยู่ตลอดเวลาจากทางวัด จึงมีบทบาทบังคับไม่ให้คนในหมู่บ้านกล้าจะทำอะไร ๆ ประหลาด ซึ่งบางครั้งอาจจะนำความไม่เจริญมาสู่หมู่บ้านได้ แต่ถ้าไปขัดหรือผิดขนบธรรมเนียมประเพณี หรือหลักศาสนาแล้วก็จะไม่กล้าทำเป็นอันขาด ลักษณะเช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งมีผลทำให้สังคมในชนบทขาดความเคลื่อนไหวทางสังคม (Social-mobility) เป็นเหตุให้ความเจริญเป็นไปแบบค่อยเป็นค่อยไป

จากเหตุผลต่าง ๆ ที่กล่าวมา ย่อมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับวัด

ได้เป็นอย่างดี บทบาทของวัด และพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดจึงมีบทบาทต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาในชนบทมาก ความสำคัญของวัด ดังกล่าว ทำให้รัฐบาลในขณะนั้นได้ให้ความสำคัญต่อสถาบันทางศาสนา มาก ดังที่ จอห์น ครอบเฟอर्ट ได้กล่าวไว้ว่า

“สถาบันที่เกี่ยวข้องกับศาสนามีอิทธิพลต่อระบบการปกครองของประเทศอย่างมาก ไม่มีประเทศใดในโลกตามความเห็นของข้าพเจ้าที่ศาสนาเข้ามามีส่วนในชีวิตประจำวันมากเท่ากับกรุงสยาม กล่าวกันว่า มีพระภิกษุสงฆ์อยู่ในเมืองหลวง ถึง 5,000 องค์ และทั่วประเทศจะมีประมาณ 50,000 องค์.....พระภิกษุสงฆ์เหล่านี้จะมีนิวาสสถานอยู่ในวัดวาอาราม และจะต้องตัดขาดจากโลกียสุข และจะรับจ้างทำงานไม่ได้..... พระสงฆ์เหล่านี้ได้รับอาหาร และปัจจัยไทยธรรมจากการทำบุญของผู้คนพลเมือง แต่ทั้งหมดนี้ก็เป็นความเชื่อถือของพุทธศาสนานิกชนชาวสยาม และบรรดาของผู้คนที่นำมาถวายอันนับว่า พอเพียงแก่การยังชีพ

ฉะนั้น พระสงฆ์จึงมีชีวิตอยู่ในเกณฑ์สมบูรณ์พูนสุข ซึ่งประชาชนทั่วไปมิได้รู้ข้อเท็จจริงข้อนี้ ในขณะที่พระสงฆ์ ซึ่งจัดเป็นส่วนใหญ่ของประชากรนี้มีระเบียบวินัยนับตั้งแต่พระราชอาณาเขต ไปถึงสามแดน และโดยที่วัดต้องพึ่งพาอาศัยรัฐ และไม่มีการสืบทอดกันทางมรดกหรือครอบครองทรัพย์สินสมบัติ หน้าที่ของวัดจึงเป็นการสนับสนุนอำนาจการปกครองของรัฐบาล ข้าพเจ้าไม่แปลกใจเลยที่จะกล่าวว่า การทั้งนี้ย่อมเป็นการสนับสนุนให้ระบบนี้คงอยู่ต่อไป ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งแผ่กระจายครอบคลุมทั่วกรุงสยาม”

ข้อคิดเห็นของจอห์น ครอบเฟอर्ट ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของสถาบันทางศาสนาที่มีต่อสถาบันการปกครอง และวิถีชีวิตชาวไทยโดยทั่วไปในขณะนั้น

นอกจากนี้ สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเลื่อมใสในพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก และยังมี การนับถือผี รวมทั้งนับถือพิธีบางอย่างของศาสนาพราหมณ์ด้วย (ชัย เรื่องศิลป์, 2517, หน้า 495) ศูนย์กลางของหมู่บ้านโดยทั่วไปในชนบทจึง ได้แก่ วัด (ฤทัย จงใจรัก, 2520, หน้า 8) แต่วัดมักจะเกิดขึ้นหลังจากชาวบ้านกินคืออยู่ดีแล้วนั่นเอง ถึงแม้ว่าวัดจะเกิดขึ้นภายหลัง แต่วัดก็มีความสำคัญต่อหมู่บ้านมาก เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านและมีอิทธิพลที่จะเป็นตัวประสานยึดเหนี่ยวให้หมู่บ้านดำรงอยู่ได้เป็นกลุ่มก้อน (ฤทัย จงใจรัก, 2520, หน้า 8) หมู่บ้านใดเมื่อไม่มีวัดก็มีศาลเทวดาประจำหมู่บ้านสำหรับชาวบ้านจะได้เช่นสังเวชเป็นประจำตามระยะเวลาที่กำหนดกันขึ้น ศาลประจำหมู่บ้านนี้เป็นศาลของเจ้าที่ ซึ่งเรียกกันโดยทั่ว ๆ ไปว่า พระภูมิเจ้าที่ของหมู่บ้าน (พระยาอนุমানราชชน, 2515, หน้า 424) และเมื่อต้องการจะทำบุญสุนทานแสวงบุญกุศล ก็ต้องไปทำที่วัดของหมู่บ้านอื่น ตำบลอื่น แม้จะไม่ใช่การสะเดกก็ตาม (พระยาอนุমানราชชน, 2515, หน้า 424)

คนไทยในชนบทสมัยโบราณเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น เพราะเชื่อคำสั่งสอนของพระภิกษุโดยปราศจากความเคลือบแคลง และนับถือพระภิกษุว่าเป็นผู้ที่มีความรู้มากกว่าฆราวาส นับถือว่าเป็นผู้ทรงศีล จะต้องพูดแต่ความจริง และนับถือว่าเป็นครูบาอาจารย์ (ชัย เรื่องศิลป์, 2517, หน้า 495)

ผู้หญิง กับการเป็นศาสนทายาท

พระพุทธรศาสนามีบทบาทสำคัญในการให้อิสรภาพทางจิตแก่ผู้หญิงไม่น้อยไปกว่าผู้ชาย และมีความเด่นชัดขึ้นเมื่อไปเปรียบเทียบกับบทบาทของผู้หญิงในสังคมของพราหมณ์โดยปราศจากการยึดถือเรื่องเพศ ผู้หญิงไม่ใช่มีหน้าที่เพียงเพื่อการให้กำเนิดบุตร ทำงานบ้าน ดูแลสามี และทำงานนอกบ้าน ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมศาสตร์ว่า บิดาคู่มครองหล่อนเมื่อเยาว์วัย สามีปกครองหล่อน (เมื่อเวลาแต่งงาน) ยังสาวอยู่ เมื่อสามีตาย ลูกชายจะดูแลแทนตอนหล่อนแก่เฒ่า สตรีไม่อาจอยู่ตามลำพังได้ (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), 2544, หน้า 77) พระพุทธองค์ทรงเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีสิทธิที่จะเข้าถึงการหลุดพ้นทางจิตในระดับเดียวกับผู้ชาย ดังที่ตรัสตอบเทวดา ว่า

“ทางนั้นชื่อว่าเป็นทางตรง ทิศนั้นชื่อว่ามีภัย รดชื่อว่ามีเสียงดัง ประกอบด้วยล้อคือ ธรรม หิริเป็นฝาประทุนของรตนัน สติเป็นเกราะกั้นของรตนัน เรากล่าวธรรม สัมมาทิฎฐิ นำหน้าว่าเป็นนายสารถิ ยานชนิดนี้มีอยู่แก่ผู้ใด จะเป็นสตรีหรือนุรุษก็ตาม ผู้นั้นไปใกล้นิพพานด้วยยานนี้แล”

สำหรับเรื่องของการหลุดพ้นนั้น พระองค์ทรงเห็นว่าผู้หญิงสามารถบรรลุธรรมได้ เช่นเดียวกับผู้ชาย ดังที่ตรัสกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ว่า “อานนท์ มาดูคามออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่ตถาคตทรงประกาศไว้ สามารถทำให้แจ้งโศดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผลได้ (วิ.จุล. (ไทย) 7/2539/ 316)

การที่พระพุทธองค์ทรงยับยั้งการบวชของพระนางมหาปชาบดีโคตรมีไว้แต่ที่แรกนั้นมิใช่ว่าทรงกีดกัน แต่เพราะทรงเห็นว่าการดำรงเพศบรรพชิตเป็นเรื่องยาก ทั้งเรื่องความปลอดภัยการเป็นอยู่ก็ไม่ได้สะดวกสบายเหมือนบุคลทั่วไป เพศบรรพชิตจึงไม่เหมาะสมกับผู้หญิง พระองค์จึงอนุญาตให้ผู้หญิงบวชในพระพุทธศาสนาได้เช่นเดียวกับผู้ชาย

การบวชภิกษุณีในพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

เมื่อพระพุทธองค์ทรงประกาศพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวางจนเป็นที่รู้จักกันอย่างทั่วไป และด้วยหลักคำสอนในพุทธศาสนาประกอบกับการให้อิสระและความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ ด้วยคำสอนที่มีเหตุผลสามารถอำนวยการโยชนให้เห็นจริงในทางปฏิบัติ มุ่งให้หลุดพ้นซึ่งกิเลส สามารถเห็นจริงด้วยการปฏิบัติด้วยตนเอง ได้สร้างความสำเร็จให้กับประชาชนในสมัยนั้นอันรวมถึงพระราชานในหัวเมืองใหญ่น้อย บรรดาผู้ศรัทธาและปรารถนาจะเข้าเป็นพุทธสาวกในพระพุทธศาสนานั้นยังรวมถึงสตรี และโดยสตรีคนแรกที่ได้เข้าเป็นพุทธสาวกโดยการอุปสมบทเป็นภิกษุณีในพุทธศาสนา คือ พระนางมหาปชาบดีโคตรมี ซึ่งพระนางมหาปชาบดีโคตรมีได้ปลงพระเกศาของพระนางและนุ่งผ้ากาสาตัวพัศตร์เข้าเฝ้าพระพุทธองค์พร้อมด้วยนางสาภิยานีและนางโกถิยานี (วิ.จุล. (ไทย) ภาค 2 / 7 / 2539 / 313-315) การบวชภิกษุณีจึงแบ่งออกเป็น 4 วิธี คือ

1. บวชด้วยวิธีครุธรรมปลีกคณอุปสัมปทา

ครุธรรม (วิ.จุล. (ไทย) ภาค 2/7/2539/316-317) คือ หลักความประพฤติสำหรับภิกษุณี จะพึงถือเป็นเรื่องสำคัญ ต้องปฏิบัติด้วยความเคารพ ไม่ละเมิดตลอดชีวิต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544, หน้า 43) หลังจากที่พระพุทธบิดาปรินิพพาน ขณะนั้นพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้แล้ว 5 พรรษา พระนางมหาปชาบดีได้เข้าเฝ้าทูลขอบวช แต่ไม่ได้รับพุทธานุญาต พระนางมหาปชาบดีมีศรัทธาที่จะบวชจึงชวนหญิงชาวศากยะ เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทรงปลงพระเกศา ครองผ้าข้อมน้ำผาดเสด็จดำเนินด้วยพระบาทจากเมืองกบิลพัสดุ์ถึงเมืองเวสาลีที่ป่ามหาวัน พระอานนท์ทราบความจึงเข้าเฝ้าพระพุทธองค์และทูลขออนุญาตให้นางได้บวช พระพุทธเจ้าตรัสห้ามว่า “อย่าเลย อานนท์ เธออย่าชอบใจการที่มาตุคามออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่ตกลงประกาศไว้เลย” (วิ.จุล. (ไทย) ภาค 2/7/2539/315) พระอานนท์ได้ทูลถามว่า ผู้หญิงถ้าได้บวชแล้วสามารถบรรลุมรรคผลได้หรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่าสามารถบรรลุมรรคผลได้ พระอานนท์จึงทูลว่า เมื่อผู้หญิงสามารถบรรลุมรรคผลได้ ขอให้ผู้หญิงได้บวชในพระธรรมวินัยนี้เถิด พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้บวชได้ โดยรับครุธรรม 8 ประการ (วิ.จุล. (ไทย) ภาค 2/7/2539/316-317) ดังนั้น การรับครุธรรมจึงเป็นวิธีการบวชภิกษุณีครั้งแรกในพระพุทธศาสนา เรียกว่า ครุธรรมปลีกคณอุปสัมปทา

2. บวชด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา

ญัตติจตุตถกรรมวาจา คือ กรรมมีญัตติ เป็นที่สี่ ได้แก่ การทำสังฆกรรมที่สำคัญมีการอุปสมบท เป็นต้น การทำสังฆกรรมด้วยวิธีนี้ จะตั้งญัตติหนึ่งครั้งแล้วสาวกอนุสาวนา 3 ครั้ง ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทานี้ เป็นพิธีกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์ ให้หมู่สงฆ์เป็นใหญ่

ในการรับบุคคลเข้าหมู่ โดยมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้รับรอง และต้องได้รับความยินยอมเห็นชอบของ
 ภิกษุทั้งปวงในที่เข้าร่วมประชุมนั้น การบวชด้วยวิธีนี้เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อพระพุทธเจ้า
 พราหมณ์เป็นผู้ยากจนข้นสน แต่ปรารถนาที่จะอุปสมบทในพระพุทธศาสนา แต่ไม่มีภิกษุ
 รูปใดรับรองพระพุทธเจ้าทรงตรัสถามและมอบหมายให้พระสารีบุตรที่ระลึกถึงบุญคุณที่
 ราชะพราหมณ์ซึ่งเคยถวายภิกษาทัพพีหนึ่งแก่ท่าน รับรองการบวชให้โดยทำหน้าที่เป็นอุปัชฌาย์
 นำเข้าหมู่สงฆ์เป็นครั้งแรก (วิ.ม.(ไทย) ภาค 1/4/ 2539/98) และการบวชด้วยวิธีจตุตถกรรมวาจา
 นี้เป็นวิธีการบวชภิกษุที่ใช้กันมาจนถึงทุกวันนี้

หลักฐานที่พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ให้คณะสงฆ์ทำการอุปสมบทด้วย
 วิธีจตุตถกรรมอุปสัมปทาแทนการบวชด้วยวิธีการรับ ไตรสรณคมนี่ที่ใช้แบบเดิมที่ทำมา พระพุทธ
 องค์ได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย นับแต่วันนี้เป็นต้นไป เราห้ามการอุปสมบทด้วย
 ไตรสรณคมนี่ที่เราได้อนุญาตไว้ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม”
 (วิ.จุล. (ไทย) ภาค 2/7/2539/98) ส่วนการบวชภิกษุณีด้วยวิธีจตุตถกรรมอุปสัมปทานี้ใช้บวชสาภิยานี
 500 นาง ในคราวที่ตามพระนางปชาบดีโคตรมีออกบวช โดยที่พระพุทธเจ้าอนุญาตให้พระภิกษุ
 สงฆ์เป็นผู้บวชให้ ถือว่าเป็นกาลเฉพาะเท่านั้น หลังจากนั้นภิกษุณีต้องบวชจากสงฆ์สองฝ่าย

3. การบวชด้วยวิธีอัฐฐวาจกาอุปสัมปทา

การบวชด้วยวิธีอัฐฐวาจกานี้คือการบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมจากสงฆ์ 2 ฝ่ายในช่วงแรก
 เป็นการบวชจากภิกษุสงฆ์ฝ่ายเดียวเรียกว่า “เอกโตสงฆ์” และยังไม่มีการสอบถามอันตรายิกรรม
 (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558, หน้า 340) ต่อมาเมื่อมีภิกษุณีบวชมากขึ้นแล้วปรากฏว่า
 มีปัญหาทางด้านร่างกายที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตนักบวช เช่น ไม่มีเครื่องหมายเพศ
 ลักแต่มีเครื่องหมายเพศ เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุสอบถามอันตรายิกรรม 24
 ประการ (วิ.จุล. (ไทย) ภาค 2/7/2539/346) สาเหตุที่ต้องมีการสอบถามอันตรายิกรรม 24 ประการ
 ของผู้เตรียมตัวจะบวชก่อนการให้อุปสมบทนั้น เพราะก่อนหน้านั้นมีภิกษุณีบางรูปที่ได้รับ
 การอุปสมบทแล้วมาปรากฏภายหลังว่ามีคุณสมบัติไม่ครบถ้วนบริบูรณ์ เป็นสตรีที่ไม่มีอวัยวะเพศ
 บ้าง หรือมีแต่ไม่สมบูรณ์บ้าง ไม่มีประจำเดือนบ้าง หรือมีประจำเดือนไม่หยุดบ้าง เป็นกระเทยบ้าง
 นอกจากนี้ยังมีภิกษุณีบางรูปที่มีร่างกายที่ไม่สมบูรณ์ประกอบ มีโรคภัย ใช้เจ็บเบียดเบียนจนที่เป็นที่
 น่ารังเกียจแก่คนที่พบเห็น เช่น โรคเรื้อน โรคกลาก โรคฝี เป็นต้น ซึ่งโรคเหล่านี้เมื่อเกิดแก่ภิกษุณี
 แล้ว ย่อมไม่เป็นที่ศรัทธาเคารพนับถือของประชาชนผู้พบเห็น นอกจากนั้นแล้วอาจยังเป็นช่องให้
 นักบวชลัทธิศาสนาอื่นนำมาเป็นข้ออ้างกล่าว โจมตีพระพุทธศาสนาได้ และประการสำคัญคือ
 โรคเหล่านี้ยังเป็นอุปสรรคขัดขวางการปฏิบัติธรรมของภิกษุณีรูปนั้นได้ เมื่อให้ภิกษุสอบถาม
 อันตรายิกรรมทำให้ผู้หญิงที่จะบวชเกิดความเขินอาย จึงทรงอนุญาตให้สอบถามอันตรายิกรรม

และบวชจากภิกษุณีสงฆ์ให้เรียบร้อยก่อนซึ่งถือว่าเป็นการบวชที่สมบูรณ์แล้ว ส่วนในฝ่ายภิกษุสงฆ์ เป็นเพียงการรับรองเท่านั้น

ด้วยเหตุนี้ การบวชภิกษุณีจึงต้องบวชจากสงฆ์ทั้ง 2 ฝ่าย หรือ อุภโตสงฆ์ คือ เมื่อบวชจากสำนักภิกษุณีสงฆ์เรียบร้อยแล้ว ก็เป็นการบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา และต้องบวชจากสำนักของภิกษุสงฆ์อีกครั้งด้วยจตุตถกรรมวาจา เมื่อรวมแล้วจึงเป็นการสวดประกาศ 8 ครั้ง ดังนั้นจึงเรียกการบวชภิกษุณีจากสงฆ์สองฝ่ายว่า “อัญญาจาริกอุปสัมปทา”

4. บวชด้วยวิธีทุเตนอุปสัมปทา

ทุเตนอุปสัมปทาเป็นการบวชแบบอัญญาจาริกอุปสัมปทาทุกประการ แต่อุปสมบทเพศาได้ทำการบวชในสำนักภิกษุณีแล้ว แต่ไม่สามารถเดินทางไปขออุปสมบทในสำนักของภิกษุด้วยตนเองได้ เนื่องจากมีภัยอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้ที่จะอุปสมบท คือ ภัยจากโจรผู้ร้าย หรือภัยอันเนื่องมาจากความเจ็บป่วย เป็นต้น พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้ส่งตัวแทนได้ เรื่องเกิดเมื่อครั้งมีหญิงแพศยาชื่อ อัทธกาสี บวชในสำนักภิกษุณีแล้ว นางต้องการไปกรุงสาวัตถี ด้วยคิดว่าจะอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค แต่มีอุปสรรคในระหว่างทางไม่สามารถเดินทางไปได้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นเหตุ แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้อุปสมบทได้แม้โดยทุต” (วิ.จล. (ไทย) ภาค 2/7/2539/358)

การสูญสิ้นภิกษุณีสายเถรวาทครั้งสุดท้าย เกิดขึ้นหลังจากที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ แล้วต่อมาไม่นานภิกษุได้เข้าสู่ประเทศลังกา ในรัชสมัยของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ ผู้ครองราชย์ ณ เมืองอนูราชปุระ ประมาณปี พ.ศ. 236-276 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรค์ ปยุตโต), 2540, หน้า 321) โดยพระสังฆมิตตาเถรีพระธิดาของพระเจ้าอโศกมหาราช เพื่อให้การอุปสมบทพระนางอนุพาเทวีและสตรีผู้เป็นบริวาร มีการเจริญสืบเนื่องกันมาจนครั้งสุดท้ายเมื่อพวกทมิฬมีอำนาจปกครองประเทศ พระพุทธศาสนาได้ถูกทำลายอย่างหนัก ภิกษุณีที่ได้รับการอุปถัมภ์สืบเนื่องมาถึง 12 ศตวรรษ ได้สูญหายไปจากลังกา เมื่อพระเจ้าวิชัยพาหุยกอบกู้เอกราชในปี พ.ศ. 1608 มีการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาใหม่ แต่ภิกษุณีได้ขาดสูญจากพระพุทธศาสนาแล้ว (เสมอ บุญมา, 2524, หน้า 53)

จากที่กล่าวมาข้างต้น การบวชภิกษุณีมีพัฒนาการมาโดยลำดับตั้งแต่การบวชด้วยวิธีรับครุธรรม 8 ประการ จากพระพุทธเจ้า การบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาจากภิกษุสงฆ์ฝ่ายเดียว และการบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาจากสงฆ์ 2 ฝ่ายเช่นเดียวกัน ความสำคัญของการบวชจากสงฆ์ 2 ฝ่ายนี้ พิจารณาได้จากความหมายของภิกษุณีที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ภิกษุณีวิภังค์ โดยเฉพาะความหมายที่กำหนดตามลักษณะการบวช คือ ชื่อว่า “ภิกษุณี”

เพราะพระพุทธเจ้าทรงบวชให้ ชื่อว่า “ภิกษุณี” เพราะเป็นผู้อุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ ชื่อว่า “ภิกษุณี” เพราะเป็นผู้ที่สงฆ์สองฝ่าย พร้อมเพรียงกันอุปสมบทให้ด้วยญัตติจตุตถกรรมที่ถูกต้องสมควรแก่เหตุ ในภิกษุณีที่กล่าวมานั้น ภิกษุณีที่บวชจากสงฆ์ 2 ฝ่ายพร้อมเพรียงกันอุปสมบทให้ด้วยญัตติจตุตถกรรมที่ถูกต้องสมควรแก่เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประสงค์เอาว่า ภิกษุณีในความหมายนี้ (วิ.ภิกษุณี. (ไทย) 3/2539/6) จากความหมายดังกล่าว ภิกษุณีที่บวชจากสงฆ์ 2 ฝ่ายเป็นหลักแสดงถึงความสำคัญของการบวช เพราะฉะนั้นการบวชภิกษุณีจากสงฆ์ 2 ฝ่ายเป็นการบวชที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ใช้เป็นหลัก ดังนั้นคณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาทจึงยึดถือการบวชจากสงฆ์ 2 ฝ่ายนี้เป็นแนวทางในการบวชภิกษุณีสืบต่อมา

สรุปความว่า การบวชภิกษุณีสายเถรวาทนั้น ต้องขึ้นกับสงฆ์ 2 ฝ่ายคือ ภิกษุณีสงฆ์และภิกษุสงฆ์ ปัจจุบันภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเถรวาทได้ขาดตอนไปแล้วประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 เพราะฉะนั้น ถ้ายึดถือตามหลักพระธรรมวินัยของสงฆ์ฝ่ายเถรวาทแล้วการบวชภิกษุณีไม่สามารรถที่จะเกิดขึ้นได้อีก

การบวชสามเณรี

สามเณรี แปลว่า เหล่ากของสมณะ หรือ หน่อเนื้อของสมณะ หมายถึง ผู้หญิงที่มีอายุข้อยังน้อย มีความปรารถนาจะอุปสมบทเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ต้องได้รับการบรรพชาเป็นสามเณรีในสำนักภิกษุณีและรักษาสิกขาบท 10 ข้อ (วิ.มหา. (ไทย) 2/2539/494) ผู้ที่จะบวชเป็นสามเณรีได้นั้นทางพระวินัยกำหนดอายุอย่างต่ำไว้ประมาณ 7 ขวบซึ่งช่วยเหลือตัวเองได้

การบวชสามเณรีเกิดขึ้นเมื่อภิกษุณีบวชให้สตรีที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี เมื่อบวชแล้วเธอเหล่านั้น ไม่มีความอดทน อดกลั้นต่อความร้อน ความเย็น ความหิว ความกระหาย สัมผัสจากเปลือกขุง แดด สัตว์เลื้อยคลาน คำกล่าวร้าย คำที่ฟังแล้วไม่ดี ความรู้สึกทางกายที่เกิดขึ้น เป็นทุกข์แสนสาหัส รุนแรง เผ็ดร้อน ที่ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ แทบจะค่าชีวิต (วิ.ภิกษุณี (ไทย) 3/2539/322) พวกภิกษุณีที่มีความมักน้อย สันโดษ พากันตำหนิติเตียนและนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงดำหนิแล้ว จึงทรงรับสั่งให้ภิกษุณีทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงว่า ก็ภิกษุณีใดบวชให้กุมารมีอายุต่ำกว่า 20 ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (วิ.ภิกษุณี (ไทย) 3/2539/322)

หลังจากนั้นแม้พระพุทธเจ้าจะทรงห้ามไม่ให้ภิกษุณีบวชผู้หญิงที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปีเป็นภิกษุณี แต่ก็ทรงอนุญาตให้บวชเป็นสามเณรีได้ เช่นเดียวกับที่ทรงอนุญาตให้บวชผู้ชายที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี บวชเป็นสามเณร ซึ่งการบวชสามเณรี จะบวชในสำนักภิกษุณีด้วยวิธีให้รับไตรสรณคมน์ คือ การเปล่งวาจาเข้าถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่ฟังที่ระลึก และสมาทานสิกขาบท 10 ข้อ คือ

1. งดเว้นจากการฆ่าสัตว์
2. งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้
3. งดเว้นจากพฤติกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์
4. งดเว้นจากการพูดเท็จ
5. งดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
6. งดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล
7. งดเว้นจากการดูการฟ้อนรำ ขับร้อง และประ โคมดนตรี
8. งดเว้นจากการลูบไล้ ทัดทรง ตกแต่ง และประดับประดาร่างกายด้วยดอกไม้และ

ของหอม

9. งดเว้นจากการนอนบนที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ ภายในขัดด้วยนุ่นและสำลี

10. งดเว้นจากการการจับต้องเงินและทอง (วิ.ม.(ไทย) ภาค 1/4/2539/169)

การบวชสามเณรนับว่าเป็นขั้นเริ่มต้น ขั้นเตรียมตัวไว้ก่อน เป็นการฝึกหัดรักษากาย วาจา ประพฤติสิกขาบทอันเป็นขั้นมูลฐาน ซึ่งจะเป็นบันไดนำไปสู่การปฏิบัติที่เคร่งครัดต่อไป

การบวชสิกขมานา

สิกขมานา คือ นางผู้กำลังศึกษา (พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 2558, หน้า 284) หมายถึง ผู้หญิงที่บวชเป็นสามเณรถือศีล 10 ประการ และมีอายุได้เกณฑ์ที่กำหนดแล้ว ต้องปฏิบัติตนในชั้นสูงขึ้นไปกว่าสามเณร คือ การขอสิกขาสมมติ ในสำนักภิกษุณี ในขั้นนี้จะเรียกสามเณรนี้ว่า “สิกขมานา” ต้องรักษาศีล 10 ข้อเหมือนสามเณรแต่ต้องรักษาศีล 6 ข้อต้นอย่างเคร่งครัด ให้บริบูรณ์ เป็นเวลา 2 ปีไม่ให้ขาดตกบกพร่องแม้เพียงเล็กน้อย ไม่เช่นนั้นจะต้องเริ่มต้นขั้นตอนการเป็นสิกขมานาใหม่ ซึ่งเป็นการบวชที่มีการประพฤติปฏิบัติที่ยากขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง การขอสมათานสิกขาสมมติ 6 ข้อ แม้ว่าสตรีคนนั้นจะมีอายุครบ 20 ปีแล้ว ก็ยังต้องสมათานสิกขาสมมติ 6 ข้อ ไม่ให้ขาดตกบกพร่องเป็นเวลา 2 ปีก่อนที่จะบวชเป็นภิกษุณีได้นอกจากนั้น ยังอนุญาตสามเณรมีอายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป หากเป็นหญิงที่มีครอบครัวมาแล้วจะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 12 ปีขึ้นไป สามารถขอสิกขาสมมติ 2 ปี และขอการรับรองจากภิกษุณีเพื่อทำการบวชเป็นภิกษุณีได้เลย โดยไม่ต้องรอให้อายุถึง 18 ปี (วิ.ปริ. (ไทย) 8/2539/257)

ผู้หญิงกับการบวชเป็นศาสนายาทในสังคมไทย

นับแต่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 ณ พระนครปาฏลีบุตร แล้วได้ส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระศาสนาในดินแดนต่าง ๆ พระโสณะเถระและพระอุตตระเถระ เป็นสายหนึ่งที่น่าพระพุทธศาสนามาประดิษฐานยังดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ซึ่งสันนิษฐานกันว่า ได้แก่ จังหวัดนครปฐม โดยมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ เป็นประจักษ์พยาน อยู่จนบัดนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2540, หน้า 114) การมาประกาศพระพุทธศาสนา ครั้งนั้นทำให้เกิดความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาเพราะมีการบวชสืบต่อศาสนาทายาทได้เกิดขึ้น ทั้งกุลบุตรและกุลธิดา ดังที่มีหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาพระวินัยว่า

พระโสณะเถระและพระอุตตระเถระสองพระเถระที่พระเจ้าอโศกมหาราชอาราธนา ให้มาประกาศพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ท่านได้ให้บรรพชาอุปสมบท แก่กุลบุตรเป็นพระภิกษุ และสามเณร 2,500 รูป และให้กุลธิดาบวช 1,500 รูป (ปฐมสมันตปาสาทิกา แปล เล่ม 12, 2540, หน้า 114)

มีข้อน่าสังเกตว่า การบวชกุลธิดาในครั้งนั้นท่านใช้คำว่า บรรพชา ซึ่งหมายถึง การบวชและได้ทำในคราวเดียวกับการบวชภิกษุและสามเณร น่าคิดว่าการบวชกุลธิดาในครั้งนั้น เป็นการบวชอะไรกันแน่ เป็นการบวชสามเณรคู่กับสามเณร หรือเป็นการบวชอย่างอื่น อยางไร ก็ตามข้อความในพระอรรถกถาพระวินัยเรื่องนี้ปรากฏหลักฐานการกล่าวขยายความไว้ในหนังสือ พุทธศาสนวิถุณภูมิปกรณ์ว่า

พระเถระได้ให้กุลบุตร 2,500 คนบวชเป็นภิกษุสามเณร และให้กุลธิดา 1,500 คนบวช เป็นนางชี ข้อนี้แสดงว่า การบวชชีในประเทศมีมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่สามซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปได้เพราะเนื่องจากไม่มีหลักฐานปรากฏว่า มีภิกษุณีมาในคณะของพระ โสณะเถระ เธอจึง ไม่ได้บวชเป็นภิกษุณี แต่บวชเป็นชีแทน อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า แถวจังหวัดราชบุรี เพชรบุรี นครปฐม สตรีจะนิยมบวชชีกันมากตราบเท่าปัจจุบัน (วุฒิชัย อ่ำบำรุง, 2550, หน้า 40)

“การบวชภิกษุณียังไม่มีการบวชในประเทศไทย แต่ก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในคำว่าพุทธบริษัท 4 จะมีก็แต่ในต่างประเทศ คนไทยบางส่วนไปบวชแล้วเข้ามาประเทศไทย แต่หญิงส่วนมากก็จะบวชชี โคนผมห่มขาวปฏิบัติธรรม” (พระเทพรัตนมุนี ป.ธ.7, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2559) จากหลักฐานที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า การบวชสตรีในครั้งนั้นอาจเป็นการบวชชีก็ได้ เพราะว่าไม่เคยปรากฏหลักฐานการมีภิกษุณีหรือสามเณรี ในดินแดนสุวรรณภูมิรวมทั้งประเทศไทยด้วย ฉะนั้นการบวชในครั้งนั้นอาจเป็นไปได้ว่าเป็นการบวชชีดังที่ปรากฏในคัมภีร์ศาสนวิถุณภูมิปกรณ์หรือจะเป็นการบวชแบบนุ่งห่มขาว แต่ยังสามารถอยู่ครองเรือนบริโภคคามได้อย่างเนกขัมมจารีในปัจจุบันนี้ ถึงแม้ว่าจะยังไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนว่า การบวชของสตรีในครั้งนั้น

หมายถึงบวชเป็นอะไร แต่ถึงกระนั้นก็ทำให้ทราบว่าเริ่มมีการบวชผู้หญิงในสังคมไทยแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

ภาพที่ 11 ภิกษุณีในประเทศไทย ภิกษุณีวรมัยและภิกษุณีธัมมนันทา

การบวชภิกษุณีในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทแบบลังกาวงศ์มีความเจริญรุ่งเรืองในประวัติศาสตร์ชาติไทย ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ประชาชนทุกระดับชั้นตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงราษฎรทั่วไป ทั้งชายหญิงต่างได้รักษาศิลปปฏิบัติธรรมทำให้บ้านเมืองมีความสงบสุขประชาชนมีความใกล้ชิดพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ถึงกระนั้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ได้อาศัยแต่พระภิกษุเท่านั้น ไม่ปรากฏหลักฐานการเกิดขึ้นของภิกษุณีซึ่งเป็นหนึ่งในพุทธบริษัท 4 ในประวัติศาสตร์ชาติไทย ในปัจจุบันมีสตรีและนักวิชาการบางกลุ่มต้องการให้มีภิกษุณีเกิดขึ้นในประเทศไทยแต่ยังไม่ได้การยอมรับจากสังคมาภิกษุ รวมทั้งสถานภาพและบทบาทในการช่วยเหลือสังคมของภิกษุณียังไม่เด่นชัด ถึงกระนั้นก็ได้มีความพยายามเรียกร้องให้มีการบวชภิกษุณีในประเทศไทยโดยอ้างความสมบูรณ์แห่งพุทธบริษัทบ้าง ความเสมอภาคเท่าเทียมทางสังคมบ้าง ซึ่งการเรียกร้องการบวชภิกษุณีในประเทศไทยประมวลได้เป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่หนึ่ง สมัยที่บ้านเมืองเข้าสู่ยุคของการเรียกร้องความเสมอภาคเท่าเทียมกันทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเพศมากขึ้น หนึ่งในกรเคลื่อนไหวเรียกร้องที่สำคัญครั้งหนึ่งคือการเรียกร้องต่อสู้ให้มีการฟื้นฟูสามเณรีและภิกษุณีในประเทศไทย โดยนรินทร์ ภาษิต (2544)

โดยอ้างถึงความสมบูรณ์ของบริษัท 4 และความสามารถในการรู้แจ้งของสตรี โดยยกพุทธภาษิตมา กล่าวไว้ว่า “บุรุษเท่านั้นจะเป็นคนฉลาดในฐานะทั้งปวง ก็หาไม่ แม้สตรีผู้มีปัญญาเห็นประจักษ์ใน ในฐานะนั้น ๆ ก็เป็นคนฉลาดได้”

นายรินทร ภาสิต (2544) ได้กล่าวว่า “เพราะฉะนั้น ผมจึงได้ตั้งใจที่จะให้บุตรหญิง ทั้งสองที่ได้บวชสามเณรีนี้แต่เดิมา เพื่อให้ประพฤติตามเยี่ยงอย่างพระเจ้าแม่ น้ำโคตรมิ ให้เกิด มีขึ้นในเมืองไทย จะได้สมซึ่งโลกนิยมนยกย่องว่า ชาวไทยเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนายิ่งกว่า ประเทศใด ๆ” (นายรินทร ภาสิต, 2544, หน้า 15) และได้ให้อาคารด้านหลังสถานพุทธบริษัท เป็น วัดรัตนาริวังค์ เพื่อเป็นสถานประกอบกิจกรรมทางศาสนาฝ่ายสามเณรี การบวชลูกสาว ของนายรินทร ภาสิต (2544) ในครั้งนั้นทำให้ได้รับการต่อต้านทั้งจากคณะสงฆ์และจากผู้บริหาร ฝ่ายบ้านเมือง จนในที่สุด สามเณรีวัดรัตนาริวังค์ถูกจับและบังคับให้ลาสิกขาในที่สุดในปี พ.ศ. 2472

ผลกระทบผลการกระทำครั้งนั้น ทำให้สมเด็จพระสังฆราชซึ่งอยู่ในตำแหน่งฐานะ สูงสุดขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ ได้ทรงออกพระบัญชาห้ามไม่ให้พระภิกษุบวชหญิงเป็น บรรพชิต ดังนี้

ประกาศ

ห้ามพระเณรไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิต

หญิงซึ่งจักได้สมมติตนเป็นสามเณรี โดยถูกต้องพระพุทธานุญาตนั้น ต้องสำเร็จด้วย นางภิกษุณีให้บรรพชา เพราะพระองค์ทรงอนุญาตให้นางภิกษุณีมีพรรษา 12 ถ่วงแล้วเป็น ปวัตตินี คือเป็นอุปัชฌาย์ไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุเป็นอุปัชฌาย์ นางภิกษุณีหมดสาบสูญขาดเชื้อสาย มานานแล้ว เมื่อนางภิกษุณีมีผู้รักษาขนบธรรมเนียมสืบต่อสามเณรีไม่มีแล้ว สามเณรีผู้บวชสืบ ต่อมาจากภิกษุณีก็ไม่มี เป็นอันเสื่อมสูญไปตามกัน ผู้ใดให้บรรพชาเป็นสามเณรี ผู้นั้นชื่อว่าบัญญัติสิ่ง ที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติเลิกถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว เป็นเสี้ยนหนามแก่พระ ศาสนาเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีฯ เพราะเหตุนี้ ห้ามไม่ให้พระเณรทุกนิกาย บวชหญิงเป็นภิกษุณี เป็นสิกขมานา และเป็นสามเณรี

ประกาศแต่วันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2471

กรมหลวงชินวราธิบดี

(สมเด็จพระสังฆราชเจ้า)

วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

(ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ 16 หน้า 157)

ช่วงที่สอง ในปี พ.ศ. 2499 ได้มีผู้หญิงจำพวกหนึ่งได้ออกบวชใส่ผ้าสีเหลืองอ่อน โดยมีนางวรมัย กบิลสิงห์เป็นผู้นำในการบวชครั้งนั้น แน่่อนว่าการบวชครั้งนั้นก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นใหม่ และฐานะของนักบวชผู้หญิงนั้น ไม่เคยมีในประเทศไทย มีการทำการบวชที่คล้ายคลึงกับการบวชสามเณรีจีนเรียกว่า อนุสงฆ์

ภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์

นางวรมัย กบิลสิงห์ ได้ตัดสินใจปลงผมบวชโดยรับศีล 8 จากพระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) รองเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร พระมหาเถระฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2499 และแต่งกายสีเหลืองอ่อน เพื่อให้แตกต่างจากแม่ชีที่นุ่งขาวห่มขาว โดยเรียกตัวเองว่า นักบวชแต่คณะสงฆ์เรียกว่า แม่สงฆ์ เมื่อบวชแล้วแม่สงฆ์วรมัย กบิลสิงห์ ก็ได้สร้างวัดสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยที่ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เรียกว่า วัดทรงธรรมกัลยาณี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นสถานที่สำหรับการปฏิบัติธรรมของสตรี โดยใช้คำว่า วัดที่หมายถึงข้อปฏิบัติหรือหลักปฏิบัติ ถือว่าเป็นการประพฤติกปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้สำหรับสตรี ฉะนั้นสถานที่แห่งนี้จึงไม่มีผู้ชายเข้าไปร่วมอยู่ด้วย

ต่อมา พ.ศ. 2514 นางวรมัย กบิลสิงห์ ได้เดินทางไปบวชเป็นภิกษุณีที่ไต้หวัน โดยมีพระคุณท่านศาสตราจารย์เต๋ออัน แห่งสำนักวัดเขาตุงซาน เป็นอุปัชฌาย์พร้อมด้วยพระอาจารย์อีก 9 รูป มีกรรมวาจาจารย์ 2 รูป ได้รับฉายาว่า “สื่อ ต้า เต้า ผ่าซือ” แปลว่า “พระมหาโพธิธรรมาจารย์ วงศ์สากยะ” นับเป็นภิกษุณีไทยรูปแรกที่บวชจากไต้หวัน (วรมัย กบิลสิงห์, 2546, หน้า 149) กรณีการบวชของภิกษุณีวรมัย ไม่ค่อยได้รับการต่อต้านจากคณะสงฆ์และสังคมมากนัก เพราะว่าการบวชเป็นแม่สงฆ์ก็เป็นการบวชจากพระมหาเถระฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ส่วนการบวชเป็นภิกษุณีทางคณะสงฆ์มีความเห็นว่าเป็นภิกษุณีจีนนิกาย

ช่วงที่สาม ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ซึ่งเป็นบุตรสาวของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ นักวิชาการด้านศาสนา นักคิด นักเขียน และเป็นนักเคลื่อนไหวเพื่อรื้อฟื้นการบวชภิกษุณีในประเทศไทย เป็นผู้มีส่วนร่วมสำคัญในการจัดการประชุมนานาชาติเรื่องภิกษุณีและแม่ชีที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย ในการประชุมครั้งนั้นเพื่อส่งเสริมสถานภาพและบทบาทสตรีในพระพุทธศาสนา รวมทั้งเพื่อส่งเสริมให้มีการรื้อฟื้นการบวชสตรีในประเทศต่างๆ

ภิกษุณีธัมมนันทา

พ.ศ. 2540 ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ได้ตัดสินใจหย่าขาดจากสามีเพื่อเตรียมตัวบวชเป็นภิกษุณี โดยปฏิบัติตามแบบอย่างนักบวชเริ่มจากการบวชใจ โดยเดินทางไปรับศีลโพธิสัตว์ที่ไต้หวัน ภายหลังได้ลาออกจากราชการ และได้เดินทางไปบวชเป็นสามเณรีที่ประเทศศรีลังกา

เมื่อพ.ศ. 2544 มีฉายาว่า “ซัมนันทาสามเณรี” และเดินทางกลับมาประพฤติวัตรปฏิบัติคล้ายกับพระภิกษุสงฆ์ การกระทำในครั้งนั้นได้ก่อให้เกิดกระแสวิจารณ์เกิดขึ้นมากมายทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย

หลังจากที่ซัมนันทาสามเณรีได้บวชเป็นสามเณรีเป็นเวลา 2 ปี ซึ่งครบกำหนดของการเป็นสิกขมานา รัทธาศิล 6 ข้อ ซัมนันทาสามเณรีได้เดินทางไปบวชเป็นภิกษุณีที่ประเทศศรีลังกา ซึ่งเป็นภิกษุณีเถรวาทที่ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นโดยการสืบทอดของภิกษุณีฝ่ายมหายานจากไต้หวัน ทำให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ถึงความถูกต้องของการบวชตามพระธรรมวินัยหรือไม่ ถึงจะมีกระแสวิพากษ์วิจารณ์อย่างไรก็ตาม ซัมนันทาภิกษุณีก็มีความพยายามรณรงค์ในการรื้อฟื้นภิกษุณีในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2552 ที่วัดทรงธรรมกัลยาณีได้มีการจัดกิจกรรมบรรพชาสามเณรี 5 รูป คือ แม่ชีอัมพร นางสาวจุไร ธรรมปริพัตรา นางสาวอลิษาเบธ ออสเนอร์ (ชาวออสเตรเลีย) นางหวาน ภาคสุข นางแพรวพรรณ แสงสุข และนางสาวสุทัศน์ดาว เรื่องพานิชชาญชัย เมื่อบรรพชาแล้วได้ฉายาว่า สามเณรีซัมนปณิตา ซัมนวิมุตตา ซัมนวิริยา ซัมนวิรา ซัมนสุทัสสา ตามลำดับนับได้ว่าเป็น สามเณรีชุดแรก ๆ ที่บวชในประเทศไทย

ภิกษุณีนิรามิตา

สมพร พันธจารุณี เกิดและเติบโตในครอบครัวคนจีน ที่ทำกิจการโรงพิมพ์ จบชั้นมัธยมต้นและมัธยมปลาย ที่โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ และ โรงเรียนมาแตร์เดอี จากนั้นเข้าเรียน คณะพยาบาลศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว สมัครทำงานเป็นพยาบาลและผดุงครรภ์ ค่ายอพยพชาวอินโดจีน อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ก่อนจะศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ด้านการศึกษาเด็กเล็ก ณ มหาวิทยาลัยแห่งรัฐมินนิโซตา ประเทศสหรัฐอเมริกา เคยทำงานในตำแหน่งผู้แทนผู้อำนวยการ (Co-representative) กับองค์การ American Friends Service Committee ซึ่งเป็นองค์กรช่วยเหลือผู้หญิง เด็ก ชนกลุ่มน้อย และคนชนบท ในท้องถิ่นทุรกันดาร สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเคยเป็นที่ปรึกษาขององค์การ UNICEF ในโครงการการศึกษาเพื่อเด็กเล็กและครอบครัวใน หมู่บ้าน ที่ประเทศเดียวกันด้วย ในขณะเดียวกันก็ศึกษาพระพุทธศาสนาในแถบนั้น และเดินทางไปเที่ยวปฏิบัติยังที่ต่าง ๆ ในหลายประเทศ จนได้พบหลวงปู่ติช นัท ฮันห์ ชาวเวียดนาม ณ หมู่บ้านพลัม ประเทศฝรั่งเศส มีชื่อทางธรรม เป็นภาษาเวียดนามว่า เจงลิ่งเงียม (Chan Linh Nghiem) หรือ Adornment with Spirituality

พ.ศ. 2540 สมพร พันธจารุณี บวชเป็นสามเณรีในประเพณีพุทธแบบมหายานนิกายเซน กับหลวงปู่ติช นัท ฮันห์ ชาวเวียดนาม ณ หมู่บ้านพลัม ประเทศฝรั่งเศส

พ.ศ. 2543 บวชเป็นภิกษุณีมีชื่อทางธรรมว่า ภิกษุณี นิรามิสสา หรือผู้ไม่ติดในเหยื่อล่อของวัตถุทางโลก ปัจจุบันประจำอยู่ที่หมู่บ้านพลัม และเดินทางร่วมกับหลวงปู่ติช นัท ฮันท์ และสังฆะหมู่บ้านพลัม เผยแพร่การฝึกปฏิบัติธรรมในยุโรป และสหรัฐอเมริกา เป็นบางครั้งบางหน

พ.ศ. 2545 และ 2546 เดินทางกลับมาเยี่ยมเยียนประเทศบ้านเกิดเมืองนอน และให้การอบรมการฝึกปฏิบัติเจริญสติตามแบบ หมู่บ้านพลัม

พ.ศ. 2550 ภิกษุณีนิรามิสสา ได้รับ“รางวัลสตรีดีเด่นในพระพุทธศาสนา” จากองค์การสหประชาชาติ เนื่องในวันสตรีสากล (8 มีนาคม)

พ.ศ. 2553 สร้างสถานปฏิบัติธรรม บ้านพลัมนานาชาติ ที่บ้านสระน้ำใส ต.โป่งตารอง อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา ขณะนี้อยู่ระหว่างการดำเนินการก่อสร้าง โดยนักบวชได้ย้ายเข้าไปอยู่สถานที่แห่งใหม่นี้แล้ว

ภาพที่ 12 ภิกษุณีนิรามิสสา

การบวชชี

ชีหรือแม่ชีเป็นพุทธศาสนิกชนที่โดยรูปแบบอาจจัดเป็นนักบวชประเภทหนึ่งในพระพุทธศาสนา แต่ความแปลกอย่างหนึ่งคือแม่ชีนี้ไม่ได้จัดอยู่ในสหธรรมิก 5 ประเภท คือ ภิกษุ ภิกษุณี ลิกขมานา สามเณร สามเณรี (วิ.มหา (ไทย) 2/2539/35) พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้ แม่ในพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา (อง.สตุตค.(ไทย) 23/2539/213) ก็ไม่มีการจัดแม่ชีไว้ เป็นนักบวชประเภทหนึ่งเช่นกัน เพราะฉะนั้นจึงอนุมานได้ว่า แม่ชีเป็นเพียงแค่อุบาสิกาในพระพุทธศาสนาเท่านั้น เพราะว่าในบางสถานที่นอกจากเรียกว่าแม่ชีแล้ว ยังมีการเรียกแม่ชีว่า

อุบาสิกาด้วย แต่ด้วยข้อวัตรปฏิบัติ บทบาททางสังคม ตลอดถึงความเป็นอยู่ของแม่ชีนั้นมีบทบาท
ความสำคัญและความเสียสละมากกว่าอุบาสิกาโดยทั่วไป

ภาพที่ 13 แม่ชีไทย

ความหมายของคำว่า ชี

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายของคำว่า “ชี” หมายถึง
นักบวช, หญิงถือบวช. อุบาสิกาที่นุ่งขาวห่มขาว โคนผม โคนคิ้ว ถือศีล (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุต
โต), 2558, หน้า 45)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่า “ชี” หมายถึง นักบวช เช่น
ชีปะขาว, คำเรียกหญิงที่นุ่งขาวห่มขาว โคนผม โคนคิ้วถือศีล, แม่ชีก็เรียก (ราชบัณฑิตยสถาน,
2542, หน้า 365)

มานพ นักการเขียน (2545, หน้า 94) ให้ความหมายของคำว่า “ชี” น่าจะมาจากภาษาบาลี
ว่า “ชชี” แปลว่า ผู้มีธงชัย กล่าวคือ ผู้นุ่งขาวห่มขาวเป็นเครื่องหมายของความมีชัยชนะเหนือกิเลส
จนจิตใจสะอาดบริสุทธิ์ ผู้นุ่งห่มผ้าขาวจึงเรียกว่า ชชี เรียกให้สั้น ๆ ชี

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (2532, หน้า 39) ให้ความเห็นว่า ความจริงแล้ว คำว่า ชี ไม่มี
ความหมายและไม่รู้ว่าจะแปลว่าอะไร ในภาษาโบราณใช้คำว่า “ชีบั้ง” “ทชีบั้ง” “ชีปะขาวบั้ง” ก็ใช้
ในความหมายของผู้บวช ชีปะขาว หมายถึง คนอยู่วัดไม่บวชเต็มตัว แต่โดยเสียงแล้ว คำว่า “ชี” มา

จากคำว่า “จีนะ” แปลว่า ผู้ชนะ และยังได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับที่มาของคำว่า “จี” ว่าอาจมาจากพจนานุกรม เช่น อาชีวะก็ใช้ได้

แม้ว่าที่มาของคำว่า “จี” ยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนถ้ายึดถือความหมายตามพจนานุกรม พุทธศาสนาและพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน คำว่า “จี” หมายถึง นักบวชหญิงที่นุ่งขาวห่มขาว โคนผม โคนคิ้วรักษาศีล แต่ที่ว่าเป็นนักบวชนั้นก็มีความคลุมเครือในสถานภาพอยู่เพราะเป็นเพียงผู้รักษาศีลเท่านั้นคล้ายกับสามเณร เมื่อมองมุมนี้จึงเป็นเพียงอุบาสิกาที่นุ่งขาวห่มขาว ถือศีล 8 ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

เพราะฉะนั้น จีในความหมายนี้ก็คือ ผู้หญิงที่ยอมรับนับถือพระรัตนตรัย เป็นที่พึ่งที่ระลึก บวชโดยมีพระภิกษุเป็นผู้รับรอง นุ่งขาว ห่มขาว โดยมาก หรือบางส่วนนุ่งสีน้ำตาลบ้าง โคนผม โคนคิ้วเช่นเดียวกับภิกษุสงฆ์ ถือศีล 8 หรือ ศีล 10 โดยมากอาศัยอยู่ในวัดอันเป็นสถานที่เดียวกันกับ ภิกษุสงฆ์ แต่มีการจัดเขตแดนที่อยู่เป็นสัดส่วน โดยเฉพาะ แยกออกจากพระภิกษุอย่างชัดเจน ในปัจจุบันมีสถานบันแม่จีที่อยู่เป็นเอกเทศต่างหากจากวัดหลายแห่ง เช่น สถาบันแม่จีไทยเสถียร ธรรมสถาน สำนักแม่จีหวานใจ เป็นต้น

ความเป็นมาของแม่จี

ไม่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นที่แน่นอนว่า จีนั้นเกิดขึ้นในสมัยใด ใครเป็นคนแรกเริ่ม หรือว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่เมื่อดูบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์การติดต่อกันระหว่าง กรุงสยามกับชาติตะวันตกแล้ว พบว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีชาวต่างชาติเดินทางมาเมืองไทย และได้บันทึกเรื่องราวที่ตนเห็นรวมทั้งเรื่องแม่จีไทยด้วย ดังนี้

ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช นิโกลาส์ แชรแวส ได้บันทึกเรื่องราวของแม่จีไทยไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม สมัยอยุธยา ก่อนข้างละเอียดไว้ว่า

สตรีชาวสยามรักเสรีภาพมากเกินไปกว่าจะยอมมอบตน อยู่ในสำนักเหมือนนางชีของเรา และจะมีชีวิตอยู่ภายในที่นั่นไปจนตลอดอายุ นางจะไปบำเพ็ญเพียรภาวนาอยู่ที่ต่อเมื่อล่วงเข้าถึงวัยที่เบื้อหน่ายใน โลกียวิสัยแล้วเท่านั้น และน้อยรายนักที่จะอำลาจากสำนักนั้นออก ประการหนึ่ง โดยที่พวกนางต้องติดต่อกับพระสงฆ์องค์เจ้าอยู่เสมอ จึงได้มีกำหนดกฎเกณฑ์อนุญาตให้สตรีบวชจีได้ต่อเมื่ออายุล่วง 50 ปี แล้วเท่านั้น เพื่อป้องกันครหานางต้อง โคนหัว โคนคิ้ว เหมือนอย่างภิกษุ และนุ่งขาว ห่มขาว สีขาวนี้ถือว่าเป็นสีที่สุภาพสำหรับชาวสยาม ใช้ในโอกาสไว้ทุกข์ และคราวมีพิธีการที่สำคัญ พวกนางมิได้ออกันเป็นคณะในอาราม นางออกจากครอบครัวมารวมกันอยู่หมู่ละ 3-4 คนที่ใกล้ ๆ วัด นางมิได้ปฏิบัติตนและถือกำหนดกฎวินัยเอาตามอย่างภิกษุเท่านั้น ประพฤติปฏิบัติตามวินัยสงฆ์ทุกอย่าง ฟังสวดมนต์ทุกวันและเจริญภาวนาเป็นเวลานาน ๆ ด้วยการถวายทาน

การบวชเนกขัมมจารินี

เนกขัมมจารินี เป็นคำที่ใช้เรียกอุบาสิกาที่นุ่งขาวห่มขาว ตั้งใจรักษาศีลปฏิบัติธรรม เช่นเดียวกับชี แต่มีความแตกต่างจากแม่ชีโดยที่ไม่ได้โกนผม ไม่โกนคิ้วอย่างแม่ชี จึงไม่ใช่แม่ชี คล้ายพราหมณ์แต่ก็ไม่ใช่พราหมณ์ชาวบ้านนิยมเรียกว่า ชีพราหมณ์ เนกขัมมจารินีเป็นวิธีการที่จะช่วยให้อุบาสิกาที่ปรารถนาจะฝึกปฏิบัติสมาธิ ฟังธรรม เพื่อให้มีความสงบ และรู้สึกว่าได้ละทิ้งบ้านเรือน และทรัพย์สมบัติมาบวชจริง ๆ แต่อุบาสิกาเหล่านี้ไม่โกนผม ไม่โกนคิ้วจึงหาทางเลี่ยงในการเรียกผู้ปฏิบัติธรรมเหล่านี้ว่า เนกขัมมจารินี ศีลจารณีนีบ่าง ให้แตกต่างจากชีโดยทั่วไป แม้จะไม่ได้โกนผม ไม่ได้โกนคิ้ว อุบาสิกาเหล่านี้ก็ตั้งใจรักษาศีล ปฏิบัติธรรมอย่างเข้มงวดจริงจัง

ภาพที่ 14 เนกขัมมจารินี ชีพราหมณ์ ศีลจารินี

ความหมายของคำว่า เนกขัมมจารินี

คำว่า “เนกขัมมจารินี” มาจากคำศัพท์ 2 คำ คือ คำว่า “เนกขัมมะ” และคำว่า “จารินี” ซึ่งคำศัพท์ทั้งสองนั้นมีความหมาย ดังนี้

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้กล่าวถึงคำว่า “เนกขัมมะ” ไว้หลายนัย เช่น ในทันตฎุมิสูตร มัชฌิมนิคาย อุปริปีณณาสกั พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับอริวตตะ สมณทูทเทศ ถึงคำว่า เนกขัมมะ ในความหมายว่า “เนกขัมมะ” หมายถึง การบรรพชาอันเป็นเครื่องสลัดออกจากกาม (ม.อ. (ไทย) 14/2539/247) ในนิสสารณียสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต กล่าวถึงคำว่า “เนกขัมมะ” หมายถึง

ปฐมฌานในอสุภะทั้งหลาย ในจักขุสูตร สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค กล่าวถึงคำว่า “เนกขัมมะ” ในความหมายว่า โลกุตตรธรรม 9 ประการ (ม.อ. (ไทย) 14/2539/247)

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายของคำว่า เนกขัมมะ” หมายถึง การออกจากกาม การออกบวช ความปลอดโปร่งจากสิ่งล่อเร้าเข้ายวน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2558, หน้า 106)

ส่วนคำว่า จารินี หมายถึง ผู้ประพฤติ เพราะฉะนั้นคำว่า เนกขัมมาจารินี จึงมีความหมายว่าการประพฤติปฏิบัติธรรมในแนวทางของนักบวชโดยการละเว้นการข้องเกี่ยวในกาม แต่ในปัจจุบันคำว่า เนกขัมมาจารินี นำมาใช้ในรูปแบบของการบวชผู้หญิงที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมที่นุ่งขาวห่มขาว ไม่โกนผม ไม่โกนคิ้ว รักษาศีลปฏิบัติธรรมชั่วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งมีผู้ที่ให้คำจำกัดความของ เนกขัมมาจารินี หรือ ชิพราหมณีย์ไว้ ดังนี้

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9) (2545) ให้ความหมายของคำว่า ชิพราหมณีย์ หมายถึง ผู้ที่บวชรักษาศีล 8 เหมือนแม่ชีแต่ไม่โกนผมโกนคิ้ว อธิบายว่า ชิพราหมณีย์เป็นคำเรียกผู้ถือบวชปฏิบัติธรรมโดยนุ่งขาวห่มขาวเหมือนพราหมณีย์ แต่ไม่โกนผมเหมือนชี คือ กิ่งแม่ชี กิ่งพราหมณีย์ จึงเรียกควบกันว่า ชิพราหมณีย์ เป็นคำที่กำหนดเรียกกัน ไม่นานมานี้ แต่เป็นที่นิยมเรียกกันจนติดปากและเข้าใจความหมายกันดีในหมู่ชาวพุทธ การถือบวชเช่นนี้ว่า บวชชิพราหมณีย์เป็นที่นิยมปฏิบัติกันเพราะเป็นการสร้างบุญบารมีอย่างหนึ่งด้วยการถือบวชปฏิบัติธรรม

กาญจนา นาคสกุล (2544) กล่าวว่า ชิพราหมณีย์เป็นคำที่ใช้เรียกอุบาสิกาที่นุ่งขาวห่มขาว ตั้งใจรักษาศีลปฏิบัติธรรมอยู่วัดเช่นเดียวกับชี แต่ไม่ได้โกนผมโกนคิ้วอย่างชี ชิพราหมณีย์จึงไม่ใช่ชีและไม่ใช่พราหมณีย์ ชิพราหมณีย์เป็นวิธีการที่จะช่วยให้อุบาสิกาที่ปรารถนาจะฝึกปฏิบัติสมาธิ ฟังธรรม และพักอยู่ที่วัดเพื่อให้ความสงบและรู้สึกว่าได้ละทิ้งบ้านเรือน ทรัพย์สินสมบัติมาจริง ๆ แต่อุบาสิกาเหล่านั้นไม่ต้องการโกนผม โกนคิ้ว จึงหาคำเรียกเลี่ยงไปว่าเป็นชิพราหมณีย์ให้แตกต่างจากชีทั่วไป อุบาสิกาเหล่านี้แม้จะไม่ได้โกนผม โกนคิ้ว ก็ตั้งใจรักษาศีล ปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง บางท่านจึงเรียกว่า ศีลจารินี แปลว่า หญิงรักษาศีล

การบวชเนกขัมมาจารินี ผู้หญิงไทยได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม เข้าใกล้พระศาสนามากขึ้น ด้วยการถือนุ่งขาวห่มผ้าขาว รักษาศีลปฏิบัติธรรม ซึ่งปัจจุบันกำลังได้รับความนิยมจัดเกือบทุกภาค เป็นภาพที่สวยงามช่วยกันสืบต่อพระพุทธศาสนา (พระเทพรัตนสุธี, สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2559) โดยสรุปความหมายของคำว่า เนกขัมมาจารินี ในที่นี้หมายถึง ผู้หญิงที่นุ่งขาวห่มขาว ไม่โกนผม ไม่โกนคิ้ว ถือศีล 8 มุ่งการประพฤติปฏิบัติธรรมในแนวทางของนักบวช เช่นเดียวกับแม่ชี โดยละเว้นการครองเรือนและในเรื่องเกี่ยวข้องกับกามตลอดระยะเวลาหนึ่งและอยู่ในสถานที่ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม 3 วันบ้าง 5 วันบ้าง 7 วันบ้าง หรือ 10 วัน 15 วันบ้าง

ความเป็นมาของการบวชนกขัมมจารินี

การบวชนุ่งขาว ห่มขาว ที่เรียกว่า เนกขัมมจารินี นี้ไม่มีหลักฐานปรากฏเป็นชัดเจนว่า เริ่มต้นขึ้นในประเทศไทยเมื่อใด เพราะไม่มีการบันทึกไว้และยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง รวมทั้งการค้นคว้าในเรื่องนี้ยังมีน้อยมาก แต่มีหลักฐานการรักษาศีลของคณนุ่งขาวที่ปรากฏในปาสาทิกสูตร ที่มณีทาย ปาฎิกวรรค พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการรักษาทรมจรรย์ของสาวกของพระองค์ และได้กล่าวถึงอุบาสิกาสาวิกาของพระองค์ที่นุ่งขาว ห่มขาว จำพวกหนึ่งในบรรดาสาวิกาของพระองค์ว่า

จนทนะ แม้หากว่าพรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ ศาสดาเป็นผู้มั่งคั่ง มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก และภิกษุผู้เป็นสาวก ...อุบาสิกาสาวิกาของศาสนานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์เป็นผู้เฉียบแหลม ...แต่อุบาสิกาสาวิกาของศาสนานั้น เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว บริโศกคาม เป็นผู้ไม่เฉียบแหลม... อุบาสิกาสาวิกาของศาสนานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาวบริโศก เป็นผู้เฉียบแหลม...แต่พรหมจรรย์ของศาสนานั้น มิได้บริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มันคงดี จนประกาศได้ดีทั่วถึง เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (ที.ปา.(ไทย) 11/2539/133-134)

อีกสูตรหนึ่งที่กล่าวถึง อุบาสิกาสาวิกาที่นุ่งขาวห่มขาว คือ ในมหาวิจจโคตตสูตร มัชฌิมนิกาย ได้กล่าวถึง ปริพาชกคนหนึ่งชื่อว่า วิจจโคตร ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าถึงการหมดสิ้นจากอาสวะกิเลสทั้งหลายของพระพุทธเจ้า เหล่าพระภิกษุสาวก ภิกษุณี อุบาสกที่เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว และเหล่าอุบาสิกาสาวิกาที่เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า วิจจนะ อุบาสิกาทั้งหลายผู้เป็นสาวิกาของเรา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาวบริโศกคาม ทำตามคำสั่งสอน ทำถูกต้องตามโอวาท หมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความแก้แค้นแล้ว ไม่ต้องเชื่อใครอีก ในหลักคำสอนของพระศาสดา ไม่ใช่มีเพียง 100 คน 200 คน 300 คน 400 คน 500 คน ความจริงมีอยู่จำนวนมากทีเดียว (ที.ปา (ไทย) 11/2539/232)

จากพระสูตรที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง 2 สูตรนี้ พอเป็นหลักฐานแสดงได้ว่า อุบาสิกาสาวิกาที่ประพฤติพรหมจรรย์รักษาศีลขณะที่ยังเป็นคฤหัสถ์นุ่งขาว ห่มขาว แต่ยังไม่ตัดขาดจากการครองเรือนมีอยู่ 2 กลุ่ม คือ

1. อุบาสิกาสาวิกาที่นุ่งขาวห่มขาว รักษาศีล ประพฤติพรหมจรรย์โดยการตัดขาดจากกาม
2. อุบาสิกาสาวิกาที่นุ่งขาวห่มขาว รักษาศีล ประพฤติพรหมจรรย์ แต่ยังอยู่ครองเรือน บริโศกคามได้ตามปกติ อุบาสิกาสาวิกา 2 พวกนี้ แม้ว่าจะนุ่งขาวห่มขาวรักษาศีลตามปกติสามารถประพฤติธรรมตามโอวาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าได้

พิธีบวชนกขัมมจารินี

การบวชนกขัมมจารินีวิธีการคล้ายกับการบวชแม่ชี ต่างเพียงแต่ว่าไม่ต้องโกนผม และโกนคิ้ว นุ่งขาวห่มขาว ส้ารวมกายและจิตกล่าวคำขอวิธีการคล้ายกับการบวชแม่ชี ต่างเพียงแต่ว่าไม่ต้องโกนผม และโกนคิ้ว นุ่งขาวห่มขาว ส้ารวมกายและจิตกล่าวคำของถึงพระรัตนตรัยเป็นที่ฟังที่ระลึกกับพระภิกษุผู้เป็นประธานสงฆ์ ดังนี้

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอถึงสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แม่เสด็จดับขันธปรินิพพานนานแล้ว กับทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ ว่าเป็นสภาวะที่พึ่งที่ระลึก ขอพระสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า เป็นผู้บวชในพระธรรมวินัย ผู้ถึงพระรัตนตรัย เป็นสภาวะตลอดชีวิต ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป (พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวิบูลย์), 2534, หน้า 218) ในลำดับต่อจากนั้น สมาทานศีล 8 เช่นเดียวกับศีลของแม่ชี ดังนี้ คือ

1. ปาณาติปาตา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ

คำแปล ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เว้นจากการยังสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป

2. อทินฺนาทานา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ

คำแปล ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้

3. อพฺรหฺมจฺริยา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ

คำแปล ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เว้นจากอสังกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์

4. มุสาวาทา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ

คำแปล ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เว้นจากการพูดปด

5. สุราเมรยมชฺชปมาทญฺชานา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ

คำแปล ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอัน

เป็นเหตุแห่งความประมาท (ขาดสติ)

6. วิกาลโภชนา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ

คำแปล ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล

(หลังเที่ยงวัน)

7. นจฺจตีตฺวาทิตฺติสฺสทสฺสุนา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ

คำแปล ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เว้นจากการดูสิ่งที่เป็นข้าศึก คือ การฟ้อนรำ ขับร้อง และบรรเลงดนตรี เว้นจากการดูได้ ทัดทรง การตกแต่ง และการประดับประดาร่างกายด้วยดอกไม้และของหอม

8. อจฺจาสยนมหาสยนา เวรมณีสิกขาปทํ สมาทิยามิ

คำแปล ข้าพเจ้าขอสมათานสิกขาบท คือ เว้นจากการนอนบนที่นอนสูงและบนที่นอนใหญ่ภายในขัดด้วยนุ่นและสำลี (พระพรหมคุณาภรณ์, 2526, หน้า 33)

รูปแบบการบวชนกขัมมจารีนี้เป็นการฝึกอบรมเพื่อความสำรวมกาย วาจาและใจ โดยการใช้ชีวิตร่วมกัน ในระยะเวลาที่บวชนั้น เนกขัมมจารีนี้ รับผิดชอบ 8 และรับประทานอาหารมังสวิรัตหรืออาหารเจเพื่อความสะอาดทั้งกายและใจ รักษาศีลโดยเคร่งครัดประคับประคองจิต ให้มีความสำรวมระวังบำเพ็ญประโยชน์ตนและผู้อื่นโดยแท้จริง

จากข้อมูลที่น่าเสนาในเบื้องต้น ทำให้เราเห็นภาพรวมของสตรีที่มีความต้องการใช้ชีวิตในรูปแบบของนักบวชในพระพุทธศาสนาในสังคมไทย กล่าวได้ว่า ถึงแม้จะมีความพยายามในการฟื้นฟูการบวชภิกษุณีเพื่อความสมอ้างให้ครบพุทธบริษัท 4 เหมือนในสมัยพุทธกาล แต่สถานภาพและบทบาทของภิกษุณีในประเทศไทยยังไม่มีความชัดเจนแน่นอน รวมทั้งยังไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมมากนัก ทำให้ภาพการเกิดภิกษุณีในประเทศไทยไม่มีความชัดเจนแน่นอน ส่วนแม่ชีนั้นถึงแม้จะปรากฏหลักฐานการเกิดขึ้นมาช้านานในสังคมไทย แต่ก็ยังเป็นเพียงภาพของผู้หญิงที่ปฏิบัติธรรมและผู้ใช้พระภิกษุเท่านั้น ทั้งในปัจจุบันสถานภาพของแม่ชีก็ยังไม่มีความชัดเจนทำให้แม่ชีอยู่ในสภาพกึ่งนักบวชกึ่งประชาชนทั่วไปที่อาศัยการดำเนินชีวิตเป็นอยู่ปกติในสังคมที่สะดวกกว่า ไม่ต้องออกจากสังคมเพียงแต่หาเวลาและโอกาสที่เหมาะสมในการเข้าร่วมการปฏิบัติธรรม ปัจจุบันสังคมไทยได้เปิดกว้างในรูปแบบการปฏิบัติธรรมดำเนินชีวิตในรูปแบบคล้ายนักบวชแต่ไม่ต้องโกนผม โกนคิ้ว มีระยะเวลาที่แน่นอน ถึงกระนั้นก็ยังมิปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องด้วยที่ไม่มีนักบวชหญิงคอยสอน คอยแนะนำ หรือสถานที่เฉพาะของนักบวชหญิงเพื่อที่จะได้ความสะดวกแก่นกขัมมจารีเหล่านี้ เพราะผู้หญิงที่บวชนกขัมมจารีนี้เหล่านี้ยังต้องพึ่งพาอาศัยวัด อาศัยพระภิกษุ เป็นผู้สอนผู้แนะนำ

จากเนื้อความที่กล่าวมาข้างต้นนั้น พระพุทธเจ้าทรงให้สิทธิสตรีเท่าเทียมกับผู้ชาย ที่ทรงอนุญาตให้ผู้หญิงบวชในพระพุทธศาสนา เพราะเหตุว่าผู้หญิง ก็สามารถประพฤติวัตรสัมมาปฏิบัติ ตั้งอยู่ในธรรมของพระพุทธองค์ก็สามารถบรรลุวิริยธรรมได้ และผู้หญิงในพระพุทธศาสนา มี ภิกษุณี สามเณรี สิกขมานา แม่ชี เนกขัมมจารี (หรือเรียกว่า ศีลจารี ชิพราหณ์) สามอย่างข้างต้น คือ ภิกษุณี สามเณรี สิกขมานา ถือว่าเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา ที่มีการกล่าวอ้างในพระไตรปิฎก ส่วนแม่ชีถือว่าเป็นนักบวชอีกประเภทหนึ่ง แต่ไม่มีการกล่าวอ้างในพระไตรปิฎก ถือว่าเป็นนักบวชเพราะมีการสละละทิ้งจากการครองเรือน โกนผม โกนคิ้ว ถือศีล 8 ประการ ประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างภิกษุ เมื่อไม่มีการกล่าวอ้างในพระไตรปิฎกแม่ชี ถือว่าเป็นอุบาสิกาและเนกขัมมจารี ถือว่าเป็นอุบาสิกา ไม่ว่าจะ เป็นภิกษุณี สามเณรี สิกขมานา เนกขัมมจารี ก็ถือว่าเป็นศาสนทายาทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาได้เหมือนกัน

ผู้วิจัยเห็นว่าคณะสงฆ์ไทยไม่ยอมรับภิกษุณีที่เกิดขึ้นในประเทศไทย แต่ก็ไม่ได้คัดค้านอย่างหนักเพราะว่าเป็นการบวชภิกษุณีมาจากประเทศศรีลังกา แต่กรณีที่จะให้มีการบวชภิกษุณีในประเทศไทยนั้นคณะสงฆ์ไทยยังให้การไม่ยอมรับ ถึงอย่างนั้นก็ยังมีบุคคลที่พยายามจะทำให้ภิกษุณีเกิดขึ้นในประเทศไทยให้ได้ และในปัจจุบันก็ได้มีภิกษุณีเกิดขึ้นในประเทศไทย โดยการบวชสืบสายมาจากศรีลังกา ไม่ได้บวชในประเทศไทย และบุคคลยังมีความพยายามต่อที่จะทำให้มีการบวชภิกษุณีในประเทศไทยอีก ผู้วิจัยยังมีความเห็นอีกว่า การบรรลุลหกรรมในพระพุทธศาสนานั้นไม่ว่าจะผู้หญิงหรือผู้ชาย ก็สามารถบรรลุลหกรรมได้เท่าเทียมกัน อีกอย่างหนึ่งการบวชฝึกรอบรมหลือหลอมจิตใจละความชั่วทั้งปวง ถือว่าเป็นสิ่งดีสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ตนเอง และยังสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นคือ ได้สอนพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้ประพฤติปฏิบัติดีตามด้วย และการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นผู้หญิงย่อมสื่อสารกันได้ง่าย และยังเป็นที่น่าไว้วางใจในฐานะผู้หญิงด้วยกันเอง หรือแม้แต่ผู้เป็นพ่อแม่ที่จะให้ลูกสาวไปบวชก็สบายใจ ในอนาคตข้างหน้าภิกษุณีในประเทศไทยอาจได้รับการยอมรับมากขึ้นก็เป็นได้ และมีผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณีมากขึ้นก็เป็นได้

พระอุปัชฌาย์ในสมัยพุทธกาล

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงประกาศเผยแผ่พระธรรมที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้นั้น ได้มีประชาชนทั้งหลายเลื่อมใสเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุเป็นจำนวนมาก ต่อมาภายหลังภิกษุสงฆ์ขาดความเป็นระเบียบ อาทิ ประพฤติมรรยาทไม่เรียบร้อยดีงาม เทียบวิณฑบาตรบกพร่องความรำคาญให้แก่ชาวบ้านขณะกำลังบริโภคอาหารกันขอแกลงบ้างขอข้าวบ้างขอของควรเคี้ยวบ้างขอของควรดื่มบ้าง แม้ในโรงอาหารที่พากันส่งเสียงเอะอะ อ้ออึ้ง ไม่ตั้งอยู่ในความสงบเสงี่ยมคนทั้งหลายพากันเพ่งโทษกล่าวตำหนิติเตียนภิกษุเหล่านั้นที่ประพฤติผิดวิสัยสมณสาวรูปภิกษุทั้งหลายที่ครองตนอยู่ในระเบียบ มกน้อย สันโดษ มีความละเอียด มีความรังเกียจได้เห็นและได้ยินเรื่องนี้เจ้าจึงพากันกล่าวโทษตำหนิติเตียนนาเอาเรื่องนี้กราบทูลพระพุทธเจ้าเพื่อทรงทราบ เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุพระพุทธเจ้าจึงทรงรับสั่งให้มีการประชุมสงฆ์สืบทราบความจริงแล้วทรงติเตียนภิกษุเหล่านั้นว่าเป็นโมฆะบุรุษ ประพฤติตนในสิ่งที่ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของพระพึงกระทำเช่นนั้น การกระทำของโมฆะบุรุษเหล่านั้นย่อมยังผลให้คนที่เลื่อมใสยังอยู่แล้วลดความเลื่อมใสลง ให้คนที่เลื่อมใสอยู่เปลี่ยนใจเป็นอย่างอื่นและให้คนที่ยังไม่เลื่อมใสไม่เกิดความเลื่อมใส จากนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสชี้ให้เห็นโทษของการทำตัวเป็นคนเลี้ยงยาก บำรุงยาก มกมาก ไม่สันโดษ การมั่วสุม เกียจคร้าน ทรงตรัสชี้ให้เห็นคุณของการทำตัวเป็นคนเลี้ยงง่าย บำรุงง่าย มกน้อย สันโดษ รักสงบ ชัดเกลากิเลส นำเลื่อมใส มีความเพียร ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ไขและป้องกันในปัญหาดังกล่าวพระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้มีการถืออุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์พึงถือสัทธิวิหาริกของตนเป็นเสมือนบุตรและสัทธิวิหาริกนับ

ถืออุปชฌาย์ของตนเป็นเสมือนบิดาด้วยเหตุนี้ทั้งสองฝ่ายต่างก็จะต้องมีความเคารพยำเกรงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเพื่อความเจริญรุ่งเรืองในพระธรรมวินัยตลอดไป (วิ.ม. (ไทย) 4/79-80/75-77)

ความเป็นมาของการบวชในพระพุทธศาสนาของพระอุปชฌาย์องค์แรกของพระพุทธศาสนาคือ พระพุทธเจ้าได้เริ่มที่ภิกษุปัญจวัคคีย์ทูลขอการบรรพชาอุปสมบทครั้งนั้น ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะได้เห็นธรรมแล้วบรรลุธรรมแล้วรู้แจ้งธรรมแล้วยังลงสู่ธรรมแล้วข้ามความสงสัยแล้วปราศจากความเคลงใจถึงความเป็นผู้แก่แล้วก็ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดให้เป็นทุกข์ต่อไป และกาลต่อมาพระผู้มีพระภาคทรงโอวาทสั่งสอนภิกษุทั้งหลายที่เหลือด้วยธรรมมีกถาเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงโอวาทสั่งสอนด้วยธรรมมีกถาธรรมจักขุ อันปราศจากฐลีสปราศ จากมลทินได้เกิดขึ้นแก่ท่านพระวัปปะและท่านพระภัททิยะว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา (วิ.ม. (ไทย) 4/19/26) ท่านทั้ง 2 นั้นได้เห็นธรรมแล้วบรรลุธรรมแล้วรู้แจ้งธรรมแล้วยังลงสู่ธรรมแล้วข้ามความสงสัยแล้วปราศจากเครื่องเคลงใจถึงความเป็นผู้แก่แล้วก็ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดาได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญข้าพระองค์ทั้ง 2 พึงได้รับการบรรพชาพึงได้รับการอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธอทั้ง 2 จงมาเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปอีกว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้วเธอทั้ง 2 จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด พระวาจาอันแลได้เป็นการอุปสมบทของท่านทั้ง 2 นั้น (วิ.ม. (ไทย) 4/19/26)

ต่อมาพระผู้มีพระภาคได้เสวยพระกระยาหารที่ท่านทั้งสองนำมาถวายแล้วก็ทรงโอวาทสั่งสอนภิกษุทั้งหลายที่เหลือด้วยธรรมมีกถา ภิกษุเที่ยววิณฑาทแล้วนำสิ่งใดมาทั้ง 6 รูปก็ยังอึดภาพให้เป็นไปด้วยสิ่งนั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงโอวาทสั่งสอนด้วยธรรมมีกถาธรรมจักขุอันปราศจากฐลีสปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแก่ท่านพระมหานามะและท่านพระอัสสชิว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาสักนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา (วิ.ม. (ไทย) 4/19/26)

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธอทั้ง 2 จงมาเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปอีกว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้วเธอทั้ง 2 จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” พระวาจาอันได้เป็นการอุปสมบทของท่านทั้ง 2 นั้น (วิ.ม.(ไทย) 4/19/27) พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนัตตลักขณสูตรนี้แล้วภิกษุปัญจวัคคีย์ก็มีใจยินดีชื่นชมภักษิตของพระผู้มีพระภาค เมื่อพระพุทธองค์ตรัสเวยาकरणนี้ อยู่จิตของภิกษุปัญจวัคคีย์ก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่นครั้งนั้นมีพระอรหันต์ในโลก 6 รูป (วิ.ม.(ไทย) 4/25/31) นี้คือ ความเป็นมาของพระอุปชฌาย์ในสมัยพุทธกาลที่ได้กำเนิดเกิดสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้ซึ่งถือได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระอุปชฌาย์ในการบวชภิกษุพระองค์แรกในพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่าการบวชในสมัยพุทธกาลนั้นจุดประสงค์หลักสำคัญคือเป็นการบวชเพื่อ

จากบ่วงแห่งทุกข์เจริญรอยตามองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยพระพุทธองค์ทรงรับเป็น
พระอุปัชฌาย์โดยการประทานการบวชให้เป็นหลักที่เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา

ความหมายของพระอุปัชฌาย์

พระพุทธเจ้าทรงมอบพระธรรมวินัยและระบอบสามัคคีธรรมเป็นแม่บทในการปกครอง
คณะสงฆ์และทรงมอบหน้าที่ภาระอันสำคัญให้พระอุปัชฌาย์เป็นประธานรับผิดชอบในการให้
บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรและการดูแลคุ้มครองอนุเคราะห์ฝึกอบรมสังฆวิการิกให้เป็น
พระภิกษุผู้มีคุณภาพเพื่อประโยชน์ต่อตัวของสังฆวิการิกเองเพื่อประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและ
เพื่อสืบทอดศาสนาทายาทต่อไป ดังนั้นแนวทางการพัฒนาสังฆวิการิกจึงเป็นภาระหน้าที่อันสำคัญ
ของพระอุปัชฌาย์และคณะสงฆ์ไทยเป็นอย่างยิ่ง คำว่าอุปัชฌายะ (อุป + ฌา + ยะ) แปลว่า ผู้พ่วงโทษ
น้อยใหญ่ หมายถึง รับรองกุลบุตรเข้ากับการอุปสมบทในท่ามกลางภิกษุสงฆ์เป็นทั้งผู้นำเข้าหมู่และ
เป็นผู้ปกครองคอยดูแลทำหน้าที่ฝึกฝนอบรมให้การศึกษาต่อไปอุปัชฌาย์ในฝ่ายภิกษุณีเรียกว่า
ปวัตตินีความหมายในภาษาสันสกฤต อุปัชฌาย์ หมายถึง ครูสอนวิชาซึ่งดั่งนั้นอุปัชฌาย์ในภาษา
สันสกฤตจึงมีความหมายคล้ายทิศาปาโมกข์ในฝ่ายบาลีวิชาซึ่งที่สอนจะเป็นวิชาซึ่งใดๆก็ได้เช่น
สอนดนตรีผู้สอนเรียกว่าอุปัชฌาย์ส่วนอุปัชฌาย์ก็หมายถึงครูผู้สอนดนตรีสอนพิณแต่เรียกเป็นภาษา
ปรากฏ

ในอินเดีย (พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ), 2529, หน้า 93)

พระอุปัชฌาย์หมายถึงพระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิและวิบุตติที่ได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่
สำคัญเป็นประธานผู้ดูแลกำกับควบคุมพิธีการบรรพชาอุปสมบทให้เป็นไปด้วยความถูกต้อง
เรียบร้อยตามหลักพระธรรมวินัยและเป็นผู้มีหน้าที่สำคัญในการให้ปกครองให้การศึกษาให้
การสงเคราะห์และให้การดูแลรักษาพยาบาล รวมทั้งสอดส่องโทษดูแลความประพฤติ ฝึกอบรม
กวดขันเอาใจใส่สังฆวิการิกให้ดำรงอยู่ในพระธรรมวินัย ให้อยู่ในกรอบของของศีลสมาธิปัญญา
และมรยาทที่เรียบร้อยเป็นที่น่าเลื่อมใสและคุ้มครองสังฆวิการิกให้เป็นพระสงฆ์ที่ดีมีคุณค่า
ช่วยสืบพระพุทธศาสนาต่อไป

ความสำคัญและคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์

ในพระพุทธศาสนาพระอุปัชฌาย์มีความสำคัญต่อสังฆวิการิกมากเพราะพระพุทธเจ้าได้
ทรงมอบให้พระอุปัชฌาย์เป็นประธานรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรเพื่อสืบ
ทอดศาสนาทายาทดังนั้นพระอุปัชฌาย์จึงมีความสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย
ซึ่งได้มีผู้ให้ความสำคัญของคำว่าพระอุปัชฌาย์ไว้หลากหลายลักษณะตามแนวคิดดังนี้

พระพุทธเจ้าทรงวางระเบียบให้มีการถือพระอุปัชฌาย์สำหรับสอดส่องดูแลและควบคุมประพฤติของพระภิกษุหากไม่เหมาะสมก็ให้ตักเตือนพร่ำสอนทรงมุ่งหวังให้พระภิกษุผู้บวชใหม่มีความอบอุ่นเมื่อเข้าสู่ร่มเงาแห่งพระพุทธศาสนาเป็นการให้กำลังใจเพื่อสร้างฉันทะในการศึกษาพระธรรมวินัยและประพฤติปฏิบัติตามระเบียบวินัยสงฆ์ตั้งแต่วัย พระอุปัชฌาย์จึงเป็นผู้มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเพราะมีหน้าที่เป็นประธานในการบรรพชาอุปสมบทเมื่อมีพระอุปัชฌาย์คิมีความรู้ความสามารถมีความเข้าใจถือปฏิบัติตามกฎระเบียบและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยพร้อมทั้งสงเคราะห์สัทธาวิหริกด้วยความเมตตาอ่อนเป็นศรีสง่าและความมั่นคงแก่พระพุทธศาสนาโดยแท้ (กรมการศาสนา, 2538, หน้า 56)

พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่และบทบาทที่สำคัญต่อการประกาศพระศาสนาและการหล่อหลอมพระสงฆ์มารับใช้พระศาสนาตลอดประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย บทบาทหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ยังคงโดดเด่นเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนทั่วไป เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งคณะพระธรรมทูตทั้ง 9 สายไปประกาศพระพุทธศาสนาในนานาประเทศ ทรงส่งไปเป็นหมู่คณะไม่ต่ำกว่า 5 รูป เพื่อปฏิบัติภารกิจคือ การประกาศธรรมและการบวชให้กุลบุตรในประเทศนั้น ๆ เป็นการสร้างศาสนทายาทเพราะความสมบูรณ์ด้านบุคลากรทางพระศาสนาเป็นหลักประกันความมั่นคงของพระพุทธศาสนาเมื่อมีศาสนบุคคลเพียงพอ ก็จะทำให้การประกาศพระศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คณะพระโสดนกับพระอุตตระได้เดินทางมาประดิษฐานพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ นับว่า เป็นพระสงฆ์เถรวาทสายแรก ที่เข้ามาประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศไทย มีประชาชนเกิดความเลื่อมใสพากันมาบรรพชาเป็นสามเณรจำนวน 3,500 คน ทำให้มีพระภิกษุสามเณรสืบอายุพระพุทธศาสนามาจนถึงปัจจุบัน (พระมหาธีรพงษ์ ชีรวงโส (มีไชสง), 2541, หน้า 22)

คุณสมบัติของอุปัชฌาย์ในสังคมไทยปัจจุบัน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสประมุขสงฆ์ดำเนินการทรงตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทพระอุปัชฌาย์อาจารย์จึงได้มีประกาศระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เกี่ยวกับพระอุปัชฌาย์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2457 เพื่อจัดระเบียบการแต่งตั้งและคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ใหม่เพราะทรงเห็นว่า การแต่งตั้งและการปฏิบัติหน้าที่พระอุปัชฌาย์ยังหละหลวมไม่มีระเบียบกฎหมายเกี่ยวกับพระอุปัชฌาย์ โดยเฉพาะดังนี้

1. เจ้าคณะในท้องถิ่นมีหน้าที่จัดหาพระอุปัชฌาย์ให้มีพอแก่การอุปสมบทในท้องถิ่น แต่ไม่มากจนเกินต้องการคือตำบลใดพระอุปัชฌายะว่างลงหรือมีไม่พอให้เจ้าคณะท้องถิ่นนั้น ประชุมสงฆ์และชาวบ้านเลือกสรรผู้ที่สมควรจะเป็นพระอุปัชฌายะแล้วนำชื่อขึ้นเสนอเจ้าคณะ

ผู้ใหญ่เหนือตนเพื่อพิจารณาในมณฑลกรุงเทพฯเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะกลางที่จะพิจารณาในมณฑลอื่นเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะมณฑลพิจารณาเมื่อเห็นสมควรว่ามีคุณสมบัติครบตามเกณฑ์จึงออกตราตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ได้ถ้าบกพร่องไม่สมควรก็คัดค้านและตั้งให้เลือกใหม่สำหรับคุณสมบัติที่จะถือเป็นเกณฑ์ในการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์กำหนดไว้ในระเบียบสมัยรัชกาลที่ 6 มี 5 ประการ คือ

1. มีความประพฤติดี
2. เป็นที่นับถือของคนทั้งหลายทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์
3. มีความรู้พอจะฝึกนิสิตให้เป็นพระที่ดีได้
4. มีความรู้พอจะทำอุปสมบทกรรมให้หมู่ระเบียบตามที่ใช้กันอยู่
5. มีพรรษาพ้น 10 แล้ว

2. การตั้งพระอุปัชฌายะต้องได้รับอนุมัติจากฝ่ายราชการด้วยในมณฑลกรุงเทพมหานครเป็นหน้าที่ของเสนาบดีกระทรวงธรรมการในมณฑลอื่นเป็นหน้าที่ของสมุหเทศาภิบาลจะให้ผู้อนุมัติถ้าเห็นชอบก็ลงชื่อและประทับตราในการแต่งตั้งนั้น ถ้าไม่เห็นชอบก็คัดค้านได้ตราตั้งนั้นยังเป็นอันใช้ไม่ได้จนกว่าจะได้รับอนุมัติจากเจ้าหน้าที่ในราชการในกรณียกเว้นสมเด็จพระมหาสมณเจ้าซึ่งมีพระอำนาจแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ได้โดยไม่ต้องผ่านฝ่ายราชการเพียงแต่ตราตั้งให้เจ้าหน้าที่ทราบหรือพระอุปัชฌาย์ผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นพิเศษนี้ให้ถือว่ามิเกียรตินเฉพาะรูปแม้ในตำบลอื่นมีจำนวนพอแล้วก็ทรงแต่งตั้งได้

3. ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌายะไม่มีฐานันดรศักดิ์ที่สูงขึ้นไปกว่ามิยศเป็นเจ้าอธิการเสมอรองแขวงหรือเจ้าคณะหมวดขึ้นในปกครองของเจ้าคณะท้องถิ่นผู้เป็นใหญ่เหนือตน

4. ห้ามมิให้พระอุปัชฌายะให้บรรพชาอุปสมบทแก่คนที่คณะสงฆ์หรือทางราชการกำหนดห้ามไว้และห้ามมิให้พระอุปัชฌายะให้บรรพชาอุปสมบทนอกเขตที่ได้รับอนุญาตเว้นแต่ได้รับอนุญาตจากเจ้าคณะหรือเจ้าหน้าที่ราชการในท้องถิ่นที่จะให้อุปสมบทนั้นถ้าพระอุปัชฌายะฝ่าฝืนทั้ง 2 กรณีนั้นเจ้าคณะเห็นจำเป็นจะทำนิกคกรรมก็ทำได้โดยจะทำสถานเดียวหรือหลายสถานโดยสมควรแก่โทษแต่ทำนิกคกรรมคราวหนึ่งไม่เกิน 2 ปี ดังนี้ 1. สั่งห้ามมิให้บรรพชาอุปสมบทชั่วคราว 2. คินตราตั้งถอดออกจากตำแหน่งอุปัชฌายะ 3. ลงทัณฑ์กรรมอันไม่ผิดต่อกฎหมายแผ่นดิน 4. ย้ายจากถิ่นที่ทำอยู่ชั่วคราว 5. เมื่ออุปัชฌาย์ถูกห้ามหรือถูกถอดถอนแต่ยังขึ้นให้บวชให้ถือว่าผู้นั้นได้รับ

บรรพชาอุปสมบทผิดกฎหมายอย่าได้รับประโยชน์พิเศษในราชการอย่างภิกษุสามเณรทั่วไปแม้พระอุปัชฌายะที่ไม่ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะปกครอง แต่งตั้งตนเองเป็นอุปัชฌายะบวชกุลบุตรก็ต้องมีโทษ เช่น ถูกลงทัณฑ์กรรมกักขังบริเวณหรือย้ายชั่วคราว เป็นต้น แม้คนที่เข้ามาบวชก็ถือว่าผิดกฎหมายไม่ได้รับสิทธิอันชอบธรรมที่พระภิกษุสามเณรจะพึงได้

กรณีหนึ่งในประวัติศาสตร์ศาสนาพุทธตั้งแต่ปี พ.ศ. 2450-2479 ซึ่งก่อนหน้านี้อักริมมีความขัดแย้งกันบ้างแล้วแต่ไม่รุนแรงเพราะไม่ได้เกี่ยวพันเฉพาะการเปลี่ยนแปลงอำนาจทาง

การเมืองเท่านั้นแต่พัวพันกับความสลับซับซ้อนและการครอบงำทางวัฒนธรรมอีกด้วย

อันนี้ก็น่าสังเกตว่านับแต่ระยะแรกของการปฏิรูปการปกครองสยาม หัวเมืองทางเหนือ ประสบความสำเร็จในการผสมกลมกลืน โดยผ่านทางศาสนาได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะอาณาจักรโยนก เคยเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คือ พระพุทธสิหิงค์ และพระแก้วมรกต (ที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของราชอาณาจักรสยามสืบจนทุกวันนี้) และเป็นแหล่งกลางแต่งคัมภีร์ร้อยแก้วด้วยภาษาบาลีเป็นต้นแบบตำนานท้องถิ่นเป็นภาษาไทยในเวลาต่อไป แล้วส่งอิทธิพลให้บ้านเมืองทางลุ่มน้ำโขงทางลาวและอีสานกับลุ่มน้ำเจ้าพระยาถือเป็นแบบแผน กระนั้นก็ยังมิร่องรอยอันแสดงถึงความต้านตั้งอยู่ในความสัมพันธ์ทางศาสนาของล้านนากับกรุงเทพฯ ด้วยเหมือนกัน ดังแสดงออกในกรณีครูบาศรีวิชัย

กฎข้อหนึ่งของ พ.ร.บ.ลักษณะสงฆ์นี้คือ การบวชเณรและพระจะต้องขออนุญาตต่อนายอำเภอก่อน ในปี พ.ศ. 2451 ชาวบ้านหลายคนได้มาขอให้พระศรีวิชัยบวชลูกหลานของพวกเขา พระศรีวิชัยก็ไปขออนุญาตต่อพระครูมหารัตนากร วัดลีหลวง เจ้าคณะแขวงลี และเจ้าหนานบุญเตียง นายอำเภอลี ถึงสองครั้ง แต่ก็ไม่ได้รับคำตอบว่าอนุญาตหรือไม่ คำขอนั้นเงียบหายไป เมื่อเวลานั้นนานไป พระศรีวิชัยจึงตัดสินใจว่าการบวชนั้นแต่ก่อนก็ไม่ใช่เรื่องของนายอำเภอ ผู้เกี่ยวข้องโดยตรงคือบิดามารดาต้องเป็นผู้อนุญาต การบวชก็ไม่ได้ผิดศีลหรือวินัยข้อไหน ตนเองก็เป็นพุทธบุตรผู้กตัญญูรอยเยี่ยงสาวกที่ดีของพระพุทธองค์ ดังนั้นการบวชพระก็น่าจะเป็นไปโดยชอบธรรม ท่านจึงทำการบวชให้กับลูกหลานชาวบ้านเหล่านั้น

หลังจากการบวชพระสิ้นสุดลง ก็มีเสียงเล่าลือกันว่าพระศรีวิชัยบังอาจเป็นอุปชฌาย์เถื่อน เจ้าคณะแขวงลีและนายอำเภอเมื่อรู้เรื่องก็เดือดดาลมากเพราะเป็นการหมิ่นอำนาจ ทำผิดกฎหมาย บ้านเมือง นายอำเภอจึงนำตำรวจพร้อมหมายไปเชิญตัวพระศรีวิชัยมาควบคุมไว้ยังวัดลีหลวงเป็นเวลา 4 วัน เพื่อทำการสอบสวน เมื่อชาวบ้านรู้เรื่องก็พากันมาชุมนุมเต็มวัด จนต้องย้ายพระศรีวิชัยไปอีกวัด ผลการสอบสวนคือให้เจ้าคณะจังหวัดว่ากล่าวตักเตือนพระศรีวิชัย อย่าให้ทำอีกเป็นครั้งที่สอง แล้วให้กลับได้ จากการถูกจับกุมตัวในครั้งแรกทำให้ชื่อเสียงของพระศรีวิชัยเป็นที่โจทษ์ขานกับมากขึ้นในหมู่ชาวบ้านและชาวเมืองด้วย

อีก 3 เดือนต่อมาเจ้าคณะแขวงอำเภอลีได้มีคำสั่งให้เจ้าอาวาสวัดต่างๆ ในปริมณฑลไปร่วมประชุมเพื่อฟังคำชี้แจงเกี่ยวกับพระราชบัญญัติสงฆ์ใหม่นี้ พระศรีวิชัยไม่ไปร่วมประชุมครั้งนี้ ท่านให้เหตุผลว่าการเข้าบวชเป็นพระก็เพื่อสละโลกฆราวาส ละทิ้งโลภะโทสะโมหะกิเลสทั้งหลาย ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน บัดนี้ก็ยังไมครบถ้วนสมบูรณ์ ครั้นจะไปประชุมพระราชบัญญัติสงฆ์ ก็จะมีเรื่องต้องข้องเกี่ยวกับโลกมากขึ้น อันจะขัดกับการปฏิบัติธรรม ถ้าไม่ทำก็จะผิดระเบียบสงฆ์อีก ดังนั้นจึงตัดสินใจไม่เข้าร่วมประชุมดังกล่าว การไม่ไปร่วมประชุมของท่านทำให้พระบางแห่งก็

ไม่ไปบ้าง ผลจากการขัดขืนนี้เจ้าคณะจังหวัดก็ให้เจ้าหน้าที่มาเชิญท่านไปสอบสวนอีก หลังจาก สอบถึง 23 วันก็เอาผิดท่านไม่ได้ จึงปล่อยตัวให้กลับวัดดังเดิม

ในปลายปีนั้นเจ้าคณะแขวงลี้ก็เรียกประชุมเจ้าอาวาสอีก เพื่อรับทราบข้อเพิ่มเติมเกี่ยวกับ พระราชบัญญัติสงฆ์นี้ พระศรีวิชัยก็ไม่ไปอีก เป็นครั้งที่ 3 ที่ท่านฝ่าฝืนคำสั่งของบ้านเมืองและ เจ้าคณะสงฆ์ การสอบสวนครั้งที่ 3 มีมติให้ลงโทษ ด้วยการถอดพระศรีวิชัยออกจากเจ้าคณะหมวด ให้กักบริเวณอยู่ที่วัดพระธาตุหริภุญชัยเป็นเวลา 1 ปีเพื่อให้ศึกษาพระราชบัญญัติสงฆ์ และเมื่อกลับ วัดบ้านปางให้มีฐานะเป็นแต่เพียงพระลูกวัดเท่านั้น การลงโทษดังกล่าวกลับทำให้ชาวบ้านจากที่ ต่างๆพากันมานับสการกราบไหว้พระศรีวิชัยมากขึ้น เมื่อครบกำหนดการลงโทษ 1 ปี บรรดาญาติ โยมและศรัทธาทั้งหลายต่างยกขบวนมารับและแห่แหนพระศรีวิชัยกลับสู่วัดบ้านปาง มีชาวบ้าน บางคนโกรธแค้นคณะกรรมการที่ลงโทษพระศรีวิชัย แต่ท่านตักเตือนให้ชาวบ้านมีเมตตาและ ละเสียซึ่งความโกรธ

สำหรับข้อกล่าวหาของครุบาศรีวิชัยคือเป็นพระอุปัชฌาย์ที่ไม่ได้รับการแต่งตั้งตาม ระเบียบคณะสงฆ์ที่ประกาศใช้ใหม่แต่ครุบาศรีวิชัยยืนยันที่จะยึดจารีตการปกครองคณะสงฆ์ แบบเดิมซึ่งเป็นอิสระในการปฏิบัติงานเพราะพระสงฆ์ผู้เป็นตนบุญมักจะเป็นหัวหน้าหมวด อุปัชฌาย์ตำแหน่งนี้ไม่ได้รับแต่งตั้งจากฝ่ายอาณาจักรแต่เลือกเอาพระสงฆ์อาวุโสที่ได้รับยกย่อง ว่าเป็นครุบาเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากชาวบ้านและพระสงฆ์ด้วยกันเองเพื่อเป็น พระอุปัชฌาย์ให้บรรพชาอุปสมบทในที่สุดสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส พิจารณาแล้วไม่เห็นความผิดเพราะปฏิบัติตามจารีตเดิมของล้านนาที่มีมาก่อนระเบียบคณะสงฆ์ จึงตัดสินใจปล่อยให้กลับภูมิลำเนา (โสภา ชานะมูล, 2534, หน้า 71-78)

สมัยรัชกาลปัจจุบันในยุคสมัยนี้คณะสงฆ์ได้วางระเบียบหลักเกณฑ์การคัดเลือกและ การแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ที่รัดกุมที่สุดเท่าที่มีมาทั้งนี้เพราะมีกฎหมายมหาเถรสมาคมและระเบียบมหาเถร สมาคมว่าด้วยเรื่องพระอุปัชฌาย์โดยเฉพาะ โดยยึดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นแม่บท หลักได้ยกเลิกกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับเดิมเสียพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ให้อำนาจแก่สมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตั้งนั้น พ.ศ. 2506 จึงมีกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 7 ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์และแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. 2515 ในกฎหมายมหาเถร สมาคมนี้ได้กล่าวถึงพระอุปัชฌาย์โดยเฉพาะ เช่น การแต่งตั้งบทบาทหน้าที่เขตการปฏิบัติหน้าที่ และแนวทางประพฤติปฏิบัติของพระอุปัชฌาย์ รวม 7 หมวด 41 ข้อ โดยมีเหตุผลที่ประกาศใช้กฎ มหาเถรสมาคมฉบับนี้เพราะการให้บรรพชาอุปสมบททุกบุตรซึ่งเป็นอำนาจหน้าที่ของพระ อุปัชฌาย์ตามหลักพระวินัยเป็นสังฆกรรมอันสำคัญยิ่งมีผลต่อความเจริญหรือความเสื่อมแห่ง คณะสงฆ์และพระศาสนาจึงจำเป็นต้องคัดเลือกผู้ที่จะเป็นประธานสงฆ์ให้รัดกุม ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2535

ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) ขึ้น โดยใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นเกณฑ์มีใช้ยกร่างขึ้นใหม่หรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างใหม่แต่เป็นการแก้ไขปรับปรุงให้ชัดเจน และสอดคล้องกับความเหมาะสมกับยุคสมัยเนื่องจากกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับเดิมได้ใช้บังคับมานานแล้วบางมาตราไม่ชัดเจน ไม่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันบางกรณีเกิดปัญหาในการปฏิบัติ อีกด้วยเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขดังนั้นจึงอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 15 ตรีแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่และมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มหาเถรสมาคมจึงได้ตรากฎหมายมหาเถรสมาคมว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ ฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) กฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับนี้ใช้บังคับมาจนถึงปัจจุบันเป็นการวางระเบียบ และแนวปฏิบัติของพระอุปัชฌาย์รวมทั้งบทลงโทษพระอุปัชฌาย์ผู้กระทำความผิด (สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, 2541, หน้า 13)

จะเห็นได้ว่าการบวชด้วย ญัตติจิตตุดตกรรมวาจา นี้ต้องมีการประชุมสงฆ์ถ้าเป็น มัชฌมประเทศต้องประชุมสงฆ์ 10 รูปขึ้นไป ถ้าเป็นปัจฉิมประเทศซึ่งเป็นชนบทที่มีพระสงฆ์น้อย ต้อง 5 รูปขึ้นไป โดยภิกษุรูปหนึ่งประกาศให้สงฆ์ได้รู้เรื่องครึ่งหนึ่งก่อนแล้วประกาศการรับ อุปสมบทคือสมมติผู้ขอบวชนั้นให้เป็นภิกษุขึ้นอีก 3 ครั้ง ถ้าไม่มีภิกษุใดคัดค้านผู้ขอบวชนั้นได้ชื่อว่าได้บวชเป็นภิกษุแล้วแต่ถ้าถูกคัดค้านแม้เพียงเสียงเดียวก็เป็นอันไม่ยอมรับการให้บวชและ ในการนี้ผู้ขออุปสมบทต้องมีผู้รับรองด้วยซึ่งเรียกว่า พระอุปัชฌาย์ โดยพุทธบัญญัตินี้เท่ากับ พระพุทธเจ้าทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการพระศาสนาที่สำคัญต่าง ๆ เช่น การอุปสมบทกุลบุตร เป็นต้น อันเป็นวิธีที่เป็นประโยชน์ต่อการปกครองในสังฆมณฑล โดยมีทรงมอบให้ออกชนหรือ ภิกษุรูปหนึ่งรูปใดมีอำนาจในกิจการสำคัญของพระศาสนาทั้งนี้เพื่อความมั่นคงถาวรในการสืบต่อ อายุพระพุทธศาสนา

ดังนั้นการปกครองคณะสงฆ์ในเบื้องต้นพระอุปัชฌาย์จึงนับเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดที่จะแก้ปัญหาหรือปล่อยปัญหาให้ปัญหาขยายตัวลุกลามออกไปมากขึ้นนั้นหมายความว่า การปฏิบัติหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในฐานะเปรียบเสมือนบิดาผู้ให้กำเนิดได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และสมบูรณ์มากน้อยเพียงใดจะกลายเป็นกระจกเงาที่สามารถสะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีที่สุด (แสวงอุดมศรี, 2552, หน้า 41) ซึ่งในสมัยนั้นภิกษุทั้งหลายไม่มีพระอุปัชฌาย์ไม่มีผู้ให้โอวาทสั่งสอนก็งุ่มง่ามไม่เรียบร้อย มีอากัปกริยาไม่เหมาะสมเที่ยวไปบิณฑบาตที่เขากำลังบริโภคอยู่ ก็ยื่นบาตรเข้าไปเหนือของบริโภคของขบเคี้ยว เป็นต้น บ้างก็ขอแกลง บ้างขอข้าวสุก บ้างด้วยตนเอง มาฉันบ้างก็ส่งเสียงสูงเสียงดังในโรงอาหารเป็นที่ติเตียน พระผู้มีพระภาคทรงปรารภเหตุนี้ทรง อนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์ให้อุปัชฌาย์ตั้งจิตในสัททวิหาริกเหมือนบุตรให้สัททวิหาริกตั้งจิตใน พระอุปัชฌาย์เหมือนบิดา (สุชีปญญาญาณุภาพ, 2539, หน้า 217)

พระอุปัชฌาย์เป็นเหมือนสังฆบิดาหรือเปรียบประดุจบิดาเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่และมีความสำคัญยิ่งในด้านการพัฒนาคุณธรรมของสัทธาวิหริกในด้านของศีลมารยาทข้อปฏิบัติที่พึงปฏิบัติทั้งด้านกายวาจาและใจให้เกิดความเรียบร้อยน่าเลื่อมใส อีกทั้งยังเป็นผู้สามารถแก้ไขปัญหาคับกับสัทธาวิหริกด้วยดีเพราะเป็นผู้ใกล้ชิดสัทธาวิหริกมากในฐานะเป็นครูอาจารย์และพระอุปัชฌาย์ยังจะต้องเป็นแบบอย่างและแบบแผนแห่งความดีงามให้กับบรรพชิตและคฤหัสถ์ในทางที่ถูกต้องอีกด้วยเพื่อเป็นบรรทัดฐานให้กับสัทธาวิหริกได้ประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่ตั้งมั่นสืบต่อไป

คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ตามพระวินัย

เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงมีพุทธานุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์เพื่อดูแลปกครองและให้การอบรมสั่งสอนอุปถัมภ์ค้ำชูสัทธาวิหริกแล้วพระพุทธองค์ยังได้กำหนดคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ไว้เพื่อความเคารพความเป็นที่เรียบร้อยต่อพระพุทธศาสนา และในสมัยปัจจุบันนี้นอกจากพุทธานุญาตแล้วคณะสงฆ์ไทยได้กำหนดคุณสมบัติของความเป็นพระอุปัชฌาย์ไว้ดังนี้

คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ที่พระพุทธเจ้าทรงวางระเบียบไว้ในพระวินัยปิฎกมหาวรรค ภาค 1 เล่มที่ 4 นั้นเป็นคุณสมบัติอันอุกฤษฏ์ของพระอุปัชฌาย์ผู้เป็นพระอรหันต์ (พระอเสขะ) และลดหลั่นลงไปจนถึงพระอุปัชฌาย์ผู้เป็นกัลยาณบุรุษชนทั่วไปเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วได้ 7 ประการดังนี้

1. พระอุปัชฌาย์พึงเป็นผู้ประกอบด้วยกองศีลสมาธิปัญญาวิมุตติและวิมุตติญาณทัสสนะอันเป็นของพระอเสขะและเป็นผู้สามารถชักชวนสัทธาวิหริกและอันเดวาสิกในคุณธรรมเหล่านี้
2. พระอุปัชฌาย์พึงเป็นผู้มีศรัทธามีหิริมีโอตตปะมะมีวิริยะมีสติ
3. พระอุปัชฌาย์พึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลและอาจารย์เป็นสัมมาทิฐิเป็นพหูสูตมีปัญญา
4. พระอุปัชฌาย์พึงเป็นผู้ชวนช่วยช่วยเหลือศิษย์เมื่ออาพาธหรือจะต้องช่วยระงับความไม่ยินดีเบียดเบียนในการประพฤติพรหมจรรย์อันเกิดขึ้นแก่สัทธาวิหริกหรือสามารถให้ผู้อื่นช่วยเหลือได้
5. พระอุปัชฌาย์พึงเป็นผู้สามารถฝึกอบรมศิษย์ในหลักของพระวินัยคือ อภิสมาจาริกาลิขาคือ หลักการศึกษาเกี่ยวกับข้อวัตรปฏิบัติและอาทิพรหมจรรย์าลิขาคือ หลักการศึกษาเกี่ยวกับบัญญัติเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ หมายถึง ลิกขาบทที่มาในภิกขุปาติโมกข์และภิกขุณีปาติโมกข์สามารถแนะนำในพระอภิธรรม ได้แก่ หลักการที่ว่าด้วยการกำหนดนามรูปสามารถแนะนำในอภิวินัย ได้แก่ หลักการในพระวินัยปิฎก ทั้งสิ้น

6. พระอุปัชฌาย์พึงรู้จักอาบัติมิใช่อาบัติอาบัติเบาอาบัติหนัก รู้จักกระบวนการวิธีการออกจากอาบัติและจำปาติโมกข์ทั้ง 2 คือ ภิกขุปาติโมกข์และภิกขุณีปาติโมกข์ ได้อย่างชำรุดคล่องปาก

7. พระอุปัชฌาย์พึงมีพรรษาครบ 10 หรือยิ่งกว่านั้น (วิ.ม. (ไทย) 4/84/123-127)

นอกจากนี้ยังมีคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ตามพระวินัยสรุปรูปได้อีก 7 ประการดังนี้

1. พระอุปัชฌาย์พึงเป็นผู้ประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะอันเป็นของพระอเสขะและเป็นผู้สามารถชักชวนสัทธวิहारิกอันเดวาลิกในคุณธรรมเหล่านี้หมวดคุณธรรมเหล่านี้เป็นของพระอรหันต์โดยตรงเพราะพระพุทธรเจ้าทรงประสงค์จะให้พระอุปัชฌาย์สามารถฝึกปรีดาศิษย์ให้บรรลุจุดหมายแห่งพระศาสนา โดยทรงวางระบบการฝึกฝนไว้อย่างเป็นขั้นตอน โดยให้ศิษย์ตั้งอยู่ในหลักไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา จนถึงการบรรลุการหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งปวงที่เรียกว่า วิมุตติที่เป็น โลกุตตระและวิมุตติญาณทัสสนะคือ ความรู้เห็นว่าจิตหลุดพ้นแล้วจากกิเลสทั้งหลายในที่สุด

2. พระอุปัชฌาย์พึงเป็นผู้มีศรัทธาหิริ โอตตปปะ วิริยะสติคุณธรรมเหล่านี้เป็นคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ผู้เป็นทั้งอเสขบุคคลและเสขบุคคลคุณสมบัติเหล่านี้ครอบคลุมถึงคุณธรรมอีกมากในการปฏิบัติตน ถือเป็นคุณธรรมอันเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของพระอุปัชฌาย์คือ พระอุปัชฌาย์ต้องมีความศรัทธาต่อหน้าที่ของตนมี ความละเอียดเกรงกลัวต่อการปฏิบัติผิดพระธรรมวินัย มีสติมีเหตุผล ไม่ทำงานตามอารมณ์มีความรอบคอบถี่ถ้วน ไม่เหลวไหลเกียจคร้านทำงานคั่งค้างอาภูลเป็นเหตุให้เกิดผลเสียหายแก่พระศาสนาได้ ถ้ามีคุณธรรมเหล่านี้ครบถ้วนแล้วประกันได้ว่าขณะสงฆ์จะได้พระอุปัชฌาย์ที่ดีมารับใช้พระศาสนา ดังพระพุทธรเจ้าตรัสว่า ภิขุทั้งหลายภิขุผู้ประกอบด้วยองค์ 5 พึงให้อุปสมบทพึงให้นิสสัย พึงใช้สามเณรอุปัฏฐาก คือ

1. เป็นผู้มีศรัทธา 2. เป็นผู้มีหิริ 3. เป็นผู้มีโอตตปปะ 4. เป็นผู้มีความเพียรและ 5. เป็นผู้มึสติตั้งมั่น

3. พระอุปัชฌาย์พึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลาจารวัตรงดงามเป็นสัมมาทิลี พหุสูต มีปัญญาข้อนี้ถือเป็นคุณสมบัติด้านความประพฤติและความรู้ความสามารถของพระอุปัชฌาย์เพราะพระอุปัชฌาย์ถือว่าเป็นแม่แบบของสัทธวิहारิกทั้งด้านความรู้และการประพฤติปฏิบัติถ้ามีศีลาจารวัตรงดงามพอ จะทำให้ศิษย์รังเกียจไม่เลื่อมใสหรือมีการศึกษาลดลงน้อยกว่า สัทธวิहारิกแม้มีพรรษาครบ 10 หรือเกิน 10 พรรษาขึ้นไป พระพุทธรเจ้าก็ทรงห้ามไม่ให้พระอุปัชฌาย์ เพราะจะทำให้สัทธวิहारิกไม่เชื่อถือ ยกแก่การว่ากล่าวสั่งสอนไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของผู้ยังไม่เลื่อมใสหรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของผู้เลื่อมใสแล้ว ทรงวางโทษแก่ภิขุผู้ไม่ฉลาดสามารถในพระธรรมวินัยคิดว่าตนเองมีพรรษา 2 แล้วตั้งตนเป็นพระอุปัชฌาย์ว่า ภิขุ

ทั้งหลายภิกษุผู้เฒ่าไม่ฉลาดไม่ฟังให้อุปสมบท รูปใดให้อุปสมบทต้องอาบัติทุกกฏภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถมีพรรษาครบ 2 หรือมีพรรษาเกิน 10 ให้อุปสมบทได้ ข้อนี้ พระพุทธเจ้าทรงวางระเบียบคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ไว้ว่า เป็นผู้ไม่มีศีลวิบัติในอธิศีล เป็นผู้ไม่มีอาจารวิบัติในอัชฌาจาร เป็นผู้ไม่มีทัญญูวิบัติในอดิตัญญู เป็นผู้ได้ยิน ได้ฟังมาก และเป็นผู้มีปัญญา

4. พระอุปัชฌาย์พึงเป็นผู้ชวนช่วยช่วยเหลือศิษย์เมื่ออาพาธกระสันเบื้อหน่ายในการประพฤติพรหมจรรย์หรือสามารถให้ผู้อื่นช่วยเหลือได้รู้จักอาบัติและวิธีการออกจากอาบัติ คุณสมบัตินี้ถือเป็นหลักสัททวิหริกวัตรอันเป็นหลักปกครองสัททวิหริกโดยตรง ผู้จะเป็นพระอุปัชฌาย์ต้องรู้จักดูแลเอาใจใส่เมื่อศิษย์เกิดอาพาธหรือศิษย์เกิดความกระสันเบื้อหน่ายไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์อยากสึกออกไปครองฆราวาสพระอุปัชฌาย์จะต้องสามารถระงับเองหรือให้ผู้อื่นช่วยระงับด้วยวิธีที่ชอบธรรมและเป็นผู้เข้าใจพระวินัยรู้จักการออกจากอาบัติและวิธีการออกจากอาบัติ สามารถปฏิบัติตนถูกต้องและชี้แจงแก่ศิษย์ได้ คุณสมบัตินี้มีผลต่อการปกครองและการศึกษาปฏิบัติของศิษย์เป็นการสร้างความเชื่อมั่นและความอบอุ่นให้แก่ศิษย์ถ้าพระอุปัชฌาย์เข้าใจพระวินัยเมื่อมีวินัยกรรมเกิดขึ้นแก่ศิษย์ก็สามารถเปลื้องได้ ดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ 5 พึงให้อุปสมบทพึงให้นิสัยพึงใช้สามเณรอุปัฏฐากคือ

1. สามารถพยาบาลเองหรือใช้ผู้อื่นช่วยพยาบาลอันเตวาสิกหรือสัททวิหริกผู้อาพาธ
2. สามารถระงับเองหรือใช้ให้ผู้อื่นช่วยระงับความกระสัน
3. สามารถบรรเทาเองหรือใช้ให้ผู้อื่นบรรเทาความเบื้อหน่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรม
4. รู้จักอาบัติและ
5. รู้จักวิธีออกจากอาบัติ

5. พระอุปัชฌาย์พึงเป็นผู้สามารถฝึกปรีอศิษย์ในหลักของพระวินัย คือ ระเบียบกฏเกณฑ์สำหรับควบคุมความประพฤติให้เรียบร้อยของพระสงฆ์ทั้ง 2 อย่าง คือ 1. อาทิพรหมจรรย์การศึกษา ได้แก่ หลักปฏิบัติในบทบัญญัติหรือข้อปฏิบัติอันเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์สำหรับป้องกันความประพฤติเสียหายเป็นสิกขาบทที่ทรงยกขึ้นเป็นพุทธอาณาในภิกษุปาฏิโมกข์และภิกษุณี ปาฏิโมกข์ เป็นเสกขบัญญัติที่พระสงฆ์ต้องแสดงทุกครั้งเดือนและ 2. อภิสมาจาริกาสึกขา ได้แก่ สิกขาบทที่เกี่ยวกับมารยาทขนบธรรมเนียมที่จะนำความประพฤติให้ดีขึ้นเป็นสิกขาบทที่มาในชั้นระกะ นอกพระปาติโมกข์เป็นพื้นไม่ได้บอกจำนวนเหมือนสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ เป็นข้อห้ามและข้อนุญาต ถ้าละเมิดท่านปรับอาบัติเพียงอุลลัจจัยและทุกกฏ นอกจากนั้นยังต้องสามารถแนะนำหลักพระอภิธรรมปิฎกและสามารถเปลื้องทัญญู ผิดอันเกิดขึ้นแก่ศิษย์โดยวิธีที่ถูกต้องได้

6. พระอุปัชฌาย์พึงรู้จักอาบัติมิใช่อาบัติ อาบัติเบา อาบัติหนัก จำปาติโมกข์ทั้ง 2 คือ ภิกษุปาติโมกข์และภิกษุณีปาติโมกข์ได้ชำของคล่องปากข้อนี้เป็นคุณสมบัติด้านปริยัติหรือคัมภีระของพระอุปัชฌาย์ท่านมุ่งเน้นหลักพระวินัยทั้งที่เป็นปฏิบัติและวิธีการออกจากอาบัติที่ภิกษุต้องแล้ว

คุณสมบัติข้อนี้ทรงชี้ให้เห็นความสำคัญของพระวินัยที่พระสงฆ์จะต้องประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสงบแห่งกายวาจาอันเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์ ได้รู้จักแนวปฏิบัติมิให้ล่วงละเมิดข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามทำตามเฉพาะที่ทรงอนุญาตและเมื่อศิษย์ต้องอาบัติพระอุปัชฌาย์จะต้องสามารถชี้แจงแนะนำวิธีออกจากอาบัติได้

7. พระอุปัชฌาย์พึงมีพรรษาได้ 10 หรือเกิน 10 คุณสมบัติพระอุปัชฌาย์ข้อนี้ขาดไม่ได้ ถือเป็นหลักเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดของการคัดเลือกพระสงฆ์เป็นพระอุปัชฌาย์แม้พระภิกษุจะมีคุณสมบัติครบถ้วนดังกล่าวข้างต้นแต่มีพรรษาห้อย 10 ก็ไม่สามารถเป็นพระอุปัชฌาย์ได้หากขึ้นแต่งตั้งทางพระวินัยท่านปรับอาบัติทุกกฎจะเห็นได้ชัดเมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตการบวชแบบญัตติจตุตถกรรมแล้วได้เกิดเหตุเรื่องอายุพรรษาของพระอุปัชฌาย์ขึ้น โดยมีพระอุปเสนวังคันตบุตรเป็นต้นบัญญัติปรากฏในพระวินัยปิฎกว่าพระอุปเสนวังคันตบุตรมีพรรษาเดียวก็ตั้งตนเป็นพระอุปัชฌาย์ให้อุปสมบทกุลบุตรเมื่อออกพรรษาดตนเองมีพรรษาเพียง 2 พรรษาได้พาสัททวิหาริกมีพรรษาเดียวเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงทราบก็ทรงติเตียนการกระทำของท่านว่าไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจไม่ควรทำ เป็นที่ครหานินทา ไม่เป็นที่เลื่อมใสของผู้อื่นทั้งนี้เพราะท่านมีพรรษาไม่พ้น 5 ยังต้องถือ นิสัยรับ โอวาทานุสาศนิจากพระอุปัชฌาย์อยู่จึงทรงบัญญัติห้ามพระภิกษุผู้มีพรรษาไม่ครบ 10 เป็นพระอุปัชฌาย์ อนึ่งเพราะพระภิกษุผู้มีพรรษา 10 พรรษาขึ้นไป ถือว่าเป็นพระเถระคือเป็นพระสงฆ์ผู้หลักผู้ใหญ่มีความมั่นคงในพระธรรมวินัยพอสมควรมีองค์สมบัติพอปกครองบริษัทได้สามารถให้การศึกษอบรมแก่ผู้อื่นได้ โดยสรุปหน้าที่ของพระเถระมีดังนี้ คือ เป็นพระอุปัชฌาย์ให้อุปสมบทเป็นพระอาจารย์ให้นิสัยมีสามเณรไว้อุปฐาก คือ ให้บรรพชาสามเณรได้ และปกครองบริษัทได้เรียกว่า ปริสุปฏิฐาปกะ แปลว่า ผู้ให้บริษัทอุปฐากหรือผู้ใช้บริษัท (พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน), 2554, หน้า 3-8)

ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการเป็นพระอุปัชฌาย์สมัยพุทธกาลแม้มีคุณสมบัติครบตามพระวินัยพระภิกษุก็มีได้กำหนดแต่งตั้งตัวเองเป็นพระอุปัชฌาย์แต่เป็นหน้าที่ของพระพุทธเจ้าหรือพระเถระผู้ใหญ่จะพิจารณาอีกชั้นหนึ่งว่ามีคุณสมบัติควรจะเป็นพระอุปัชฌาย์หรือปกครองบริษัทได้หรือไม่ ดังกรณีพระสารีบุตรแม้เป็นพระอรหันต์และพระอัครสาวกแล้วก็ยังให้พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งก่อนปฏิบัติหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์

คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ตามตามกฏมหาเถรสมาคม

คุณสมบัติตามกฏมหาเถรสมาคมฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ดังต่อไปนี้

1. มีตำแหน่งในทางปกครองชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไปเว้นแต่พระอารามหลวง
2. มีพรรษาพ้น 10
3. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถหรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรืออาพาธเป็นโรคติดต่อเช่น โรคเรื้อนหรือวัณโรคในระยยะอันตราย
4. มีประวัติความประพฤติดีงาม
5. เป็นที่นับถือของประชาชนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์
6. เป็นเปรียญ (3 ประโยคขึ้นไป) หรือนักธรรมเอกเว้นแต่ในบางถิ่นซึ่ง

เจ้าคณะพิจารณาเห็นสมควรผ่อนผัน

7. มีความสามารถฝึกสอนผู้อยู่ในปกครองให้เป็นภิกษุสามเณรที่ดีตามพระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์

เมื่อพิจารณาจากคุณสมบัติเหล่านี้จะเห็นได้ว่าคณะสงฆ์ไทยได้กำหนดเกณฑ์คุณสมบัติขั้นพื้นฐานของพระอุปัชฌาย์เท่านั้นซึ่งอนุโลมตามหลักพระธรรมวินัยเป็นคุณสมบัติที่สังคมไทยยอมรับในปัจจุบันสรุปได้ 2 ประการ ดังนี้

1. คุณสมบัติที่เป็นอัตรคสมบัติ

1.1 หลักเกณฑ์ความรู้และความสามารถระเบียบคณะสงฆ์ฉบับนี้กำหนดคุณลักษณะการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลีหรือนักธรรมของผู้จะดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ว่าต้องเป็นเปรียญธรรมชั้นใดชั้นหนึ่งหรือจบนักธรรมชั้นเอกเพราะท่านผู้มีภูมิความรู้ชั้นนี้สามารถทำอุปสมบทกรรมให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์ได้ สามารถชี้แจงพระธรรมวินัยและระเบียบคณะสงฆ์ให้แก่ สัทธาวิหาริกได้สามารถที่จะแนะนำฝึกปรือพระนวกะให้เป็นพระภิกษุสามเณรที่ดีตามพระธรรมวินัยได้ และสามารถทำหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ให้สมบูรณ์ได้ ท่านกำหนดควยฐานะเช่นนี้สำหรับถิ่นที่มีการศึกษาปริยัติธรรมเจริญแต่บางท้องถิ่นที่มีพระสงฆ์น้อยและการศึกษาพระปริยัติธรรมยังไม่เจริญหาพระสงฆ์มีความรู้เช่นนั้นไม่ได้ก็ต้องได้รับการผ่อนผันแม้ไม่ได้เป็นเปรียญธรรมหรือจบนักธรรมเอกแต่มีภูมิความรู้สามารถเป็นพระอุปัชฌาย์ได้ เจ้าคณะผู้บังคับบัญชาที่สามารถพิจารณาแต่งตั้งได้ คุณสมบัติข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงถือเป็นสำคัญทรงห้ามพระภิกษุผู้โง่เขลาเป็นพระอุปัชฌาย์แม้จะมีพรรษาครบก็ตาม ทรงอนุญาตให้พระภิกษุผู้ฉลาดสามารถเท่านั้นเป็นพระอุปัชฌาย์ บรรทัดฐานนี้ท่านใช้เกณฑ์ 2 อย่าง คือ ต้องรู้กฎระเบียบที่จะต้องปฏิบัติในหน้าที่พระอุปัชฌาย์และต้องสามารถฝึกสอนสัทธาวิหาริกของตนด้วยพระธรรมวินัยที่ตนศึกษามาดีแล้วหลักเกณฑ์ข้อนี้ได้ครอบคลุมความรู้ความสามารถและความรับผิดชอบในหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ 3 ชั้นตอน คือ

1.1.1 การปฏิบัติหน้าที่ก่อนให้บรรพชาอุปสมบท เช่น การทำใบสมัครและ
ใบรับรองผู้ที่จะบวชการตรวจสอบคุณสมบัติผู้จะบวชการฝึกซ้อมนาคก่อนบวช เป็นต้น

1.1.2 การปฏิบัติหน้าที่ในขณะที่ให้อุปสมบทให้ถูกต้องตามพระวินัยและแบบแผน
คณะสงฆ์

1.1.3 การปฏิบัติหน้าที่หลังให้การบวช เช่น การทำหนังสือสุทธิการให้การศึกษา
 เป็นต้น

1.2 หลักเกณฑ์ความสมบูรณ์ทางกายภาพพระภิกษุผู้จะเป็นพระอุปัชฌาย์ได้ต้อง
มีความสมบูรณ์ทางร่างกายไม่เป็นคนพิการ ทพพลภาพ ไร้ความสามารถ ไม่มีจิตวิปริตผิดปกติ
มีร่างกายสมบูรณ์หรือไม่อาพาธด้วยโรคติดต่อที่ร้ายแรง เช่น โรคเรื้อน หรือวัณโรคที่กำลัง
ระบาดอยู่ในระยะอันตราย เพราะโรคเหล่านี้เป็นอันตรายอิทธิพลสำหรับผู้จะบวชพระอุปัชฌาย์
จะต้องมีร่างกายและจิตใจสมบูรณ์เยี่ยงคนธรรมดา ถ้าร่างกายและจิตใจไม่สมบูรณ์แม้เป็น
พระอุปัชฌาย์อยู่แล้วก็ต้องให้ระงับหน้าที่พระอุปัชฌาย์ ด้วยเหตุว่าคุณสมบัติถ้าไม่มีกฎเกณฑ์ข้อนี้
แล้วศาสนบุคคลระดับแนวหน้าก็จะไม่เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส ไม่นำเคารพกราบไหว้ของประชาชน
นำความเสื่อมมาให้แก่พระศาสนาและสังคมชาติได้

1.3 หลักเกณฑ์พฤติกรรมหรือประวัติส่วนตัวคุณลักษณะข้อนี้เป็นลักษณะภายใน
ซึ่งพระสังฆาธิการผู้บังคับบัญชาจะต้องตรวจสอบก่อนเสนอชื่อเข้ารับการฝึกซ้อมอบรมสอบ
ความรู้และแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการติฉินนินทาภายหลังพระภิกษุผู้จะ
ดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์จะต้องมีความประพฤติดีงามตามหลักแห่งพระธรรมวินัย คือ ถึงพร้อม
ด้วยศีลาจารวัตรและเป็นที่น่าเชื่อถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งได้กล่าวไว้ในเอกสารประกอบการ
บริหารงานของพระสังฆาธิการว่าประวัติความประพฤติในขณะดำรงเพศบรรพชิตอยู่รวมถึงประวัติ
ก่อนบรรพชาอุปสมบทด้วย อีกอย่างหนึ่งมีความประพฤติส่วนตัวดี เช่น มีอัธยาศัยเยือกเย็น
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มาแต่ก่อนบวชหรือมีความประพฤติในส่วนรวมก็ดีเช่นเคย ทำความดีความชอบ
เกี่ยวกับคณะสงฆ์หรือบ้านเมืองด้วยเรื่องความประพฤติ ส่วนตัวนี้สำคัญอย่างยิ่งเพราะพระอุปัชฌาย์
ถือเป็นแบบอย่างแก่สัทธาวิหาริกดังคำกล่าวที่ว่า แบบอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอนถ้าตั้งพระภิกษุที่มี
ความประพฤติเสียหายเป็นพระอุปัชฌาย์ย่อมถูกติเตียนไม่เป็นที่น่าเลื่อมใสของประชาชนเป็นแน่
แท้ (พระธรรมเจดีย์(กีมารชิโน), 2554, หน้า 59)

1.4 หลักเกณฑ์อายุพรรษาพระพุทธเจ้าทรงให้พระสงฆ์เคารพกันและกันด้วย
ระยะเวลาที่บวชที่เรียกว่าพรรษาไม่ใช่ตามวัยวุฒิคุณสมบัติด้านพรรษานี้ถือเป็นหลักพื้นฐานที่
สำคัญที่สุดเพราะผู้จะเป็นพระอุปัชฌาย์ได้จะต้องเป็นผู้มีความมั่นคงในพระศาสนาพอควรพระภิกษุ
ผู้จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ท่านกำหนดไว้ 10 พรรษาขึ้นไป ซึ่งถือว่าตั้งอยู่ในเถรภูมิ

2. คุณสมบัติที่เป็นปรหิตสมบัติ

คุณลักษณะของพระอุปัชฌาย์ข้อนี้เป็นตำแหน่งทางการปกครองโดยเฉพาะกฎหมายตราสามศกกำหนดให้เป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสขึ้นไปเป็นพระอุปัชฌาย์เว้นพระอารามหลวง ซึ่งรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสถ้ามีคุณสมบัติครบถ้วนก็สามารถได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ได้ทั้งนี้เพราะอารามหลวงบางแห่งใหญ่โตมีพระภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมากการปกครองจึงต้องมีผู้รับภาระช่วยเหลือเจ้าอาวาส ดังนั้นจะเห็นได้ว่าตำแหน่งพระอุปัชฌาย์จึงมีตำแหน่งทางการปกครองคือตำแหน่งเจ้าอาวาสรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วย ตำแหน่งปกครองเหล่านี้มีส่วนสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคมสงฆ์และประชาชนอย่างใกล้ชิด คือมีหน้าที่การปกครองดูแลวัดและพระภิกษุสามเณรในวัดเป็นผู้นำบุญ ชุมชนบำเพ็ญสาธารณประโยชน์และสั่งสอนประชาชนซึ่ง พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน) กล่าวว่า พระอุปัชฌาย์เป็นพระสังฆาธิการเพราะพระสังฆาธิการเท่านั้นจึงเสนอขอแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ได้พระสังฆาธิการระดับแนวหน้าที่จะทำให้พระศาสนาเจริญรุ่งเรืองหรือจะทำให้พระศาสนา มัวหมองหรือเสื่อมโทรมจนถึงอวสานได้

พระพุทธศาสนาจะตั้งมั่นและเจริญรุ่งเรืองในประเทศใดได้นั้นจะต้องมีการสืบต่อศาสนทายาทคือ มีการบวชกุลบุตรในประเทศนั้น ๆ เพื่อที่จะทำให้อุบาสกอุบาสิกาได้กลายเป็นญาติแห่งพระพุทธศาสนา เช่น เมื่อครั้งที่พระโสณะและพระอุตตรเถระ (ประวัติของพระโสณะและพระอุตตระ ไม่ปรากฏชัด จากการศึกษาพบว่า ปรากฏชื่อของท่านทั้งสองในการทำสังคายนาครั้งที่ 3 จึงเชื่อว่าท่านทั้งสองอยู่ในช่วงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (สังคายนาครั้งที่ 3 ประมาณปี พ.ศ. 218) ในประเทศอินเดีย) มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรกในสุวรรณภูมินั้น ได้มีกุลบุตรกุลธิดาชาวสุวรรณภูมิเข้ามาอุปสมบทเป็นจำนวนมาก เมื่อพระโสณะและพระอุตตรเถระนิพพานไปแล้ว พระภิกษุชาวพื้นเมืองก็ได้สืบต่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป ถ้าเหตุการณ์ครั้งนั้น ไม่มีการบวช พุทธศาสนาก็ต้องหมดไป

บทบาทของศาสนทายาทในสังคมไทยปัจจุบัน

ความหมายของบทบาท

การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการแสดงพฤติกรรมตามบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่ บทบาทจึงถือเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่าง ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 602)

การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคมนั้น ๆ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไปบทบาทก็จะเปลี่ยนไปด้วยและถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์

ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใด บทบาทก็จะเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น (กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ, 2527, หน้า 50)

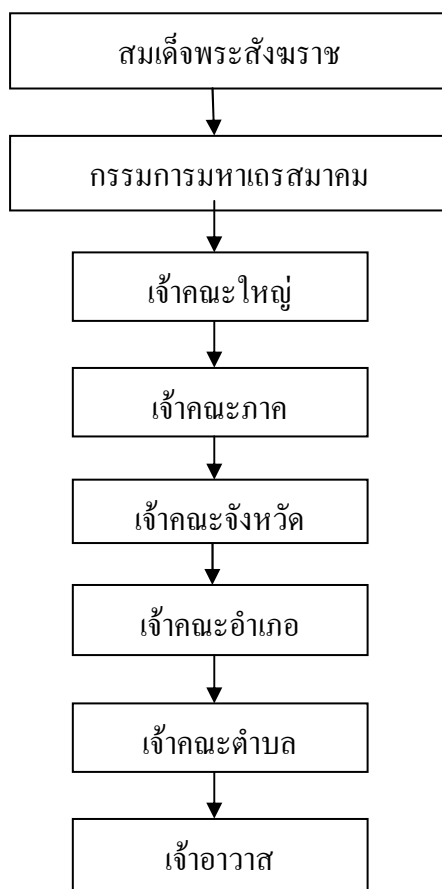
ภาระหน้าที่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะพึงกระทำตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่เมื่อบุคคลใดได้เข้าไปมีสถานภาพหนึ่ง ๆ แล้วย่อมแสดงบทบาทตามสถานภาพนั้น ๆ สถานภาพและบทบาทจึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เปรียบได้กับเหรียญที่ต้องมี 2 ด้านเสมอ เมื่อสถานภาพเป็นตัวกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์นั้นมีความสอดคล้องกัน และเป็นไปตามแบบแผนที่กำหนด ดังนั้นบทบาทจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของโครงสร้างทางสังคมประการหนึ่ง (ลือชา ธรรมวินัยสถิต, 2539, หน้า 47)

บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ได้มีบทบาทที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นบทบาทด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งล้วนแต่เป็นบทบาทที่พระสงฆ์ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งปกรณ์ คุณารักษ์ (2546, หน้า 230) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับบทบาทที่ลดลงของพระสงฆ์ในปัจจุบันไว้ว่า มีสาเหตุมาจากความอ่อนแอของพระสงฆ์ เพราะไม่ได้สนใจเรื่องคำสอนให้ชาวบ้านแก้ปัญหาได้โดยวิถีพุทธ แต่ให้แก้ปัญหาโดยวิธีอื่น ๆ แบบผสมผสาน ซึ่งไม่ใช่เป้าหมายของพระพุทธศาสนาด้วยซ้ำไป

1. ด้านการปกครอง

บทบาทด้านการปกครอง เป็นการจัดระเบียบการปกครอง นอกจากจะใช้ธรรมวินัยเป็นหลัก ก็ใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเครื่องมือในการปกครองด้วย ซึ่งเป็นการมอบอำนาจในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ ด้วยการแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น 2 ส่วน คือ คณะสงฆ์ส่วนกลาง และการปกครองส่วนภูมิภาค ทั้งนี้เพื่อให้การดูแล การคุ้มครอง การระวังรักษา ดูแลคณะสงฆ์ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะสงฆ์หรือของสังคมนั้น ๆ ซึ่งการปกครอง เป็นการปกครองในเชิงธรรมาภิบาล คือ ดูแลกัน ปกครองกัน โดยธรรมปกครองแบบพอปกครองลูก อาจารย์ปกครองลูกศิษย์ กล่าวคือ หน้าที่ของสัทธาภิหาริกที่จะพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์ และหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติต่อสัทธาภิหาริก แม้องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสสั่งให้พระอุปัชฌาย์และสัทธาภิหาริก ตั้งจิตสนิทสนมในกันและกัน ให้พระอุปัชฌาย์สำคัญสัทธาภิหาริกเหมือนบุตร ให้สัทธาภิหาริกนับถือพระอุปัชฌาย์เหมือนบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ต่างจะมีความเคารพเชื่อฟังกันและกัน ย่อมถึงซึ่งความเจริญงอกงามในธรรม

การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

ภาพที่ 15 การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

ส่วนในบริบทของหน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดให้อยู่ด้วยความผาสุก ให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัยและปัจจัยตามสมควร ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิตคฤหัสถ์ด้วยพรหมวิหารธรรมตามสมควรแก่เหตุ และการบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี ทั้งการก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ การปรับปรุงตกแต่ง การกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยแรงเงิน แรงงาน และแรงความคิด และการจัดกิจกรรมของวัดก็ให้เป็นไปด้วยดี มีจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี ดูแลรักษา การใช้จ่าย การจัดทรัพย์สินของวัด ตลอดจนบัญชีทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุ ศาสนสมบัติของวัด

การงานการปกครององคณะสงฆ์จะมีขั้นตอนในสายปกครองเป็นลำดับต่ำสุด ผู้ปกครองคือ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นต้นมา ซึ่งต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่ง ประกาศ ของมหาเถรสมาคม (พระเทพวรมุนี, สัมภาษณ์, 27 มิถุนายน 2559)

งานด้านการปกครองของคณะสงฆ์ เป็นตำแหน่งทางคณะสงฆ์ เริ่มตั้งแต่ตำแหน่ง

พระสังฆาธิการตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส รองเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะตำบล
รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะภาค
เจ้าคณะภาค เจ้าคณะหน ถึงสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งแต่ละตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่ตามพระราบบัญญัติ
คณะสงฆ์ เช่น ตำแหน่งเจ้าอาวาส มีหน้าที่บริการปกครองวัด ดูแลพระภิกษุและสามเณรในวัด
ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ตลอดถึงพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาวัด เป็นต้น

2. ด้านการศึกษา

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงวางระบบศึกษาไว้เป็นสามขั้นตอนด้วยกันคือ
ขั้นปริยัติ ขั้นปฏิบัติ และขั้นปฏิเวธ

ขั้นปริยัติ เป็นการศึกษาพระธรรมวินัย ให้มีความรู้ในพระธรรมคำสั่งสอน
ของพระพุทธเจ้า รวมทั้งพระวินัย คือ ข้อบัญญัติต่าง ๆ ที่จะต้องประพฤติ ให้มีความรู้ความเข้าใจ
อย่างถูกต้องถ่องแท้ เพื่อจะได้นำมาประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตรงทาง และยังสามารถแนะนำ
สั่งสอนผู้อื่น ให้มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง

ขั้นปฏิบัติ เป็นการนำเอาพระธรรมวินัยที่ได้ศึกษาจนรอบ และเข้าใจถ่องแท้ดีแล้ว
มาประพฤติปฏิบัติด้วยกาย วาจา และใจ ในสองข้อแรก ส่วนใหญ่ก็จะเข้าไปในกรอบของพระวินัย
คือศีลนั่นเอง ส่วนที่สามเป็นการเจริญภาวนา อันได้แก่ การฝึกสมาธิ ซึ่งเป็นสมาธิใน
พระพุทธศาสนา มิใช่สมาธิโดยทั่วไป รายละเอียดในการนำไปสู่สมาธิมีอยู่พร้อมมูล
และชัดเจนแล้วในพระไตรปิฎก เมื่อได้สมาธิในระดับที่จะนำไปใช้ให้รู้เห็นความเป็นต่าง ๆ
ของโลกตามความเป็นจริง

ขั้นปฏิเวธ เป็นขั้นที่แสดงผลของการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยในระดับต่าง ๆ
ในเรื่องต่าง ๆ ตามลำดับ จนถึงขั้นทำที่สุดแห่งทุกข์ อันเป็นจุดหมายสุดในพระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่พระสงฆ์สาวกเป็นประจำ
ทุกวัน นอกจากนั้น พุทธกิจประจำวันอีกประการหนึ่ง คือ ทรงสอดส่องดูแลในยัสต์ว์ที่พระองค์ควร
ไปแสดงธรรม เพื่อให้ผู้นั้นได้สำเร็จมรรคผล ตามควรแก่อุปนิสัยของเวไนยสัตว์นั้น ๆ นอกจาก
พระภิกษุสงฆ์แล้ว บรรดาพุทธศาสนิกชนก็พากันไปฟังธรรมจากพระพุทธองค์โดยตรงในตอนเย็น
เป็นประจำทุกวัน พระภิกษุรูปใดหรือหมู่คณะใดฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า ซึ่งบางครั้ง
ทรงแสดงแต่โดยย่อ ทำให้ยังเข้าใจไม่แจ่มแจ้ง ก็พากัน ไปไต่ถามพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิให้อธิบาย
โดยพิสดารให้ฟัง พระเถระดังกล่าวมีพระสาวกบุตร พระมหากัจจายนะ และพระมหากัสสปะ
 เป็นต้น แล้วทรงจำไว้ เมื่อมีโอกาสก็กราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า พระธรรมเทศนาเรื่องนั้น ๆ

พระมหาเถระองค์นั้น ๆ ได้อธิบายโดยพิสดารเป็นอย่างนั้น ๆ พระพุทธองค์ก็ทรงรับรองว่า คำอธิบายนั้นถูกต้องแม้พระองค์จะอธิบาย ก็จะอธิบายอย่างนั้น การศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้านี้ เรียกว่า การศึกษาปริยัติธรรม

การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยหลังพุทธกาล

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว บรรดาพระสงฆ์ก็ใช้ชีวิตท่องจำพระธรรมวินัยด้วยปาก เรียกว่า มุขปาฐะต่อ ๆ กันมาโดยการท่องจำเป็นคณะ เป็นการแบ่งกันทรงจำ ผู้ที่ชำนาญทางพระวินัยก็ศึกษาพระวินัย เรียกว่า พระวินัยธร ผู้ชำนาญทางพระสูตร ก็ศึกษาพระสูตรตันตปิฎก เรียกว่า พระสูตรตันติกะ ผู้ที่ชำนาญทางพระอภิธรรมก็ศึกษาพระอภิธรรม เรียกว่า พระอภิธรรมิกะ

การศึกษาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

ในรัชกาลปัจจุบันการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 สายใหญ่ คือ 1. ฝ่ายพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีหรือ เรียกว่า นักธรรมและบาลี 2. ฝ่ายพระปริยัติธรรมสามัญหรือ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ดังนี้

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ระบบนักธรรมบาลี และพระอภิธรรม ถึงแม้อภิธรรมจะไม่ได้สังกัดโดยตรงกับบาลีนักธรรมแต่ถือว่ามีเนื้อหาด้ายกัน จึงรวมเป็นหมวดเดียวกัน ดังนี้

1. ระบบนักธรรม ตรี-โท-เอก และ ระบบบาลี ตั้งแต่ประโยค 1-2 ถึง ป.ธ. 9

การศึกษาแบบเก่าได้พัฒนามาเป็นแบบใหม่ซึ่งเรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ แผนกธรรมแบ่งออกเป็น นักธรรมตรี โท และเอก แผนกบาลีแบ่งออกเป็นประโยค 1-2 ถึงประโยค 9 ที่ว่าสัมพันธ์กันนั้นคือผู้ที่สอบต้องสอบได้นักธรรมตรีก่อน เรียกว่า เปรียญตรี จะสอบประโยค 4 ขึ้นไป ต้องสอบได้นักธรรมชั้นโทก่อนเรียกว่าเปรียญโท และผู้จะสอบประโยคเจ็ดขึ้นไปต้องสอบนักธรรมชั้นเอกได้เสียก่อน เรียกว่า เปรียญเอก

2. พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา หมายถึง 1. พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

2. ระบบการศึกษาผู้ใหญ่ 3. ระบบโรงเรียนราษฎร์ของวัด และ 4. ระบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ จัดได้อธิบายตามลำดับไป ดังนี้

ระบบโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญนี้เป็น โรงเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการออกระเบียบมาช่วยจัดควบคุม โดยกรมการศาสนา และกรมวิชาการ เป็นการจัดการศึกษาในระดับมัธยมต้น

และมีชัยมปลาย (ม.1 ถึง ม.6) ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2535 คำว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา หมายถึง โรงเรียนที่ วัดจัดตั้งขึ้นในที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้การศึกษา แก่พระภิกษุ สามเณร ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการและต้องขออนุญาตจัดตั้งจากกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการด้วยความเห็นชอบของประธานสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ ถ้าอยู่ต่างจังหวัด เจ้าอาวาสต้องเสนอเรื่องผ่านผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อผู้ว่าจะได้พิจารณาเสนอกรมการศาสนา เงื่อนไขในการขอจัดตั้งที่สำคัญคือต้องมีที่เรียนหรือห้องเรียนและมีจำนวนนักเรียนที่เป็น พระภิกษุสามเณรไม่ต่ำกว่า 20 รูป คุณสมบัติของนักเรียน “ต้องเป็นพระภิกษุสามเณร สำหรับ มัธยมศึกษาตอนต้น ต้องจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายต้อง จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า และต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าอาวาส วัดที่พำนัก หรือพระภิกษุที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสวัดดังกล่าว และที่สำคัญให้มี คณะกรรมการการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมประกอบไปด้วย ผู้แทนจากหลายฝ่าย โดยมีอธิบดีกรมการศาสนาเป็นประธาน คอยควบคุมดูแลจัดการศึกษาให้มีการศึกษาพระปริยัติ ธรรมเป็นหลัก และป้องกันมิให้มีการเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยให้ผิดไปจากพระบาลี ในพระไตรปิฎก ถ้ามีสิ่งใดผิดเพี้ยนให้กรมการศาสนาโดยความเห็นชอบของสภาการศึกษา ของคณะสงฆ์สั่งปิดการดำเนินการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญแห่งนั้น ๆ ได้

อนึ่งมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยได้มีการจัดการศึกษาในทุกระดับ คือ มีทั้งระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ในระดับมัศึกษามหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งได้ดำเนินการจัดการศึกษา ตามหลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ อย่างเคร่งครัดและได้ผลจริงจัง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ ส่วนกลาง ได้จัดดำเนินการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาออกเป็น 3 ชนิด คือ 1. โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา เปิดการศึกษาระดับ ม. 1-3 2. โรงเรียนบาลีอบรมศึกษา จัดการศึกษา ม. 4-6 และ 3. โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา จัดการศึกษา ม. 4-6 เหมือนกัน และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ ยังมีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ที่สังกัดวิทยาเขตมหาจุฬาฯ อีก 13 แห่งกระจายทั่วไปในต่างจังหวัด เหตุที่ต้องแบ่งระดับ มัธยมศึกษาออกเป็น 3 ชนิดนั้นเพราะผู้สมัครมีคุณสมบัติต่างกัน ดังมีรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป (พระธรรมโกศาจารย์, 2539, หน้า 18-32)

และในร่างนโยบายการพัฒนาการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2543 ได้ระบุชัดเจนว่า รัฐบาลมีนโยบายขยายการศึกษาภาคบังคับ 12 ปี

ให้กับประชาชนได้เรียนฟรี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญนี้ก็จะได้รับการสนับสนุน เช่นเดียวกัน และคาดว่าประชาชนจะสนใจส่งบุตรหลานเข้ามาศึกษามากกว่าโรงเรียนของรัฐ เพราะหลักสูตรมีบูรณาการทั้งวิชาการทางโลกและทางธรรม ขณะนี้ทางกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้การสนับสนุนอยู่โดยสนับสนุนด้านการเงินในการก่อสร้างอาคาร สถานที่และส่งเสริมด้านทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรที่กำลังศึกษาอยู่ และคาดว่าภายในปี พ.ศ. 2545 นี้ทั้งเยาวชนและพระภิกษุสามเณรจะได้รับการศึกษาพื้นฐาน 12 ปีอย่างเสมอภาคกัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, หน้า 1-15)

ภาพที่ 16 พระภิกษุกำลังเรียนพระปริยัติธรรมแผนก นักรธรรม

ด้านการสาธารณูปการ

สาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นระเบียบบริหารการ คณะสงฆ์ส่วนกลาง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. 2559 ใช้คำว่า องค์การสาธารณูปการ แต่ในปัจจุบัน บทบัญญัติว่าด้วยอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคม และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนกลาง เรียกว่า การสาธารณูปการ ทั้งองค์การสาธารณูปการและการสาธารณูปการ มีความหมาย ในการรวมกิจการคณะสงฆ์อย่างเดียวกัน กล่าวคือ

1. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน

2. กิจการอันเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับ พระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็น พระอารามหลวง

3. กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

4. การศาสนสมบัติของวัด

ซ้ำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2525, หน้า 102) ได้ให้ความหมายของ สาธารณูปการ หมายถึง บริการเพื่อสาธารณะซึ่งดำเนินการ โดยองค์กรของรัฐหรือเอกชน โดยการควบคุมของรัฐบาล ซึ่งได้แก่ บริการในเรื่องเคหะการ การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม การอนามัย ความปลอดภัย สันทนาการ และบริการอื่น ๆ ตามความต้องการของประชาชน และเป็นกิจการที่ไม่หวังผลกำไร แม้ว่าการพัฒนาจะช่วยให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าก็ตาม แต่ถ้าไม่มีการวางแผนป้องกัน ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่เกิดจากการพัฒนาทางด้านสาธารณูปการ งานสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคาร สถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตาม การกิจของวัดในด้านอื่น ๆ การพัฒนาเหล่านี้ การดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแล รักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่การดำเนินการให้ วัดทั่วประเทศเป็นวัดโดยสมบูรณ์เป็นที่พำนัก อาศัยของพระภิกษุสามเณร เพื่อศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นที่ทำบุญ ฟังเทศน์ ปฏิบัติ ธรรม และกระทำกิจกรรมสังคัมร่วมกันของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น หรือชุมชนตลอดจนการ รักษาวัฒนธรรมและการอนุรักษ์ศิลปะ โบราณของสังคัมด้วย

ภาพที่ 17 พระกำลังทำงานปฏิสังขรณ์ภายในวัด

ด้านการสาธารณสงเคราะห์

บทบาทบาทของศาสนทายาทในการสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจการอันเป็น สาธารณประโยชน์ของหน่วยงานหรือคณะบุคคล หรือบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือ อุดหนุนจุนเจือกิจของรัฐ หรือเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือสถานที่ซึ่งเป็น

สาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไป (กรมการศาสนา, 2542, หน้า 331-336)

การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชนของพระภิกษุ นั้น อาจกระทบกับความเชื่อเดิมของท้องถิ่น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมหรือพัฒนาสิ่งต่าง ๆ มิให้ขัดกับความเชื่อของชุมชนเหล่านั้น และให้ปรับธรรมเข้าหาแนวความเชื่อนั้น หรือถ้าแนวความเชื่อเดิมนั้นสามารถทำให้คนเป็นดีได้ พระองค์ก็ทรงอนุโลมตามประเพณีการปฏิบัติตนของชาวบ้าน ถ้าประเพณีนั้นมีได้เป็นภัยต่อชุมชนส่วนรวม จากแนวคิดเช่นนี้จึงทำให้พระสงฆ์และประชาชนโดยทั่วไปอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (ภัทรพร สิริกาญจน์, 2535, หน้า 11)

สาธารณสงเคราะห์ เป็นการดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณะสมบัติของประชาชนทั่วไป แต่ถ้าหากประชาชนยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเอง ถ้าพระเป็นผู้นำท้องถิ่นก็ควรมีบทบาทด้วยการเสนอแนะให้ความคิดริเริ่มว่าในชุมชนมีอะไรที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ทางวัตถุจะทำได้ก็โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำ หรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและกาลเทศะ ด้วยการทำหน้าที่ให้เหมาะสมกับบทบาท เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย วัตถุประสงค์ได้เข้ามามีบทบาทในสังคม หากพระสงฆ์แสดงบทบาททันตามปรากฏการณ์ของสังคมปัจจุบันก็จะสามารถแก้สภาพปัญหาจะส่งผลให้สภาพสังคมและประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า การสาธารณสงเคราะห์เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมข้อหนึ่งว่า ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ (ม.15 ตรี) และในระเบียบการปกครองของคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดไว้ว่า วิธีดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม การสาธารณสงเคราะห์แยกโดยลักษณะมี 5 อย่าง (กรมการศาสนา, 2528, หน้า 331-336) คือ

1. การเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณะประโยชน์ เช่น กิจการอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการเพื่อห้องสมุด เพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือกิจการอื่น ๆ

2. การช่วยเหลือกิจการของรัฐและเอกชน ซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนกิจการของรัฐ หรือของเอกชน หรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์อื่น ๆ มุ่งเอาเฉพาะงานส่งเสริมงานของผู้อื่น แม้การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า ฯลฯ

3. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน (นอกวัด) โรงพยาบาล โรงเรียน สร้างประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า

4. การช่วยเหลือประชาชนผู้ประสบสาธารณภัย การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น การประสบอุทกภัย การประสบอัคคีภัย การประสบวาทภัย หรือหนาวจัด หรือเมื่อยามปกติตามโอกาส เช่น สงเคราะห์คนชรา คนพิการฯ

5. การสงเคราะห์ด้านการให้อาหารและสถานที่ของวัดเพื่อเป็นประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือ มีที่พักสำหรับประชาชน อาหารกลางวันสำหรับเด็ก ยารักษาโรค ห้องสมุดประชาชน จัดที่ดินให้ประชาชนอยู่อาศัย ตั้งหน่วยสงเคราะห์ฝึกอาชีพ ให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตด้านต่าง ๆ ด้วยเมตตาธรรม

ภาพที่ 18 ประชาชนอาศัยพักแรมที่ศาลาวัด

ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านต่างมีวัดประจำหมู่บ้านของตนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งถือว่าเป็นสมบัติรวมของคนทั้งหมู่บ้าน วัดจึงเป็นศูนย์รวมประชาชนดังต่อไปนี้

1. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านจะส่งบุตรหลานมารับการฝึกอบรม ทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ

2. เป็นสถานสงเคราะห์ บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจน ได้มาอยู่อาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
  3. เป็นสถานพยาบาล รักษาคนเจ็บป่วยตามแผน โบราณ
  4. เป็นที่พักคนเดินทาง
  5. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับประชาชน
  6. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านพบปะสังสรรค์ และพักผ่อนหย่อนใจ
  7. เป็นที่ไถ่เกี้ยวข้อพิพาท คือ พระสงฆ์เป็นที่ปรึกษา แก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ
  8. เป็นศูนย์กลางศิลปะและวัฒนธรรม วัดเป็นที่รวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ ซึ่งเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์
  9. เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อตนมีงานบ้าน
  10. เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุม เพื่อแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ
  11. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่าง ๆ ของชีวิต
- วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัด ในการแสดงบทบาทต่าง ๆ เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และการร่วมมือกันให้เกิดความสามัคคี เป็นความระเบียบเรียบร้อย

ภาพที่ 19 พระสงฆ์ร่วมบริจาคสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช จ.สระแก้ว

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศทุกวันนี้ ส่วนมากผู้ทำหน้าที่มักมุ่งทำกันอยู่ในระดับการดำเนินชีวิตและระดับศีลธรรมเท่านั้น ทำให้ประชาชนทั้งในระดับชนชั้นล่าง ชั้นกลาง ชั้นสูงของสังคมนั้น ไม่สามารถเห็นความวิเศษของคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ลึกซึ้งในระดับกำจัดกิเลสได้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ จึงไม่ประสบความสำเร็จอย่างเท่าที่ควรจะเป็น

ด้วยเหตุนี้ ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาจะประสบความสำเร็จได้นั้น จึงมีอยู่ทางเดียว คือ ต้องมุ่งเผยแผ่ในระดับการกำจัดกิเลสเป็นสำคัญ เพราะผลของการมุ่งสอนเพื่อกำจัดกิเลส นั้น ก็คือ การเข้าถึงธรรมะภายใน ซึ่งไม่ว่าคน ๆ นั้นจะอยู่ในระดับไหนของสังคม แต่เมื่อเขาสามารถเข้าถึงพระธรรมกาย หรือพระรัตนตรัยภายในได้จริงแล้วเขาก็จะเกิดศรัทธาที่แท้จริงในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ตถาคตโพธิศรัทธา คือ ความศรัทธา อันเกิดจากการเข้าถึงพระรัตนตรัยภายใน เขาก็จะเป็นหลักในการขยายงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้คนที่ต้องฉันทให้แก่เราต่อไป การทุ่มเทลงไปในระดับสูงสุดนี้แม้ได้ผู้เข้าถึงธรรมมาเพียงคนเดียวก็ถือว่าคุ้มเกินคุ้มเพราะเขาจะเป็นกำลังสำคัญในการขยายงานออกไปสู่คนที่ต้องฉันทด้วยความปรารถนาดีในหมู่มชนทุกระดับชั้นได้ไม่ยาก แต่การที่พระพุทธศาสนาจะได้บุคลากรที่มีฝีมือการเผยแผ่ในระดับการกำจัดกิเลสนั้นก็ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะผู้ที่จะสอนผู้อื่นได้ในระดับนี้ นอกจากจะต้องฝึกตนเองให้เป็นต้นแบบการดำเนินชีวิตและต้นแบบการรักษาศีลแล้ว สิ่งที่เขาไม่ได้เลยก็คือ ต้องเป็นต้นแบบการฝึกสมาธิเพื่อการเข้าถึงธรรมอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพันอีกด้วย โดยผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่จะต้องปฏิบัติตนอย่างทุ่มเทตามแนวทางที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงได้กำหนดไว้ในโอวาทปาฏิโมกข์ที่ว่า

1. อนุปวาโท คือ ห้ามกล่าววาจาว่าร้ายล่วงเกินผู้หนึ่งผู้ใดในประเทศนั้น ๆ ไม่ว่าเด็กผู้ใหญ่ หญิงหรือชาย
2. อนุปมาโต คือ ห้ามทำร้ายเบียดเบียนใคร ๆ แม้แต่สัตว์
3. ปาฏิโมกเข จ สังวโร คือ ตั้งใจรักษาศีลและมารยาทของตน ตลอดจนกฎหมายอย่างเคร่งครัด
4. มัตตัญญตา จ ภัตตัสมิง คือ ต้องเป็นต้นแบบการใช้ปัจจัย 4 ในการดำเนินชีวิตด้วยความประหยัดและตามความจำเป็น
5. ปันตัญจ สยนาสนัง คือ ต้องระมัดระวังในการเข้าไปอยู่อาศัยตลอดจนพักค้างในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งต้องเหมาะสมแก่ผู้ทรงศีล ไม่ไปในสถานที่ไม่ควรไป (อโคจร) เพราะแม้ไม่ผิดกฎหมาย แต่ผู้คนในสังคมอาจตำหนิติเตียนเอาได้

6. อธิจิตเต จ อาโยโค คือ ต้องตั้งใจฝึกสมาธิอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพันเป็นประจำทุกวัน โดยเฉพาะเมื่อถึงกำหนดเวลานั่งสมาธิ ในแต่ละวันห้ามมีข้อแม้เลื่อน ไขไปทำอย่างอื่น โดยเด็ดขาด ผู้ที่ปฏิบัติตนในแต่ละวันตามนี้เท่านั้น จึงจะสามารถเป็นนักเผยแผ่ได้ เพราะเมื่อผู้คนในท้องถิ่นเห็นข้อวัตรปฏิบัติเช่นนี้แล้วเขาย่อมเชื่อถือว่า บุคคลท่านนี้สามารถเป็นครูสอนศีลธรรมและวิธีกำจัดกิเลสให้แก่เขาได้จริงเพราะได้ปฏิบัติตนเป็นต้นแบบทั้งในการดำเนินชีวิต การรักษาศีล และการทำภาวนาได้จริง ทำให้เขาเกิดความเชื่อถือว่าพระพุทธศาสนามีคุณค่าต่อชีวิตของเขาจริง และนั่นคือโอกาสที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าไปสู่คนท้องถิ่นได้สำเร็จ เพราะฉะนั้น การส่งบุคลากรไปเผยแผ่ในต่างประเทศจะต้องคัดเลือกคนที่ปฏิบัติได้ตามนี้ และเมื่อถึงคราวที่ทำหน้าที่เผยแผ่ให้แก่คนท้องถิ่น จะต้องมุ่งเป้าหมายที่ระดับการกำจัดกิเลสอย่างจริงจังและจริงใจ ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนดหลักการไว้ชัดเจนว่า ต้องฝึกคนให้ละเว้นความชั่ว ตั้งใจทำความดี และกลั่นใจให้ผ่องใส อยู่เป็นนิศย์ ซึ่งเท่ากับทรงสั่งว่าต้องฝึกฝนอบรมให้คนในท้องถิ่นนั้นสร้างบุญเป็น เพราะการสร้างบุญอย่างต่อเนื่องก็คือ การสร้างนิสัยที่ดี ๆ ควบคู่ไปกับการกำจัดกิเลสในใจให้หมดไปนั่นเอง

แต่การที่ผู้เข้ามาศึกษาใหม่จะเต็มใจ สร้างบุญกับเราหรือไม่ นั่น เราจะต้องตอบเขาให้ชัดเจนก่อนว่า บุญคืออะไร? บุญคือ พลังงานบริสุทธิ์ที่ไปฆ่ากิเลสหรือความไม่รู้อันมืดมิดที่อยู่ ในใจ ทำไมต้องสร้างบุญ? เพราะบุญเป็นที่มาของความสุขและความเจริญในด้านต่าง ๆ ของชีวิต ทำอย่างไรจึงได้บุญ? บุญจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อบุคคลนั้นตั้งใจละเว้นความชั่ว ทำความดี และกลั่นใจให้ผ่องใส อย่างจริงใจ จริงจังและต่อเนื่อง เพราะฉะนั้น เมื่อถึงคราวฝึกคนก็ต้องฝึกให้สร้างบุญเป็นทุกชนิด ทุกระดับ ทุกสภาพ การฝึกคนให้สร้างบุญเป็นนั้น นอกจากเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่คนท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นการเพิ่มบุญให้แก่ทีมงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกด้วย เพราะว่า ความสำเร็จของการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นขึ้นอยู่กับบุญ คือ

1. บุญของผู้ทำหน้าที่เผยแผ่
2. บุญของทีมงาน และ
3. บุญของผู้เข้ามาศึกษา

ดังนั้น ทุกคนจึงต้องเข้าใจในการสร้างบุญ ยึดมั่นอยู่กับบุญ และนำวิถีชีวิตประจำวันของทุกคนเข้าสู่การสร้างบุญเป็นประจำให้ได้ พระพุทธศาสนา จึงจะขยายไปสู่การดำเนินชีวิตเพื่อ การกำจัดกิเลสของคนในท้องถิ่นนั้นได้จริง จากนั้น จึงฝึกให้รู้จักทุ่มเทสร้างบุญอย่างจริงจังเพิ่มขึ้น ไปอีก เพื่อให้ได้บุญที่มีคุณภาพพิเศษในระดับที่สามารถกำจัดกิเลสอย่างเด็ดขาดที่เรียกว่า สร้างบารมี นั่นคือต้องฝึกให้มีอุมการณ มั่นคงขึ้นไปอีก กล่าวคือ ในขณะที่ฝึกให้สร้างบุญเป็นอยู่นั้น ก็ต้องปลูกฝังอุมการณชาวพุทธไปด้วย เพื่อยกระดับใจให้เข้มแข็งแกร่งกล้าในการสร้างบุญบารมี

ตามรอยพระโพธิสัตว์ให้ยิ่งขึ้น ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้ชาวพุทธทุกคนมี อุดมการณ์ ในการสร้างบารมีกำจัดกิเลส ว่า

1. ชั้นดี ประมัตตไป ตีติกา คือ ต้องอดทน กับสารพัดทุกข์ให้ได้ เพราะยิ่งอดทนมากเท่าไร ต้นตอของความทุกข์คือกิเลส ยิ่งมีโอกาสถูกกำจัดออกไปง่ายและมากเท่านั้น
2. นิพพานัง ประมัตต วทนติ พุทธา คือ ต้องยกใจให้เข้มแข็งมุ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุดของทุก ๆ ชีวิต คือ พระนิพพานให้ได้ เพราะหากเข้าถึงพระนิพพาน ได้เมื่อไหร่ ความทุกข์ก็หมดไปเมื่อนั้น แต่การจะเข้าถึงพระนิพพานได้ ต้องทุ่มเทชีวิตปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงพระรัตนตรัยภายในให้ได้ก่อนจากนั้นจึงอาศัยพระธรรมกายกำจัดกิเลสให้สิ้นเชื้อไม่เหลือเศษต่อไป
3. น หิ ปัพพชิต ปรูปมาตี สมโณ โหติ ปริง วิหฺลฺยันโต อุดมการณ์ข้อสุดท้ายที่สำคัญของ ชาวพุทธคือ トラบโดที่ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่นี้ ต้องไม่ก่อเวรใหม่อย่างเด็ดขาด แม้ผลวิบากของกรรมเก่าตามมามีบั้นอย่างหนักก็ต้องอดทน จะถูก คนพาลใส่ความตามรังแก โหดร้ายสาหัสปานใดก็ต้องอดทน เป็นตายร้ายดีอย่างไร ไม่ยอมก่อเวรใหม่อีกเด็ดขาด เมื่อทั้งตนเอง ทีมงาน และผู้เข้ามาศึกษาในประเทศนั้น ๆ แต่ละคนที่มาถึงเรา ล้วนมีอุดมการณ์ ชาวพุทธอย่างเปี่ยมล้น เช่นเดียวกันนี้แล้ว ประชาชนในประเทศนั้น ๆ ย่อมเห็นว่า หมู่คณะนี้เป็นทีมที่เอาชีวิตเป็นเดิมพันในการสร้างบุญจริง สมาชิกในหมู่คณะนี้สามารถเป็นต้นแบบการดำเนินชีวิตจริง ต้นแบบการรักษาศีลจริง และต้นแบบการทำภาวนา ให้แก่เขาได้จริง ก็จะทำให้หมู่คณะของเรา ใน ต่างประเทศเติบโตขึ้นได้ แล้วเราก็เชิญเชิญให้ผู้เข้ามาศึกษารุ่นเก่าเป็นต้นบุญต้นแบบให้แก่คนรุ่นต่อไป ในที่สุด วันหนึ่งต้องมีคนใดคนหนึ่งเข้าถึงพระธรรมกายภายใน แม้จะได้มาเพียงคนเดียวก็ถือว่าคุ้มค่าแล้ว เพราะบุคคลนั้นก็จะเป็นกำลังใจให้คนอื่น ๆ ที่มาก่อนและมาใหม่ตั้งใจสร้างบุญเพื่อกำจัดกิเลสอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพันตาม ๆ กัน ความสำเร็จของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จะบังเกิดขึ้นในประเทศนั้น ๆ นี้คือ การกิจอันแท้จริงและยิ่งใหญ่ที่ นักเผยแผ่ทุกคนจะต้องเข้าใจให้ถูกต้องทั้งในแง่ของการฝึกตนเองให้เป็นต้นแบบ และในแง่ของการเป็นแสงสว่างให้ชาวโลก ซึ่งแน่นอนว่าทั้งหมดนี้จะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อต้องเอาชีวิตเป็นเดิมพัน เราถึงจะสามารถฝึกตนเองให้เข้าถึงธรรมได้ สอนคนอื่นให้เข้าถึงธรรมตามมาได้และสร้างหมู่คณะที่ช่วยกันปกป้องหลักพระพุทธศาสนาให้มั่นคงทั่ว ทุกมุมโลกได้สำเร็จอย่างแท้จริง

งานเผยแผ่พระพุทธศาสนา จัดเป็นงานหลักอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ที่เรียกว่า กิจการคณะสงฆ์ ประกอบด้วย กิจการ 6 ด้าน ได้แก่ 1. งานการปกครอง 2. งานด้านการศึกษาของสงฆ์ 3. งานด้านการเผยแผ่ศาสนา 4. งานด้านสาธารณูปการ 5. งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ 6. งานด้านสาธารณสงเคราะห์ กิจการทั้ง 6 ด้านนี้ ส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการหรือผู้บริหารคณะสงฆ์ตั้งแต่ระดับวัด คือเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส หรือ

พระผู้มีความรู้ความสามารถที่เจ้าอาวาสตั้งให้เป็นผู้ช่วยเหลือในงานบางด้าน งานด้านการเผยแผ่ศาสนาเป็นกิจการที่ไม่เฉพาะพระสังฆาธิการเท่านั้นที่จะรับผิดชอบ แต่พระภิกษุทุกรูปตลอดจนสามเณร และอุบาสกอุบาสิกา ต่างก็มีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ทั้งสิ้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน มีทั้งแบบประเพณีแบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเฉพาะที่ตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการ (ชำเลื่อง วุฒิจันทร์, 2525, หน้า 152)

งานการเผยแผ่นี้ ถือว่าเป็นการหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา ที่ผู้บวชเข้ามาจะต้องหน้าที่เผยแผ่ ไม่ว่าจะเป็นกัจฉัตร ทำวัตรเช้า-เย็น บิณฑบาต บรรยายธรรม เทศน์ และอื่น ๆ ซึ่งล้วนแต่ถือว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งนั้น (พระราชธีรจารย์ ป.ธ.9, สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2559)

การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย ได้แก่ การบรรยายธรรมการสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อาราธนาและที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือ เทศน์รูปเดียวหรือเทศน์บุจฉาวิสาขนา 2 รูปขึ้นไป นอกจากนี้การเทศน์ยังมีรูปแบบอื่น ๆ อีกเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน เช่น ผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียง แผ่นบันทึกเสียง หรือแผ่นซีดีนำไปเผยแผ่ในที่ต่าง ๆ ในโอกาสต่าง ๆ รวมถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแพร่ออหรือเขียนลงในสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น วารสาร หนังสือพิมพ์ ตลอดจนเผยแพร่ออนไลน์ นอกจากนี้ยังมีพระสงฆ์เข้าไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนต่าง ๆ ตามโครงการวิถิพุทธและโครงการครูพระในโรงเรียน เป็นต้น การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือเป็นหน่วยงานเผยแผ่หรือตั้งเป็นสถานศึกษาชั่วคราวหรือถาวร หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียงกับวัด เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก พระธรรมทายาท งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.บ.ต.) โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องวันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เป็นต้น

ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางด้านคลุห้สัด ได้มีการตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยูวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่าง ๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชน การตั้งชมรมพุทธศาสน์ในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่าง ๆ นอกจากนี้สื่อมวลชนต่าง ๆ ยังได้มีส่วนเผยแผ่ศาสนาด้วย เช่น หนังสือพิมพ์มีคอลัมน์ที่เขียนบทความเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โทรทัศน์เสนอรายการละคร หรือการ์ตูนที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในยุคปัจจุบันที่เรียกว่า ยุคโลกาภิวัตน์ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทำได้ง่ายมากและ

ค่อนข้างทั่วถึง ดังนั้นการใช้ข้อมูลและการเผยแพร่ข้อมูลของพระสงฆ์ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเผยแพร่ศาสนาในปัจจุบัน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต, 2538, หน้า 141-152) กล่าวไว้ว่า ในยุคข้อมูลข่าวสารนี้ เรื่องที่พระสงฆ์จะต้องตระหนักก็คือ เรื่องประโยชน์จากข่าวสารข้อมูล และเรื่องการใช้ข้อมูลให้เกิดประโยชน์

เรื่องประโยชน์จากข่าวสารข้อมูลกับการเผยแพร่ศาสนานั้นมีหลักอยู่ว่า ข้อมูลที่เป็นเรื่องเสื่อมเสียของสถาบันสงฆ์ต้องควบคุมไม่ให้มี ส่วนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นคุณประโยชน์ต้องเผยแพร่ให้ได้ดีที่สุด ในเรื่องนี้พระธรรมปิฎกกล่าวแนะไว้ 4 ประการ คือ

ประการแรก พระสงฆ์ผู้มีหน้าที่เผยแพร่ศาสนาต้องมีความรู้หลักพระพุทธศาสนาที่จะเผยแพร่เป็นอย่างดี

ประการที่สอง พระสงฆ์ต้องรู้เท่าทันต่อสภาพความเปลี่ยนแปลง ปัญหาต่าง ๆ และความต้องการของสังคม และโลกปัจจุบัน

ประการที่สาม ให้ตัวสถาบันสงฆ์เองดำรงรักษาภาพพจน์ที่ดีของบุคลากรคือพระสงฆ์สามเณร และทำให้ประชาชนเห็นว่าสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งพาอาศัยได้ หากภาพรวมออกมาดี ก็จะเกิดอาการที่เรียกว่า “เผยแพร่ธรรมะโดยไม่ต้องพูด” ซึ่งบางครั้งการเผยแพร่ธรรมโดยไม่ต้องพูด อาจสำคัญยิ่งกว่าการเผยแพร่ด้วยการพูดเสียอีก

ประการสุดท้าย ต้องรู้จักใช้ระบบการสื่อสารต่าง ๆ ตลอดจนอุปกรณ์ในเรื่องการสื่อสารเอามาเป็นประโยชน์ในการสื่อสารข้อมูลทางพระพุทธศาสนา

อีกเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องการใช้ข้อมูลให้เกิดประโยชน์นั้น อันดับแรก ต้องใช้ข้อมูลที่เป็นความรู้ ความเป็นไปต่าง ๆ ในโลก และวิชาการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเรื่องทางศาสนาและเรื่องอื่น ๆ ที่เหมาะสม นำมาเสริมความรู้แก่บุคลากรทางศาสนา ต่อจากนั้นจึงขยายให้การศึกษาแก่ประชาชนอีกต่อหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็คือ ต้องหาหลักธรรมที่เอื้อประโยชน์แก่สภาพสังคมปัจจุบันมาเสนอให้ประชาชนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของเขาได้ เหตุที่ต้องมีการนำธรรมะมาประยุกต์ใช้นั้นเพราะคนในแต่ละยุคสมัยไม่เหมือนกัน อยู่ในสภาพแวดล้อมต่างกัน แม้ธรรมะจะเป็นหลักการอันเดียวกันก็ตาม

เมื่อบุคลากรทางศาสนาที่สำคัญคือ พระสงฆ์ ได้ตระหนักถึงหน้าที่ของศาสนทายาท และได้เพิ่มพูนคุณสมบัติในตน มีความรู้ มีคุณธรรม และความสามารถในเชิงวิชาการและการใช้เทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์ในการเผยแพร่ศาสนาแล้ว จะสามารถทำงานเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในยุคปัจจุบัน

แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การขยายโอกาสให้ผู้อื่นได้ศึกษาวิธีทำภาวนา เพื่อเข้าถึงสันติสุขที่แท้จริงอันเป็นความดีสากลที่ทุกคนทำได้ และเป็นหนทางที่นำไปสู่ปัญญา และความบริสุทธิ์ภายในที่ไร้ซึ่งจิตความไม่รู้ ความทุกข์ และความกลัว ให้หมดสิ้นไปจากใจ ของมวลมนุษยชาติอย่างเด็ดขาด อันเป็นที่มาของการขยายสันติภาพภายในไปสู่การบังเกิดขึ้น ของสันติภาพโลกได้อย่างแท้จริง
2. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไม่ใช่การเปลี่ยนเชื้อชาติ ไม่ใช่การเปลี่ยนศาสนา ไม่ใช่ การเปลี่ยนเผ่าพันธุ์ และไม่ใช่การเผยแผ่วัฒนธรรมของประเทศใดประเทศหนึ่งไปยังประเทศอื่น ๆ เพราะนอกจากไม่ใช่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นการจำกัด ขอบเขตการเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาของคนในท้องถิ่นอีกด้วย ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในช่วงเวลาที่ผ่านมา จึงจำกัดวงอยู่เฉพาะคนเชื้อชาติเดียวกันที่ไปทำมาหากินอยู่ในประเทศนั้น ไม่ขยายตัวออกไปอย่างที่ควรจะเป็น
3. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต้องมุ่งทำในระดับการกำจัดกิเลสอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพัน เพราะคุณค่าของการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ที่พระองค์สามารถเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ใน การกำจัดกิเลสได้หมดสิ้นเชื่อไม่เหลือเศษได้สำเร็จด้วยพระองค์เอง และพระองค์สามารถสอนให้ ผู้อื่นสามารถเอาชีวิตเป็นเดิมพันในการกำจัดกิเลสได้หมดสิ้นเชื่อไม่เหลือเศษได้สำเร็จเช่นเดียวกับ พระองค์นั้นก็ย่อมหมายความว่า คุณค่าของพระพุทธศาสนาที่มีต่อชาวโลกก็คือ การเป็นศาสนา เดียวในโลกนี้ที่มุ่งสอนให้ทุกคนสร้างสันติสุขให้แก่ตนเองและโลกใบนี้ด้วยการทำภาวนา เพื่อขจัดกิเลสภายในให้หมดสิ้นไปอย่างเด็ดขาด
4. บุคคลากรที่จะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศนั้น ต้องคัดเลือกบุคคลที่ ตั้งใจฝึกฝนอบรมตนเองอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพัน เพราะต้องไปเป็นต้นแบบการดำเนินชีวิต ต้นแบบ ศีลธรรม และต้นแบบการกำจัดกิเลสอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพัน โดยต้องยึดเอาคำสอนใน โอวาทปาฏิ โมกข์ เป็นแม่บทสำคัญในการฝึกฝนอบรมตนเองอย่างจริงจังและจริงใจให้ต่อเนื่องเป็นนิสัย แล้วบุคคลนั้นจึงจะสามารถเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธาในสายตาของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้จริง ประชาชนในท้องถิ่น นั้น ๆ จึงจะเกิดความสนใจใคร่ศึกษาคำสอนในพระพุทธศาสนา ด้วยตัวของเขาเอง และนั่นคือโอกาสที่จะขยายความรู้ในการทำภาวนาเพื่อเข้าถึงสันติสุขภายใน เข้าไปสู่ใจของชาวโลกได้อย่างแท้จริง
5. การสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ต้องสอนให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นเข้าใจเรื่อง "บุญ" และ "บารมี" และการที่เขาจะเข้าใจเรื่องบุญและบารมีได้นั้น ก็ต้องสอนให้เขาเข้าใจเรื่องกฎ แห่งกรรมและคุณค่าของการเกิดมาเป็นมนุษย์ว่าเราเกิดมาเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง แสวงบุญ

สร้างบารมี เขาถึงจะเข้าใจว่าบุญคืออะไร ทำไมต้องสร้างบุญ และทำอย่างไรจะได้บุญ เมื่อทุกคนเข้าใจอย่างนี้แม้จะมีคนมาวัดเป็นจำนวนมาก แต่เขาจะยินดีต่อการ ฝึกความเคารพ ความมีวินัย และความอดทนในการสร้างบุญไปเป็นหมู่คณะเพราะเขาเข้าใจแล้วว่าบุญนั้นสำคัญต่อการจัดความทุกข์ ความกลัวอันเกิดจากความไม่รู้ให้หมดไปจากชีวิตของเขาได้อย่างไร บรรยากาศของการปฏิบัติธรรมในวัดก็จะไม่สูญเสียไป และวัดที่สร้างนั้น ก็จะกลายเป็นโรงเรียนเพื่อสอนการบรรลุธรรมให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของประเทศนั้น ๆ ในรุ่นต่อ ๆ ไป

พระพุทธศาสนาจะตั้งมั่นในประเทศใดได้นั้นจะต้องมีการสืบต่อศาสนทายาท คือ มีการบวชกุลบุตรในประเทศนั้น ๆ ในอดีตสังคมไทยพระมหากษัตริย์ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญในการดำรงอยู่ได้ของพระพุทธศาสนา คือ หากว่าพระมหากษัตริย์ทรงนับถือศาสนาใด ศาสนานั้นก็จะเจริญรุ่งเรืองวัฒนาถาวรอยู่ได้ ประเทศไทยถือว่าโชคคิที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะตามกฏมณเฑียรบาล และตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และพระมหากษัตริย์ไทยทรงผนวชหลายพระองค์

ในการบวชศาสนทายาทในปัจจุบันนั้น ต้องกระทำในสิมา มีสงฆ์ครบ 10 รูปในมัธยมประเทศ มีสงฆ์ 5 รูปในปัจฉิมประเทศ และต้องมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้เรียกอุปสัมปทาเปกข์เข้าสู่คณะสงฆ์ และให้สงฆ์ยอมรับ เมื่อสงฆ์ยอมรับแล้วถือว่าเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา การเป็นศาสนทายาทในพระพุทธศาสนานั้นมี 4 อย่างคือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา แต่ในงานวิจัยนี้มุ่งเอาเฉพาะศาสนทายาทที่เป็นนักบวช คือ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี สิกขามานา แม่ชี ศีลจารีนี้

การบวชภิกษุณีในไทย คณะสงฆ์ไทยยังไม่ยอมรับ ถึงจะมีอยู่ในบริษัท 4 ก็ตาม และเมื่อปี 2557 มหาเถรสมาคมยังประกาศห้ามเข้าประเทศผู้มาบวชภิกษุในประเทศไทย มีบางส่วนที่ไปบวชในต่างประเทศ แล้วเข้ามาไทย (พระเทพปริยัติเมธี(สฤงค์ ป.ธ.9), สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2559)

ในประเทศไทยนักบวชที่คณะสงฆ์เถรวาทไทยยอมรับ มีเพียง ภิกษุ สามเณร แม่ชี ศีลจารีนี้ ส่วนนักบวชที่เป็นผู้หญิง คือ ภิกษุณี สามเณรี และสิกขามานา คณะสงฆ์เถรวาทไทยไม่ยอมรับ เพราะการสืบสายของภิกษุณี สามเณรี และสิกขามานา ได้ขาดการสืบสายการบวชของภิกษุณี สามเณรี สิกขามานาไปแล้ว แต่ปัจจุบันได้มีภิกษุณีเกิดขึ้นในประเทศศรีลังกาโดยสืบสายมาจากพระพุทธศาสนาเถรวาทจากประเทศไต้หวัน และได้เปลี่ยนเป็นภิกษุณีเถรวาท

ภิกษุณีในประเทศไทยก็เกิดขึ้น โดยบวชสืบสายมาจากศรีลังกา คณะสงฆ์เถรวาทไทยยังไม่ยอมรับ แต่ก็ไม่ได้คัดค้าน ผู้วิจัยมีความเห็นเรื่องของภิกษุณี ไม่ว่าจะ เป็นพุทธมหายานหรือพุทธเถรวาทว่า การบวชเป็นศาสนทายาท คือ การบวชเพื่อหล่อหลอมจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นการบวช

ด้วยเหตุผลใดก็ตาม แต่เมื่อบวชเข้ามาเป็นศาสนทายาทแล้ว ก็มีโอกาสดูฝึกฝนจิตใจ การฝึกฝนจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็สามารถบรรลุธรรมได้เท่าเทียมกัน

ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือด้านการศึกษาอื่นนอกจากศาสนาศึกษา หรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่นที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ ด้วยทุนปัจจัยต่าง ๆ พระสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของพระสงฆ์

การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่าโดยลักษณะควรแยกออกเป็นลักษณะ คือ

1. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนาศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร
2. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลที่กำลังศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษา แบ่งได้เป็น 4 ประเภท

2.1 โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัด

2.2 ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนาศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

2.3 ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติในวัยเด็ก

2.4 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาพระปริยัติธรรม หมวดธรรมบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนาปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2537 และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่าง ๆ จำนวนมาก

จัดตั้งแต่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังไม่จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์อื่นที่เจ้าคณะ เจ้าอาวาส และภิกษุทั่วไปจัดการสงเคราะห์เป็นการส่วนตัวหรือเป็นรูปคณะสงฆ์ได้อีกหลายรูปแบบได้แก่

1. จัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา
2. การช่วยพัฒนาสถานศึกษา
3. การช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา
4. ช่วยเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา

ช่วยเหลือในรูปแบบดังกล่าวนี้ เป็นการสงเคราะห์การศึกษาเป็นผลดีแก่ประเทศชาติ โดยส่วนรวมและผลสะท้อนย้อนกลับถึงพระสงฆ์ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) สรุประแค้นไว้อย่างน่าสนใจว่า การเผยแผ่เชิงรุกด้วยการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการทำให้พระพุทธศาสนาครองความเป็นเสียงข้างมากในประเทศมาได้ยาวนาน พระสงฆ์ในอดีตได้ทำการเผยแผ่เชิงรุกด้วยการทำหน้าที่เป็นครูสอนเด็กและเยาวชน วัดในอดีตทำหน้าที่เป็นโรงเรียน พระสงฆ์ไม่ได้สอนแต่วิชาพระพุทธศาสนาเท่านั้นยังได้สอนวิชาต่าง ๆ อีกมาก ประชาชนเป็นศิษย์จึงเคารพเชื่อฟังพระสงฆ์ ดังนั้นจึงเรียกการที่พระสงฆ์สอนในโรงเรียนว่า การศึกษาสงเคราะห์และเรียกการสอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรว่า ศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตใช้การศึกษาสงเคราะห์เป็นตัวนำ นับว่าเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการนำพุทธศาสนาเข้าหาประชาชนที่ได้ผลยิ่ง (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548, หน้า 1-15)

ดังนั้น การศึกษาสงเคราะห์ จึงเป็นพุทธศาสนาเชิงรุกที่มีพลังอำนาจอย่างยิ่งที่สามารถเข้าถึงประชาชนแทบทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนที่เป็นต้นกล้าของสังคมอันเป็นคุณภาพที่จะส่งผลให้พุทธศาสนายังยืนตลอดไป

ผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม จึงควรที่จะมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เข้าเป็นระบบ เพื่อจะได้รองรับเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สามารถเข้ามาศึกษาและสามารถเทียบโอนบางรายวิชาแบบประยุกต์ได้แบบไม่ให้เสียหลักการเดิม ซึ่งอาจจะทำให้เด็กที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ได้ศึกษาทั้งฝ่ายธรรมและฝ่ายโลกควบคู่กันไป เป็นการสร้างศาสนทายาทอีกอย่าง และเปิดโอกาสให้เป็นการศึกษาทางเลือกใหม่ในการศึกษาของชาติ เพราะเหตุว่าการเรียนในโรงเรียนทั่วไปนั้นจะมีปัญหาเรื่องยาเสพติด เรื่องคุณธรรมจริยธรรม ถ้าเข้ามาบวชเรียนในวัด พระจัดการดูแลให้ คือ

จัดศาสนศึกษาซึ่งเป็นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชเรียน เพื่อเป็นทางเลือก
หนึ่งของผู้ต้องการให้ลูกของตนเองมีคุณธรรมและจริยธรรม เข้ามาบวชเรียนเพื่อที่จะเป็นพลเมือง
ดีของชาติ และรัฐจะต้องให้การสนับสนุนด้านงบประมาณเหมือนโรงเรียนทั่วไป

สิ่งสำคัญ ผู้บริหารคณะสงฆ์ จะต้องเร่งพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์
โดยเฉพาะ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ที่สามารถ
รักษาสาระหลักสูตรเดิมไว้และสามารถเทียบโอนผลการเรียนกับการจัดการศึกษาสามัญทั่วไป
ของรัฐ มิฉะนั้นในทศวรรษหน้า คณะสงฆ์จะเกิดวิกฤติขาดแคลน

บทที่ 4

ปรากฏการณ์และเหตุผลของการบวชเป็นศาสนทายาทในพุทธศาสนา แบบเถรวาทจากอดีตถึงปัจจุบัน

ครั้งพุทธกาล ภิกษุส่วนมากบวชเพราะเลื่อมใสในคำสอนหรือปรารถนาความพ้นทุกข์ จะมีบ้างที่บวชเพื่อลาสิกขาหรือเป็นไปกับสิ่งอื่นที่ไม่ใช่การพ้นทุกข์ ซึ่งเป็นการบวชเพียงระยะสั้น ดังที่พบในหลักฐานจากพระไตรปิฎกในภยสูตรที่ 2 ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสาเหตุของการบวชอยู่ไม่ได้มานาน จนต้องลาสิกขาบหรือสึกออกมา ว่า

ด้วยคิดว่า เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทนะทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำ ชื่อว่าตกอยู่ในกองทุกข์ มิทุกข์เป็นเบื้องหน้าแม่! โฉนการกระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ จะพึงปรากฏเธอบวชอย่างนั้นแล้วเพื่อนสหพรหมจารีตักเตือนสั่งสอนว่า ท่านพึงก้าวไปอย่างนี้ พึงถอยกลับอย่างนี้ พึงแลดูอย่างนี้ พึงเหยียดดูอย่างนี้ พึงรู้เข้า อย่างนี้ พึงเหยียดออกอย่างนี้ พึงทรงสังฆาฎิ บาตรและจีวรอย่างนี้ เธอข่อมคิดอย่างนี้ว่า

เมื่อก่อนเราเป็นคฤหัสถ์มีแต่จะตักเตือนสั่งสอนผู้อื่น ก็ภิกษุเหล่านี้คราวหลานของเรา สำคัญเราว่าควรตักเตือน สั่งสอน

เธอโกรธเคืองแค้นใจ บอกคืนสิกขา ลาเพศ ภิกษุนี้เรียกว่า เป็นผู้กลัวต่อภัยคือคลื่น บอกคืนสิกขาลาเพศ คูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่าภัยคือคลื่นนี้ เป็นชื่อแห่งความ โกรธและความแค้นใจนี้เรียกว่าภัยคือ คลื่น ๆ คูกรภิกษุทั้งหลาย... กุลบุตรบางคนในโลกนี้ ออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาเธอบวชอย่างนั้นแล้ว เพื่อนสหพรหมจารีตักเตือนสั่งสอนว่า สิ่งนี้เธอควรเคี้ยวสิ่งนี้ ไม่ควรเคี้ยว สิ่งนี้ควรบริโภคน สิ่งนี้ไม่ควรบริโภคน สิ่งนี้ควรดื่ม สิ่งนี้ไม่ควรดื่ม สิ่งนี้ควรดื่ม สิ่งนี้ไม่ควรดื่ม ของเป็นกัปปิยะเธอควรเคี้ยว ของเป็นกัปปิยะเธอไม่ควรเคี้ยว ของเป็นกัปปิยะเธอควรบริโภคน ของเป็นกัปปิยะเธอไม่ควรบริโภคน ของเป็นกัปปิยะเธอควรดื่ม ของเป็นกัปปิยะเธอไม่ควรดื่ม เธอควรเคี้ยวในกาล ...เธอไม่ควรเคี้ยวในวิกาล ...เธอข่อมคิดอย่างนี้ว่า

เมื่อก่อนเราเป็นคฤหัสถ์ ปรารถนาสิ่งใดก็เคี้ยวสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใดก็ไม่เคี้ยวสิ่งนั้น ปรารถนาสิ่งใดก็บริโภคนสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใดก็ไม่บริโภคนสิ่งนั้น ...ข่อมเคี้ยวสิ่งที่ เป็นกัปปิยะบ้าง สิ่งที่ เป็นกัปปิยะบ้าง... ข่อมเคี้ยวในกาลบ้าง ในวิกาลบ้าง ข่อมบริโภคนในกาลบ้าง ในวิกาลบ้าง ข่อมดื่มในกาลบ้าง ในวิกาลบ้างข่อมดื่มในกาลบ้าง ในวิกาลบ้าง คฤหบดีผู้มีศรัทธาข่อมถวายของควรเคี้ยว หรือของควรบริโภคนแม้ใด อันประณีต ในกลางวัน ในเวลาวิกาลแก่เราทั้งหลายภิกษุ

เหล่านี้ ย่อมกระทำเสมือนหนึ่งปิดปากแม่ในของเหล่านี้ เธอโกรธเคืองแค้นใจ บอกคืนสิกขาลาเพศ คูกริกษุทั้งหลาย คำว่าภัยคือจระเข้แน่ เป็นชื่อแห่งความเป็นผู้เห็นแก่ท้อง นี้เรียกว่าภัยคือจระเข้ ฯ

กุลบุตรบางคนในโลกนี้ ออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา... เธอบวชแล้วอย่างนี้ เวลาเช้ารุ่งแล้วถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ไม่รักษากายวาจา ใจไม่ตั้งสติ ไม่สำรวมอินทรีย์ เธอเห็นมาตุคามในบ้านหรือนิคมนั้น นุ่งไม่เรียบร้อย หรือห่มไม่เรียบร้อย รากะย่อมรบกวณจิตของเธอ เพราะเห็นมาตุคามนุ่งไม่เรียบร้อย หรือห่มไม่เรียบร้อย เธอมีจิตอันรากะรบกวณ ย่อมบอกคืนสิกขาลาเพศ ภิกษุนี้เรียกว่า กลัวต่อภัยคือปลาฉลาม บอกคืนสิกขาลาเพศ คูกริกษุทั้งหลาย คำว่า ภัยคือปลาฉลามนี้เป็นชื่อของมาตุคาม นี้เรียกว่า ภัยคือปลาฉลาม คูกริกษุทั้งหลาย ภัย 4 ประการนี้แล กุลบุตรบางคน ในโลกนี้ ออกบวชเป็น บรรพชิตด้วยศรัทธา ในธรรมวินัยนี้ จะพึงหวังได้ ฯ”

สาเหตุของการบวชอยู่ไม่ได้นาน ตามพระดำรัสของพระพุทธเจ้า

1. อดทนต่อการถูกตักเตือนพร่ำสอนไม่ได้

อดทนต่อการถูกตักเตือนพร่ำสอนไม่ได้ จัดว่าเป็นสาเหตุของการบวชระยะสั้น ในปัจจุบันได้ เนื่องจากการเลี้ยงดูบุตรในปัจจุบันนี้ พ่อแม่ส่วนใหญ่เลี้ยงแบบตามใจ สนองความต้องการของบุตร โดยไม่มีเหตุผล และไม่มีเวลาอบรมสั่งสอน ทำให้บุตร มีลักษณะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ชอบทำตามใจตนเอง มีความอดทนต่ำ ประกอบกับระบบการเรียนการสอน ในโรงเรียนในปัจจุบันที่เน้นให้นักเรียนคิดเอง ทำเอง โดยที่ครูไม่มีสิทธิ์ลงโทษเพื่อให้นักเรียน หลาบจำด้วยวิธีรุนแรง ปักจี้เหล่านี้ประกอบกันทำให้เด็กที่เติบโตติดนิสัยเช่นนั้นจนโตเป็นผู้ใหญ่ เมื่อเข้ามาบวชอยู่ในวัดที่มีระบบการปกครองและการศึกษาอบรมแบบดั้งเดิม คือ เจ้าอาวาสทำหน้าที่พร่ำสอน อบรม ทั้งสามารถดูค่า ว่ากล่าวพระในวัด และมีอำนาจในการลงโทษต่าง ๆ ตามที่ตนเห็นชอบ (ตามธรรมวินัย)

ดังนั้นพระที่บวชเข้ามา แม้บางคนตั้งใจบวชเพื่อจำพรรษา หรืออยู่ให้นานเท่าที่โอกาสของตนจะอำนวย เมื่อเข้ามาพบกับลักษณะและวิธีการปกครองและอบรมสั่งสอนของสงฆ์อย่างนี้ ก็ไม่สามารถอดทนได้ จึงรีบสึกออกไป

2. ไม่อาจทนต่อการกินอยู่และการใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคแบบบรรพชิตได้

พระบวชใหม่ไม่อาจทนต่อการกินอยู่และการใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคแบบบรรพชิตได้ สาเหตุข้อนี้อาจเกี่ยวข้องกับการบวชระยะสั้นในปัจจุบันน้อย เนื่องจากในปัจจุบันนี้วัดแต่ละแห่งสร้างกุฏิที่อยู่ของพระค่อนข้างดีมีเครื่องอำนวยความสะดวกตามสมควร ทั้งเรื่องอาหาร

สำหรับขบฉันก็ไม่ขัดสนเช่นในอดีต ส่วนมากมีปัจจัยสี่ใช้สอยอย่างพอเพียง โดยเฉพาะในวัดที่อยู่ในเมืองหรือในชุมชนใหญ่ แต่อาจมีขาดแคลนบ้าง สำหรับพระที่อยู่ในวัดในชนบทห่างไกล และในท้องถิ่นที่กั้นดาร แต่เป็นธรรมดาว่า สภาพวัดเช่นนั้นมักไม่มีผู้ต้องการเข้าไปอยู่อาศัย แม้ในเรื่องของการฉันอาหารได้เพียง 2 มื้อ โดยที่ไม่สามารถฉันอาหารภายหลังเที่ยงวันได้จนกว่าจะได้อรุณของวันใหม่ นี่ก็อาจเป็นเหตุให้บวชนานไม่ได้สำหรับบางรูป โดยเฉพาะผู้ที่ เป็นโรคเกี่ยวกับกระเพาะอาหาร แต่ถึงแม้ว่าจะฉันอาหารขึ้นไม่ได้ แต่ท่านก็อนุโลมให้ฉันอาหารประเภทนม หรือเครื่องดื่มที่เป็นอาหารเสริมต่าง ๆ ได้ ดังนั้นในข้อนี้จึงไม่น่าเป็นสาเหตุสำคัญสำหรับการบวชระยะสั้นในปัจจุบัน

3. ยังมีจิตหมกมุ่นอยู่ในเบญจกามคุณคือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส

ผู้บวชใหม่ยังมีจิตหมกมุ่นอยู่ในเบญจกามคุณคือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส สาเหตุข้อนี้มีผลต่อการบวชระยะสั้นในปัจจุบันนี้มาก เนื่องจากในปัจจุบันนี้เป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูง เช่นคอมพิวเตอร์ ใช้เป็นเครื่องมือผลิตสิ่งเสพทางอารมณ์ เช่น อุปกรณ์การดูภาพยนตร์ การฟังเพลง อุปกรณ์การสื่อสาร รวมทั้งเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพและราคาถูกลง สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือ หรือเป็นสิ่งให้เข้าถึงการเสพ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสอันน่าชบใจ หรือวัตถุประสงค์ต่าง ๆ จิตใจของคนในวัยหนุ่มที่เคลเสพสิ่งเหล่านี้จนคุ้นเคย เมื่อถึงเวลาที่จะบวช จึงไม่ต้องการบวชนาน และยังได้เข้าไปบวชแล้ว ซึ่งเหมือนกับเข้าไปอยู่ในอีก โลกหนึ่งที่แตกต่างโดยสิ้นเชิงกับโลกที่ตนคุ้นเคย ก็ยิ่งทำให้ต้องตัดสินใจสึกเร็วขึ้น

4. ยังไม่อาจตัดใจจากสตรีเพศได้

ผู้บวชใหม่ยังไม่อาจตัดใจจากสตรีเพศได้ ข้อนี้ก็ เป็นสาเหตุของการบวชระยะสั้นในปัจจุบันได้เช่นกัน โดยเฉพาะคนวัยหนุ่มสาวที่มีความสัมพันธ์ทางจิตใจระหว่างกัน มีการนัดพบคบหากันเป็นประจำ หรือติดต่อกันโดยตรงหรือทางโทรศัพท์เป็นประจำ เมื่อฝ่ายชายต้องบวช ทำให้ความสัมพันธ์ต้องห่างเหิน หรือหยุดชะงักเพราะต้องขาดการติดต่อกี่ดี หรือในทางตรงข้ามฝ่ายหญิงเข้าไปเยี่ยมพระบวชใหม่บ่อยครั้งก็ดี ทั้งสองเหตุการณ์นี้ย่อมเป็นสาเหตุให้พระบวชอยู่ไม่นานเช่นกัน

ในสังคมไทยมีผู้สันนิษฐานว่า การบวชระยะสั้นหรือการบวชชั่วคราวมีมาตั้งแต่รัชสมัยของพระเจ้าลิไทแห่งสุโขทัยราชธานี ที่ครั้งหนึ่งพระองค์มีพระราชศรัทธาออกผนวชชั่วคราว การบวชของพระองค์ในครั้งกาลนั้น จึงนับเป็นกษัตริย์ไทยองค์แรกที่ผนวชขณะครองราชย์ (พระโสภณคณาภรณ์, 2530, หน้า 26)

ต่อมาพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาก็ได้ทรงผนวชชั่วคราวเช่นกัน เช่น พระบรมไตรโลกนาถ เป็นต้น จนประเพณีการทรงผนวชกลายเป็นพระบรมราชประเพณีของพระมหากษัตริย์ไทยในทุกรัชสมัยจนถึงปัจจุบัน เฉกเช่นเดียวกับการบวชพระในประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงกลายมาเป็นการบวชตามประเพณีในเวลาต่อมา ตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ยังไม่มีธรรมเนียมบวชชั่วคราว (สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช, (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2548 หน้า 65)

สาเหตุของการบวชของพระอริยสงฆ์ในครั้งพุทธกาล

1. บวชตามเพื่อน เช่น พระวิมลเถระ ท่านเป็นบุตรของเศรษฐีคนหนึ่งในเมืองพาราณสี ซึ่งเป็นสหายผู้มีความสนิทสนมและชอบพอกันกับพระยสะมาก ท่านได้ทราบข่าวว่า พระยสะผู้เป็นสหายออกบวชแล้ว จึงคิดว่าพระธรรมวินัยที่ขลุบุดรออกบวชนี้จักเป็นที่ประเสริฐแน่ จึงไปชักชวนสหายอีก 3 คน คือ สุพาหุ ปุณณชิ ควิมปติ ออกบวชตามเพื่อน พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมให้บรรลुकุณธรรมพิเศษและประทานอุปสมบทด้วยวิธี เอหิภิกขุอุปสัมปทา (คณาจารย์เถียงเชียง, 2551, หน้า 18)

2. บวชเมื่อแก่ เช่น พระราธะ ท่านเกิดในสกุลพราหมณ์ เป็นตระกูลที่มีความมั่งคั่งคนหนึ่ง เมื่อราชพราหมณ์แก่แต่่าชรา บุตรภรรยาไม่เลี้ยงดู เป็นคนยากจนเจ็บใจ จึงไปอาศัยเลี้ยงชีพอยู่กับพระภิกษุในพระเวฬุวันมหาวิหาร ต่อมาราชพราหมณ์มีความต้องการจะบวช แต่ไม่มีใครบวชให้ ทำให้ร่างกายซูบผอม พระบรมศาสดาทรงทอดพระเนตรเห็นราชพราหมณ์จึงตรัสถามและทราบความแล้ว จึงรับสั่งถามภิกษุทั้งหลายว่า มีใครระลึกถึงอุปการคุณของพราหมณ์นี้ได้บ้าง พระสารีบุตรกราบทูลว่าข้าพระพุทธเจ้าระลึกได้อยู่ ในวันหนึ่ง พราหมณ์ได้ถวายอาหารแก่ข้าพเจ้าหนึ่งทัพพี พระพุทธเจ้ายกย่องพระสารีบุตรว่า เป็นคนกตัญญูกตเวที จึงประทานให้พระสารีบุตรบวชให้ราชพราหมณ์ ด้วยวิธี ญัตติจตุตถกรรมวาจา จึงถือได้ว่า พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์รูปแรกในพระพุทธศาสนา (คณาจารย์เถียงเชียง, 2551, หน้า 113-116)

3. บวชด้วยความจำใจ หรือบวชตามความต้องการของพ่อแม่ผู้ปกครอง เช่น พระนันทะ ท่านเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางมหาปชาบดีโคตมี ในวันอวมังคลาภิเษก ระหว่างนันทกุมารและพระนางชนบทกัลยาณี เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปเสวยที่ตำหนักของนันทกุมารเสร็จแล้วทรงบาตรให้นันทกุมารถือไว้ แล้วประทานพรเพื่อเป็นมงคลแล้วเสด็จกลับ ส่วนนันทกุมารในขณะที่ถือบาตรตามเสด็จไปพลางนึกในใจว่า ถ้าพระองค์ทรงรับบาตรในที่แห่งใดก็จะรับกลับมา แต่ก็ไม่สามารถจะทูลเตือนพระองค์ได้ เพราะมีความเคารพในพระองค์ ครั้นพระบรมศาสดาเสด็จถึงที่ประทับแล้วจึงตรัสถามนันทกุมารว่า นันทะเธอจัก

บวชหรือแม้ฉันท์กumar ไม่สมัครใจจะบวชแต่ก็ไม่สามารถขัดพระเหตุภัยได้เพราะมีความเคารพมาก จึงยอมรับด้วยความจำใจว่า จะบวช พระนันทะคิดถึงแต่พระนางชนบทกัลยาณี ไม่มีความผาสุก ในการประพฤติพรหมจรรย์ คิดจะสึกออกมา พระพุทธเจ้าจึงพาพระนันทะไปพบหญิงสาวที่มีความสวยงามกว่าพระนางชนบทกัลยาณี แล้วละความรักต่อพระนางชนบทกัลยาณี และมุ่งอยากจะได้หญิงสาวที่สวยงาม ๆ งาม ๆ ยิ่งกว่านั้น พระบรมศาสดาจึงเป็นผู้รับประกันว่า ถ้าพระนันทะ ตั้งใจประพฤติพรหมจรรย์แล้ว จะหาหญิงสาวสวย ๆ งาม ๆ ให้ ขำวนี้แผ่กระจายไปอย่างรวดเร็ว ทำให้พระลือเลียนท่านว่า นันทะเป็นลูกจ้าง พระนันทะจึงเกิดความละอายหลีกเลี่ยงไปอยู่แต่ผู้เดียว จึงคิดว่าความรักในหญิงสาวไม่มีที่สิ้นสุด เกิดสลดใจบรรเทาความรักเสียได้ ตั้งใจบำเพ็ญเพียรใจได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ผล (คณาจารย์เถียงเชียง, 2551, หน้า 126-127)

4. บวชเพราะไม่ต้องการทำงาน เช่น พระอนุรุทธเถระ ท่านเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าอมิตตนะ เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่อนุปิยนิมขของมัลลกะศรัย ในเวลานั้น ศากยกุมาร ซึ่งเป็นผู้มีชื่อเสียงมีคนรู้จักมาก ออกบวชตามพระบรมศาสดาเป็นจำนวนมาก วันหนึ่งเจ้ามทานามะ ผู้เป็นพระเชษฐา ได้ปรารภกับอนุรุทธะผู้น้องว่า พ่ออนุรุทธะ ในตระกูลของเรายังไม่มีใคร ๆ ออกบวชตามพระบรมศาสดาเลย เจ้าหรือพี่คนใดคนหนึ่งควรจะออกบวช อนุรุทธะตอบว่า พี่บวชเองเถิด น้องไม่สามารถออกบวชได้ เจ้ามทานามะจึงกล่าวขึ้นว่า ถ้าอย่างนั้น เจ้าจงเรียนการงานของผู้ครองเรือน เจ้ามทานามะจึงสอนการงานของผู้ครองเรือน โดยยกเอาวิธีการทำนาเป็นอันดับแรกขึ้นมาสอน เมื่ออนุรุทธะได้ฟังแล้วเห็นว่าการทำงานไม่มีสิ้นสุด เบื่อหน่ายการงาน พุดกับพี่ชายว่า ถ้าอย่างนั้นพี่ครองเรือนเถิด น้องจักบวชเอง อนุรุทธะจึงชักชวนศากยกุมารอื่นได้อีกคือ ภัททิยะ อานันทะ ภคฺ กิมพิละ โกสิยกุมารอีกองค์หนึ่งคือ เทวทัต รวมทั้งอุบาลีผู้เป็นนายภูษามาลา ออกบวชพร้อมกัน (คณาจารย์เถียงเชียง, 2551, หน้า 139-141)

5. บวชเพราะหลงใหล เช่น พระวัคคิเถระ ท่านพระวัคคิ เกิดในตระกูลพราหมณ์ตระกูลหนึ่ง วัคคิมาพบได้เห็นพระพุทธเจ้าในนครสาวัตถี ก็บังเกิดความหลงใหลในพระรูปโฉมของพระองค์ ไม่อ้อมไม่เบื้อในการดู อยากจะดูอยู่ตลอดเวลา จึงคิดว่าถ้าได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา จักได้เห็นพระองค์อยู่เป็นนิตย์ ครั้นคิดอย่างนั้นจึงได้ออกบวชในพระพุทธศาสนา ครั้นบวชแล้วแทนที่จะท่องบ่นสาธยายธรรม และบำเพ็ญเพียรในกรรมฐานแต่ก็หาได้ทำเช่นนั้นไม่ มัวแต่เที่ยวดูพระรูปโฉมของพระบรมศาสดาอยู่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงประณามขับไล่พระวัคคิออกจากสำนักของพระองค์ว่า “วัคคิ เธอจงหนีไปเสีย” พระวัคคิเกิดความน้อยใจ จึงหลีกออกจากพุทธสำนักแล้วคิดว่า เรามีชีวิตอยู่จะมีประโยชน์อะไร เราจะกระโดดภูเขาดายเสีย จึงขึ้นไปบนยอดเขาคิชฌกูฏ หวังที่จะฆ่าตัวตาย พระองค์ทรงทราบความจึงแสดงพระองค์ให้ปรากฏในที่เฉพาะหน้าและตรัสสอนด้วยธรรมมีกถามีประการต่าง ๆ ท่านเกิดปีติ

และปราโมทย์อย่างแรงกล้า ท่านข่มปีติบนอากาศเสียได้แล้ว ได้บรรลุพระอรหัตผลพร้อมด้วย ปฏิสัมภิกา (คณาจารย์เถียงเชียง, 2551, หน้า 179-180)

6. บวชเพราะต้องการศึกษาเล่าเรียน เช่น พระวังคีสเถระ ท่านบังเกิดในตระกูลพราหมณ์ ในพระนครสาวัตถี เมื่อเติบโตใหญ่ได้เข้าศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์ในลัทธิของพราหมณ์จนจบไตรเพท และเรียนมนต์พิเศษอีกอย่างหนึ่ง คือ จวสีสมนต์ เป็นมนต์สำหรับพิสูจนกะโหลกศีรษะของซากศพ แม้ตายแล้วหลายปีก็สามารถรู้ได้ว่าไปเกิดเป็นอะไรที่ไหน ครั้งหนึ่งวังคีสเถระได้เข้าไปสู่ที่ประทับของ พระพุทธเจ้าในพระเชตวัน พระพุทธองค์ทรงทราบจึงให้คนเอากะโหลกมาห้ำกะโหลก พระพุทธ องค์จึงตรัสถามวังคีสเถระว่า เธอรู้หรือว่ากะโหลกของสัตว์เหล่านี้ไปเกิดที่ไหน วังคีสเถระจึงรำยมนต์ และตอบถูกต้องทั้งหมดศีรษะกะโหลก พระพุทธองค์จึงตรัสถามวังคีสเถระถึงกะโหลกที่ห้ำว่า ผู้นี้ไป เกิดที่ไหน วังคีสเถระไม่สามารถรู้ได้ เพราะเป็นกะโหลกของพระอรหันต์ ได้แต่นั่งอยู่ พระพุทธองค์ ตรัสถามว่า เธอไม่รู้หรือวังคีสเถระ วังคีสเถระพราหมณ์กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ไม่รู้ พระองค์ตรัสว่า แต่เรารู้ เขาทูลถามต่อไปอีกว่าพระองค์รู้ด้วยวิธีอะไร? พระพุทธองค์ทรงตอบว่า รู้ด้วยมนต์ของเรา วังคีสเถระพราหมณ์จึงทูลขอเรียนมนต์นั้น พระพุทธองค์จึงตรัสว่าคนที่บวช เราให้เรียนไม่ได้ วังคีสเถระพราหมณ์จึงบวชเพื่อต้องการเรียนมนต์ พระพุทธองค์จึงให้วังคีสเถระเรียน พระกรรมฐานมโหการ 32 เป็นอารมณ์ ไม่นานพระวังคีสเถระก็ได้บรรลุพระอรหันต์ (คณาจารย์เถียงเชียง, 2551, หน้า 184-186)

สาเหตุของการบวชในพุทธศาสนาของสังคมไทย

คนไทยสมัยโบราณ ถือว่า การบวช เป็นเรื่องสำคัญมาก แม้แต่ทางราชการก็ถือว่าการบวชเป็นเรื่องสำคัญอีกเหมือนกัน ซึ่งคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้ารับหน้าที่ในราชการ ก็มีการสอบประวัติ ว่าเคยผ่านการบวชเรียนมาหรือไม่ นี่เป็นการชี้ให้เห็นถึง ความสำคัญ ในการบวช คนโบราณ ถือว่าคนที่ยังไม่ได้บวชเรียน เป็นคนที่ไม่บรรลุนิติภาวะ เป็นผู้ที่ยังไม่ควรแก่การครองเรือน ซึ่งคนแก่คนเฒ่าเคยเล่าให้ฟังว่า ในสมัยก่อนนั้น หากฝ่ายชายจะให้บิดามารดาไปขอลูกสาวใครมาเป็นภรรยาแล้ว พ่อแม่ฝ่ายหญิง จะถามก่อนว่า ผู้ที่จะมาเป็นบุตรเขยนั้นเคยบวชเคยเรียนมาแล้วหรือยัง ถ้าปรากฏว่า ยังไม่เคยบวชเคยเรียนมาก่อน พ่อแม่ฝ่ายหญิง ก็ไม่ยอมยกลูกสาวให้ ด้วยการบ่ายเบี่ยงเกี่ยงให้ชายผู้ที่จะมาเป็นเขย ได้บวชได้เรียนเสียก่อน (ปริชา มิตรทอง, 2530, หน้า 24)

ด้วยเหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะเหตุว่า คนโบราณนั้น เป็นผู้เคร่งครัดในทางพระพุทธศาสนา ถือว่า ผู้ที่จะมีความรู้เกี่ยวแก่การครองเรือน เกี่ยวแก่การรับผิดชอบในเรื่องครอบครัวได้คั้นนั้น จะต้องผ่านการบวชมาก่อนทั้งสิ้น ถ้าผู้ชายคนใด ยังไม่เคยศึกษาอบรมจากพระศาสนาแล้ว

ก็คือว่า ผู้ชายเหล่านั้นยังไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ ทั้งนี้ คนโบราณถือว่า คนที่ยังไม่บวชเป็น คนดิบ ทำไมจึงเรียกคนที่ยังไม่เคยบวชว่าเป็น คนดิบ อันหมายถึง จิตใจ ของบุคคลเหล่านั้น ยังดิบอยู่ คือ ยังมีได้อบรมในด้านพระธรรมวินัยมาก่อน ส่วนคนที่เคยผ่านการบวชการเรียนมาแล้ว เรียกว่า คนสุก ก็หมายถึง คนเหล่านั้น ได้ผ่านการอบรมบ่มนิสัย จนกระทั่ง จิตใจ ไม่หยาบกระด้าง มี หิริโอตตปปะ คือ ความละอายต่อบาปกรรม และมีความเกรงกลัวต่อบาปกรรม คนอย่างนี้ เรียกว่า คนสุกบุคคลเหล่านี้ ย่อมจะเข้าใจในหลักการดำเนินชีวิตได้โดยถูกต้อง ตามแนวทาง พระพุทธศาสนา สามารถแยกแยะความเชื่อที่เกี่ยวกับการบวชในสังคมไทยออกได้ ดังนี้ (จินดา จันทรแก้ว, 2533, หน้า 96-98)

ชายไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา ทุกคนสมควร ได้รับการบวชอบรมปฏิบัติธรรมะ ก่อนค่อยเข้าวัยทำงาน เพราะจะทำให้เป็นคนมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณธรรม ความรับผิดชอบ ตลอดถึงมีความซื่อสัตย์สุจริต” (พระราชวิทย์าคม (สายทอง), สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน 2559)

1. การบวชเพื่อปฏิบัติให้พ้นทุกข์

บวชเพื่อปฏิบัติให้พ้นทุกข์ หมายถึง ตั้งใจบวชเพื่อชำระกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้หมดสิ้นไปจากจิตใจ เพราะเข้าใจว่า กิเลส คือ เหตุของการเกิดทุกข์ ไม่สนใจลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ไม่ติดอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ใด ๆ บวชแล้ว เข้าป่าหาที่วิเวก ฝึกจิตให้สงบ เมื่อจิตสงบแล้วก็ใช้จิตพิจารณาพระธรรมคำสอนของ พระผู้มีพระภาคเจ้า ให้รู้แจ้งเห็นจริง เช่น พระพุทธองค์ตรัสสอนว่า มนุษย์มีธาตุ 4 ชั้น 5 มีอาการ 32 ประกอบกันเป็นตัวตน เห็นเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือ มีธาตุ 4 ชั้น 5 ทุกอย่าง เกิดขึ้นตั้งอยู่ แล้วดับไป ทุกอย่างมีความไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา มีทุกอย่างเป็น ทุกข์มี รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นทุกข์ มี ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ก็เป็นทุกข์ ติดอยู่ใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ ก็เป็นทุกข์ ทุกอย่างเป็นอนัตตา คือ ทุกอย่างที่มีต้อง สูญสลาย ไปตามกาลเวลา แม้แต่ตัวเรา ก็ต้องตายและ ดับสูญไปในที่สุด เมื่อพิจารณาเห็นดังนี้ แล้ว จึงไม่ยึดมั่นถือมั่น ในตัวตนเราเขา ความหลงรักใคร่ในสิ่งต่าง ๆ ก็ลดลง ความโลภอยากได้ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ก็ลดลง ความโกรธ อาฆาตพยาบาทปองร้าย ก็ลดลง เมื่อพิจารณาต่อไป ให้ละเอียด หมายถึง พยายามชำระกิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลงที่มีอยู่ให้หมดไปเพื่อ เข้าสู่แดนวิมุตหลุดพ้นไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร อีกต่อไป นี้เรียกว่า บวชเพื่อปฏิบัติ ให้พ้นทุกข์ (บริสุทธิสงฆ์)

พระพุทธศาสนาหรือศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นเรื่องการพ้นทุกข์และสอนให้รู้จัก ทุกข์ และวิธีดับทุกข์ให้พ้นจากอวิชชาอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์จากกิเลสทั้งปวง ผู้สืบทอด ผู้นับถือ

ศาสนาพุทธที่ได้บวชเพื่อศึกษา ปฏิบัติตามคำสอน ธรรม และคำสั่ง วินัย และมีหน้าที่เผยแผ่พระ
ธรรมพระพุทธเจ้า เรียกว่า ภิกษุสงฆ์ (พระวโรว ปพทุโร, สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2556)

ตัวอย่างของการบวชเพราะเป็นทุกข์ เช่น หลวงปู่กงมา จิรปุญฺโญ วัดคอยธรรมเจดีย์
ต.ตองโขบ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร

ภาพที่ 20 หลวงปู่กงมา

เกิดเมื่อ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2443 ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ปีชวด ท่านเคยเป็นหัวหน้านายฮ้อย
พาคณะต้อนสัตว์มีวัว ควาย ไปขายกรุงเทพ แต่งงานอายุ 25 ปี ต่อมาภรรยาพร้อมบุตรในครรภ์
ได้เสียชีวิตลง ทำให้ท่านรู้สึกสูญสิ้น เป็นเหตุให้ท่านสละสังเวชและนุ่งถึงร่มเงาพระพุทธศาสนา
พ.ศ. 2482 ท่านสร้างวัดเขาน้อย ท่าแฉลบ ตามพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวง
วชิรญาณวงศ์ พ.ศ. 2485 ท่านจำพรรษาที่พระอารามที่ป่าช้าบ้านโคก อ.โคกศรีสุพรรณ
จ.สกลนคร ได้รับอุปถัมภ์และได้รับความเมตตาจากพระอารามนี้เป็นพิเศษ ต่อมาที่
แห่งนี้ ท่านได้สร้างเป็นวัดสุทธธรรมมาราม ท่านได้รู้คงคัมเพื่ออกเขาภูพาน ได้ปักกลดพักภาวนา
ในถ้ำ ซึ่งถ้ำนี้เป็นที่อยู่ของเสือ และต่อมากลายเป็น วัดคอยธรรมเจดีย์ (ประวัติพระสงฆ์ไทย, 2559)

การได้เข้าบวชถือว่าเป็นทายาททางพระพุทธศาสนา มีเวลาได้ศึกษาและปฏิบัติธรรม
กรรมฐาน ถือว่าเป็นที่พึ่งแห่งสุดท้ายของชีวิต จะได้ตัดความทุกข์ทางใจได้ และถือว่าได้ช่วยสืบ
ต่ออายุพระพุทธศาสนาได้ด้วย (พระมหาเกษมณี เตชปญฺโญ ป.ธ.9, สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2559)

2. การบวชทดแทนบุญคุณบิดามารดา

สังคมไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการบวชว่า บิดามารดาที่เป็นพุทธศาสนิกชนทุกคน
เมื่อมีบุตรชายและอายุครบ 20 ครอบ ปีบริบูรณ์ จะต้องจัดการให้บุตรของตนได้บวชเป็นพระภิกษุ
ในพุทธศาสนา จึงจะถือว่าได้สร้างบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ให้แก่ตนเอง และจะทำให้ตนเองได้
เกาะชายผ้าเหลืองไปสู่สุคติอีกด้วย

การบวชเป็นการตอบแทนบุญคุณของบิดามารดา และทำให้บิดามารดาเป็นญาติของ
พระศาสนา เรื่องนี้เป็นคติที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ครั้งหนึ่งพระเจ้าอโศกมหาราช
ได้ตรัสถามพระเถระผู้ใหญ่ว่า ที่โยมได้อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนามามากมายนี้ ก็อยากได้เป็นญาติ
กับพระศาสนาและได้เป็นญาติของพระพุทธเจ้า เท่าที่โยมได้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนามามากมายนี้ โยมได้เป็นญาติของพระศาสนาหรือยัง พระเถระก็ทูลตอบไปว่า ยัง พระเจ้าอโศก
มหาราชก็ตรัสถามต่อไปอีกว่า จะทำอย่างไร โยมได้บำรุงพระศาสนาไปแล้วไม่รู้เท่าไร หมดเงิน
ทองไปมากมาย ก็ยังไม่ได้เป็นญาติของพระศาสนา ทำอย่างไรถึงจะเป็นได้

พระเถระทูลตอบว่า ถ้าใครได้มีลูกมาบวชในพระพุทธศาสนา จะเป็นลูกชายหรือ
ลูกหญิงก็ตาม ก็ได้เป็นญาติของพระศาสนา สมัยนั้นยังมีภิกษุณีอยู่ พอดีพระเจ้าอโศกมีโอรสธิดาอยู่
2 องค์ที่อยากจะบวชอยู่แล้ว ก็เลยอาสาบวชให้พระราชบิดา เพื่อจะได้เป็นญาติกับพระศาสนา คือ
เจ้าชายมหินท์กับเจ้าหญิงสังฆมิตตาทั้งสององค์ ก็เลยผนวชเป็นพระภิกษุ และพระภิกษุณี
แล้วก็ทำหน้าที่สืบต่อพระพุทธศาสนา

พระมหินท์เถระได้มาประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป ส่วนพระสังฆมิตตาเถรี
ก็ได้นำเอาพระภิกษุณีสงฆ์มาตั้งในศรีลังกา และนำเอากิ่งพระศรีมหาโพธิ์มาปลูกที่นั่นด้วย ทำให้
พระพุทธศาสนาเจริญสืบต่อมา ก็เลยถือคติกันว่า ใครบวชลูก ก็ได้เป็นญาติกับพระศาสนา นี่เป็น
ความหมายแบบประเพณี การบวชทดแทนคุณพ่อแม่ ถ้ามองความหมายให้ลึกซึ้งลงไป ก็เป็นเรื่อง
ความเป็นจริงของชีวิตจิตใจ กล่าวคือ ตามธรรมดาพ่อแม่ย่อมรักลูก สุดยอดความรักก็คือรักลูก
เมื่อรักลูกก็อยากให้ลูกได้ดีมีความสุข ถ้าลูกได้ดีมีความสุข พ่อแม่ก็มีความสุขด้วย แต่ในทางตรงกัน
ข้าม ถ้าลูกไม่ดี ไม่มีมีความสุข พ่อแม่ก็มีความสุขทุกข์มาก และถ้าทุกข์เพราะลูก ก็จะทุกข์ที่สุด เป็นทุกข์
อย่างใหญ่หลวง

เพราะฉะนั้น เมื่อพ่อแม่หวังดี จึงคิดว่าทำอย่างไรจะให้ลูกมีความสุข การที่ลูกจะได้ดี มีความสุขก็คือลูกจะต้องมีการศึกษา ได้รับการฝึกอบรมอย่างดี ไม่ใช่เป็นอยู่ดีและประพฤติดี เฉพาะปัจจุบันเท่านั้น แต่หมายถึงอนาคตภายหน้าด้วย เพราะในกาลข้างหน้าพ่อแม่จะไม่ได้อยู่กับลูกตลอดไป แล้วลูกจะเป็นอย่างไร พ่อแม่ก็เป็นกังวลในเรื่องอนาคตของลูกว่า ต่อไปข้างหน้า ลูกจะเป็นคนดี มีความสุข มีความสำเร็จ จะดำรงชีวิตอยู่ในโลกได้ดีหรือไม่ จะรักษาวงศ์ตระกูลได้หรือไม่ สารพัดจะคิดไป นี่เป็นข้อกังวลของพ่อแม่ทั้งหลาย รวมความว่า ความอยากให้ลูกเป็นคนดี มีความสุขนี้ อยู่ในจิตใจของพ่อแม่ตลอดเวลา ทีนี้พระศาสนามาช่วยให้การศึกษาอบรม อย่างน้อย ในเวลาที่สำคัญที่สุดคือในวัยกำลังหนุ่มคะนอง ในสมัยโบราณนั้นก็เป็นธรรมดาคนหนุ่ม ๆ ย่อมชอบไปโน่นไปนี่ และคบเพื่อนมากมาย แต่ละวัน ๆ ที่พ่อแม่ยอมเป็นห่วงลูก โดยเฉพาะ ลูกผู้ชายวัยคะนองเมื่อไปโน่นไปนี่ พ่อแม่ก็ห่วงเป็นกังวล มักตั้งตาคอย ไม่ค่อยสบายใจ คิดว่า ลูกจะไปมีเรื่องกับใครที่ไหนหรือเปล่า จะทำผิดทำถูกต้องหรือเปล่า อะไรต่ออะไร จนกว่าลูกกลับมา บ้านทีจึงโล่งใจ พ่อแม่จึงคิดนึกว่า ทำอย่างไรจะให้มียุทธกรรมว่าลูกจะเป็นคนดี รับผิดชอบชีวิตตนเองได้ รับผิดชอบครอบครัวได้ และรับผิดชอบสังคมได้ เมื่อมีการบวช พอลูกบวชแล้ว เป็นพระอยู่ในวัด ครองผ้าเหลืองมีวินัย มีศีล เป็นกรอบ พอได้บวชเท่านั้น พ่อแม่ก็สบายใจ ว่าคราวนี้ไม่ต้องเป็นห่วงแล้ว ลูกอยู่ที่วัด ไม่ได้ประพฤดิเสียหายไม่ไปเที่ยววุ่นวายที่ไหน จิตใจพ่อแม่ก็สงบ หายวุ่นวาย คลายกังวล

การบวชจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้จิตใจของพ่อแม่มีความสุข แต่ไม่ใช่แค่นั้น พ่อแม่ยังมีความปลื้มใจ ด้วยความหวังว่าเมื่อลูกได้เข้าไปอยู่ในวัด ได้ศึกษาอบรมในพระธรรมวินัย แล้ว ต่อไปก็จะเป็นคนดี จะรับผิดชอบชีวิตของตนเองได้ จะรับผิดชอบครอบครัวและสังคมได้ แล้วเกิดความมั่นใจ พ่อแม่ก็จะมีมีความสุขเพิ่มขึ้นอีก นอกจากนั้น ขณะที่ลูกไปเป็นพระอยู่ที่วัดนั้น ยังมีผลตามมาอีก คือตามปกติพ่อแม่วุ่นวายกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ บางทีก็ไม่มีเวลาเข้าวัด ไม่มีเวลาแม้แต่นึกถึงพระ หรือนึกถึงวัด แต่พอลูกบวชแล้ว นึกถึงลูกเมื่อไร ก็เท่ากับนึกถึงพระด้วย เมื่อนึกถึงพระ ก็นึกถึงวัด นึกถึงพระศาสนา จึงเท่ากับว่าลูกได้ช่วยโน้มน้ำใจของพ่อแม่เข้ามาสู่พระศาสนา และมาสู่คำสอนของพระพุทธเจ้า คือเข้ามาสู่ธรรมะ เพราะฉะนั้น เมื่อลูกเข้ามาบวช จึงเท่ากับจงพ่อแม่เข้ามาสู่พระศาสนาด้วย เริ่มตั้งแต่ทำให้จิตใจของพ่อแม่เข้ามาใกล้ชิดพระศาสนามากขึ้น ตลอดจนมีโอกาสไปวัดมากขึ้น เพราะจะไปหาพระลูกของตัวเองก็ต้องไปที่วัด เมื่อไปวัดก็ได้ไปพบพระ บางทีก็ได้มีโอกาสฟังธรรมะ และได้เรียนรู้ธรรมะไปด้วย นี่แหละจึงเป็นทางที่ช่วยให้พ่อแม่ได้ใกล้ชิดพระศาสนา เรียกว่า เป็นญาติของพระศาสนา

อันที่จริงถ้าผู้บวชนั้นตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระธรรมคำสอน ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นจริงตามคำสอนว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ชาติก่อน ชาตินี้ และชาติหน้ามีจริง

เชื่อกฎแห่งกรรม และเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมา มีกิเลส คือความโลภ ความโกรธ ความหลง
ครอบงำจิต เป็นเหตุให้เกิดทุกข์อยู่ตลอดเวลา ผู้บวชนั้นได้ปฏิบัติตาม และเห็นประโยชน์ของคำ
สอนที่แท้จริง เกิดปัญญาขึ้นกับตนเอง ว่ามีกิเลสมาก ก็ทุกข์มาก มีกิเลสน้อยก็ทุกข์น้อย
ถ้าชำระกิเลสให้หมดสิ้นไปจากจิตใจ ก็เข้าสู่แดนวิมุต หลุดพ้นเมื่อสิ้นชีวิต ก็จะเข้าสู่นิพพาน ไม่
ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

เมื่อรู้แจ้งเห็นจริงดังนี้แล้ว จึงนำคำสอนไปแนะนำพ่อแม่ ให้ละชั่วประพฤติดีทำจิตใจ
ให้สะอาดบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลส โดยการเริ่มต้นให้พ่อแม่ รู้จักการให้ทาน นำศีลมารักษากาย
วาจา เจริญสมาธิให้จิตใจสงบ แล้วนำพระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า มาพิจารณาให้รู้แจ้ง
เห็นจริง แล้วจึงเกิดปัญญา เมื่อพ่อแม่ได้ปฏิบัติตามที่ถูกแนะนำจนกิเลสเบาบางหรือหมดสิ้นไป
ในที่สุดพ่อแม่ก็จะไปสู่แดนสวรรค์หรือนิพพาน อย่างแน่นอน นี่คือ การบวชเพื่อทดแทนบุญคุณ
พ่อแม่ อย่างแท้จริง

ส่วนใหญ่ที่เห็นก็บวชตามประเพณี เพราะยังยึดในประเพณีที่ดั่งตามรูปแบบที่วางไว้
แต่ก็ไม่เหมือนแต่ก่อน แต่ก่อนอย่างน้อยต้องบวชหนึ่งพรรษาเป็นอย่างน้อย ช่วงในพรรษาพระภิกษุ
และสามเณรมาก แต่ทุกวันนี้พระภิกษุสามเณรน้อยลง ส่วนที่เข้ามาอาศัยศาสนาหากินทุกวันนี้
ก็มีอยู่มาก และที่สำคัญบวชเข้ามาแล้วมาทำลายศาสนาที่คนนับถือในเสื่อมศรัทธาต่อศาสนา
ก็มีมากเหมือนกันทุกวันนี้ คนที่เข้ามาบวชที่พบเห็นส่วนมากไม่ค่อยปฏิบัติตามคำสอนของ
พระพุทธเจ้าเท่าไร ส่วนมากยังไม่ซาบซึ้งในศาสนาเท่าที่ควรเมื่อถึงจุดหนึ่งก็ลาสิกขาออก
ไปเป็นฆราวาสและไม่ได้นำคำสอนของศาสนาไปปฏิบัติตามที่ได้เล่าเรียนมาไม่สมกับที่บวช
ในศาสนา (อนันต์ ครอบสกุล, สัมภาษณ์, 2 เมษายน 2556)

วัฒนธรรมประเพณีมีผลต่อการบวชมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมจัดว่าเป็น
รากเหง้าหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการบวชของสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต ถึงแม้ปัจจุบันสภาพต่าง ๆ จะ
เปลี่ยนแปลงไปแต่วัฒนธรรมการบวชก็ยังไม่เสื่อมสลายไปยังคงมีอยู่ในส่วนลึกของจิตใจคนไทยที่
ต้องการบวชเพื่อทดแทนคุณ ซึ่งเป็นการกระทำที่ได้รับการยอมรับและปฏิบัติมาช้านาน

ผู้ชายบางคนเมื่ออายุครบแล้วจะต้องบวช การบวชถือว่าการอบรมบ่มนิสัยให้มี
ศีลธรรมและเป็นการทดแทนบุญคุณบิดามารดาผู้ให้กำเนิด ดังนั้นการบวชจึงถือว่าเป็นประเพณี
ที่จำเป็นสำหรับลูกผู้ชายทุกคนในปัจจุบัน

วัฒนธรรมไทยเกี่ยวกับบวชตามประเพณีเพียงเพื่อต้องการให้เกิดการยอมรับว่าเป็น
ผู้มีความกตัญญู กตเวที ทดแทนคุณของผู้มีพระคุณ เพราะพ่อแม่ถือว่าเป็นผู้มีพระคุณที่เลี้ยงดู
มาจนเติบโตใหญ่ เพื่อเป็นการทดแทนคุณด้วยการบวช ปฏิบัติธรรมทำหน้าที่ลูกผู้ชายไทยที่นับถือ
พระพุทธศาสนา

การบวชทดแทนบุญคุณนี้เป็นการบวชที่น่าสรรเสริญเป็นอย่างมาก คนไทยนับถือมากผู้ที่มิพระคุณ เช่น คุณพ่อ คุณแม่ เป็นต้น บุญคุณอื่นที่จะมาเทียบบุญคุณของคุณพ่อ คุณแม่ พ่อและแม่เปรียบเท่าพระอรหันต์องค์หนึ่งหาที่เปรียบไม่ได้สุดที่จะนำมาสาธยายได้ (พระครูสังฆรักษ์บุญยงค์ ปุณณ โก, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556)

การบวชเพื่อต้องการทดแทนบุญคุณนั้น เกิดจากคติความเชื่อปลูกฝังว่าการบวชสามารถทดแทนบุญคุณบิดามารดาได้เพราะเห็นเป็นรูปธรรม และสังคมยอมรับ แต่ถ้าผู้บวชไม่ได้มีเจตนาที่แท้จริงเมื่อบวชมาแล้วก็ยอมไม่ตั้งมั่นตั้งใจในการประพฤติปฏิบัติก็อาจนำมาเสื่อมเสียมาให้แก่หมู่คณะสงฆ์หรือวัดนั้น ๆ ที่ได้ทำการบรรพชาอุปสมบทให้ได้เช่นกัน

ตัวอย่างการบวชเพราะแม่และยายขอร้อง เช่น หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ วัดคอกยแม่ปิ้ง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ เป็นบุตรของนายใส กับ นางแก้ว รามศิริ โดยมีน้องสาวร่วมบิดา-มารดา อีกหนึ่งคนคือ นางเบ็ญ ราชอักษร และบิดามารดาของท่านได้ ตั้งชื่อว่า 'ญาณ' ซึ่งแปลว่า ปรีชา กำหนดรู้ พอท่านมีอายุ ได้ประมาณ 5 ขวบเศษ โยมมารดาของท่านก็ล้มป่วย แม้จะได้รับการดูแลเยียวยารักษา เป็นอย่างดีจากสามี แต่อาการของท่านก็มีแต่ทรุดกับทรุด ในที่สุดเมื่อท่านรู้ตัวว่า คงจะไม่รอดชีวิตไปได้แน่แล้วท่านจึง ได้เรียกหลวงปู่แหวน เข้าไปใกล้ แล้วกล่าวความฝากฝังเอาไว้ว่า ลูกเอ๊ย...แม่ยินดีต่อลูก สมบัติใด ๆ ในโลกนี้ล้วน ก็โกฎก็ตามแม่ไม่ยินดี แม่จะยินดีมากลูกจะบวชให้แม่ เมื่อลูกบวชแล้วก็ให้ตายกับผ้าเหลือง ไม่ต้องสึกออกมา มีลูกมีเมียนะ... หลวงปู่แหวน พักหน้า รับคำเท่านั้น ดวงวิญญาณของท่านก็ออกจากร่างไป มาอีกไม่นาน ดึกสงัดของค่ำคืนวันหนึ่งขณะที่คุณยายของหลวงปู่แหวนกำลัง นอนหลับสนิทก็เกิดฝันประหลาด อันเป็นมงคลนิมิตหมายที่ดียิ่ง ท่านจึง ได้นำเอาความฝันมาเล่าสู่ลูกหลานและหลวงปู่แหวนฟัง ในวันรุ่งขึ้นว่า เมื่อคืนนี้ ยายนอนหลับและได้ฝันประหลาดมาก ฝันว่าเจ้าไปนอนอยู่ในดงขมิ้น จนกระทั่งเนื้อตัวของเจ้าเหลือง อร่ามไปหมด คุณแล้วน่ารักน่าเอ็นดูยิ่งนัก ยายเห็นว่า เจ้านี้จะมีอุปนิสัยวาสนาในทางบวชฉะนั้นยายขอให้เจ้าบวช ตลอดชีวิตและขอให้ตายกับผ้าเหลือง ไม่ต้องสึกออกมา มีลูกมีเมียเจ้าจะทำได้ไหม'

ภาพที่ 21 หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ

จากนั้น วันเวลาผ่านไปจนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2439 ท่านมีอายุได้ 9 ขวบ คุณยายของท่าน ที่ได้เลี้ยงดูแล เอาใจใส่มาอย่างทะนุถนอม ได้เรียกท่านพร้อมกับ หลานชายอีกคนหนึ่ง ที่เป็นญาติสนิทรุ่นราวคราวเดียวกัน เข้าไปหาแล้วพูดว่า ยายจะให้เจ้าทั้งสองบวชเป็น สามเณร เมื่อบวชแล้วไม่ต้องสึก เจ้าจะบวชได้ไหม ท่านหันมามองหลวงปู่แหวน แล้วอย่างตั้งใจฟังคำตอบ หลวงปู่แหวนก็พยักหน้ารับ พอใกล้เข้าพรรษา คุณยายของท่านจึงได้เตรียมเครื่องบริขาร จนครบเรียบร้อยแล้ว จึงได้พาเด็กชายทั้งสองเข้าถวาย ตัวต่อพระอุปัชฌาย์ซึ่งมีศักดิ์เป็นน้า เข้าพรรษาเป็นสามเณร ณ วัดโพธิ์ชัย พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อเป็นเด็กชาย 'ญาณ' เป็นสามเณร แหวน นับแต่นั้นมา (ประวัติพระสงฆ์ไทย, 2559)

โบราณว่า บวชเณรแทนพระคุณแม่ บวชพระแทนคุณของพ่อ และถ้าบวชครบจะได้ไม่ตกนรกและได้ขึ้นสวรรค์ เป็นประเพณีที่ดีสืบต่อกันมา และสามารถบวชอยู่ได้นานเป็นหลักสำคัญในการบริหารงานพระศาสนา (บุญเลิศ บุตรคาม ป.ธ.7, สัมภาษณ์, 21 สิงหาคม 2556)

การบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร ถือว่าเป็นศาสนาทาที่ตีมีโอกาสดูได้ศึกษาและปฏิบัติธรรมะมากกว่าการอยู่ในเพศฆราวาส ประกอบกับอคติความเชื่อที่มีมานาน ศาสนาพุทธถึงไม่

ขาดพระภิกษุ และสามเณร ถึงแม้ว่าการบวชสามเณรจะมีน้อย แต่ก็มีโครงการบวชในโอกาสต่าง ๆ และเกิดศรัทธาขออยู่ต่อ เข้ามาศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี นักธรรม ปริยัติสามัญ ถึงระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นหลักสำคัญในการสืบต่อพระพุทธศาสนาได้

3. การบวชเรียน

การบวชเรียน คือ การบวช เพื่อศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ต่าง ๆ แล้วก็สึกหรือลาสิกขาออกไปครองเรือนใช้ชีวิตแบบชาวบ้านทั่ว ๆ ไป เพราะ วัด เป็นแหล่งความรู้ของชุมชนในอดีตกาล วิชาหนังสือ คือ การอ่านเขียน การปรุงยารักษาโรคซึ่งเป็นเภสัชกรรมและการแพทย์ วิชาศิลปะ หรือการช่างต่าง ๆ เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างแกะสลัก วิชาหมัดมวย กระบี่กระบอง วิชาการทางทหารหรือพิชัยสงครามตลอดจนไสยศาสตร์ต่างๆ เป็นต้น เหล่านี้มีพื้นฐานเดิมอยู่ในวัด โดยวัดเป็นแหล่งสะสมความรู้แขนงต่าง ๆ ไว้ ใครอยากจะได้เรียนอะไรก็ต้องไปอยู่วัดที่มีผู้เชี่ยวชาญแขนงนั้นๆ พักอาศัยอยู่ มีเรื่องเล่าว่าสมัยก่อน ถ้าอยากจะเป็นช่างต่อเรือก็ไปอยู่วัดแหลมวัง เป็นต้น

สังคมไทยนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย วัดเป็นแหล่งการศึกษาสำหรับชาวบ้านหรือเป็นศูนย์กลางการศึกษาสำหรับมวลชน ดังนั้นเมื่อกุลบุตรได้บวชเป็นสามเณร หรือพระภิกษุแล้ว ก็ย่อมมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนในด้านต่าง ๆ ทั้งทางธรรมและทางโลก จึงเกิดประเพณีที่เรียกว่า ประเพณีบวชเรียน ขึ้น และการบวชเรียนก็เริ่มสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีอย่างแท้จริง ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ดังมีข้อความปรากฏในพงศาวดารว่า นอกจากนี้ ในรัตนโกสินทร์รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระบบการศึกษาของไทยได้มีการปฏิรูปครั้งใหญ่ เริ่มต้นด้วยการจัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้น ซึ่งทำให้การศึกษาวัด และโรงเรียนแยกกันออกอย่างชัดเจน การเรียนมีการพัฒนาขึ้นทันสมัยขึ้นตามสถานการณ์ เนื้อหาการเรียนมีความซับซ้อนมากขึ้น และวิวัฒนาการทางตะวันตกเข้ามาก็มีความจำเป็นทางการศึกษาที่จะต้องมีการเรียนเพิ่มขึ้นก็เลยทำให้คนที่เรียนมีโอกาสมีตัวเลือกมากขึ้นเลยทำให้ส่วนใหญ่ คนที่จะบวชเรียนคือคนที่มีทุนน้อย เพราะการเรียนสมัยก่อนนั้นก็จะมีการเรียน นธ.ตรี นธ.โท นธ.เอก เรียนบาลี มีเรียนประโยค 1, 2, 3, สอบได้เรียกว่ามหาเปรียญ เช่น ประโยค 3, 4, 5, 8 และ 9 เป็นต้น (ประยูร อาษานาม, 2541, หน้า 92)

ด้วยเหตุนี้ การบวชเรียนจึงเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวถึงประเพณีการบวชเรียนไว้ว่า

...ในสมัยกรุงศรีอยุธยา การที่บวชเรียนถือเป็นประเพณีว่าผู้ชายทุกคนควรจะต้องบวช จึงเป็นเหตุให้มีพระภิกษุสงฆ์มากมายขึ้นหลายเท่า อีกประการหนึ่ง เมื่อประเพณีการบวชเรียนแพร่หลาย ย่อมมีผู้บวชแต่ชั่วคราว โดยมากถือเอาการศึกษาเป็นสำคัญของการบวช (ทินพันธ์

นาคะตะ, 2544, หน้า 10)

ตัวอย่างการบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียน เช่น พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) วัดญาณเวศกวัน อ.สามพราน จ.นครปฐม ท่านจบการศึกษาทางโลกในระดับมัธยมศึกษา โดยได้รับทุนเรียนดีของกระทรวงศึกษาธิการ บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อ พ.ศ. 2494 สอบได้นักธรรมชั้นตรี โท เอก และเปรียญธรรม 3 ถึง 9 ประโยค ขณะยังเป็นสามเณร จึงได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในฐานะนาคหลวง ณ อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งน้อยคนนักที่จะได้รับโอกาสเช่นนี้ เมื่อจบการศึกษาชั้นปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสอบได้วิชาชุดครู พ.ม.

ภาพที่ 22 พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต)

ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งท่านได้สร้างความเจริญ ให้แก่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งด้านบริหาร และวิชาการเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะ การพัฒนาหลักสูตรที่เน้นบทบาท และภาวะสังคมที่เพิ่มขึ้นของสังคม รวมทั้งสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไว้ในหลักสูตร ท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์ ในปี พ.ศ. 2515 ถึง พ.ศ. 2519 จากนั้นจึงได้มาดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน อ.สามพราน จ.นครปฐม ท่านได้อุทิศตนให้กับการเผยแผ่พระศาสนา ทั้งด้านการบรรยาย ทางวิชาการ การแสดงพระธรรมเทศนา ตลอดจนงานด้านนิพนธ์ เอกสารวิชาการ และตำราต่าง ๆ จำนวนมาก ทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ หนังสือ พุทธธรรม ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็น มรดกธรรมอันล้ำค่าแห่งยุค ที่ควรค่าแก่การศึกษาอย่างยิ่ง นอกจากงานด้านนิพนธ์แล้ว ท่านยังได้รับการอาราธนาให้เป็นผู้แสดงปาฐกถาใน

การประชุม นานาชาติขององค์กรระดับโลกต่าง ๆ หลายครั้ง อีกทั้งยังได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติต่าง ๆ มากมาย อาทิเช่น รางวัล สัจใจเงิน สาขาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปี พ.ศ. 2533 รางวัลการศึกษา เพื่อสันติภาพปี พ.ศ. 2537 จากยูเนสโก นับเป็นคนไทยคนแรก ที่ได้รับเกียรติให้รับรางวัลนี้ ซึ่งนับเป็นการสร้างเกียรติประวัติ และชื่อเสียงให้แก่ประเทศไทยอย่างมาก ท่านดำรงชีวิตแบบ เรียบง่าย มีวัตรปฏิบัติที่อ่อนน้อมถ่อมตน ให้ความสำคัญ และความสนใจแก่ผู้ที่เข้าพบโดยไม่เลือกชาติ ศาสนา ผิวพรรณ และเพศ เป็นพระสงฆ์ที่ให้คุณประโยชน์ต่อวงการพระพุทธศาสนา และสังคมของมวลมนุษยชาติอย่างหาที่เปรียบได้ยาก (ประวัติพระสงฆ์ไทย, 2559)

ถ้ามีการบวชเข้ามาในร่มผ้ากาสาวพัสตร์ จำเป็นจะต้องให้มีการเรียน การปฏิบัติ ไม่ว่าจะบวชกี่วันก็ตาม สมควรจะมีหลักสูตรให้เรียนทั้งระยะสั้น ระยะยาว แต่ถ่าตั้งใจมาบวชเรียนยิ่งเป็นบุญแก่พระศาสนาจะได้อะไรเป็นหลักฐานสำคัญของพระศาสนาในอนาคต (พระราชธรรมภาณี ป.ธ.4, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2559)

เหตุที่ว่ามาบวชด้วยเพื่อต้องการเข้ามาศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ในปัจจุบันนี้ เริ่มจะหายากในเหตุเบื้องต้น แต่ไม่แน่ว่าจะไป บางรูปบวชตามเพื่อนแล้ว เกิดศรัทธาอยากศึกษา และได้ศึกษาอยู่เป็นหลักชัยสำคัญในพระศาสนาก็มีเป็นจำนวนหลายรูป

4. การบวชเมื่อแก่

บวชเพราะแก่ หมายถึง ผู้ที่บวชเพราะอายุมาก อาศัยศาสนาเพื่อยังชีพ มาอาศัยวัด เพราะบ้านไม่ต้องเช่า ข้าวไม่ต้องซื้อ ไม่ต้องทำมาหากิน อยู่อย่างสบาย แต่คนแก่บางคนก็มีสติปัญญาดี ตั้งใจบวชเพื่อชำระกิเลส บวชแล้วตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมพระวินัยอย่างเคร่งครัด เมื่อหมดอายุขัยก็จะไปสู่สุคติ

ตัวอย่างพระเมื่อแก่ เช่น พระครูมงคลพรหมจารี เจ้าอาวาสวัดเขาพรหมสุวรรณ อ.วัฒนานคร จ.สระแก้ว เดิมชื่อว่า สามารท นามสกุล พรหมศิริเดช เกิดวันเมื่อ วันที่ 14 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2462 บิดาชื่อ นายโมก มารดาชื่อ นางมี ตำบลเวียงคอง อำเภอขามเฒ่าสุราษฎร์ จังหวัดมหาสารคาม จบศึกษาระดับประถมศึกษาที่ 4 โรงเรียนบ้านดงแคน อำเภอขามเฒ่าสุราษฎร์ จังหวัดมหาสารคาม เมื่ออายุ 76 ปี ท่านได้อุปสมบทที่วัดดงแคน ตำบลเวียงคอง อำเภอขามเฒ่าสุราษฎร์ จังหวัดมหาสารคาม พระอุปัชฌาย์ พระครูประโชติบุญญาคม พระกรรมวาจาจารย์ พระอธิการทองเสาร์ อภิสุโร พระอนุสาวนาจารย์ พระสุริยัน อติวีโร เมื่อท่านได้อุปสมบทแล้วได้แสวงหาครูบาอาจารย์สายปฏิบัติ และท่านได้ประพฤติปฏิบัติตามสำนักต่าง ๆ จนท่านมาเห็นที่พักสงฆ์บ้านเขาพรหมสุวรรณ เป็นที่ร่มรื่น นำพาชาวบ้านเข้าวัด และได้ดำเนินการสร้างวัด ดำเนินการขออนุญาตสร้างวัด ตั้งวัดเขาพรหมสุวรรณ สร้างกุฏิ ศาลาการเปรียญด้วยไม้ ได้สร้างอุโบสถ และได้

ทำการฉลองอุโบสถปิดทองฝังลูกนิมิต สร้างคุณูปการให้แก่พระศาสนาและชาวบ้านอย่างมากจนท่านได้พระครูสัญญาบัตรว่า พระครูมงคลพรหมจารี ปัจจุบันท่านอายุ 98 ปี ยังมีชีวิตอยู่ “การบวชเมื่อตอนแก่ทางพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงห้ามไว้ เราจะเห็นผู้บวชอายุมาก ๆ บ่อยครั้ง บวชบวช บารมีของแต่ละคนไม่เหมือนกัน แต่บวชแล้วได้ทำประโยชน์ให้พระศาสนาอย่างไร ต่างหากละน่าจะเป็นสิ่งที่ดี” (แสงทอง เจริญบุญ, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2559)

ต้นอุปถัมภ์ตรง จะเป็นคำที่ใช้แทนผู้ที่บวชเมื่อแก่พอสมควร เพราะช่วงหนุ่ม ๆ ต้องเรียน และทำงาน เมื่อว่างจากงานแล้วมาบวช มีประสบการณ์ในการก่อสร้าง การทำงาน ระบบงาน มีความสามารถก็มีหลายรูปที่เห็นในสังคมไทย ทำงานเป็นระบบ บอกรับบุญศรัทธาโยมได้ ชาวพุทธบางคนศรัทธากับพระที่แก่ ๆ ทำบุญแล้วสนิทใจ เพราะท่านคงจะไม่คิดลึก ไม่เหมือนพระหนุ่ม ๆ

5. การบวชเพื่อเตรียมเปลี่ยนสถานะ

บวชเพราะต้องการมีคู่ครอง หมายถึง คนสมัยก่อนนั้นเป็นผู้เคร่งครัดในทางพระพุทธศาสนา คนที่ยังไม่ได้บวชเรียน เป็นคนที่ไม่บรรลุนิติภาวะ เป็นผู้ที่ยังไม่ควรแก่การครองเรือน ซึ่งในสมัยก่อนนั้น ถ้าผู้ชายจะไปขอลูกสาวใครมาเป็นภรรยาแล้ว พ่อแม่ฝ่ายหญิงเขาจะถามก่อนว่า คนที่จะมาเป็นเขยนั้นบวชหรือยัง หากถ้าบวชแล้วจะยกลูกสาวให้ เพราะคิดว่าผ่านการบวชมาคงไม่ลูกสาวเอาไปทุบ ไปตี หรือ ปล่อยให้ปละละเลย ให้ตกทุกข์ได้ยาก อด ๆ อยาก ๆ หรือ ทอดทิ้งกลางคัน ให้ได้รับความเดือดร้อนในภายหลัง

การบวชเป็นสิ่งที่สร้างการยอมรับให้กับทุกคน ถ้าชายใดได้บวชแล้วถือว่าเป็นคนสุก ส่วนชายใดที่ยังไม่ได้บวชยังถือว่าเป็นคนดิบอยู่จะทำการอันใดก็ไม่เป็นที่ยอมรับ เช่น การแต่งงานผู้ชายที่ต้องการแต่งงานจะต้องบวชก่อนเสมอ เพราะถ้ายังไม่ได้บวชถือว่ายังไม่ผ่านการอบรม บ่มนิสัยจากครูบาอาจารย์ ให้รู้ผิดถูก ชั่วดี เพราะเข้าใจว่า ผู้ที่บวชแล้วเป็นคนดีทั้งสิ้น แต่ผู้ที่บวชโดยไม่ได้ตั้งใจที่จะศึกษาปฏิบัติตามพระธรรม พระวินัยอย่างแท้จริง บวชแล้วนับวันลาลึกขบถ เพื่อจะได้เข้าสู่พิธีสมรส ตามที่ตนปรารถนา แต่ผู้บวชไม่สามารถเป็นคนดีได้สมบูรณ์ นี่คือการบวชกาย เป็นเพียงการบวชเพื่ออยากมีคู่ครองเท่านั้นหรือเรียกว่า บวชก่อนเบียด

ตั้งโบราณ มีความเชื่อว่า ผู้บวชเป็นคนสุกแล้ว สามารถมีครอบครัวได้ และเป็นครอบครัวอบอุ่น เพราะเข้าใจ มีความอดทน มีความเสียสละ รับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน ฉะนั้นเป็นชายไทยพุทธต้องบวชให้สุกก่อนค่อยเบียด (พระครูประสุตศีลคุณ, สัมภาษณ์, 2559, 28 มีนาคม 2559)

“บวชก่อนเบียด” คือ ถ้าผู้ชายไปขอลูกสาวบ้านไหนแต่งงาน พ่อแม่ของฝ่ายหญิงก็มัก

จะถือเอาเรื่องการบวชเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาฝ่ายชายด้วย ทั้งนี้เพราะคนไทยถือว่า ผู้ที่ได้บวชเรียนมาแล้วนั้น นอกจากจะมีความรู้แล้ว ยังมีคุณธรรมควบคู่ไปด้วยจึงเหมาะที่จะเป็นผู้นำของครอบครัว และเหมาะสมที่จะแต่งงานกับลูกสาวของตนได้ ดังนั้น จึงมีผู้บวชเป็นจำนวนไม่น้อยที่บวชตามประเพณี เพื่อให้ตนเป็นที่ยอมรับในสังคม และในขณะเดียวกันการบวชก็ได้กลายเป็นเงื่อนไขทางสังคมสำหรับการครองเรือนที่ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน

6. การบวชเพื่อแก้บน

บวชเพื่อแก้บน หมายถึง ผู้ที่ไปบนบาน ศาลกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือว่า ขอให้สำเร็จในสิ่งที่ตนเองปรารถนา เมื่อสำเร็จแล้วจะไปทำการบวชให้ 3 วัน 7 วัน 1 เดือน หรือ 1 ปี ตามที่กำหนดไว้ ในขณะที่บวชอยู่ได้ศึกษาพระธรรม พระวินัย ได้ประพฤติปฏิบัติขัดเกลาจิตใจก็สามารถเป็นศาสนทายาทที่ดีได้ก็คือ การบวชเพื่อแก้บน ผู้บนบานจะขอบบนบานในเรื่อง ขอให้ได้ลูกและเรียนเก่ง ขอให้หายป่วย ขอให้ได้ของหายกลับคืน ขอให้ลูกห่วยรวยเบอร์ ขอให้เรียนเก่ง ขอให้ได้เกรดคะแนนดี ขอให้มิมีโชคกลาง ขอให้มิมีฐานะดี ร่ำรวย ขอให้ได้ตำแหน่ง ขอให้ได้เลื่อนยศ แต่หลักการการบนบานนั้นก็จะมี การแก้บนตามที่ตกลง ซึ่งเครื่องบนบานจะมีพวงมาลัย ละครรำ หัวหมู ผลไม้ ไข่ต้ม ดอกไม้ บายศรี มารบไหว้หลวงพ่อบวชแก้บน ทำดีแก้บน ให้ทานแก้บน เลี้ยงเพลพระสงฆ์ เลี้ยงอาหารแก่นักเรียน เป็นเจ้าภาพบวชพระแก้บน

ตามวิถีชีวิตของชาวอินเดียโบราณมีความเชื่อเรียกว่าอัณิพิธิ ซึ่งมีแนวโน้มไปในการเบียดสัตว์ฆ่าสัตว์บูชาอัณิ แต่ตามจริยธรรมเชิงพุทธแล้ว พระพุทธเจ้าปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่เรียกว่าพลีกรรม 5 เป็นลักษณะการทำหน้าที่ทางสังคมที่ดี สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน หนึ่งในพลีกรรม 5 นั้นคือ เทวดาพลี คือปฏิบัติตนที่ดีต่อเทวดา อัณิเชิญมาร่วมพิธีเพื่อรับรู้ และขอให้ช่วยคุ้มครองให้โชคกลาง ให้ปลอดภัยแก่ชีวิต มีกรณีตัวอย่างที่ทำพิธีบนบาน บวงสรวงแล้วได้ผล นั่นคือ ธรรมเนียมการรับทำตอปัญหา 3 ราศีกับกบิลพรหมได้ชัยชนะ ก็ถือกำเนิดจากการบนบานกับรุกขเทวดาประจำต้นไม้ โดยพ่อแม่เศรษฐี จึงเกิดอิทธิพลแก่คนไทยทำพิธีบนบาน บวงสรวงเพื่อขอบุตรหรือโชคกลางอื่น ๆ นอกจากบนบานกับพระพุทธรูปแล้ว ยังบนบานกับหลวงพ่อบวชหรือสิ่งเคารพอื่น ๆ ด้วย (พุทธทาส ภิกขุ, 2529, หน้า 35-37)

แม้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมพุทธแต่ก็ยังมีเรื่องพิธีกรรมการบนบาน บวงสรวงอยู่ มิใช่แต่พิธีกรรมของชาวบ้านเท่านั้น แม้แต่พิธีกรรมที่เป็นของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะก็ยังมีพิธีกรรมนี้เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ทั้งนี้สอดคล้องกับการเปรียบเทียบสังคมกับต้นไม้ที่มีสะเก็ดกะพี้และแก่น

สังคมพุทธมีการยึดหยุ่นตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม ยึดหยุ่นตามเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมเชิงพุทธด้วยเกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง (เกณฑ์หลัก คือ เจตนา, เกณฑ์รอง

คือ ผลที่ตามมา) ถือนิธิบนบาน บวงสรวงด้วยสติบนฐานจริยธรรมเชิงพุทธ 3 ระดับ คือ ระดับต้น ได้แก่ สัตว์ 5 ระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 ประการ และระดับสูง ได้แก่ ธรรมมืองค์ 8 ประการ

อีกประการหนึ่งการบวชเพื่อแก้บนเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ เพราะส่วนหนึ่งในสังคมไทยคือความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ อำนาจที่มองไม่เห็น ซึ่งเหตุผลที่ไม่เข้าใจความเป็นจริงตามหลังเหตุและผลที่ทำให้คนในเขตชนบทยังมีความเชื่อในสิ่งเหล่านี้อยู่ ผู้ที่เป็นสื่อ หรือที่เรียกว่าคนทรงเจ้ายังมีอิทธิพลต่อคนชนบทอยู่บางส่วน ต่างมีความเจริญจะมีมากขึ้นแล้วก็ตาม แต่ยังมีผลต่อความเชื่ออยู่ลึก ๆ เมื่อคนเหล่านี้แนะนำให้บวชเพื่อวัตถุประสงค์หรือเหตุผลใดก็ตาม คนเหล่านี้ก็ยังยินยอมทำตามจึงทำให้มีคนบวชเพื่อพิธีกรรม หวังแก้ความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้อยู่ (พุทธทาสภิกขุ, 2529, หน้า 48)

“บางคนได้กระทำอะไรที่ตนตั้งใจทำไม่สำเร็จตามความตั้งใจไว้ บางคนเสียใจที่ออกจากงานโดยไม่ตั้งใจ บางคนเกิดอุบัติเหตุรอดตายมาได้ บางคนประสบผลสำเร็จทางการค้าขาย บางคนถูกหวยรวยเบอร์ รวยเงิน ทั้งนี้จะมีทั้งสำเร็จและไม่สำเร็จที่มาบวช” (พระครูสังฆรักษ์บุญยงค์ ปุณณโก, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2556)

7. การบวชหน้าไฟหรือบวชหน้าศพ

คำว่า บวชหน้าไฟ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9 ราชบัณฑิต) เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม ได้อธิบายความหมายไว้ว่า เป็นการบวชเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายในงานเผาศพโดยเฉพาะเป็นการบวชระยะสั้นเพียงวันสองวันเท่านั้น บวชหน้าไฟ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของลูกหลานคนตายที่บวชเพื่อแสดงความกตัญญูตอบแทนพระคุณ และมักเป็นการบวชสามเณรมากกว่าการบวชภิกษุ เพราะสะดวกกว่า มีการเตรียมการไม่มาก และมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่ออุทิศส่วนกุศลในขณะที่เผาศพเท่านั้น จึงเรียกว่าบวชหน้าไฟ คือ บวชอยู่ต่อหน้าไฟที่กำลังไหม้ศพ การบวชส่วนมากจะบวชตอนเช้า แล้วลาสิกขาบทตอนเย็น บางคนก็บวชเพียง 1 คืน หรือ 2-3 คืน หากเป็นสามเณร นิยมเรียกว่า สามเณรหน้าไฟ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9 ราชบัณฑิต), 2547, หน้า 98)

ภาพที่ 23 การจูงศพของฌรที่บวชน้ำศพ

การบวชน้ำศพสามเณรหน้าไฟ คือ การบรรพชาสามเณร (บวชนเณร) ที่นิยมบวช เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย โดยปรกติกการบวชน้ำไฟมักจะบวชกันในวันเผาศพ โดยเมื่อทำพิธีฌาปนกิจเสร็จก็มักจะสึกเรียกตามภาษาชาวบ้าน คือ บวชเข้าสึกเย็น ที่เรียกว่า หน้าไฟจึงน่าจะมีสาเหตุมาจากบวชเพียงเพื่อเป็นฌรอยู่หน้าไฟเท่านั้น (บางท่านว่าเป็นการ บวชหลอกคนตาย คือ พอประกอบพิธีฌาปนกิจเสร็จก็สึก) ส่วนคำว่า ฌรหน้าไฟ นั้น เจ้าคุณทองดีได้ให้ความหมายไว้ว่า คือ สามเณรที่บวชเนื่องในพิธีเผาศพ บวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายโดยเฉพาะ ส่วนใหญ่จะเป็นบุตรหลานของผู้ตายที่ต้องการทดแทนบุญคุณ และอุทิศส่วนบุญไว้ในงานเผาศพ เพราะบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ในขณะที่เผาศพ จึงเรียกว่า ฌรหน้าไฟ

ฌรหน้าไฟ เป็นสามเณรที่บวชชั่วคราว คือ บวชชั่วคราวเผาศพเท่านั้น อาจจะเรียกว่า บวชเฉพาะกิจก็ได้ เสร็จงานเผาศพแล้วก็สึก บางรายบวชเข้าพอดกบ่ายเผาศพเสร็จก็สึกทันที เรียกว่าบวชเพื่อเผาศพ หรือบวชอยู่ชั่วระยะเวลาไฟไหม้ศพจริงๆ

การบวชน้ำไฟ นั้นแรกเริ่มเดิมทีแนวคิดมาจากการอุทิศให้ผู้ล่วงลับไปแล้วเป็นธรรมดาที่ ผู้ที่เสียชีวิตไปแล้วจะสร้างความ โศกเศร้าเสียใจให้กับผู้ที่อยู่ข้างหลังเมื่อความ โศกเศร้าเสียใจเกิดขึ้นย่อมต้องมีกระบวนการอะไรบางอย่างเพื่อระงับ หรือผ่อนหนักให้เป็นเบาของความเศร้าโศกของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ประกอบกับความต้องการที่จะทำอะไรบางอย่างถึงผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว จึงเกิด เป็นกระบวนการต่าง ๆ ตามแต่ละศาสนา/ ลัทธิ กันขึ้นมาหนึ่งในกระบวนการนั้น คือ

การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วในยุคแรกๆที่สังคมมนุษย์ยังไม่มีความซับซ้อนมากนัก จะพบเจอ สิ่งของ/ เครื่องใช้ ใกล้เคียง ๆ ศพของผู้ตาย โดยเชื่อว่า ผู้ตายจะได้นำติดตัวไปใช้ใน ภพภูมิถัดไปแบบแผนการปฏิบัติดังกล่าวข้างต้นนั้นถือเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะทำอะไรเพื่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้วจนกระทั่ง มีแบบแผนปฏิบัติที่พัฒนา/ ปรับเปลี่ยน/ ต่อยอดต่อ ๆ กันมาในสังคมไทยเรา จะเป็นการ อุทิศ ส่วนบุญให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วและแบบแผนการปฏิบัติการอุทิศ ส่วนบุญไปยังผู้ตายก็มีความซับซ้อนมากขึ้นตามรูปแบบของสังคมที่แปรเปลี่ยนไปจนกลายมาเป็นการบวช ซึ่งการบวช หน้าไฟ หรือบวชเข้าสี่กั๊กเย็นส่วนใหญ่จะนิยมบวชเป็น สามเณรมากกว่าพระ ด้วยแนวคิดที่ว่า การบวชถือเป็นการสร้างผลกุศลผลบุญอันยิ่งใหญ่ให้กับ พ่อแม่ พี่น้อง ญาติ ดังนั้น แนวคิดเรื่องการบวชนี้เอง จึงได้นำมาใช้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วได้ ผลบุญของคุณ ๆ หลาน ๆ/ คนใกล้ชิดและเชื่อว่า เป็นแรงส่งอันมหาศาล ที่จะนำพาให้ผู้ตายไปสู่สุคติภูมิ

การบวชสามเณรหน้าไฟ เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีนิยม โดยผู้บวชและญาติพี่น้องเชื่อว่าการบวชเณรหน้าไฟ จะทำให้ผู้วายชนม์ได้บุญมาก ดังนั้นเราจึงมักเห็นการบวชลักษณะนี้ได้ทั่วไปในงานพิธีศพ อีกประการหนึ่งการบวชเณรกระทำง่าย เพียงแค่โกนศีรษะและเตรียมจีวรเข้าไปหาอุปัชฌาย์ก็สามารถทำการบวชได้แล้ว ดังนั้นการบวชเณรจึงไม่ยุ่งยากเหมือนการบวชพระภิกษุซึ่งมีขั้นตอนในการรับรองในทางพระวินัยมากมาย คนทั่วไปจึงนิยมบวชเณรหน้าไฟมากกว่าบวชพระหน้าไฟ

การบวชสามเณรหน้าไฟ คือ การบรรพชาสามเณร (บวชเณร) ที่นิยมบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตายโดยปรกติกการบวชหน้าไฟมักนิยมบวช กันในวันเศษศพ โดยการทำพิธีฌาปนกิจเสร็จก็สึก เรียกตามภาษาชาวบ้านว่า บวชเข้าสี่กั๊กเย็น ที่เรียกว่าบวชหน้าไฟจึงน่าจะมิสาเหตุมาจากบวชเพื่อเป็นเณรอยู่หน้าไฟเท่านั้น การบวชสามเณรหน้าไฟ เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีนิยมโดยผู้บวชและญาติพี่น้องเชื่อ ว่าการบวชเณรหน้าไฟ จะทำให้ผู้ตายได้รับบุญมาก อีกประการหนึ่งการบวชเณรหน้าไฟกระทำได้ง่าย เพียงแค่โกนศีรษะและเตรียมจีวรเข้าหาอุปัชฌาย์ก็สามารถทำการบวชได้แล้ว ดังนั้นการบวชเณรจึงไม่ยุ่งยากเหมือนการบวชพระภิกษุซึ่งมีขั้นตอนในการ รับรอง ในทางพระวินัยมากมาย คนทั่วไปจึงนิยมบวชเณรหน้าไฟมากกว่าบวชพระหน้าไฟ

ลูกหลานผู้ชายของผู้ตายที่อายุน้อยยังไม่ได้อุปสมบท ก็จะทำการบวชเณรหน้าศพส่วนใหญ่นิยมบวชก่อนวันเผา 1 วัน หรือ 3 วัน เมื่อทำพิธีเผาเสร็จแล้วจึงลาสิกการบวชก็เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ ผู้ตายและเพื่อให้ผู้ตายได้เห็นชายผ้าเหลืองของลูกหลานซึ่งเชื่อกันว่าเป็นชงชัยสามารถช่วยจุดดิ่งให้พ้นจากขุมนรกได้ดังนั้นผู้ใดมีลูกชายหลานชายก็อยาก จะได้บวชให้

แต่มาจบชีวิตลงเสียก่อนลูกหลานจึงบวชหน้าศพหรือบวชหน้าไฟให้ และ เมื่ออายุครบอุปสมบท หรือบวชพระก่อนบวชลูกหลานก็จะทำการจุดธูปบอกกล่าวให้ญาติผู้ล่วงลับร่วม อนุโมทนาอีกครั้ง หนึ่งการบวชหน้าไฟยังแฝงไว้ด้วยปริศนาธรรม ที่ถูกผลิตออกมาผ่าน พระที่จงออกหน้าศพ เพื่อจะ สอนคนที่ยังอยู่ให้ได้สำนึกว่าตอนที่ยังอยู่ต้องเดินตามหลังพระ หมายความว่า ได้เดินตามพระธรรม คำสอนของพระนั่นเอง จึงอยู่ดีมีสุข มีความเจริญก้าวหน้า

ตัวอย่างการบวชหน้าไฟ เช่น ธรรมวิตักโก ภิกขุ (พระยานรรัตนราชมานิต) วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร นามเดิม ตรีภิก ขินตยานนท์ กำเนิด 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2440 สถานที่เกิด กรุงเทพมหานคร อุปสมบท อุปสมบท ณ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2468 โดยมี สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวรมหาเถระ) เป็นพระอุปัชฌาย์ มรณภาพ 8 มกราคม พ.ศ. 2514 อายุ 74 ปี 46 พรรษา

ภาพที่ 24 ธรรมวิตักโกภิกขุ

ภายหลังจากที่ท่านได้จบการศึกษาจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนได้รับประกาศนียบัตร วิชารัฐประศาสนศาสตร์ ในสมัยนั้นแล้ว ท่านได้เข้าร่วมซ้อมรบในฐานะเสือป่า โดยรับหน้าที่เป็น คนส่งข่าว ซึ่งในการซ้อมรบนี้เองได้เปลี่ยนวิถีชีวิต จากความตั้งใจที่จะ เป็นข้าราชการฝ่ายปกครองของรัฐ มาเป็นข้าราชการในลับเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 ท่านเป็นผู้ที่

ได้รับการ ใ้วางพระราชหฤทัยจากล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 เป็นอย่างมาก ตั้งแต่เมื่อครั้งยังรับราชการ เป็นมหาดเล็กห้องบรรทม กระทั่ง ได้รับการแต่งตั้งบรรดาศักดิ์เป็น พระยานรรัตนราชมานิต ซึ่งแปลว่า คนดีที่พระเจ้าแผ่นดินทรงยกย่องนับถือ ตลอดระยะเวลา 10 ปี ที่ท่านได้รับราชการ สนองพระเดชพระคุณอย่างใกล้ชิด ท่าน ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความวิริยะ สุจริต และกตัญญูทศเวที อย่างยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือน ดังที่ท่านเคยกล่าวถึงความภักดีต่อองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่า ต้องตายแทนกันได้ ความกตัญญูทศเวทีที่ท่าน ได้แสดงนี้ ได้ประจักษ์ชัดเมื่อท่าน ได้บวชอุทิศ ถวายเป็นพระราชกุศล ในวันถวายพระเพลิง พระบรมศพล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 จวบจนกระทั่ง ท่านมรณภาพ ท่านดำรงเพศสมณะด้วยความเคร่งครัดต่อศีล เป็นผู้ที่มีบริสุทธ์ปราศจากมลทินต่าง พร้อยทั้งกาย ใจ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีปฏิปทาที่มั่นคง เด็ดเดี่ยว เป็นที่ยอมรับ และได้รับความเคารพนับถือจากพุทธศาสนิกชนว่า ท่านเป็นพระแท้ ที่หาได้ยากยิ่ง เป็นตัวอย่างของสงฆ์ ผู้ทรงศีลบริสุทธ์ ไม่ใฝ่หาลาภสักการะ ไม่ใฝ่หาชื่อเสียงเกียรติคุณ เป็นผู้ปฏิบัติตรงต่อพระธรรม วินัย มีความกตัญญูเป็นเลิศ ยากที่จะหาผู้ใดทัดเทียมได้ (ประวัติพระสงฆ์ไทย, 2559)

“การบวชหน้าไฟจึงสพรอบเมรุ ก็เป็นสิ่งที่ดีที่ลูกหลาน ญาติ ๆ ที่จะตอบแทนบุญคุณ ผู้มีพระคุณที่ตายไป ซึ่งถือว่าเป็นวันรวมญาติ แยกผู้มีเกียรติ ที่อยู่ห่างไกลต้องมาไว้อาลัยให้แก่ญาติ เป็นการส่งดวงวิญญาณ” (พระครูวิฒนานครกิจ ป.ธ.4, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2559)

การบวชหน้าไฟหรือบวชหน้าศพ ส่วนมากก็จะเห็นบวชจึงสพรอบเมรุ เผาแล้วก็สัก บารุรูปขอยุ่ทำบุญตักบาตรเช้าก่อน บารุรูปขอยุ่ทำบุญ 7 วัน บารุรูปขอยุ่ไปเรื่อย ๆ ทำใจ จากการสูญเสียบุคคลสำคัญ กลับสร้ทธาอยากอยู่ต่อระยะยาว

8. การบวชเพราะเห็นโทษของบาป

การเห็นโทษของบาปอกุศล คือ เห็นโทษด้วยปัญญา เมื่อปัญญาเกิดก็เห็นโทษของกิเลส และเมื่อมีการเห็นโทษ ก็ย่อมมีการงดเว้นบาป อกุศลต่าง ๆ ทางกายและวาจา ตามกำลังของปัญญา และผู้ที่มีปัญญามากขึ้นก็ย่อมเห็นโทษของความไม่รู้ในสภาพธรรมที่มีจริงในขณะนี้ จึงเป็นผู้อบรม ปัญญา เพื่อเข้าใจความจริงของสภาพธรรม

ตัวอย่างการบวชเพราะเห็นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เช่น หลวงปู่หลุย จันทสาโร วัดถ้ำผาบึง จังหวัดเลย หลวงปู่หลุยมีนามเดิมว่า นายบา วรรณทร บิดาชื่อ นายผ้อย วรรณทร มารดาชื่อนางกวย วรรณทร เกิด วันอังคารที่ 11 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2444 ตรงกับวันขึ้น 4 ค่ำ เดือน 3 ปีฉลู ที่ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

ภาพที่ 25 หลวงปู่หลุย

หลังจากที่หลวงปู่ จบชั้นประถมปีที่ 3 จากโรงเรียน วัดศรีสะอาด ได้ไปอยู่กับพี่เขย ซึ่งทำงานเป็นสมุหบัญชี แผนกสรรพากร อำเภอเชียงคาน อายุ 18 ปี ได้เข้าโบสถ์ นับถือศาสนาคริสต์ เพราะชอบสวดมนต์ นับถือศาสนาคริสต์ อยู่ 5 ปี จนคุณพระเชียงคาน ให้ชื่อว่า นักบุญหลุย จากการที่คลุกคลีอยู่นี้ ได้เห็นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จึงออกจากศาสนาคริสต์ เข้าอุปสมบท เมื่อปี พ.ศ. 2466 โดยบวชฝ่ายมหานิกาย อยู่ 1 ปี แล้วยุติเข้าเป็นฝ่ายธรรมยุติ ที่จังหวัดเลย กับท่านพระครูอดิษฐ์คุณาธาร อยู่ 1 พรรษา และได้ยุติเป็นครั้งที่สอง ที่ จังหวัดอุดรธานี โดยท่านเจ้าคุณธรรมเจดีย์ (จุม พันธุโล) วัดโพธิสมภรณ์ หลวงปู่หลุยท่านเป็นผู้สันโดษ มักน้อย เป็นผู้ละเอียดละออ ท่านให้ความสำคัญของการรักษาศีล โดยเฉพาะวันอาทิตย์ ท่านจะเน้นให้บรรดาศิษย์รักษา ศีล 5 และศีล 8 ธรรมเทศนาของท่าน จะย้ำเสมอเรื่องการบริจาทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา ท่านเป็นผู้เปี่ยมด้วยเมตตา มีลูกศิษย์มากมาย (ประวัติพระสงฆ์ไทย, 2559)

การบวชเพราะเห็นโทษของบาปหรือการทำให้ไม่ดีแล้วคิดได้ เรียกอีกอย่างคือสำนึกผิด ที่ทำไป หรือเห็นจากตัวอย่างอื่น ๆ เห็นโทษของการกระทำไม่ดี ผลตามมาไม่ดี เหมือนคนลักทรัพย์ ผลโดนตำรวจจับติดคุก แล้วคิดบวชก็เป็นส่วนที่ดีที่คิดบวชได้ ยังมีอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน ส่วนมากถ้าได้บวชแล้วจะอยู่ได้นาน

9. การบวชด้วยศรัทธา

ศรัทธา ความเชื่อ ในทางธรรม หมายถึง เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดีไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก (อง.ปญจ (ไทย)./2539/22/163) เขียนอย่างสันสกฤตเป็น ศรัทธา

ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เป็นความเชื่อที่ผ่านการกรั่นกรองแล้วจากปัญญา ความเชื่อจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะมนุษย์ถ้าไม่เชื่อสิ่งใดก็จะไม่กระทำสิ่งนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าเชื่อผิด ก็เป็นเหตุ ให้คิดผิด ทำผิด และถ้าเชื่อในสิ่งที่ถูกต้องแล้ว ก็เป็นเหตุให้คิดดี ทำดี

พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนชาวกาลามะ ก่อนที่จะเชื่อสิ่งใด ให้ใช้ปัญญาพิจารณาว่า คุณก่อนชาวกาลามะท่านทั้งหลาย เมื่อใดท่านรู้ได้ด้วย ตัวตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล มิโทษ นักปราชญ์ติเตียน เมื่อทำแล้วย่อมทำให้เกิดแต่ส่วนที่ไม่เป็นประโยชน์และทุกข์ ท่านควรละกรรมเหล่านั้นเสีย, ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ไม่มีโทษ นักปราชญ์สรรเสริญ เมื่อทำแล้ว ย่อมให้เกิดประโยชน์และสุข ท่านควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่ (อง. ติก.(ไทย). /2539/20/259) พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ใช้ปัญญาของตนเอง

ตัวอย่างการบวชด้วยศรัทธา เช่น พระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ ประธานสงฆ์วัดไตรสิกขาลามตาราม อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนคร ท่านมีนามเดิมว่า สมภพ นามสกุล ยอดหอ เกิดเมื่อวันที่ 11 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2492 (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6) ณ บ้านแพด ตำบลบ้านแพด บิดาชื่อ จูม นามสกุล ยอดหอ มารดาชื่อน สอน นามสกุล ยอดหอ

พระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ ได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม หลักคำสอนในพระพุทธศาสนามาตั้งแต่รุ่นทวด เพราะต้นกำเนิดบรรพบุรุษของท่านยึดมั่นในการทำบุญ ปฏิบัติธรรม รักษาศีล เป็นประจำ จึงนับได้ว่าเป็นครอบครัวที่เป็นสัมมาทิฐิที่ใฝ่ในการปฏิบัติในครองแห่งสัมมาปฏิบัติ มีความใกล้ชิดและซาบซึ้งในหลักคำสอน ดังนั้น เมื่อท่านพระอาจารย์จบการศึกษาในระดับประถม ๔ แล้วท่านก็ได้เกิดศรัทธาอย่างแรงกล้าเข้าบรรพชาเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนาเพื่อศึกษาพระธรรมคำสอนอย่างจริงจัง

เมื่อสามเณรสมภพ ยอดหอ ได้รับการบรรพชาเป็นสามเณรแล้วก็ได้ศึกษาหลักคำสอน และฝึกหัดปฏิบัติธรรม ศึกษาเล่าเรียนตามโอวาทของพระอุปัชฌาย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศึกษา

1. ท่องบทสวดมนต์ หรือเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน
2. ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม

ภาพที่ 26 พระอาจารย์สมภพ โชติปัญญา

เมื่อท่านบรรพชาเป็นสามเณรได้ประมาณ 3 ปี ท่านก็ได้ลาสิกขาบท เพื่อไปประกอบอาชีพ โดยได้ไปทำงานยังต่างประเทศแถบแอฟริกา ยุโรป แถบตะวันออกกลาง ถึง 13 ประเทศ รับผิดชอบเป็นหัวหน้ารับเหมาก่อสร้างถนน และสนามบินและได้ศึกษาถึงคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ด้วยถึงขั้นอยู่ในระดับแนวหน้า จนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นบาทหลวง เมื่อท่านจะเข้าพิธีล้างบาป เพื่อเป็นบาทหลวง ก็เกิดเหตุอัศจรรย์คือน้ำที่จะใช้ในการประกอบพิธีได้เหือดแห้งถึงสามครั้ง ทำให้ท่านได้พิจารณาโดยต้องแท้ว่าเป็นหนทางที่ไม่ใช่และไม่เหมาะกับตนเอง ท่านจึงเริ่มหันชีวิตกลับเข้ามาสู่พระพุทธศาสนาอีกครั้ง ซึ่งเป็นศาสนาแรกที่ท่านดำเนินรอยตาม จากนั้นท่านก็ได้ศึกษาพระไตรปิฎกควบคู่กับการทำงานไปด้วยโดยใช้เวลานานถึง 11 ปี จนเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง หลังจากนั้นท่านก็ได้รวบรวมปัจจัยจากค่าจ้างการทำงานมาซื้อที่ดินเพื่อสร้างวัดบนเนื้อที่ 50 ไร่ แล้วได้นิมนต์พระสงฆ์ให้มาจำพรรษา แต่ก็ไม่ได้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของท่านท่านเลยตัดสินใจลาออกจากการเพื่อบวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา เพื่อทำหน้าที่ศาสนทายาทดังปรากฏในปัจจุบันนี้

การอุปสมบท

เมื่อท่านมีอายุ 36 ปี ก็เกิดความคิดขึ้นว่า การที่เราลงทุนไปสร้างวัดจะให้ได้ประโยชน์มากเราจะต้องบวช ท่านจึงเดินทางกลับสู่มาตุภูมิโดยไปอุปสมบทที่วัดเนินพระเนา จังหวัดหนองคาย ในปี พุทธศักราช 2528 โดยมี พระครูภาวนาปัญญาภรณ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ โดยได้นามฉายาว่า โชติปญฺโญ ซึ่งแปลว่า ผู้มีปัญญาอัน โชติช่วงประจุกดวงประทีป

การปฏิบัติธรรม

พระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ ได้เริ่มการประกาศตนเองในการเป็นผู้นำปฏิบัติและเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างจริงจัง ในปี พ.ศ. 2529 โดยท่านได้ดำเนินตามรอยพระบาทพระศาสดาอย่างน่านุ โมทนา ท่านยอมทิ้งความสุข ความสบาย ที่ได้รับอย่างพร้อมพร้อมในชีวิตฆราวาสโดยไม่มีความอาลัยในสิ่งเหล่านั้น หันหลังให้กับโลกที่เต็มไปด้วยกิเลส ตัณหา อย่างไม่ท้อถอย ด้วยปณิธานที่มุ่งมั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแจกเช่น พระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสด็จออกหนีจากพระราชวัง เพื่อค้นหาสัจธรรมท่ามกลางป่าเขาลำเนาไพร สำนักแรกที่ท่านพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ ได้เริ่มการเผยแผ่ คือ วัดนิเวศพลาราม บนเนื้อที่ 50 ไร่ที่ท่านได้มาซื้อไว้ด้วยน้ำพักน้ำแรงจากค่าจ้างในการทำงาน

ปัจจุบันท่านพระอาจารย์ได้ย้ายมาตั้งสถานที่ใหม่ เพื่อให้เหมาะกับการปฏิบัติ โดยห่างจากที่เดิม 10 กิโลเมตร คือ วัดไตรสิกขาลามลตาราม บนเนื้อที่ 300-400 ไร่

คุณสมบัติพิเศษของท่าน

1. เป็นผู้ที่มีทั้งพรสวรรค์และพรแสวง
2. นอกจากจะเก่งภาษาอังกฤษแล้ว ยังเก่งภาษาเขกด้วย คือพอทราบพูดถึงประเทศอะไรท่านก็สามารถที่ยกตัวอย่างเป็นภาษานั้น ๆ ได้อย่างน่าฟังมาก
3. ช่างของพระไตรปิฎกทั้งบาลีและอรรถกถา เรียกว่าเป็นพระไตรปิฎกเคลื่อนที่
4. ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานอยู่ที่ท่าน เรียกว่าเป็นขุมคลังแห่งปัญญาท้องถิ่นได้เลยเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ
5. ท่านแตกฉานเรื่องนิรุกติภาษาคือ เวลาเทศน์นั้น ท่านจะใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษควบคู่ไปด้วย เพื่อประยุกต์ให้เข้ากับกาลสมัย
6. จากเหตุผลข้อที่ 5 จึงทำให้ท่านเทศน์ได้อย่างชนิดที่กินใจ เข้าถึงอารมณ์ทั้งไทยและเทศ โดยเฉพาะไทยอีสานนั้น
7. ท่านเป็นพระที่เพียบพร้อมไปด้วยปริยัติและปฏิบัติที่สมบูรณ์
8. คุณธรรมของท่าน คือท่านมีเมตตา กรุณา มีความเที่ยงตรง อดทน ยอมตายเพื่อธรรมะ มีเป้าหมาย และหลักการที่ชัดเจน มีอุมการณ์ที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างชนิดที่ตัวตายก็ยอม

9. ไม่สนใจศตวรรษการศักราช ไม่มีตำแหน่งอะไรทางการปกครอง ไม่ได้เป็นมหาหรือพระครูใด เป็นพระที่เป็นขวัญใจ เป็นเพชรเม็ดงาม ของชาวพุทธรูปหนึ่ง

จากการศึกษาประวัติและผลงานของท่านพระอาจารย์สมภพ โขติปญฺโญ จะเห็นว่าท่านเป็นพระนักเผยแผ่ที่เปี่ยมด้วยคุณธรรม 7 ประการ คือ

1. ปิโย เป็นที่รัก คือ เข้าใจถึงจิตใจของผู้ฟัง
2. ครุ เป็นที่น่าเคารพ คือ มีปฏิปทา จริยาวัตร ที่งดงาม
3. ภาวนียो เป็นที่น่าเจริญใจ คือ มีภูมิปัญญาที่แท้จริง
4. วัตตา รู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้ได้ผล คือ สามารถอธิบายธรรมให้เข้าใจ
5. วณักขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำติชม
6. คัมภีรญฺจ กถ กัตตา คือ ฉลาดในการเทศน์
7. โน จัฎฐานะ นิโยชเย คือ นำทางศิษยานุศิษย์ตามรอยบาทพระพุทธรูปเจ้าทุกประการ

ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พ่อแม่ทุกคน ผู้ให้กำเนิดลูกออกมาเป็นชายและอยากได้บวชลูกชายนั้น เกิดมาจากการอยากได้บุญ อยากได้กุศล ที่ตนถือว่าเป็นครั้งสำคัญมาก พ่อแม่บางคนมีลูกชายแล้ว ถ้าไม่ได้บวชลูก สักเหตุดูพ่อแม่เหล่านั้น ไม่ค่อยสบายใจ บางคนก็มีลูกชายประพุดิตนดี ไม่ทอดทิ้งพ่อแม่ หาเงินหาทองได้แล้วก็ส่งเสียเลี้ยงดู มิให้อดอยาก แต่เงินทองข้าวน้ำขนมมมเนย ที่ลูกนำมาให้แม่นั้น ก็ยังไม่สามารถทำให้ แม่เกิดปีติโสมนัสจนกระทั่งน้ำตาไหล แต่ถ้าพ่อแม่ได้บวชลูกชายแล้ว บางคนจิตใจกันจนน้ำตาไหล เมื่อพ่อแม่ได้เห็นลูกได้ห่ม ผ้าข้อมน้ำผาด อันเป็นธงชัยของพระอรหันต์ พ่อแม่ทุกคนจะเกิดความสุขใจอย่างสุดซึ่ง

เมื่อลูกชายมีอายุย่างเข้า 20 ปี จึงหมายมั่นไว้ว่า จะต้องบวชลูกคนนี้ แต่ถ้าหากว่าไม่ได้บวชลูกชาย ฟังพ่อแม่ก็จะเสียใจ บ้างถึงกับร้องไห้ก็มี จึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าผู้ที่เห็นว่าเป็นพ่อแม่ที่ได้ใช้ชีวิตผจญต่อเหตุการณ์ของโลกมาเป็นเวลานานหลายสิบปีนั้น ได้เห็นอันสังข์ของการประพุดิตนพรหมจรรย์ ในพระพุทธศาสนานี้ได้เป็นอย่างดีแล้ว ซึ่งในสมัยนี้ แตกต่างกว่าในสมัยพุทธกาลมาก

ในสมัยพุทธกาลนั้น ชายที่มีศรัทธาจะเข้ามาบวช ในพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้บวชได้ง่าย ๆ กว่าบวชได้แต่ละครั้ง แต่ละคนต้อง ผจญมาร เครื่องกีดขวางมากมายหลายชั้น จึงต้องมีศรัทธาอย่างมั่นคงจริง ๆ จึงจะมีโอกาสได้บวช เพราะ คนในสมัยนั้น ยังไม่นิยมให้ลูกบวช เพราะถือว่า ถ้ามีลูกชายแล้ว ผู้เป็นพ่อแม่จะต้องให้อยู่ ครอบครอง เพื่อสืบมรดกวงศ์ตระกูลต่อไป ยิ่งบางคนเป็นเศรษฐีมีลูกชายเพียงคนเดียว ก็ยิ่งจะหวงแหนกีดกันมากยิ่งขึ้น ลูกบุตรที่ออกบวชในสมัยนั้นได้ แต่ละครั้ง จึงต้องฝ่าฟันต่ออุปสรรค และมีการตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยวจริง ๆ จึงจะออกบวชได้ เพราะ การออกบวชแต่ละคนนั้น ผู้ที่เป็นพ่อแม่ญาติพี่น้องภรรยา ต้องร้องไห้กัน น้ำตาอาบหน้าด้วยความเสียดายในการจากไป (ไม่ใช่ตาย แต่เพราะมักไม่สึก)

ซึ่งต่างจากในปัจจุบันมากนัก ทั้งการบวชในสมัยนั้น เขามีได้บวชกันตามประเพณี เหมือนอย่างในปัจจุบัน คนที่ออกบวชนั้น เขามีเหตุผลในเรื่อง ชีวิตนี้เพียงพอทีเดียว ถึงแม้ว่า ปัจจุบันนี้ การบวชจะเปลี่ยนแปลงมาก ซึ่งอาจไม่เหมือนกับ ในสมัยพุทธกาลก็ตามที แต่เราก็ยังเห็นอานิสงส์ของการออกบวชอยู่มาก เพราะ บุคคลที่เข้ามาสู่ความเป็นนักบวช ได้เข้ามาเพื่อ หล่อหลอมจิตใจของตนเสียใหม่ให้ดีขึ้น

ไม่ว่าเหตุผลการบวช หรือแรงจูงใจในการบวชของพระภิกษุสงฆ์ทั้งในครั้งพุทธกาล จนถึงจนถึงปัจจุบัน จะบวชด้วยเหตุผลเพื่อต้องการพ้นจากทุกข์ บวชด้วยศรัทธา บวชด้วยความจำใจ บวชเพราะเพื่อน บวชตามประเพณี บวชหน้าไฟ หรือบวชด้วยเหตุผลอื่น แต่อานิสงส์ของการบวชนั้น เมื่อบุคคลที่เข้ามาสู่ความเป็นนักบวช ได้เข้ามาเพื่อหล่อหลอมจิตใจของตนเสียใหม่ให้ดีขึ้นแล้ว ถือได้ว่าเป็นศาสนทายาท ได้เป็นอย่างดี (ประวัติพระสงฆ์ไทย, 2559)

การบวชเพื่อจะเข้ามาเป็นศาสนทายาทสืบทอดพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทยได้นั้น ผู้ที่จะบวชควรตั้งใจบวชด้วยศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนา เห็นคุณค่า และประโยชน์ของการบวช เมื่อบวชเข้ามาแล้ว ได้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นพระที่ดี เหมาะสมกับสมณวิสัย ไม่มีความประพฤติที่เสียหาย สร้างคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ได้ดี มีความพร้อมในการเข้ามาบวชอย่างนี้ พุทธศาสนา จะได้เจริญอยู่กับสังคมไทยไปตราบนานเท่านาน (พระเทพรัตนมุนี ป.ธ.7, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2559)

10. การบวชหนีคดีหรือการบวชเพื่อหลบภัย

บวชหนีคดี หมายถึง ผู้กระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ เช่น ฆ่าคนตาย ลักทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ชิงทรัพย์ หรือข่มขืนกระทำชำเรา ค้าอาวุธ ค้ามนุษย์ ค้ายาเสพติด ทูจจริต คดโกงต่าง ๆ หรือเป็นนักโทษการเมือง เป็นต้น ผู้ที่ได้กระทำความผิดดังกล่าว ได้หลบหนีไปบวชเพื่อหลบซ่อนตัวไม่ให้ถูกจับกุม ที่จริงแล้วพระผู้มีพระภาคเจ้า กำหนดไว้ว่าไม่ให้ผู้ที่กระทำความผิดกฎหมายอาญาแผ่นดิน มาบวชเป็นพระภิกษุ สามเณร เพราะฉะนั้น เมื่อทางการเจ้าหน้าที่บ้านเมืองสืบทราบ ก็มาจับกุมตัว ต้องลาสิกขาแล้วนำตัวไปดำเนินคดีตามกฎหมายบ้านเมืองต่อไป

การบวชหนีคดี คือ ผู้กระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ เช่น ฆ่าคนตาย ลักทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ชิงทรัพย์ หรือข่มขืนกระทำชำเรา ค้าอาวุธ ค้ามนุษย์ ค้ายาเสพติด ทูจจริต คดโกงต่าง ๆ เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้ผู้มีคดีบวชเป็นพระภิกษุสามเณร ในกระบวนการให้การอุปสมบทนั้น พระอุปัชฌาย์ก็ได้สอบถามผู้ที่บวชว่าเคยมีคดีมาหรือเปล่า เมื่อผู้ที่บวชโกหกว่าไม่เคย ต้องคดีมาก่อน พระอุปัชฌาย์ก็บวชให้โดยไม่รู้ ซึ่งพระอุปัชฌาย์ก็ไม่ได้มีกระบวนการตรวจสอบประวัติผู้ที่บวชได้ มีเพียงการสอบถามจากผู้ที่บวช และญาติ ๆ จะรับรองการบวชเท่านั้น

ส่วนการบวชเพื่อหลบภัยหรือบวชการเมือง พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงห้ามในอดีตประเทศไทยมีการบวชเพื่อหลบภัยการเมือง ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา คือ พระเทียรราชา พระองค์เป็นพระอนุชาต่างมารดาของสมเด็จพระไชยราชาธิราช ซึ่งสมเด็จพระไชยราชาธิราช มีพระสนมองค์เอก คือท้าวศรีสุดาจันทร์ ทรงมีพระโอรสกับท้าวศรีสุดาจันทร์ สองพระองค์คือ พระยอดฟ้ากับพระศรีศิลป์ เมื่อสมเด็จพระไชยราชาธิราชสวรรคต ฝ่ายพระเทียรราชา ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์สมเด็จพระไชยราชานั้น คิดว่าครั้งจะเป็นมรภาพอยู่เห็นว่าจะเป็นภัยอันตรายถึงชีวิต จากท้าวศรีสุดาจันทร์ จึงได้อุปสมบทที่วัดราชประดิษฐาน นี่จึงเป็นการบวชหลบภัยการเมืองครั้งแรกในประเทศไทย

เมื่อ พ.ศ. 2519 สามเณรณอม กิตติขจร ซึ่งเป็นอดีตนายกรัฐมนตรี ที่ถูกขับไล่ออกนอกประเทศไทยไปเมื่อเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 โดยจอมพลถนอม กิตติขจร ได้หลบภัยการเมืองไปเป็นเวลา 3 ปี แล้วย้อนกลับคืนสู่ประเทศไทยโดยการบรรพชาเป็นสามเณรมาจากประเทศสิงคโปร์ มาขอเข้ารับการอุปสมบท (บวชเป็นพระ) จากคณะสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหาร บางลำพู คณะสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหาร โดยการนำของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ยินดีรับสามเณรองค์ดังกล่าวเข้าสู่สังฆกรรมยกขึ้นเป็นพระภิกษุในธรรมยุติกนิกาย ได้รับนามฉายา สุกิตติขจรโ

การมาของสามเณรจอมพลถนอมดังกล่าว ได้รับการประท้วงจากองค์กรนิสิตนักศึกษาต่าง ๆ ตามไปถึงประท้วงคณะสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหารด้วย เมื่อคณะสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหาร ตัดสินใจบวชให้แก่สามเณรจอมพลถนอมครั้งนี้ เกิดกระแสขับไล่พระภิกษุถนอม แม้อยู่ในผ้าเหลืองให้ออกนอกประเทศ จนกระทั่งมีความหวั่นเกรง จะมีคนเผาวัดบวรนิเวศ และต่อมาก็มีกลุ่มกระทิงแดงซึ่งเป็นฝ่ายขวาได้ตั้งกองกำลังพิทักษ์วัดบวรนิเวศวิหาร โดยอ้างว่า เพื่อป้องกันศาสนสถานมีพระเถระรูปหนึ่ง ก็ออกมาให้สัมภาษณ์ว่า การบวชของจอมพลถนอมในครั้งนี้ ได้ดำเนินการขออนุญาตเข้ามาในเมืองไทยแบบถูกต้อง ดังนั้นพระถนอมจึงเป็นผู้บริสุทธิ์”

จากประเด็น พระถนอมบวชที่วัดบวรนิเวศ ก็กลายเป็นว่า วัดบวรนิเวศ ต้องได้รับการปกป้องจากคนที่จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ยังมีกลุ่มพลังมวลชนต่าง ๆ มากมายถึง 13 กลุ่ม อ้างตัวว่า จงรักภักดีขั้นอาสาสมัครชีวิตเพื่อปกป้องวัดบวร แต่การชุมนุมประท้วงการมาของพระถนอมก็กระจายไปทั่วประเทศในเวลารวดเร็ว จนถึงวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ร่วมกับกลุ่มพลังฝ่ายขวา เช่น กลุ่มกระทิงแดง กลุ่มนวพล กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น ได้ระดมกำลังเข้าปิดล้อมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางใหญ่ของนิสิตนักศึกษาผู้รักประชาธิปไตย แต่ถูกประณามหยาบหมิ่นว่าเป็นคนทำลายล้างสถาบันศาสน์-

กษัตริย์ ถูกถีบให้ไปเป็นฝ่ายซ้ายหรือคอมมิวนิสต์ จนเกิดวิกฤติการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ชาวไทย
ฆ่ากันเอง เป็นบาดแผลในประวัติศาสตร์ชาติไทยมาจนปัจจุบันนี้

การที่ผู้จะมาขอบวช เวลาสอบประวัติจะตอบว่าไม่ได้หนีคดีมาบวช ไม่มีคดีอะไร
ไม่มีความผิดอะไร ไม่มีใครจะบอกหนีคดีมาเพราะกลัวไม่ได้บวช พระอุปัชฌาย์ต้องสอบประวัติ
ในเบื้องต้นก่อน มีประวัติต้องห้ามบวชหรือไม่ ฉะนั้นจึงเห็นอยู่ในปัจจุบันที่ปรากฏเห็นเวลา
เจ้าหน้าที่ตำรวจจับพระสึกเพราะคดีเก่าตามจับมานาน ภาพตามข่าวแบบนี้ทำให้สังคมมอง
พระในทางลบว่า พระทำผิดกฎหมาย พระไม่ดี มองเหมาแบบรวม ดีไม่เอาผิดถึงพระอุปัชฌาย์
ในอนาคตใครจะมาบวชต้องมีโปรแกรมตรวจสอบประวัติผ่านสำนักงานตำรวจแห่งชาติ
โดยใช้เลขประจำตัวประชาชนตรวจสอบ และรับรองก่อนค่อยให้บวช จะเป็นการกั้นกรองระดับ
หนึ่งก่อนบวชเข้าอยู่อุคคมเพศ

ค่านิยมการบวชที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน

สังคมไทยพัฒนามาจากสังคมชุมชนเกษตรแบบดั้งเดิม พึ่งตนเองได้แบบมีผลผลิต
เหลือเพื่อ การจัดงานฉลองตามประเพณี งานบุญทางศาสนา นิยมทำกันใหญ่โต เพื่อแสดง
ความใจกว้างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น อาหารการกิน ต้องทำเพื่อเหลือมาก ๆ เพราะกลัวว่าถ้าไม่มากพอ
คนที่มาร่วมงานจะหาว่าใจแคบ สมัยก่อนคนไทยในชุมชนเกษตรผลิตอาหารได้เอง รวมทั้งเวลา
จัดงาน ญาติพี่น้องเพื่อนบ้านเอาอาหารมาช่วยด้วย จึงไม่ได้สิ้นเปลืองมาก แต่วัฒนธรรมแบบนี้
เมื่อเอามาใช้ในยุคนิคมอุตสาหกรรมที่ต้องใช้เงินซื้อหา การจัดงาน เช่น บวชนาค แต่งงาน
เป็นต้น จึงกลายเป็นเรื่องฟุ่มเฟือย

วัฒนธรรมแบบมีผลผลิตเกษตรเหลือกินเหลือใช้คงมีส่วนทำให้คนไทยที่ไม่เคยอด
มีวัฒนธรรมแบบชอบใช้ชีวิตแบบวันต่อวัน หรือคนมีเงินเดือนก็มองเดือนต่อเดือน ไม่ค่อยอดออม
ไม่คิดเรื่องอนาคตที่อยู่ไกลออกไป ถ้าเทียบกับคนญี่ปุ่น เวียดนาม ซึ่งผ่านความยากลำบากของ
ธรรมชาติและสงครามกับเจ้าอาณานิคมมา ทำให้เขาู้จักประหยัด อดออม มีวินัยในการบริโภค
และเรื่องอื่น ๆ มากกว่าไทย

ปัจจุบัน การบวชที่ทุกคนที่เป็นชาวพุทธรับรู้รับทราบก็คือ การบวชและการจัดงานบวช
นั้นเป็นงานบุญงานกุศลอย่างหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยได้ปฏิบัติ ต่อ ๆ กันมาเป็น
เวลาช้านาน ซึ่งงานบวชแทบทุกงาน เจ้าภาพมักจัดให้มีงานรื่นเริงเลี้ยงดูกันเป็นการเอิกเกริก
เพื่อแสดงความยินดีและเป็นการขอบคุณผู้ที่มาร่วมแสดงความยินดีกับผู้อุปสมบทและเจ้าของงาน

งานบวชจึงกลายเป็นพื้นที่ที่ผู้มาร่วมงานต้องการที่จะแสดงตัวตนเพื่อให้เกิดการยอมรับ ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นผลมาจากรากเหง้าการแบ่งแยกทางชนชั้นผ่านระบบศักดินา เจ้าขุนมูลนายจะแสดงความเหนือกว่าชนชั้นอื่นด้วย งานพิธี เครื่องแต่งตัว ของใช้ การทำบุญทำทาน เป็นต้น

“ในอดีตผู้เป็นพ่อแม่ให้ลูกเข้าวัดมาศึกษาพระธรรมวินัยก่อน คือ มาท่องคำอุปสมบทให้ได้ ในอดีตไม่มีเครื่องดนตรีประโคม โขนหัวเข้าวัดเลย แต่ในปัจจุบันมีเครื่องดนตรีประโคมกันอย่างหลากหลาย ในสังคมปัจจุบันสิ้นเปลืองเงินทองไปเปล่าประโยชน์จะให้ทดแทนบิดามารดานั้นอย่างในปัจจุบันนั้นมีน้อยมาก” (พระราชภัทรธาดา, สัมภาษณ์ 18 มิถุนายน 2556)

ภาพที่ 27 ประเพณีที่เพิ่มขึ้น เชิญแขกผู้มีตำแหน่งทางการเมืองขึ้นเวทิมอบพวงมาลัยให้
นาคและการแห่ นาค

“อดีตการบวชจะมีพิธีกรรมแบบเรียบง่าย ประหยัด เข้าวัดเพื่อท่องบ่นสาธยายคำขอบวชให้ได้ เดินตามพระบิณฑบาต ทำความสะอาดวัด รับใช้ปรณนิตีพระ สร้างความเคยชินอย่างน้อยก็ 15 วัน พิธีกรรมไม่อลังการ ปัจจุบันผู้จะบวชเน้นพิธีกรรมมาก จัดงานฉลองใหญ่โตสิ้นเปลืองลงทุนสูง ไม่ได้เข้าวัดฝึกท่องบ่นสาธยายมนต์คำขอบวช เวลาบวชก็กล่าวคำขอบวชไม่ค่อยได้” (พระสิริวุฒิเมธี ป.ธ. 7, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2556)

ภาพที่ 28 มีมหรสพเล่นในงาน

“สังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สังคมบริโภคนิยม การแข่งขันสูง ทั้งทางการศึกษาขยายภาคการศึกษา การทำงานเพื่อหาเงินมาเลี้ยงปากท้องของคนในครอบครัว จบการศึกษาก็ต้องหางานทำ จะหาเวลาบวชก็น้อย ถ้าบวชได้การบวชก็สั้นลง อาจจะเป็น 15 วัน 7 วัน” (พระวิษณุ เตชวโร, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2556)

ภาพที่ 29 การแต่งตัวนาค และการจัดงานบวชที่หุ้รหระ

การบวชจึงกลายเป็นอีกปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดการสร้างการยอมรับผ่านเครื่องประดับ การตกแต่งสถานที่ ของนาถ ญาติ และเป็นอีกงานบุญหรือพื้นที่ที่ทุกคนต้องการปลดปล่อย เปิดเผย ตอบโต้ ต่อรอง

วัฒนธรรมความเหนือกว่าในครั้งกาลนั้นก็คงมีส่วนทำให้เกิดการเอาอย่างเพียงเพื่อ ต้องการที่จะ”กลายเป็น” ชนชั้นที่เกิดการยอมรับบนพื้นที่ของงานบวช ภาคเหนือมีภาษิตว่า แต่งตัวไม่ดีคนเห็นได้ง่าย แต่ท้องหิวไม่มีใครส่องไฟเห็น คนไทยจึงนิยมการบริโภคน้ำที่สูงกว่าฐานะจริง แบบที่เรียกว่า รายได้ต่ำรสนิยมสูง เช่น คนที่พอมีฐานะเป็นคนชั้นกลางต้องซื้อรถยนต์ส่วนตัว แม้จะต้องกัดฟันผ่อนส่ง สำหรับคนไทย รถไม่ได้เป็นแค่ยานพาหนะไว้ใช้สอยตามจำเป็น แต่เป็นเครื่องประดับเพื่อแสดงฐานะต่อคนภายนอกด้วย คนไทยจึงนิยมใช้รถส่วนตัวกันมาก รัฐบาลก็ไม่สนใจจะพัฒนาระบบการขนส่งสาธารณะ ค่านิยมแบบต้องการอำนาจ ความมั่งคั่งยังนำไปสู่ การทุจริตฉ้อฉลและการหาผลประโยชน์ทับซ้อน เพื่อจะได้บริโภคน้ำเพื่อ เลี้ยงลูกน้องบริวาร เพื่อแสดงฐานะอำนาจ กลายเป็นวงจรที่ชั่วร้ายที่นักการเมืองและข้าราชการชั้นสูงของไทยต้องอยู่ใน วงจรนี้อย่างไม่มีใครกล้าเปลี่ยนแปลง

“จะบวชลูกทั้งที แถมมีลูกชายเพียงคนเดียว จะต้องจัดงานบวชให้สมกับที่ได้ตั้งตารอ คอยมา 20 ปี ต้องมีพิธีทำขวัญนาถ มีหมอทำขวัญมาเรียกขวัญให้กับลูกชาย ต้องหาวงดนตรีไทยมา บรรเลงในพิธีทำขวัญนาถด้วย ต้องแจกการ์ดบัตรเชิญไปยังเพื่อนพ้องที่ใกล้ชิดสนิทกันให้มาร่วมงานและรับประทานอาหารเย็นกันมาก ๆ ใครมาตอนทำขวัญนาถก็จัดอาหารรับรอง มีเต็นท์กางเอาไว้ให้นั่งพักผ่อน ตอนน่านาคไปอุปสมบท ต้องมีขบวนกลองยาว แตรวงนำ เสร็จแล้วฉลองพระใหม่งานจัด 2 วัน” (ประหยัด พันธุ์ไหม, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2556)

การจัดงานดังกล่าวนี้มักจะหนีไม่พ้นที่จะมีการเสพสุรายาเมากันมากเป็นพิเศษ บางรายถึงกับมีการล้มสัตว์เลี้ยงเพื่อนำเนื้อมาประกอบเป็นอาหารเลี้ยงลูกกันอย่างขนานใหญ่

ภาพที่ 29 การจัดเลี้ยงในงานบวช

เจ้าภาพและเจ้านาคเองที่มีญาติมิตรมากมายก็มักจะบอกกล่าวไปยังบุคคลเหล่านั้น ให้มาร่วมพิธีฉลองการบวชนาคให้พร้อมเพรียงกันเพียงยังมีผู้มาร่วมงานมาก ยิ่งเป็นสิ่งสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้จัดงานได้มากขึ้นตามไปด้วย ซองงานบวชจึงกลายเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือที่เจ้าภาพต้องการฉายภาพให้เห็นความเป็นบุคคลที่เหนือกว่าซึ่งก็วัดได้จากปริมาณของซองที่แจกออกไป

คุณปู่ปิ่น ตาประจักษ์
 คุณตาพิชัย คุณยายนงนิจ (อ้อย) ท่านประจักษ์
 นายสมคิด นางรุ่งนภา (อบต.โม๊ะ) ตาประจักษ์ (บิดา-มารดา)
 นิคณฉิมณี สุทธิพิทักษ์ศิริพรหมพิไลย์ไป๋ก้อมอนุเมธินภา ในงานอุปสมบท
 นายภูวดล (ภู่อ้า) ตาประจักษ์
 วันอาทิตย์ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๘ (แรม ๕ ค่ำ เดือน ๕)
 เวลา ๑๔.๐๐ น. บึงขามภัก
 เวลา ๑๕.๐๐ น. ที่วัดภูมิก
 เวลา ๑๘.๐๐ น. เชิญมาร่วมรับประทานอาหาร ณ บ้านเลขที่ ๓๑๒
 หมู่ ๕ บ้านสระ-อูพ จ.ฉะเชิงเทรา อ.ฉะเชิงเทรา อ.ฉะเชิงเทรา จ.ฉะเชิงเทรา
 วันจันทร์ที่ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๘ (แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๕)
 เวลา ๐๘.๐๐ น. นำนาคไปอุปสมบท ณ พัทธสีมาวัดศรีธรรม (สระ-อูพ)
 เวลา ๑๒.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ที่วัด เป็นการฉลอง
 การในพิธีอุปสมบทได้สองเจ็ดพันด้วย ถวายทาน ๑๕๐๐
 มโนกรรม ขอได้โปรดอธิษฐานนาคให้ถึงอุปสมบทด้วย

ภาพที่ 30 การ์ดเชิญงานบวช

รูปแบบหรือวิธีการสร้างขวัญกำลังใจด้วยความยิ่งใหญ่เช่นนี้จะใช้แนวคิด รัฐนาฏกรรม (Theatrical state) ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2555, หน้า 59) อธิบาย และฉายภาพให้มองเห็นดังนี้

แนวคิด รัฐบาลฯ จะเน้นที่ตัวนักแสดงหลักและสถานที่แสดง ดังเช่น เจ้าภาพ คือ สัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ โดยมีงานบวช คือ โรงละคร มีหน้าที่แสดงแสดงความยิ่งใหญ่ ความรุ่งเรือง บารมีอันเปี่ยมล้นของเจ้าของงาน ความยิ่งใหญ่ของงานบวชในนาฏกรรมที่แสดงให้ดู จึงทำให้ชาวบ้านกลายเป็นส่วนหนึ่งของความยิ่งใหญ่ขนาดนั้นด้วย

เมื่อเป็นเช่นนี้ ความหมดเปลืองเงินทองในการบวชขนาดแต่ละครั้ง จึงมีจำนวนเงินมีใช้น้อย ที่ร้ายกว่านั้นบางรายถึงกับไปกู้หนี้ยืมสิน บางรายแม้ว่าจะสีกหาลาเพศออกมาแล้ว ก็ยังใช้หนี้ไม่หมด สิ่งเหล่านี้แสดงถึงค่านิยมที่ไม่เหมาะสม การบวชในปัจจุบันจึงกลายเป็นวัฒนธรรมที่ผูกติดกับความฟุ่มเฟือยและอุดมคติที่ว่า “นิบหนวยไม่ว่า ขออย่าเสียหน้าก็พอ” การจัดงานบวชด้วยจุดประสงค์ดังกล่าวจึงกลายเป็นพื้นที่ที่ผู้จัดงาน ผู้ร่วมงานต้องการสร้างการยอมรับ สร้างความเหนือกว่าตนเอง

การบวชกับระบบการศึกษาไทย

ระบบการศึกษาของภิกษุสามเณรในปัจจุบัน แบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ดังนี้

1. การศึกษาโดยคณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการเอง คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรม

1.1 แผนกธรรม ได้แก่ นักธรรมและธรรมศึกษา มี 3 ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท

และชั้นเอก

1.2 แผนกบาลี ได้แก่ เปรียญธรรม มี 9 ชั้น คือ ประโยค 1-2 จนถึงเปรียญธรรม 9

ประโยค

2. การศึกษาที่ระบบของรัฐ หรือจัดให้สอดคล้องกับระบบการศึกษาของรัฐ คือ

2.1 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (ระดับมัธยมศึกษา 1-6)

2.2 การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ (ปริญญาตรี-ปริญญาเอก)

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ให้ทัศนะสนับสนุนเกี่ยวกับการบวชเรียนไว้ว่ามีเหตุผลว่า

“ในสังคมไทยได้มีประเพณีการบวชอย่างหนึ่งเรียกว่าการบวชเรียน ซึ่งนอกจาก

เปิดโอกาสแห่งการบวชสำหรับผู้พร้อมที่จะฝึกตนเพื่อเข้าถึงความสุขอย่างประณีตแล้ว ก็ใช้

การบวชเป็นช่องทางสำหรับการศึกษาแก่มวลชนด้วยการฝึกฝนเยาวชนทั้งทางวิชาการ ศีลธรรม

และวัฒนธรรม เป็นเครื่องเตรียมคนให้พร้อมที่จะเข้าสู่สังคม ผู้บวชส่วนมากบวชตั้งแต่วัยเด็กตาม

ความประสงค์ของผู้ปกครอง เมื่อบวชและได้เรียนพอสมควรแล้วก็ตัดสินใจว่าจะ

บวชอยู่ต่อไปหรือจะกลับคืนสู่เพศกฤหัสถ์ด้วยความยินดีต้อนรับของสังคม โดยวิธีนี้ระหว่างที่บวช

อยู่ ผู้บวชย่อมรู้ตระหนักรู้ว่าตนอยู่ระหว่างการศึกษา ซึ่งถ้าตนไม่ต้องการอยู่จริงก็จะฝึกอยู่เพียงชั่วคราว

เท่านั้น แล้วก็เลิกไป เมื่อเป็นเช่นนี้จิตใจก็ยอมรับความจริงได้ และแม้แต่คนที่ไม่พร้อม ก็อาจ

ตั้งใจฝึกตนให้ดีที่สุดตลอดช่วงเวลาที่ชั่วคราวนั้น วิธีฝึกโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงเช่นนี้จึงทำให้เกิดผลดีโดยไม่เกิดโทษที่เนื่องจากความกักกดแล้วคืนรนออกนอกกลุ่มนอกทาง หรือหากมีโทษก็เล็กน้อยที่สุด โดยนัยนี้ หากยังคงรักษาประเพณีบวชอย่างนี้ไว้ ก็จะต้องเปิดโอกาสให้การสืบกันไปโดยสมัครใจอย่างเสรีด้วย จึงจะเป็นการชอบธรรมแก่บุคคลและแก่ประโยชน์สุขแก่สังคม” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2559, หน้า 67)

ด้วยคุณประโยชน์ที่กล่าวมาเพียงโดยย่อนี้ ประเพณีการบวชเรียนจึงได้รับการยอมรับจากคนไทยทุกชั้นแม้ทางราชการบ้านเมืองก็ได้มีระเบียบให้ข้าราชการขออนุญาตลาบวชได้เป็นเวลาถึง 120 วัน ดังนั้น ชายไทยในสังคมเมือง ซึ่งต้องต่อสู้ดิ้นรนมากในการประกอบอาชีพ จะปลีกตัวออกบวชชั่วคราวไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ส่วนที่อยู่ในสังคมชนบทซึ่งมีการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายจะนิยมออกบวชเรียนตามประเพณีถึงร้อยละ 90 ถ้าจะมองในแง่ของการสร้างคนในอดีต สถาบันวัดเป็นทางผ่านในด้านการศึกษาโดยตรง ทุกคนต้องบวชเรียนก่อน จึงจะดำเนินชีวิตเป็นผู้ครองเรือน ครองบ้านครองเมืองต่อไป ดังนั้น จึงมีการบวชเป็นสามเณรก่อนเมื่อหลังโกนจุกในระยะสั้นๆ จากนั้นจึงได้บวชเป็นพระเมื่ออายุครบ 20 ปีต่อไป ระยะหลังการบวชเป็นสามเณรไม่จำกัดเฉพาะในพิธีการ โกนจุก แต่บวชเพื่อเรียนหนังสือเหมือนสามเณรในสมัยพุทธกาลก็มีการบวชเป็นสามเณรจึงถือเป็นเรื่องสำคัญเพราะเป็นสามเณรในวันนี้ก็คือพระภิกษุในวันหน้า

สามเณรฤดูร้อน

การเกิดขึ้นของประเพณีการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน เกิดขึ้นโดยการดำเนินการของมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร การบวชสามเณรภาคฤดูร้อนก็มีวัตถุประสงค์ให้เด็กได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และหวังว่าเด็กบางคนอาจซาบซึ้งในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วนำเอาไปใช้ในชีวิตประจำวัน หรือ ถ้ามีศรัทธาแก่กล้าก็อาจบวชต่อไป การที่มีสามเณรไม่ลาสิกขาไปศึกษาต่อตามเดิมนี้เองเป็นส่วนหนึ่งที่คณะสงฆ์และรัฐควรจัดการศึกษาให้เขา

อย่างไรก็ดี ถ้ามองถึงฐานะของสามเณรในพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา ก็จะเห็นว่าสามเณรไม่ปรากฏเช่นเดียวกับการบวชเป็นแม่ชี แต่เป็นที่รู้จักกันว่าสามเณรเป็นฐานรองรับการเป็นภิกษุเป็นเหล่ากอของสมณะ อยู่เนื่องกับภิกษุคฤหัสถ์ก็อยู่เนื่องกันกับภิกษุณี ทั้งสามเณรและสามเณรีคือ ผู้เตรียมตัวที่จะอุปสมบทต่อไปนั่นเอง เพียงแต่อายุยังไม่ถึงจึงเพียงรับสรณคมน์ และถือศีล 10 ไปก่อน แต่การเป็นสามเณรก็ได้กีดกันมิให้บรรดาศักดิ์ชั้นสูงมีสามเณรหลายรูปในสมัยพุทธกาล ได้บรรดาศักดิ์ตั้งแต่อายุยังน้อย ๆ เพียง 7 ขวบ เช่น ราहुล สามเณร บัณฑิตสามเณร สาณูสามเณรและสังกัจจสามเณร เป็นต้นดังกล่าวแล้ว ดังนั้น สามเณร

ทุกรูปถ้าได้ครูอาจารย์ดี มีสิ่งแวดล้อมดี มีผู้สนับสนุนก็จะมีความสำเร็จก้าวหน้าในพระศาสนาแม้จะลาสิกขาออกมาก็เป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติในด้านวิชาการได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 31 บวชสามเณรภาคฤดูร้อน

ระยะเวลาและวิธีการบวช

การบวชตามประเพณีนิยมบวชในช่วงก่อนวันเข้าพรรษา เพื่อที่จะได้สามารถอยู่ศึกษาพระธรรมตลอดจนระยะเวลาเข้าพรรษา ประมาณ 3 เดือน ก็จะลาสิกขาเมื่อพ้นวันออกพรรษาแล้ว แต่ถ้าบวชต่อไปก็ได้แล้วแต่ความสะดวก หากไม่ได้บวชในช่วงตามประเพณีระยะเวลาในการบวชขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้บวชเช่นกัน โดยส่วนใหญ่จะประมาณ 15 วัน หรือ 1 เดือน คนไทยมีความเชื่อว่าการที่บุตรชายได้บวชจะทำให้บิดามารดาได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ และการบวชถือเป็นการทดแทนพระคุณบิดามารดาด้วย ก่อนการจะบวชต้องไปพบเจ้าอาวาสเพื่อหาฤกษ์บวช เมื่อกำหนดวันบวชได้แล้วผู้ที่บวชจะต้องมาลาญาติมิตรเพื่อขอขมาและต้องไปอยู่วัดก่อนบวชประมาณ 15 วัน ในการขอขมานาคจะนำดอกไม้ ธูป เทียนแพไปกราบลาเพื่อขอโทษ ผู้บวชจะต้องท่องคำขอบวช และฝึกซ้อมขั้นตอนวิธีการบรรพชาจากพระพี่เลี้ยงเตรียมเครื่องใช้ที่จำเป็นซึ่งเรียกว่า เครื่องอัฐบริวาร มี 8 อย่าง คือ บาตร จีวร สบง สังฆาฏิ ผ้าประคด เอว หม้อกรองน้ำ กล่องเข็มพร้อมด้าย มีดโกนและหินลับมีด

ในพิธีการโกนผมเนาค สามารถจัดที่วัดหรือที่บ้านก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสม โดยเชิญญาติผู้ใหญ่ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ มาทำการตัดผมเนาค โดยนำผมปอยที่ตัดวางไว้บนใบบัวที่นาคถือ หลังจากนั้นพระจะเป็นผู้โกนให้โดยจะโกนผมและคิ้วจนเกลี้ยงเกล้า ส่วนผมในใบบัวนั้นจะนำ

ห่อใบบัว ไปลอยในแม่น้ำลำคลอง หลังจากนั้นก็จะมีการอาบน้ำนาคโดยใช้น้ำผสมเครื่องหอมต่าง ๆ เมื่ออาบน้ำเสร็จแล้ว นาคจะนุ่งชุดขาวเพื่อประกอบพิธีทำขวัญนาคต่อไป ในพิธีการทำขวัญนาคจะมีการเทศน์สอนนาคให้ระลึกถึงบุญคุณของบิดา มารดา การทดแทนพระคุณ และคุณประโยชน์ในการบวชเรียน และคำกล่าวนี้จะเป็นคำร้องหรือ การแห่ และมีความไพเราะกินใจ ทำให้ นาคเกิดความซาบซึ้ง ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลุกเร้าให้นาคมีกำลังใจและตั้งใจที่จะบวชเรียน

ในตอนเช้าวันรุ่งขึ้นจะมีการแห่ นาคจากบ้านไปวัด มีขบวนนำด้วย ขบวนกลองยาว แตรวง และขบวนรำขบวนญาติพี่น้องที่ถือเครื่องอัฐบริวารแต่บิดาจะถือตาลปัตรสะพาย บาตร มารดา อุ้มผ้าไตร ขบวนจะแห่เวียนขวารอบโบสถ์ 3 รอบ หรือที่เรียกว่า ทักษิณาวัตร เมื่อแห่ครบแล้ว นาคยืนหน้าโบสถ์ทำพิธีวันทาเสมาและยืน ไพรยทานซึ่งส่วนใหญ่ ใช้เหรียญบาท หลังจากนั้นนาคก็จะเข้าโบสถ์โดยญาติพี่น้องจะอุ้มนาค โดยไม่ให้เท้า นาคเหยียบธรณีประตู เนื่องจากความเชื่อว่าเป็นการส่งนาคสู่ร่มกาสาวพัสตร์ส่งผลสู่นิพพาน ผู้ร่วมนำส่งก็จะได้ผลบุญกุศลด้วย ต่อจากนั้นก็เข้าสู่พิธีบวชนาค จะมีพระอุปัชฌาย์เป็นประธาน และคณะสงฆ์มาประชุมพร้อมกันซึ่งในตอนแรกจะต้องกล่าวคำขอบรรพชาเป็นสามเณร ก่อน เมื่อเสร็จสิ้นขั้นตอนแรกนาคจะไปเปลี่ยนผ้านุ่งแบบสมณะเพศ แล้วกลับเข้ามากล่าวคำขออุปสมบทต่อไป

พระอุปัชฌาย์จะมีการกล่าวสอนในเรื่องการปฏิบัติตนในเพศสมณะหรือแล้วแต่พระอุปัชฌาย์และเมื่อภิกษุใหม่ถวายเครื่องไทยธรรม พระสงฆ์กล่าวอนุโมทนาคาถา และญาติกรวดน้ำ ถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี หลังจากนั้นก็จะเป็นการฉลองซึ่งขึ้นอยู่กับเจ้าภาพ

ปัจจุบัน การบวชตามประเพณีของชาวไทยที่ผ่านมานั้นส่วนใหญ่จะบวชจำพรรษา โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการคือ เพื่อจะได้ศึกษาพระธรรมวินัยที่เรียกว่า “บวชเรียน” และอีกประการหนึ่งคือเพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดา ดังนั้นในอดีตจึงนิยมบวชกัน 3 พรรษา คือ เพื่อสร้างบุญให้แก่ตนเอง และบวชเพื่อแบ่งบุญให้พ่อแม่แม่อีกคนละ 1 พรรษา พอพ้นจากนี้แล้ว ผู้ที่พอใจจะอยู่ต่อก็อาจอยู่ในเพศบรรพชิตได้ตลอดชีวิต ส่วนผู้ที่มิพ้นระหนาก็จำเป็นต้องสึกออกมา ซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมดาในสังคมไทย

พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต) (2518, หน้า 133) ได้กล่าวถึงการบวชเรียนว่า “สังคมชาวไทยพุทธมีประเพณีบวชเรียนซึ่งเป็นของดั้งเดิมอย่างหนึ่ง วัดเป็นผู้รับกุลบุตรเข้ามาให้การศึกษาบรมตั้งแต่อายุยังน้อย ให้บวชเรียน ผู้ใดมีอุปนิสัยยังอ่อนก็ยอมรับความบกพร่องแห่งตนด้วยการลาสิกขาออกไป และออกไปอยู่ในฐานะผู้ที่ได้รับการศึกษาบรมอย่างดีแล้ว ทั้งทางวิชาการและความประพฤติ สามารถเป็นกำลังที่ดีของชาติได้ การบวชตามประเพณีนี้ บางครั้งที่ผู้เข้ามาขอบวชมิได้มีความเข้าใจอย่างแท้จริงเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการบวช ประกอบกับเหตุปัจจัยอื่น ๆ เช่น เมื่อบวชเข้ามาอยู่ในวัดแล้ว ก็มีได้รับการอบรมสั่งสอนดูแลกันตามธรรมวินัย

หรืออาจเป็นเพราะสภาพสังคมปัจจุบันที่เน้นความเจริญทางด้านวัตถุ ทำให้เกิดอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ส่วนการบวชเพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดานั้นเป็นวิธีการบวชอีกอย่างหนึ่งของการบวชตามประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมาที่ชายไทยส่วนมากเมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ จะทำการบวชหรือเรียกอย่างคือ การอุปสมบท เมื่อผ่านการบวชพระแล้วจะถือว่าชายผู้นั้นได้บวชเรียนแล้วเป็นชายชาวพุทธเต็มตัว เมื่อสึกออกมามีนามเรียกนำหน้านามใหม่ว่า ทิด หมายความว่า ได้ผ่านการบวชเรียนมาแล้วเป็นผู้ใหญ่เต็มตัวสามารถที่จะประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้ เช่น การแต่งงาน เป็นต้น ซึ่งการบวชทั้งตามประเพณี การบวชเรียน นั้นเป็นการบวชระยะเวลาสั้น ๆ ที่ไม่เพียงพอกับการจะศึกษาเนื้อหาในพระพุทธศาสนาที่มีมาก จึงทำได้แค่เพียงบวชในระยะเวลาที่กำหนดตามหลักสูตรการเรียน เมื่อเรียนจบตามหลักสูตรแล้วก็ลาสิกขาบท เพื่อจะต้องการนำความรู้ไปประกอบอาชีพ ไม่ได้ตั้งใจบวชเพื่อปฏิบัติตามพระธรรมพระวินัยให้กิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลงเบาบางลง

เมื่อลาสิกขาบทแล้วจะเห็นว่า ความโลภ ความโกรธ ความหลง ไม่ได้เบาบางลงเลย นี่คือการบวชกาย เพื่อให้มีความรู้ตามหลักสูตรเท่านั้น เช่น เรียนนักธรรม เรียนบาลี จากประโยค 1 ถึง 9 พอจบแล้ว ก็ไม่ได้นำพระธรรมคำสอนมาประพฤติปฏิบัติตาม ตรงข้ามกลับแสวงหา ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ต้องการมียศลาภบรรดาศักดิ์ใหญ่โต ตามตำแหน่งของพระสงฆ์ เมื่อได้ยศใหญ่เท่านี้แล้วก็ยังต้องการยศที่สูงกว่าเดิม ไม่มีที่สิ้นสุด และยังมีการวิ่งเต้น ซื่อขายตำแหน่งกัน เพื่อให้ได้ ลาภ ยศ สรรเสริญ ตามที่ตนต้องการ พระบางรูปบอกหวย เป็นหมอดู ทำเสน่ห์เล่ห์กล เรียกรไเพื่อเอาทรัพย์มาเป็นของตน เพราะอำนาจของกิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง จึงเป็นเหตุให้ลุ่มหลงมัวเมา ในลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ติดอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ ทำให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา นี่คือการบวชเพื่ออาศัยศาสนาหาเงิน (สมมุติสงฆ์)

“การบวชในปัจจุบันนี้ ที่เห็นมาก คือ การลางานมาบวช มีการกำหนดวันสึกไว้เรียบร้อยแล้ว พระอุปัชฌาย์ แจงให้เอนาคเข้าวัดก่อน 15 วัน เพื่อท่องคำขานนาคให้ได้ด้วยตนเองนั้นยาก ถ้าบังคับมากก็จะไปบวชกับพระอุปัชฌาย์รูปอื่น บางครั้งก็ต้องอนุโลม เพราะบวชไม่นานนัก เลยกลายเป็นแบบอย่าง เอาอย่าง จากยากก็กลายเป็นง่าย นาคท่องคำขอบวชไม่ได้ ให้พระคู่สวดว่านำสรูปไม่รู้ว่ใครบวช” (พระมหาสารวุธ จิตตทนต์ โศ.ป.ช.9, สัมภาษณ์, 21 มิถุนายน 2556)

นอกจากนี้ยังมีเหตุผลหรือสาเหตุแห่งการบวชอีกหลากหลายประการ เช่น บวชเพราะออกหัก ออกหักนี้มีหลายออกหัก เช่น ออกหักเรื่องความรักไม่ประสบผลสำเร็จในความรัก ออกหักในหน้าที่การงานไม่สมหวังดังที่ตั้งใจไว้ หรือออกหักที่ตั้งใจไว้จะบวชทดแทนคุณพ่อแม่ตั้งแต่ปีก่อนไม่ได้ บวช เป็นต้น บวชเพราะ สึกาทิ้ง เกรงเทียวกลางคืนตีหมา ชอบเล่นการพนัน ทะเลาะวิวาทเรื่อง

การดื่มสุรามึนเมา อยู่ไม่เป็นที่ ชอบไปเรื่อยๆ อยู่ไม่เป็นที่เป็นทาง ไม่มีหลักมีเกณฑ์ ทำงานตรงไหนก็ลาออก เถົาแก้ค่าตัวเองก็ลาออกเอง สั่งขารโทรมทำงานไม่ไหว ปวดข้อ ปวดหัว ปวดขา ปวดท้อง มีนวิงเวียนศีรษะ หน้ามืดตาลายทำงานไม่ค่อยไหว บวชเพราะไม่มีอะไรที่จะทำเป็น กิจจะลักษณะ ไม่มีงานทำ เร่ว่อน ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง หรือเป็นคนจรจัด (หลักลอย) เป็นต้น

บวชเพราะคอยงาน บางคนบวชเพื่อรองานที่ไปสมัครไว้ หรือไปสอบงานไว้รอเรียกเข้าทำงาน อันเนื่องมาจากเรียนจบมาแล้วหางานทำไม่ได้ หรือทำงานอยู่ดี ๆ เจ้าของกิจการกราบเรียนเชิญให้ออก เนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำ หรือทำงานไม่คุ้มกับค่าจ้างเอาไว้ครั้นแต่จะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ออกจากงานแล้วก็ทำอะไร ไม่มีเงินหันซ้ายหันขวาเห็นพระคุณเจ้าไม่เคยตกงานเลย มีแต่งงานเข้าตลอด บวชเพราะ สั่งขารโทรม สุขภาพไม่ดีไม่สามารถที่จะประกอบอาชีพหาเลี้ยงได้ จะด้วยสาเหตุใด ๆ ก็ตาม (แต่ไม่ใช่เป็นมาแต่กำเนิด) ถ้าพิจารณาแต่กำเนิดห้ามบวช ส่วนใหญ่ มักเกิดกับผู้สูงอายุ คือ กำลังวังชาออกจากที่เคยทำงานได้ก็เริ่ม ไม่มีแรงไม่คล่องแคล่วเหมือนตอนหนุ่ม ๆ โดยเฉพาะผู้สูงอายุถ้าไม่มีกิจการอะไรเป็นของตัวเองมักเหี่ยวเฉา ไม่สดชื่น เมื่อได้บวชแล้วก็มีญาติโยมมาหามาปรักษามานิมนต์ บวชเพราะภรรยาไล่มาบวชเพราะพิษสุรา บวชเพราะแก้บน บางคนได้ไปบนบานสถานที่ต่าง ๆ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เอาไว้ ขอให้ประสบผลสำเร็จ เมื่อประสบผลสำเร็จแล้วก็เลยมาบวชแก้บน

สุดท้ายแล้ว วัดและการบวชยังเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่สร้างความหมายใหม่ให้กับสังคม ได้รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงบริบทที่สัมพันธ์กันได้อย่างแนบเนียน

การบวชเพื่อสร้างศาสนทายาทในสังคมไทย

ขบวนแห่หน้าคและพิธีอุปสมบทเป็นภาพที่คุ้นตาคนไทยเมื่อใกล้วันเข้าพรรษา แต่หลายปีหลังมานี้กลับมีให้เห็นน้อยมาก วัดตามเมืองต่าง ๆ มีพระนวกะมาจำพรรษาน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด แม้แต่วัดใหญ่ ๆ ที่ผู้คนนิยมมาบวชในช่วงเข้าพรรษา นอกจากจำนวนพระนวกะจะลดลงแล้ว ยังบวชไม่ครบพรรษาเสียด้วยซ้ำ หลายคนบวชแค่เดือนเดียวก็ขอลาสิกขาแล้ว

สภาพการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นมานานกว่าสิบปีแล้วแต่เพิ่งเป็นที่สังเกตของคนทั่วไป หมู่บ้านในชนบทเป็นอันมากมีปัญหาว่าหาพระมาจำพรรษาไม่ได้ อันที่จริงนอกพรรษาก็เป็นเรื่องธรรมดาอยู่แล้วที่ไม่มีพระมาอยู่วัด แต่ไม่เป็นปัญหาเท่ากับช่วงเข้าพรรษา เพราะเป็นเทศกาลถือศีลทำบุญของชาวบ้าน หลายแห่งต้องใช้วิธีจ้างพระมาอยู่ช่วงเข้าพรรษา แต่ก็มักแก้ปัญหาได้ชั่วคราวเท่านั้น เพราะส่วนใหญ่มีภรรยาอยู่ได้แค่พรรษาเดียว ปีต่อไปก็ต้องหาพระรูปใหม่มาอยู่แทน

การสร้างศาสนบุคคล แม้จะใช้เวลายาวนาน แต่ก็เป็นการทำบุญที่มั่นคง แม้จะเป็นงานยาก แต่ก็เป็นการลงทุนที่ไม่มีคำว่าขาดทุน การสร้างศาสนบุคคลได้หนึ่งคน เปรียบเสมือนได้ต้นไม้ซึ่งมีร่มเงาที่ร่มเย็น มีดอกมีผล มีรากแก้วที่มั่นคง ให้นกกาน้อยใหญ่ สัตว์ทุกชนิดเข้ามาอาศัย กรได้ศาสนทายาทที่ดีมาคนหนึ่ง ย่อมเป็นประโยชน์มหาศาลต่อการดำรงรักษาพระพุทธศาสนา เพราะท่านจะช่วยงานทั้งสร้างศาสนบุคคล ดูแลศาสนธรรม และศาสนวัตถุแทนเราต่อไปอีก 1ชั่วอายุคน

การได้ศาสนทายาทที่ดีมีความสามารถรูปหนึ่ง อาจสร้างศาสนทายาทได้อีกเป็นร้อยเป็นพัน เหมือนต้นไม้ที่เราปลูกออกดอกออกผล มีจำนวนทวีคูณเป็นร้อยเป็นพันลูก สามารถนำไปขยายพันธุ์ได้อีกมากมาย

การอุปสมบทหมู่ผ่านวันสำคัญ บุคคลสำคัญ

โครงการบรรพชาอุปสมบทหมู่ ๘๘ รูป

เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๘๙ พรรษา (๕ ธันวาคม ๒๕๕๗)
ณ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดปราจีนบุรี แห่งที่ ๔
วัดป่ามะไฟ ต.โคกไม้ลาย อ.เมือง จ.ปราจีนบุรี

เริ่มงานวันที่
๒๒
พ.ย. ๕๗
ถึงวันที่
๒
ธ.ค. ๕๗

รับสมัครผู้ต้องการบรรพชาอุปสมบทหมู่
ในโครงการฯ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป
ผู้ขอขบต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้น

ขอเชิญท่านผู้บริจาค ร่วมเป็นเจ้าภาพอุปสมบทหมู่
มูลค่า ๓,๐๐๐ บาท (สามพันบาทถ้วน) หรือ ร่วมทำบุญตามกำลังศรัทธา
แจ้งความประสงค์ได้ที่ กำนันประจักษ์กานารธรรมสารี
๐๘๑ ๙๙๓ ๖๗๗๐

ภาพที่ 32 โครงการเกี่ยวกับการบวช

จากตัวเลขทางสถิติที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติสำรวจ ณ วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2552 ระบุว่าในประเทศไทยมีวัดร้างถึง 5,937 วัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2559) (ประชากรศาสตร์, 2559) ตัวเลขเหล่านี้สะท้อนถึงสภาวะความน่าเป็นห่วงของสถานการณ์พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน การที่มีวัดร้างเป็นจำนวนมาก นอกจากจะทำให้เสียประโยชน์

จากศาสนสถานไปอย่างน่าเสียดายแล้ว การไม่มีพุทธบุตรจำพรรษายังก่อให้เกิดความเล็งไร้ซึ่งศีลธรรม พุทธศาสนิกชนไม่มีที่พึ่งพิงทางใจ ขาดเพื่อนาบุญที่จะประกอบศาสนพิธีและหล่อหลอมศีลธรรม แม้แต่กิจวัตรขั้นพื้นฐานของชาวพุทธ คือ การทำบุญตักบาตรก็ลดน้อยลง เมื่อจิตใจของผู้คนห่างไกลจากศีลธรรมแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ทางสังคมก็จะตามมา

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้วัดต่าง ๆ ถูกปล่อยไว้รกร้างเพราะขาดพระภิกษุร่วมกันสืบสาน รวมถึงค่านิยมในการบวชของชายไทยยุคนี้ก็ลดน้อยลง ครั้นบวชแล้วเมื่อไม่ได้รับการหล่อหลอมอย่างใกล้ชิด ก็ทำให้ขาดความซาบซึ้งถึงคุณค่าในชีวิตสมณะ ดังนั้นจึงมักจะนิยมบวชกันในช่วงเวลาสั้น ๆ ตามประเพณีที่จัดกระทำขึ้นในช่วงเวลาที่กำหนด เช่น การอุปสมบทหมู่เพื่อเฉลิมพระเกียรติ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องในวันสำคัญ เป็นต้น จุดประสงค์ของการบวชด้วยวิธีดังกล่าวนี้ในมุมมองของผู้วิจัย มองว่าก็เป็นแต่เพียงการฉายภาพให้เห็นถึงการยอมรับในการเป็นประชาชนหรือบุคคลที่มีความจงรักภักดีในสถาบันพระมหากษัตริย์ และกระบวนการบวชยังเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดความไม่ซึมซับในพุทธศาสนามากนัก เพราะกระบวนการบวชนั้นมุ่งหวังในเชิงปริมาณของผู้ที่จะบวชมากเกินไปกว่าคุณภาพที่จะได้จากการบวช เช่น การโฆษณาประชาสัมพันธ์เรื่องค่าใช้จ่าย จำนวนความต้องการของผู้จะบวช ประเด็นดังกล่าวจึงไม่ต่างจากการทำธุรกิจที่มีพิธีกรรมเป็นเครื่องมือสนับสนุนเท่านั้น

ภาพที่ 33 ป้ายแจ้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา

การอุปสมบทผ่านการเป็นเครือข่ายพุทธ

สิ่งสำคัญที่จะทำให้การเผยแผ่ศาสนามีคุณภาพคือ พระภิกษุสงฆ์ สามเณร หากศาสนทายาทเหล่านี้ไม่มีความรู้ที่ถูกต้องตามหลักคำสอนแล้ว ย่อมจะเกิดความคลอนแคลนต่อ

พระพุทธศาสนาก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาไม่ว่าจะเป็นพระราชาอาจารย์ที่สมควร หรือแม้แต่พุทธศาสนิกชน ขาดศีลธรรมในจิตใจ การศึกษาของสงฆ์จึงเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยหนุนนำให้พระภิกษุสงฆ์ สามเณร มีคุณภาพด้วยการผลิตซ้ำผ่าน การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และสามัญศึกษา โดยที่สามเณร และพระภิกษุสงฆ์จะต้องเรียนรู้ควบคู่กัน ไปเพื่อให้มีความรู้ทั้งทางโลก และทางธรรม ความรู้ในส่วนทางธรรม คือ แผนกบาลีถือเป็นหัวใจของการเป็นพระภิกษุสามเณร เพราะการศึกษาพระไตรปิฎก พระสงฆ์ สามเณร จะต้องมีความรู้ด้านภาษาบาลีซึ่งทางคณะสงฆ์ได้ส่งเสริมให้มีการเรียนและการสอบบาลี หรือเรียกว่าการสอบบาลีสนาทลวง ตั้งแต่ประโยค 1-2 จนกระทั่งถึงประโยคเปรียญธรรม ป.ธ. 9 ประโยค ถือว่าเป็นความรู้สูงสุดของคณะสงฆ์ แต่การที่จะผ่านแต่ละประโยคก็ไม่ใช่เรื่องง่ายการที่จบ ป.ธ.9 จึงถือว่าเป็นหัวกะทิ และได้รับการยกย่องสูงสุดจากพระมหากษัตริย์หากเป็นเณรจะได้เป็นนาคหลวง หากเป็นพระ ก็จะได้รับพระราชทานสมณศักดิ์

ในอีกมุมของการศึกษาคือ แผนกธรรม จะเป็นที่ได้รับความนิยมนิยมชมชอบจากพระสงฆ์สามเณร รวมถึงฆราวาสในการวัดความรู้ทางพระพุทธศาสนา ถ้าพระจะมี 3 ระดับ นักธรรมตรี โท เอก ส่วนฆราวาส จะเรียกว่าธรรมศึกษาตรี โท และเอก ขณะที่แผนกสามัญศึกษา เป็นเหมือนโรงเรียนสำหรับสามเณร จะสอนวิชาสามัญเหมือนทางโลกตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะไม่ยากเหมือนกับการเรียนบาลีที่สำคัญเมื่อเรียนจบสามารถนำวุฒิที่ได้ไปใช้ในทางโลกได้ด้วยการขาดศาสนทายาทในอนาคต แต่ถึงกระนั้นอีกมุมมองหนึ่งของคณะสงฆ์ ก็มองว่า ประเทศจะได้บุคลากรที่มีคุณภาพทั้งเก่งและมีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเมื่อออกก็ต้องหาเข้ามาเติมไม่ให้พระพุทธศาสนาขาดศาสนทายาท อย่างน้อยมา 10 ให้เหลือคนที่มิไจรักในการสืบต่อพระพุทธศาสนาเป็นเพศบรรพชิตสัก 3 คน ก็ยังดี ความพยายามปรับหลักสูตรการศึกษาคณะสงฆ์ให้พระภิกษุที่เรียนแผนกบาลี ต้องเรียนวิชาสามัญ และกลุ่มที่เรียนแผนกสามัญต้องเรียนบาลีด้วย เพื่อให้คงเอกลักษณ์ความเป็นพระสงฆ์ สามเณร ไม่ใช่บวชแล้วอ่านบาลีไม่ได้โดยนั้นถือว่าไม่ใช่พระสงฆ์ สามเณร ในพระพุทธศาสนา

ในการสร้างคุณภาพพระสงฆ์สามเณรนั้น สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ได้ห่วงใยเรื่องการศึกษาโดยตลอดได้กล่าวเน้นย้ำเสมอว่า

“ห้วงพระ เณรส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญกับการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษามากกว่าบาลีทำให้อ่านบาลีไม่ออก ส่งผลให้อ่านเขียนภาษาไทยไม่คล่องตามไปด้วย ดังนั้นอยากให้พระสงฆ์ สามเณร หันมาสนใจบาลีเพิ่มขึ้น เพื่อศึกษาพระไตรปิฎกที่เป็นความรู้ทางธรรม แต่ก็ไม่ได้ให้ล้มวิชาการทางโลก ซึ่งทั้ง 2 ส่วนต้องมีความรู้ควบคู่กันไปจึงจะเป็นพระที่สมบูรณ์

มีความรู้ไปสั่งสอนญาติโยมได้”

จะเห็นได้ว่าการศึกษาทั้งของทางโลกและของคณะสงฆ์ ล้วนมีเป้าหมาย สร้างบุคลากรของชาติเหมือนกันแต่ต่างกันตรงที่ การศึกษาสงฆ์นั้น สร้างบุคลากรที่เน้นคนดี มาก่อนคนเก่ง คือได้เรียนรู้ศีลธรรมตั้งแต่เป็นเด็ก ส่งผลให้บุคลากรในด้านนี้ หากบวชเป็นพระก็จะเป็นพระที่มีความรู้ความสามารถ หากสึกมาเป็นฆราวาสก็จะเป็นคนดีและเก่งในการรับใช้สังคม

การศึกษาในระบบปกติกระจายครอบคลุม เข้าถึงได้ง่าย การศึกษาทางโลกเอื้อต่อวิถีชีวิต บริโภคนิยมการบวชเรียนเป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตที่ย่างยาก เขวายนไม่เห็นคุณค่า กลัวความลำบากไม่มีหลักประกันความมั่นคงในชีวิตและการมีงานทำการบวชยุคใหม่นิยมบวชระยะสั้นไม่เข้าพรรษา จึงไม่ได้บวช

สาเหตุที่ทำให้ศาสนทายาทลดน้อยลง

จำนวนพระเณรที่ลดลงอย่างต่อเนื่องกำลังเป็นปัญหาใหญ่ของคณะสงฆ์ไทย แม้จะถือว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมานานกว่า 10 ปีแล้ว แต่สำหรับสถาบันที่มีอายุยืนนานนับพันปี ปัญหาดังกล่าวต้องถือว่าเป็นเรื่องใหม่ที่ไม่เคยประสบมาก่อนเลยก็ว่าได้ แม้สถิติพระเณรจะเพิ่งมีการจัดทำขึ้นเมื่อหลายสิบปีที่ผ่านมานี้เอง แต่เชื่อว่า

ในอดีต จำนวนพระเณรน่าจะอยู่ในระดับที่หากไม่คงตัวก็มีแต่จะเพิ่มขึ้น ไม่มีลดลง จะว่าไปแล้วหากถอยหลังไปแค่ 30-40 ปี ก็จะพบว่า พระเณรเคยมีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือเมื่อปี พ.ศ. 2507 มีตัวเลขระบุว่าพระเณรทั่วประเทศมีจำนวนทั้งสิ้น 237,770 รูป พอถึงปี พ.ศ. 2523 จำนวนพระเณรเพิ่มเป็น 509,150 รูป หรือเพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัวในเวลา 16 ปี อย่างไรก็ตามหลังจากปีนั้นมาจำนวนพระเณรก็ลดลงเป็นลำดับ จนถึงปี 2549 จำนวนพระเณรลดเหลือ 313,267 รูป หรือลดลงเกือบครึ่งหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่ตลอด 26 ปีที่ผ่านมา ประชากรไทยโดยรวมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าเมื่อจำแนกเฉพาะพระอย่างเดียว ตัวเลขเมื่อปี พ.ศ. 2549 เมืองไทยยังมีพระถึง 250,437 รูป มากกว่าเมื่อปี พ.ศ. 2507 ซึ่งมีภิกษุเพียง 152,510 รูป แต่ตัวเลขดังกล่าวอาจเป็นภาพลวงตา เมื่อพิจารณาถึงข้อเท็จจริงที่ว่าในจำนวนกว่า 2 แสน 5 หมื่นรูปนี้รวมทั้งพระที่บวชระยะสั้น คือ 7 วันถึง 1 เดือน

ตารางที่ 2 สถิติจำนวนพระภิกษุสามเณรและจำนวนประชากรทั่วประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2547-2557

จำนวนพระภิกษุสามเณรทั่วประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2547- 2557				
พ.ศ.	พระภิกษุ	สามเณร	รวม	ประชากรทั่วประเทศ
2547	265,355	76,352	341,707	61,973,621
2548	265,442	75,093	340,535	62,418,054
2549	250,437	62,830	313,267	62,828,706
2550	258,163	70,081	328,244	63,038,247
2551	251,997	69,607	321,604	63,389,730
2552	267,939	65,937	333,867	63,525,062
2553	291,116	70,408	361,524	63,878,267
2554	290,331	62,478	352,809	64,076,033
2555	293,879	61,416	355,295	64,456,695
2556	289,131	60,528	349,659	64,785,909
2557	290,015	58,418	348,433	65,124,716

การที่พระมีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่องนั้นมีหลายสาเหตุ

1. จำนวนสามเณรลดลง อันเป็นผลจากนโยบายการศึกษาภาคบังคับของรัฐ ซึ่งขยายไปจนถึง ม.3 และกำลังจะขยายไปถึง ม.6 อีก ทั้งยังสามารถขยายออกไปครอบคลุมทั่วประเทศ ทำให้พ่อแม่ในชนบทนิยมส่งลูกไปโรงเรียนมากกว่าที่จะส่งลูกไปบวชเณร (เพื่อแสวงโอกาสทางการศึกษาอย่างแต่ก่อน) สมัยก่อนพระหนุ่มจำนวนไม่น้อยในชนบทก็มาจากเณรที่บวชแล้วยังไม่สึก อาจจะเพราะต้องการเรียนต่อให้สูงขึ้น หรือเพราะมีศรัทธาปสาทะในพระศาสนาก็ได้

2. การขาดแรงงานในบ้าน สมัยก่อนครอบครัวหนึ่ง ๆ มีลูกหลายคน ใครที่มาบวช (ตามประเพณี) มักจะบวชได้นานอย่างน้อยทั้งพรรษา หรืออาจทั้งปี ไม่เป็นภาระแก่ที่บ้าน เพราะที่บ้านมีแรงงานหลายคน แต่เดี๋ยวนี้คนหนุ่มบวชนานไม่ได้ เพราะครอบครัวหนึ่งมีลูกแค่ 1-2 คน ใครมาบวชก็จะทำให้คนที่เหลือมีงานหนักเพิ่มขึ้น ดังนั้นมักจะบวชแค่ 1 เดือนอย่างมาก (ส่วนใหญ่ก็ 15 วัน) และนิยมบวชฤดูแล้ง ยิ่งการบวชจำพรรษาค้วยแล้ว ยิ่งทำได้ยาก เพราะเป็นฤดูเพาะปลูก ต้องอาศัยแรงงานมาก ครั้นจะไปจ้างคนอื่นมาเป็นแรงงาน ก็ทำได้ยาก เพราะเดี๋ยวนี้แรงงานในหมู่บ้านขาดแคลน เนื่องจากมีลูกกันน้อยลง นี่เป็นผลสืบเนื่องจากนโยบายวางแผนครอบครัวที่

ได้ผลมาเกือบ 30 ปี ไม่ใช่แต่จะทำให้พระลคน้อยลง (จนกลายเป็นวัดร้างมากมาย) แต่ยังทำให้โรงเรียนในชนบทหลายแห่งต้องปิด เพราะมีนักเรียนน้อยมาก จนไม่คุ้มที่จะเปิดต่อ

3. ความรู้ที่ได้จากการบวช ไม่สอดคล้องกับชีวิตของคนปัจจุบัน สมัยก่อนคนนิยมบวชเรียน เพราะเขาเห็นว่า “คุ้มค่า” เป็นประโยชน์แก่ชีวิตฆราวาส นอกจากทำให้อ่านออกเขียนได้ และรู้วิชาทางโลก หรือวิชาช่างแล้ว สึกไปก็มีคนพร้อมยกลูกสาวให้ (เพราะถือว่าเป็นคนสูง) ทั้งนี้ยังไม่ต้องพูดถึงประโยชน์ทางธรรมและบุญกุศลที่ตนเองและพ่อแม่จะได้รับ แต่ปัจจุบันความรู้ที่จำเป็นแก่ชีวิตฆราวาส ผู้คนเห็นว่าสามารถหาจากแหล่งอื่นได้ เช่น โรงเรียน ยิ่งทุกวันนี้สามารถกินอยู่กับหญิงสาวได้โดยไม่ต้องบวช ก็เลยไม่มีความจำเป็นต้องมาบวช การมาบวชจึงมีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อคล้อยตามประเพณีเท่านั้น เช่น เพื่อเป็นบุญกุศลให้พ่อแม่ หรือให้พ่อแม่เกาะชายฉกรรจ์ขึ้นสวรรค์

4. วัดขาดผู้ให้การศึกษาหรือแนะนำสั่งสอน ไม่เพียงการแนะนำสั่งสอนในทางโลกเท่านั้น แม้แต่การให้การศึกษาในทางธรรม รวมถึงการอบรมกิริยามารยาท เวลานี้วัดส่วนใหญ่โดยเฉพาะในชนบท ไม่ได้ทำหน้าที่นี้เลย เพราะเจ้าอาวาสหรือพระในวัด ขาดความรู้ความสามารถส่วนหนึ่งเพราะเพิ่งมาบวชได้ไม่นาน (เป็นพระจำพวก “หลวงตา”) ความรู้ทางปริยัติธรรมก็ขาด ประสบการณ์การปฏิบัติธรรมก็มีน้อยมาก ส่วนความรู้ทางโลกหรือการทำมาหากินก็ไม่ทันหรือสอดคล้องกับโลกสมัยใหม่ (แม้เป็นหมอสุมโนไพร หรือช่างสานกระบุงฝีมือนิดี แต่คนหนุ่มน้อยคนจะสนใจ) จึงไม่สามารถดึงคู่ใจให้คนหนุ่มเข้าวัดมาบวชได้ ส่วนพ่อแม่ก็ไม่มีแรงจูงใจที่จะให้ลูกมาบวชนาน ๆ ลูกบวชตามประเพณีแค่ 15 วันก็พอใจแล้ว ปัญหาดังกล่าวยังทำให้ไม่สามารถดึงผู้บวชให้อยู่ต่อได้นาน ๆ เพราะขาดศรัทธาปสาทะหรือไม่เข้าใจจุดมุ่งหมายในการบวช

5. พระเป็นที่นับถือของชาวบ้านน้อยลง แม้พระในปัจจุบันจะมีจุดอ่อนด้านความรู้ทางโลก แต่หากมีศีลาจารวัตรน่าศรัทธา ก็ยังสามารถดึงคู่ใจให้เข้าวัดได้ อย่างน้อยพ่อแม่ก็อยากให้ลูกมาบวชเพื่อให้หลวงพ่อสั่งสอนในทางวินัยหรือความประพฤติ แต่ความที่เจ้าอาวาสจำนวนไม่น้อยไม่ทำตัวให้น่านับถือ มีชีวิตหรือความรู้สึกนึกคิดไม่ต่างจากฆราวาส ชาวบ้านจึงไม่กระตือรือร้นที่จะส่งลูกมาบวชกับท่าน หลายคนกลับมีเรื่องวิวาทขัดแย้งกับพระหรือเจ้าอาวาสด้วยซ้ำ

6. สองประการหลังมีสาเหตุสำคัญมาจากการที่พระส่วนใหญ่ขาดการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ปัญหานี้โยงไปถึงนโยบายการศึกษาคณะสงฆ์ ที่ปล่อยให้แต่ละวัดจัดการกันเอง โดยคณะสงฆ์ดูแลแต่เรื่องการสอบหรือการวัดผลเท่านั้น อีกทั้งการศึกษาดังกล่าวก็จำกัดแต่ในด้านปริยัติ ขาดด้านปฏิบัติ โดยที่ปริยัติก็เน้นแต่การท่องจำ ไม่พัฒนาความสามารถในการคิดและประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับโลกสมัยใหม่

7. ระบบการปกครองคณะสงฆ์ไม่เอื้อต่อการศึกษาคณะสงฆ์ กล่าวคือไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาของคณะสงฆ์ แต่ให้ความสำคัญกับเรื่องอื่นมากกว่า เช่น การก่อสร้าง ยิ่งระบบเปิดช่องให้มีการวิ่งเต้นทางสมณศักดิ์ ก็ยิ่งไม่มีแรงจูงใจให้เจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการทุ่มเทให้กับการศึกษา

อย่างไรก็ตามการขาดแคลนพระ มิได้เป็นปัญหาเท่ากับคุณภาพของพระที่ตกต่ำลง แม้ว่าจะมีจำนวนลดน้อยลงกว่านี้ครั้งหนึ่ง แต่มีคุณภาพมากกว่าที่เป็นอยู่เท่าตัว สถาบันสงฆ์และสังคมไทยก็จะดีกว่านี้มาก ตรงกันข้ามตราบใจที่ที่พระยังขาดคุณภาพดังที่เป็นอยู่ การมีพระจำนวนมาก ๆ มิได้จะทำให้คนเลื่อมศรัทธาในคณะสงฆ์ ขณะเดียวกันก็เป็นภาระอย่างมากในการควบคุมดูแลไม่ให้วิปริตจากพระวินัยและทำพระวินัยให้วิปริต ซึ่งในปัจจุบันก็พิสูจน์แล้วว่าคณะสงฆ์ทำได้ยาก

การพัฒนาคุณภาพของพระที่มีอยู่จึงเป็นสิ่งสำคัญมาก ปัจจัยที่สำคัญคือการศึกษาซึ่งคณะสงฆ์จะต้องให้ความสนใจอย่างจริงจังมากกว่านี้ โดยควรร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้การศึกษาสงฆ์เป็นไปอย่างทั่วถึง โดยในขั้นแรกอาจใช้วิธีรวมกำลังลงไปเฉพาะจุด เช่น จัดตั้งศูนย์กลางทางการศึกษาในทุกอำเภอทั่วประเทศ จากนั้นจึงค่อยกระจายไปทุกตำบล โดยต้องมีการปฏิรูปหลักสูตรและวิธีการเสียใหม่ (เช่น เปลี่ยนจากการสอนไปเป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้) ครอบคลุมทั้งด้านปริยัติ ปฏิบัติ ทั้งทางธรรมและทางโลก การจัดการศึกษาดังกล่าวไม่ควรเน้นเฉพาะพระที่บวชระยะยาวเท่านั้น หากควรให้ความสำคัญกับพระที่บวชระยะสั้นด้วย เพราะหากท่านเหล่านั้นเข้าใจแก่นแท้ของพระศาสนา อีกทั้งได้รับความสุขสงบเย็นจากการปฏิบัติ ระหว่างบวช ก็จะมีศรัทธาในชีวิตพรหมจรรย์ และตัดสินใจบวชนานขึ้น จนอาจเป็นกำลังสำคัญของพระศาสนาได้ ปฏิเสธไม่ได้ว่าในปัจจุบันศาสนทายาทที่มาจากสามเณรมีจำนวนลดลง พระที่บวชระยะสั้นจึงควรได้รับความใส่ใจในฐานะที่มีโอกาสเป็นศาสนทายาทกลุ่มใหม่ที่จะมาทดแทนพระที่สึกหาลาเพศไป ขณะเดียวกันควรส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาทเชื่อมโยงกับชุมชน ซึ่งไม่เพียงแต่จะทำให้ชุมชนกลับมามีความสัมพันธ์อันดีกับวัดและและช่วยอุปถัมภ์พระสงฆ์แล้ว หากยังเปิดโอกาสให้ท่านได้ใช้ศักยภาพในทางสร้างสรรค์ ทำให้ท่านเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นพระและมีความมั่นคงในพระศาสนายิ่งขึ้น ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว ท้อแท้หรือไร้ค่าจนต้องลาสิกขาไป

การบวชในระยะสั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการแก้ปัญหาคณะสงฆ์ขาดแคลนในชนบทซึ่งกำลังเป็นปัญหาทั่วประเทศ ในเบื้องต้นควรให้คณะสงฆ์ในพื้นที่ไม่ว่าระดับอำเภอหรือจังหวัดปรึกษาร่วมกับชุมชน ทั้งชาวบ้านและ อบต. ว่าจะแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างไร อาจจะอาศัยวิธีเวียนพระในอำเภอหรือในจังหวัด ไปประจำในชุมชนที่ขาดแคลน โดยมีการกลั่นกรองพอสมควร

และมีกระบวนการอบรมเพิ่มเติม เพื่อให้แน่ใจว่าท่านจะไปทำงานในชุมชนได้อย่างน้อยก็ในด้าน
ธรรมะ โดยทางชุมชนและอบต.จะต้องมีส่วนร่วมในการสนับสนุนด้วย เช่น งบประมาณการอบรม
พระ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างสำนึกให้ชุมชนมีส่วนรับผิดชอบในการอุปถัมภ์และดูแลพระสงฆ์ให้
บำเพ็ญสมณกิจได้ด้วยดี ไม่ผิดเพี้ยนหรือไม่เกิดปัญหาขึ้นมา ทั้งหมดนี้ควรได้รับการสนับสนุนจาก
ส่วนกลางด้วย มาตรการเหล่านี้หากละเอียดไม่ใส่ใจ ก็น่าเป็นห่วงว่าสถานการณ์ของคณะสงฆ์ไทย
จะถดถอยลงจนเกินกว่าจะแก้ไขได้ (พระไพศาล วิสาโล, 2551)

บทที่ 5

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทสรุป

การบวช หมายถึง การเว้นจากการใช้ชีวิตเหมือนคนปกติ การละทิ้งสิ่งที่ไม่ดีไม่งามหรือบาปอกุศล เป็นเรื่องของการฝึกฝนพัฒนาตนเอง ต้องระงับบาปอกุศล ที่เกิดทางกาย วาจา ใจ ให้หมดโดยสิ้นเชิง ฉะนั้นต้องมีการพยายามฝึกฝนพัฒนาขัดเกลาตนเองด้วยศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อละบาปอกุศลให้หมดไปในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นกระบวนการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ สร้างมนุษย์ให้เป็นพระอรหันต์

ความหมายของศาสนทายาท หมายถึง การสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาโดยการบวชพุทธบริษัท 4 หมายถึง ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา

พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์และสยามวงศ์ มีความเกี่ยวเนื่องกันในการแลกเปลี่ยนพระอุปัชฌาย์ไปทำการอุปสมบท

ภิกษุณีในประเทศไทย คณะสงฆ์ไทย โดยมหาเถรสมาคม ยังไม่ให้มีการบวช มีบางส่วนไปบวชมาจากต่างประเทศ และพยายามเรียกร้องให้มีการบวชในประเทศไทย มีการบวชจีบวชเนกขัมมจารีนี้ เริ่มมีมากขึ้น

พระอุปัชฌาย์ คือ ผู้สร้างศาสนทายาท ให้การบวชแก่กุลบุตร เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ผู้ที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์ ต้องมีคุณสมบัติตามกฎหมายมหาเถรสมาคม และต้องสอบผ่านการเป็นพระอุปัชฌาย์ได้รับตราตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ จึงจะสามารถทำหน้าที่พระอุปัชฌาย์ได้

พระภิกษุบวชเข้ามา มีพรรษา 5 พ้นการถือินสัย สามารถเป็นพระสังฆาธิการได้ มีบทบาทในหน้าที่ตามตำแหน่งทางการปกครองของคณะสงฆ์

การบวชเป็นศาสนทายาท หมายถึง การบวชฝึกฝนขัดเกลาจิตใจของตนเอง และนำธรรมะมาสั่งสอนประชาชนให้รับรู้ และให้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนามีผู้บวชสืบทอดไม่ขาดสูญ

การบวชที่พระพุทธเจ้าประทานไว้มี 8 วิธี 1. เอหิภิกขุอุปสัมปทา เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าประทานบวชให้เองกระทำได้เฉพาะพระพุทธเจ้า 2. ดิสรณคมนูปสัมปทา เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าให้ผู้จะบวชรับไตรสรณัมน์ คือ ยอมรับนับถือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าประทานให้พระเถระกระทำการบวชให้กุลบุตร ปัจจุบันใช้ในการบรรพชาสามเณร 3. โอวาทปฏิคคหณูปสัมปทา เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าให้รับโอวาท 3 เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าประทานบวชให้แก่

พระมหากัสสปะเพียงรูปเดียว 4. ญัตติจตุตถกรรมวาจา เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าประทานให้สงฆ์เป็นผู้บวชให้ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา เป็นวิธีที่ใช้บวชพระในปัจจุบันนี้ 5. ปัญหาพยากรณ์สัมปทา หรือการบวชด้วยวิธีทายัชชอุปสัมปทา ทรงประทานแก่สามเณรที่เป็นพระอรหันต์ โดยการถามปัญหา เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าประทานให้แก่สามเณร โสปาก และสามสุมน 6. คุรุธรรม ปฏิคคหอุปสัมปทา วิธีนี้พระพุทธเจ้าทรงทำการให้สตรีผู้ประสงค์จะบวชรับคุรุธรรม 8 ประการ ทรงประทานบวชให้แก่พระนางปชชาติโคตรมี 7. อัญญาจิกาอุปสัมปทา การบวชภิกษุณีด้วยการบวชวาจา 8 ครั้ง คือ การทำญัตติจตุตถกรรมวาจา 2 ครั้ง จากฝ่ายภิกษุสงฆ์ 1 ครั้ง จากฝ่ายภิกษุณี 1 ครั้ง 8. ทูเตนอุปสัมปทา วิธีนี้ พระพุทธเจ้าทรงส่งให้ผู้แทนพระองค์ไปบวชแก่ผู้ที่ประสงค์จะบวช เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าประทานบวชให้แก่นางคณิกา ชื่อ อัณฑกาสิ

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน เมื่อการทำสังคายนาครั้งที่ 3 พระโมคคัลลิตบุดติสเถระประธาน ได้ส่งสมณทูตไปประกาศศาสนา 9 สาย สายที่ 8 มีพระโสณะ พระอุตตระมายังดินแดนสุวรรณภูมิ ในขณะที่ประเทศไทยรวมอยู่ในดินแดนที่เรียกว่า

สุวรรณภูมิ ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวาง มีประเทศรวมกันอยู่ในดินแดนส่วนนี้ ทั้ง 7 ประเทศในปัจจุบัน ได้แก่ ไทย พม่า ศรีลังกา ฉวน กัมพูชา ลาว มาเลเซีย ซึ่งสันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมของไทย เนื่องจากได้พบโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่น พระปฐมเจดีย์ และรูปธรรมจักร กวางหมอบเป็นหลักฐานสำคัญ พระโสณะ และพระอุตตระ เดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนาในแถบนี้มีประชาชนเลื่อมใสศรัทธาให้กุลบุตรกุลธิดาออกบวชในพระพุทธศาสนา จนเจริญรุ่งเรืองจนถึงปัจจุบันนี้

ปรากฏการณ์สาเหตุของการบวชในสังคมไทยที่ปรากฏมี 10 อย่าง 1. บวชเพื่อพ้นทุกข์ 2. บวชทดแทนบุญคุณบิดามารดา 3. บวชเรียน 4. บวชเมื่อแก่ 5. บวชเพื่อเปลี่ยนสถานะภาพ 6. บวชแก้บน 7. บวชหน้าไฟหรือบวชหน้าศพ 8. บวชเพราะเห็นโทษของบาป 9. บวชเพราะศรัทธา 10. บวชหลบคดีหรือหลบภัย

ปัญหาสำคัญของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยคือศาสนทายาทลดน้อยลง เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรทั่วประเทศ คือ ขาดแคลนบุคลากรในการเผยแผ่และสืบพระพุทธศาสนานั้นคือ พระสงฆ์และสามเณรลดน้อยลง มีสาเหตุจาก 1. จำนวนสามเณรลดลง อันเป็นผลจากนโยบายการศึกษาภาคบังคับของรัฐ 2. การขาดแรงงานในบ้าน 3. ความรู้ที่ได้จากการบวช ไม่สอดคล้องกับชีวิตของคนปัจจุบัน 4. วัดขาดผู้ให้การศึกษาหรือแนะนำสั่งสอน 5. พระเป็นที่นับถือของชาวบ้านน้อยลง 6. ขาดการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม 7. ระบบการปกครองคณะสงฆ์ไม่เอื้อต่อการศึกษาคณะสงฆ์

ในอดีตในประเทศไทยสมัยเมื่อพระโสณะและพระอุตตระ มาประกาศศาสนาในสุวรรณภูมิ มีประชาชนเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามากมาย มีกุลบุตรเข้าบวชเป็นภิกษุ กุลธิดาก็บวชเป็นชี เพราะในคณะของพระโสณะและพระอุตตระ ไม่มีภิกษุณีติดตามมาด้วย ถ้าในครั้งนั้นมีภิกษุณีติดตามมาด้วย กุลธิดาในประเทศไทยคงจะบวชเป็นภิกษุณีอย่างแน่นอน นี่เป็นเหตุที่ภิกษุณีจึงไม่มีปรากฏมีในประเทศไทย แต่ในปัจจุบันได้มีบุคคลได้ไปบวชภิกษุณีเถรวาทสืบสายมาจากประเทศศรีลังกา แต่คณะสงฆ์ไทยไม่ยอมรับภิกษุณีเถรวาท เหตุที่คณะสงฆ์ไทยไม่ยอมรับเพราะว่าเป็นนิกายเถรวาท คณะสงฆ์ไทยเชื่อว่าภิกษุณีสายเถรวาทหมดสาบสูญไปจากโลกแล้ว จึงไม่สามารถบวชภิกษุณีได้ ในประเทศศรีลังกาภิกษุณีก็ได้ขาดสูญไปแล้ว แต่ศรีลังกาได้ไปบวชเป็นภิกษุณีมาจากประเทศไต้หวัน นิกายมหายาน เพราะศรีลังกาเห็นว่าประเทศไต้หวัน ได้มาบวชสืบเชื้อสายภิกษุณีศรีลังกาไปเหมือนกัน ในศรีลังกาจึงยอมรับภิกษุณีเถรวาท ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่าผู้หญิงก็สามารถรู้ธรรม หรือบรรลุธรรมได้เหมือนผู้ชาย สามารถที่จะประกาศธรรมสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาได้ และอาจเป็นการง่ายต่อการสอนผู้หญิงด้วยกันเป็นที่ไว้วางใจของผู้หญิงด้วยกันเอง

ยังมีคนไทยไปบวชเป็นภิกษุณีนิกายเซน เข้ามาในประเทศไทย คณะสงฆ์ไทยก็ไม่มีท่าทีต่อต้านแต่อย่างไรเพราะเป็นนิกายเซน ไม่ใช่ นิกายเถรวาท

อภิปรายผล

การเสด็จออกบวชของพระพุทธเจ้าเป็นนิมิตหมายอันดีของการเริ่มต้นพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้วได้เสด็จไปแสดงหลักธรรมแก่พวกปัญจวัคคีย์เป็นกลุ่มแรกเพราะเห็นว่าพวกปัญจวัคคีย์มีอุปการะแก่พระองค์มากในคราวที่ทรงบำเพ็ญเพียร โดยเฉพาะพระอัญญาโกณฑัญญะ ซึ่งเป็นหัวหน้าปัญจวัคคีย์ปรารถนาจะฟังธรรมก่อนใครทั้งสิ้น พระองค์ได้ทรงแสดงพระธรรมจักรกัปปวัตตสูตรเป็นพระธรรมเทศนากัณฑ์แรกแก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี จนพระอัญญาโกณฑัญญะสำเร็จเป็นพระอรหันต์เป็นองค์แรก และได้ขอบวชเป็นพระสาวกในพระพุทธศาสนาจึงถือได้ว่า พระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นศาสนทายาทรูปแรกในพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็แพร่หลายไปสู่ประเทศต่าง ๆ

ในประเทศไทยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ 3 โดยมีพระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นประธานอุปถัมภ์ เมื่อการทำสังคายนาครั้งที่ 3 เสร็จสิ้น พระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระได้ส่งสมณะทูตไปประกาศศาสนา 9 สาย สายที่ 8 มีพระโสณะและพระอุตตระมาประกาศศาสนาในสุวรรณภูมิ

พระพุทธศาสนาจะตั้งมั่นและเจริญรุ่งเรืองในประเทศไทยได้นั้นจะต้องมีการสืบต่อ

ศาสนทายาท คือ การบวชกุลบุตรในประเทศไทย เพื่อให้อุบาสกอุบาสิกาได้กลายเป็นญาติแห่งพระพุทธศาสนา เช่น เมื่อครั้งที่พระโสณะและพระอูตระ มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ได้มีกุลบุตรกุลธิดาชาวสุวรรณภูมิเข้ามาบวชเป็นจำนวนมาก เมื่อพระโสณะและพระอูตระเถระนิพพานไปแล้ว พระภิกษุชาวพื้นเมืองก็ได้สืบต่อพระพุทธศาสนา โดยการบวชศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้อยู่ตลอดมาจนถึงทุกวันนี้ ถ้าหากกาลครั้งนั้น ไม่มีการบวช พระพุทธศาสนาคงจะไม่มีเกิดในประเทศไทย เรียกว่า คนที่บวชในพระพุทธศาสนาจึงเรียกว่า ศาสนทายาท คือ ผู้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธศาสนาแพร่หลายมากขึ้น มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสปรารถนาที่จะขอบวชเป็นภิกษุจำนวนมาก พระพุทธเจ้าทรงดำริว่า การบวชด้วยพระวาจาที่ดีหรือด้วยการรับไตรสรณคมน์ก็ดี ไม่สามารถที่จะยังกิจแห่งสงฆ์ให้สำเร็จลุล่วงได้โดยสะดวก และอีกประการหนึ่งพระองค์มีพระประสงค์ที่จะให้พระพุทธศาสนาแพร่หลาย หยั่งรากลึกอยู่ทั่วทุกมุมโลก พระองค์จึงทรงยกเลิกการบวชดังกล่าว และบัญญัติการบวชแบบใหม่ขึ้น โดยการมอบหมายให้คณะสงฆ์เป็นใหญ่ในศาสนกิจทั้งปวง สามารถบวชได้ภายในสังฆมณฑลที่มีขอบเขตแน่นอนเรียกว่า สีมา มีพระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่เป็นประธานพระสงฆ์กล่าววาจาประกาศรับบุคคลนั้น ๆ เข้าร่วมคณะสงฆ์ เพื่อปฏิบัติศาสนกิจต่อไป การบวชจะสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากที่ประชุมสงฆ์ ณ ที่นั้นด้วย ถือว่าพระอุปัชฌาย์เป็นบุคคลสำคัญในการสร้างศาสนทายาทให้เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา และศาสนทายาทที่เกิดขึ้นแล้วจะเป็นบุคคลากรที่ดีในพระพุทธศาสนานั้นก็ต้องอาศัยอาศัยพระอุปัชฌาย์ในการให้การคำแนะนำพร่ำสอน อบรมหล่อหลอมจิตใจ

และพระพุทธเจ้ายังทรงบัญญัติไว้ว่า สัททวิหาริกต้องอยู่อาศัยกับพระอุปัชฌาย์เป็นเวลา 5 ปี เรียกว่า ถือนิสัย แต่ในปัจจุบันนี้พระภิกษุสามเณรบางรูป บางส่วนมีความประพฤตินิสัยไม่เหมาะสม ทำให้พระพุทธศาสนาเสียหายอย่างมาก เพราะเหตุปัจจัยอีกอย่างหนึ่ง คือ มาจากการที่การบวชในปัจจุบันนี้เมื่อพระอุปัชฌาย์บางรูป เมื่อบวชให้สัททวิหาริกแล้วก็ปล่อยปละละเลยไม่สนใจในการให้คำแนะนำพร่ำสอนหรือหาผู้ให้คำแนะนำพร่ำสอนให้เรียกว่า หาอาจารย์ให้พระอุปัชฌาย์บวชให้แล้ว พระอุปัชฌาย์ก็กลับไปวัดของท่าน เพราะอุปัชฌาย์กับสัททวิหาริกอยู่คนละวัด บางที่อยู่คนละตำบล เพราะอุปัชฌาย์ในปัจจุบันนี้ มีกฎระเบียบว่า ตำบลหนึ่งจะมีพระอุปัชฌาย์ได้หนึ่งรูป บางที่อำเภอหนึ่งมีพระอุปัชฌาย์เพียงรูปเดียว เมื่อเป็นเช่นนั้นพระอุปัชฌาย์เมื่อบวชให้แล้วก็ไม่สามารถอยู่สั่งสอนสัททวิหาริกได้ บางครั้งพระอุปัชฌาย์จำสัททวิหาริกของตนไม่ได้ เนื่องจากบวชมาก เมื่อสัททวิหาริกมากและไม่ได้อาศัยพระอุปัชฌาย์

เป็นพระบวชใหม่ยังไม่รู้พระธรรมวินัยอย่างท่องแท้ เข้าใจพระธรรมวินัยผิดเพี้ยน หรือเข้าใจพระธรรมวินัยตามความคิดของตนเอง เข้าใจพระธรรมวินัยเข้าข้างกิเลสของตัวเอง หลาย ๆ อย่าง เช่น ภิกษุสามารถฉันสุราได้ปริมาณ 1 องคูลี (เทสุราใส่ฝาบาตร วัดด้วยข้อมือได้หนึ่งข้อมือ) เมื่อมีความเข้าใจพระธรรมวินัยผิดเพี้ยนจึงทำให้พระภิกษุมีความประพฤติดิศอดพระธรรมวินัย ทำให้พระพุทธศาสนาต่างพร้อย

ประเพณีบวชชั่วคราวในสังคมไทย ได้มีผู้สันนิษฐานว่า มีสืบเนื่องมาตั้งแต่รัชสมัยของพระเจ้าลิไทแห่งสุโขทัยราชธานี ที่ครั้งหนึ่งพระองค์มีพระราชศรัทธาออกผนวชชั่วคราวซึ่งนับเป็นภิกษุตรีภิกษุไทยองค์แรกที่ผนวชขณะครองราชย์ การบวชตามประเพณีมักนิยมกระทำกันในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ทั้งนี้เพราะในช่วงเข้าพรรษาประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หลังจากปักดำข้าวกล้าเสร็จแล้ว มีเวลาในการเข้าวัดทำบุญทำทาน ฟังเทศน์ฟังธรรมในวันพระได้สะดวก เมื่อออกพรรษาก็เป็นช่วงระยะเวลาเก็บเกี่ยวพอดี ดังนั้นเวลาในการบวชนาน 3 เดือน ที่กำหนดเวลาไว้เช่นนี้ ก็เพื่อต้องการให้ผู้บวชได้มีเวลาและโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยต่าง ๆ อย่างจริงจังนั่นเอง

นอกจากนี้การบวชตามประเพณีของชาวไทยที่ผ่านมานั้นส่วนใหญ่จะบวชจำพรรษา โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการคือ เพื่อจะได้ศึกษาพระธรรมวินัยที่เรียกว่า บวชเรียน และอีกประการหนึ่งคือ บวชเพราะเหตุผลอื่น ๆ เช่น เพื่อพ้นทุกข์ เพื่อแทนคุณบิดามารดา เพื่อรักษาตัวตอนมีอายุ เพื่อเตรียมเปลี่ยนสถานภาพ เพื่อจะแก่นบ บวชหน้าไฟ บวชเพราะเห็นโทษของบาป และบวชเพื่อหนีคดีหลบภัย ซึ่งการบวชในอดีตนั้นนิยมบวชกันเป็นเวลานาน เช่น บวช 3 พรรษา เพื่อสร้างบุญให้แก่ตนเองและเพื่อแบ่งบุญให้บิดามารดา พอพ้นจากนี้แล้ว ผู้ที่พอใจจะอยู่ต่อก็อาจอยู่ในเพศบรรพชิตได้ตลอดชีวิต ส่วนผู้ที่มีพันธะหน้าที่ก็จำต้องสึกออกมา ซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมดาในสังคมไทยปัจจุบันที่สภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยแวดล้อมทางสังคมและทางเศรษฐกิจอยู่ในสภาพที่บีบรัดตัวยิ่งขึ้น ทำให้ช่วงระยะเวลาในการบวชสั้นเข้าไปอีก กลายเป็นบวช 1 เดือน บ้าง ครึ่งเดือน บ้าง 25 วัน บ้าง จนกระทั่ง 7 วัน หรือ 3 วัน แล้วแต่โอกาส ซึ่งก็สอดคล้องกับข้อสรุปของชำเรือง วุฒิจันทร์ (2525 ก) ที่ว่า ตามสภาพความเป็นจริงที่เห็นอยู่ทั่วไปนั้น คนไทยนิยมการบวชเรียนหรือบรรพชาอุปสมบทน้อยลง สัดส่วนของจำนวนพระภิกษุและสามเณรกับจำนวนพลเมืองต่ำมาก ส่วนที่มีการเห็นว่าการบรรพชาอุปสมบทกัน ก็ทำตามประเพณีเสียส่วนมาก ทั้งพระภิกษุสามเณรที่บวชแล้วไม่ได้ศึกษาพระธรรมวินัยอย่างจริงจัง เพื่อให้รู้และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้อย่างถูกต้องเคร่งครัดมีน้อยลง จำนวนพระภิกษุสามเณรนอกพรรษาน้อยกว่าในพรรษามาก และที่บวชตามประเพณีก็เช่นกัน มีการบวช 3 วัน 7 วัน 15 วัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย

ของพระใบฎีกาอินถนอม มหาวิโร (2548) ที่วิจัยเรื่อง การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนา เถรวาท: ศึกษากรณีตำบลห้วยขวาง พบว่า ในปัจจุบันนี้ถึงแม้ว่าชาวพุทธไทย จะยังคงมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา และได้เข้ารับการอุปสมบทเป็นจำนวนมากก็ตาม แต่เป้าหมาย และรูปแบบวิธีการอุปสมบทได้เปลี่ยนไปจากเดิม จากการอุปสมบทเพื่อมุ่งบรรลุมรรคผลนิพพาน มาเป็นอุปสมบทเพื่อทำตามประเพณี

นอกจากนี้ความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับการบวชตามประเพณีของชาวบ้านในสังคมไทย ส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อที่กลายเป็นอคติคือ การบวชคือ การทดแทนบุญคุณบิดา มารดา เมื่อลูกบวชพ่อแม่ก็จะ ได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ด้วย ซึ่งก็สอดคล้องกับงานวิจัยของ กาญจนา ชินนาค (2543) ที่ศึกษาประเพณีพิธีกรรมการบวชของชาวไทยเชื้อสายมอญ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พบว่า การบวชพระถือเป็นประเพณีกรรมที่ชาวไทยเชื้อสายมอญได้ยึดถือและ ผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาทุกคนถือปฏิบัติกันเป็นปัจจัยสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งของชีวิตที่จะ เปลี่ยนสภาพของชายหนุ่มไปสู่การเป็นผู้มีความรู้ในทางธรรม ความศรัทธาในการบวชเมื่อชายหนุ่มมีอายุครบ 20 ปี จะต้องผ่านพิธีกรรมการบวช โดยเชื่อว่าพ่อแม่จะได้บุญ เมื่อสึกแล้วจึง แต่งงานได้

แต่ถ้าแต่งงานก่อนบวชพ่อแม่จะได้บุญครึ่งเดียวโดยภรรยาจะได้อีกครั้งหนึ่ง

องค์ความรู้ที่ค้นพบ

จากงานที่วิจัย มีข้อค้นพบว่า ในปัจจุบันพระภิกษุ สามเณร ในพระพุทธศาสนาลดน้อยลง สาเหตุสำคัญหลักมาจากสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อที่เปลี่ยนไป เนื่องจากปัจจุบัน ประเทศไทยเริ่มเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมและการเรียนรู้ ที่ภาครัฐขยายโอกาสการเรียนรู้ภาคบังคับ ต่างจากในอดีตที่เป็นสังคมเกษตรกรรม จากครอบครัวที่เคยมีบุตรหลายคนก็ลดเหลือเพียง ครอบครัวละ 1-2 คน ทำให้พ่อแม่ไม่ค่อยนิยมส่งลูกชายให้เข้าบวชเรียนเหมือนแต่ก่อน เพราะการแข่งขันทางสังคมที่สูงขึ้นและหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ เช่น หากบวชเป็นพระแล้วใคร จะหาเลี้ยงครอบครัว ขณะเดียวกันยังมีสาเหตุมาจากความเสื่อมศรัทธาของพุทธศาสนิกชน หลังมีข่าวพระภิกษุ-สามเณรที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมออกมาให้เห็นอยู่เนือง ๆ จากสื่อต่าง ๆ ส่วนมาก ลูกบุตรเรียนจบแล้วก็เข้าสู่วัยทำงาน สมัครเข้าทำงานตาม โรงงาน และบริษัท หรือเข้ารับราชการ การจะบวชพระภิกษุ ก็เป็นเรื่องยากต้องทำเรื่องลงงานบวชที่มีกำหนดจำนวนวันลา ที่เป็น ข้าราชการก็เป็นไปตามระเบียบ ส่วนที่เป็น โรงงาน และบริษัท อนุญาตให้ได้มีนาน 15 วัน 30 วัน จนมีคำเรียกว่า พระโรงงาน พระบริษัท พ่อแม่จะหาวันบวชก็ต้องถามที่โรงงาน และบริษัทเป็น ผู้กำหนดให้ เลยกกลายเป็นประเพณีนิยมมากขึ้น ทำให้มีการบวชเป็นระยะสั้นลง

นอกจากนี้งานบวชที่เกิดขึ้นในปัจจุบันยังกลายเป็นพื้นที่สาธารณะ ที่ผู้ร่วมงาน ต้องการที่จะแสดงตัวตนผ่านการแต่งตัว เครื่องประดับ แนวคิดการผลิตซ้ำตัวตนผ่านงานบวชเช่นนี้ ก็เพียงเพื่อให้เกิดการยอมรับการมีพื้นที่ทางสังคมแก่คนที่ได้รับการสถาปนาว่าเป็นผู้มีอันจะกิน ในสังคม ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเป็นเพียงวัฒนธรรมที่เป็นผลมาจากรากเหง้าการแบ่งแยกทางชนชั้น ผ่านระบบศักดินา เจ้าขุนมูลนายจะแสดงความเหนือกว่าชนชั้นอื่นด้วย งานพิธี เครื่องแต่งตัว ของใช้ การทำบุญทำทาน เป็นต้น และการจัดงานพิธีที่เพิ่มขึ้นคือมีการจัดงานที่หรูหรามากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา การบวชเป็นศาสนทายาทในพุทธศาสนาแบบเถรวาทในประเทศไทย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ในขั้นตอนการบวชควรมีให้มีการอบรมก่อนการบวช โดยอาจทำในรูปแบบของ แผ่นพับ ซีดี วีดิทัศน์แสดงข้อมูล วัตถุประสงค์ของการบวช แนะนำการปฏิบัติตนระหว่างที่บวชอยู่ ผู้บวชระยะสั้น 7 วัน 15 วัน 1 เดือน ควรศึกษาเรียนรู้หลักธรรมอะไรบ้าง ควรฝึกปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐานอย่างน้อยกี่วัน (ระบุ) การบวชที่บรรลุผลตามที่ต้องการมีลักษณะอย่างไร วิธีการปฏิบัติ ตนขณะบวช เมื่อปฏิบัติตามหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วได้รับผลอย่างไร บิдамารดา จะได้บุญจากการบวชของบุตรหลานได้อย่างไร
2. พระอุปัชฌาย์ ควรจะให้มีเพิ่มขึ้น จะได้ให้คำแนะนำพร่ำสอนสัทธวิการิกอย่างทั่วถึง
3. การบวชควรตรวจสอบประวัติของผู้ที่จะบวชก่อนที่จะเข้ามาบวชอย่างเคร่งครัด
4. ทั้งภาครัฐ เอกชน บริษัท โรงงาน ร้านค้า ควรให้การสนับสนุนให้กุลบุตรที่นับถือ พุทธศาสนามีศรัทธาประสงค์บวช อนุญาตให้บวชได้โดยไม่ถือว่าเป็นการขาดงาน
5. ในส่วนของที่พระที่บวชระยะสั้น ควรมีการให้ความรู้อย่างถูกต้อง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยในประเด็นวัฒนธรรม ความเชื่อในรูปแบบการจัดงานบวช: ศึกษา คนไทยแต่ละพื้นที่ที่นับถือศาสนาพุทธแบบเถรวาทในปัจจุบัน เนื่องจากข้อมูลเหล่านี้จะเป็น ประโยชน์แก่ภาครัฐและผู้ที่สนใจศึกษาวิถีชีวิตของคนไทยในปัจจุบันที่นับถือศาสนาพุทธ แบบเถรวาท เกี่ยวกับรูปแบบและความเชื่อในการจัดงานบวช สุดท้ายแล้วข้อมูลเหล่านี้จะเป็น ประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าในเชิงลึก

2. ควรศึกษาวิจัยคำว่า ศาสนทายาท ในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งรวมถึง พุทธบริษัท 4 มี ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และนักบวช/ นักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา โดยรวมโดยละเอียด เพื่อจะเป็นประโยชน์สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา และหลักฐานในการศึกษาในอนาคต

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2542). *พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์*, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมศิลปากร. (2534). *คู่มือกฎหมายโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *สารชาวพุทธ*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ
- กาญจนา ชินนาค. (2543). *รายงานการวิจัยเรื่อง ประเพณีพิธีกรรมการบวชของชาวไทยเชื้อสายมอญ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี*. ราชบุรี: สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- กาญจนา นาคสกุล. (2544). *ภาษาไทยวันนี้*. กรุงเทพฯ: เพื่อนดี.
- ขวัญแก้ว วัชโรทัย. (2500). *พระราชพิธีและพระราชกิจในการทรงผนวช, ตุลาคม-พฤศจิกายน 2499*. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- คณาจารย์เลี้ยงเชียง. (2551). *ศาสนพิธี*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- จินดา จันทร์แก้ว. (2533). *ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2532). *นักบวชหญิงในต่างแดน*. กรุงเทพฯ: ปัญญา.
- ชาย โปธิสิตา. (2552). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ (ปรับปรุง พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งฯ.
- ชัย เรื่องศิลป์. (2517). *ประวัติศาสตร์ไทย สมัย 2352-2453*. กรุงเทพฯ: บ้านเรื่องศิลป์.
- ชัยวัฒน์ อัดพัฒนา. (2526). *หลักพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2552). *ปฏิบัติการวิจัยทางสังคม*. ชลบุรี: คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. (2525). *เอกสารวิจัยส่วนบุคคล เรื่อง การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. (2525 ข). *การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ.
- ณัฐภัทร ไพรศรี. (2552). *การบวช: กระบวนการขัดเกลาสู่ความเป็นศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาของประเทศไทย พื้นที่ศึกษาวัดศิริธรรมิกาวาส หมู่บ้านโคกลี ตำบลโคกลี อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเทพฯ กรมพระยา. (2546). *พระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาที่ 1*. กรุงเทพฯ: มติชน เดวิด เค. ้วยอาจ. (2509). *พระสงฆ์เป็นเครื่องยกฐานะสังคมไทยโบราณ*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. เดือน คำดี. (2545). *ศาสนศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. (2544). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- นรินทร์ ภายิต. (2544). *แถลงการณ์เรื่องสามเณรี วัตรนำรวิวงศ์* (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: สมาคมมิตรภาพญี่ปุ่น-ไทย.
- นิโกลาส์ แชรแวงส. (2506). *ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม*.
สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล). พระนคร: ก้าวหน้า.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2555). รัฐนาฏกรรม. *มติชนสุดสัปดาห์*, 32(1659), 30.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2544). *อสังคิมหาสาวก*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- ปกรณ คุณารักษ์. (2546). *ปัญหาสังคม*. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- ปฐมสมันตปาสาทิกา*. (2544). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ปฐมสมันตปาสาทิกานามวินยฎฐกถา ภาค 1*. (2514). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ประชากรศาสตร์*. (2559). เข้าถึงได้จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/ประชากรศาสตร์ไทย>
- ประยูร อาษานาม. (2541). *คู่มือวิจัยทางการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประพัฒน์ ตรีณรงค์. (2513). *พิธีต่าง ๆ และพุทธาภิเษก*. กรุงเทพฯ: เอเชียการพิมพ์.
- ประหยัด เกษม. (2547). *เรียนรู้ศัพท์เกี่ยวกับงานบวช*. เข้าถึงได้จาก
<http://dspace.nstru.ac.th:8080/dspace/bitstream/123456789/356/1/เรียนรู้คำศัพท์เกี่ยวกับงานบวช.pdf>
- ประหยัด พันธุ์ใหม่. (2556, 17 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.
- ปรีชา มิตรทอง. (2530). *ประเพณีโบราณไทยอีสาน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- ปุ่น จงประเสริฐ. (2518). *วิธีปฏิบัติธรรมทางลัด*. กรุงเทพฯ: กลุ่มศึกษาและปฏิบัติธรรม.
- ปิ่น มุกกันต์. (2503). *ตอบบาทหลวง และบทความพิเศษ*. พระนคร: คลังวิทยา.
- พระกนกพัฒน์ นาถรมุโม (พวงบานเย็น). (2545). *การบวชชีในพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระครูถวิลญาณสิทธินิวัฒน์. (2544). *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว.
- พระครูประสูตสีลคุณ, (2559, 28 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- พระครูพัฒนานนกรกิจ ป.ธ.4. (2559, 26 เมษายน). สัมภาษณ์.
- พระครูสังฆรักษ์บุญยงค์ ปุณณโก. (2556, 2 มีนาคม). สัมภาษณ์.

- พระครูโสภณภัทรกิจ (พระมหาชงชาติ คำเวียง). (2547). การพัฒนาการดำเนินงานประกันคุณภาพ การศึกษาตามมาตรฐานที่ 3: ปฏิบัติตนเป็นศาสนทายาทที่ดีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนพุทธธรรมวิทยา วัดทรงศิลา จังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระครูอรุณธรรมรังสี. (2534). มนต์พิธี สำหรับพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนทั่วไป. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ อักษรสมัย (1999).
- พระเฉลิมชาติ ชาติวโร (อิทธิรงค์). (2551). กระบวนการพัฒนาจริยธรรมผ่านการบวช. *พุทธจักร*, 62(9), 36-46
- พระเทพรัตนมุนี. (2559, 25 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- พระเทพรัตนสุธี ป.ธ.5. (2559, 26 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- พระเทพวรมุนี ป.ธ.5. (2559, 27 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2536). สถานการณ์พุทธศาสนาพลิกหายนะเป็นพัฒนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9 ราชบัณฑิต). (2545 ก). คำวัด 2. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9). (2545ข). *ภารกิจเพื่อความมั่นคงแห่ง พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ห.จ.ก.เอส.พี.เค เปเปอร์ แอนด์ ฟอรัม.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต). (2547). คำวัด. เข้าถึงได้จาก http://npt.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=205&Itemid=137
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2549). *โอวาทคำสอนสำหรับพระภิกษุผู้บวชใหม่*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). *การเผยแผ่เชิงรุก*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2542). *สอนนาค-สอนทิด ชีวิตพระชีวิตชาวพุทธ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). *ตื่น-กันเสียที จากความเท็จของหนังสือ เหตุเกิด พ.ศ. 1 (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 34).
กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน). (2554). *คู่มือพระอุปัชฌาย์* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ:
สหภาพพัฒนาการพิมพ์
- พระใบฎีกาอินถนอม มหาวิโร (ศรีหาคา). (2548). *การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนา
เถรวาท: ศึกษากรณีตำบลห้วยขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- พระปลัดบังเอิญ พลวโร (พูลพิพัฒน์). (2552). *การศึกษาคุณค่าของการบวชที่มีต่อสังคมไทย.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). *พระพุทธศาสนาในอาเซียน* (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). *สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ:
ผลิขัณม์.
- พระพุทธโฆษาจารย์. (2535). *ธรรมบทแปล ภาค 4*. ม.ป.ท.
- พระไพศาล วิสาโล. (2551). *พระเถรหายไปไหน?*. เข้าถึงได้จาก <http://www.visalo.org/article/maticchon255107.htm>
- พระมหากิตติพัฒน์ ศรีนาค. (2550). *แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทเนื่องด้วยการบวช
ในสังคมไทยปัจจุบัน ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์
ในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.*
- พระมหาเกษมณี เดชปญฺโญ ป.ธ.9. (2559, 30 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- พระมหาปรีชา ปริญญาโณ. (2530). *ประเพณีโบราณอีสานไทย*. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- พระมหาเรืองฤทธิ์ ปญฺญาวชิโร. (2526). *พิธีบวช*. กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร.
- พระราชกวี (อ่ำ). (ม.ป.ป.). *พุทธศาสนสุวัณณภูมิปกรณ์ ราชประวัติอุกกา ดำเนินเมืองขุนไทย*.
กรุงเทพฯ: วัดโสมนัสวิหาร.
- พระราชธีรจารย (ศรีพร ป.ธ.9). (2559, 28 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- พระราชนันทมณี (ภิกขุ ปัญญานันทะ). (2525). *ปาฐกถาธรรม*. กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร.
- พระราชวรมณี. (2531). *ปรัชญาการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระราชภัทรธาดา. (2556, 18 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- พระราชวิทยาคม (สายทอง). (2559, 29 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- พระวิษณุ เตชะวัชร. (2556, 9 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- พระวีระ ปพทุโข. (2556, 3 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- พระศรีธรรมโสภณ (พระมหาปริชา ปริญาโน ป.ธ.9). (2530). *ประเพณีโบราณไทยอีสาน*.
 อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศรีธรรม.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). (2544). *สตรีในพระพุทธศาสนา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ:
 สุขภาพใจ.
- พระสิริวุฒิเมธี. (สมพร ป.ธ.7). (2556, 20 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโน). (2530). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ:
 มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระเอกชัย พัฒนะสิงห์. (2550). *ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังและเจตคติของชาวพุทธที่มีต่อ
 การบรรพชาอุปสมบทตามประเพณีไทยในพระพุทธศาสนาในอำเภอเมือง
 จังหวัดขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา,
 บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พุทธทาสภิกขุ. (2543). *บวชทำไม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2543). *คำสอนสำหรับผู้บวชใหม่*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- ภัทรพร สิริกาญจน์. (2535). *หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ: แนวคิดและบทบาทของ
 พระคำเขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2540). *ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล เล่ม 1*. กรุงเทพฯ:
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มานพ นักการเรือน. (2545). *พระพุทธศาสนากับสตรีศึกษา (Buddhism and women's studies)*.
 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เมตตานัน โทภิกขุ. (2545). *เหตุเกิด พ.ศ. 1*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงพระอาทิตย์.

ยุพิน ดวงจันทร์. (2542). *สตรีกับการบวชในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพและ
 ทัศนคติของแม่ชีวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร และสำนักปฏิบัติธรรม
 แคนนิงแฮมคลด์ กาญจนบุรี. วิทยาลัยนพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาศาสนา
 เปรียบเทียบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.*

ราชบัณฑิตยสถาน. (2523). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พิมพ์ครั้งที่ 7).*

กรุงเทพฯ: นนทชัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊ค
 พับลิเคชันส์.*

ลาดูแบร์, ซีมอง เดอ. (2510). *ราชอาณาจักรสยาม. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า.*

อุทัย จงใจรัก. (2520). *ศาสนาเปรียบเทียบ. ม.ป.ท.*

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (2496). *พระประวัติศรีสเลา. พระนคร:
 โรงพิมพ์มามกุฏราชวิทยาลัย.*

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (2548). *การบวชในพระพุทธศาสนา.
 (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มามกุฏราชวิทยาลัย*

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2554). *ประวัติศาสตร์และหลักฐานประวัติศาสตร์สุโขทัย บรรยาย ณ โรงแรม
 โลตัสปางสวนแก้ว จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.*

วุฒิชัย อ่ำบำรุง. (2550). *สถานภาพและบทบาทของภิกษุณีในประเทศไทย. วิทยาลัยนพนธ์
 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, คณะศิลปศาสตร์,
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*

วันรัต เขมจารีเถระ, สมเด็จพระ. (2491). *สังกัถยวงศ์ พงสาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย.
 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา*

พเยาว์ ศรีหงส์. (2520). *เมืองแห่งผ้ากาสาวพัตร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.*

ศรีมหาโพธิ์ เปரியู. (2537). *คู่มือบวชนาค. กรุงเทพฯ: อำนวยสาส์น.*

ส. ธรรมภักดี. (2504). *วิชาแปดประการ: จิตตานุภาพ พุทธานุภาพ ความฝัน. กรุงเทพฯ:
 ส. ธรรมภักดี*

สมชาย ไมตรี และคณะ. (2546). *การศึกษาความเป็นไปได้ของการบวชภิกษุณีในประเทศไทย.
 กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*

สองทอง เจริญบุญ, (2559, 20 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.

สังฆราช ปาเลกัวซ์. (2506). *เล่าเรื่องเมืองไทย. พระนคร: ก้าวหน้า.*

สิริ เปรมจิตต์. (2522). *พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: เสี่ยงไท.*

- สุชาติ หงษา. (2549). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจากอดีตสู่ปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- สุเทพ พรรณเลิศ. (2553). *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สุนทรียา สุนทรวิภาค. (2529). *ศึกษาความสำคัญของการบวชในพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2559). *จำนวนวัด*. เข้าถึงได้จาก <http://www.onab.go.th/29>
- เสถียร พันธรังสี. (2506). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ร.ส.พ.
- เสถียร โพนันทะ. (2544). *พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย*. กรุงเทพฯ: สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เสมอ บุญมา. (2524). *ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- องอาจ นัยพัฒน์. (2551). *การออกแบบวิจัย: เเชิงปริมาณ เเชิงคุณภาพและผสมผสานวิธีการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนันต์ ครองสกุล. (2556, 2 เมษายน). สัมภาษณ์.
- อนูมานราชชน, พระยา. (2505). *การศึกษาเรื่องประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- Bunnag, J. (1970). Monk-layman interaction in central Thai society. In *Memoriam Phya Anuman Rajadhon* (pp. 87-106). Bangkok: Siam Society.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

กฎหมายตราสามัคคีฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอัครราชทูต
และระเบียบมหาเถรสมาคม กำหนดวิธีปฏิบัติหน้าที่ในหน้าที่พระอัครราชทูต พ.ศ. 2537

กฎหมายตราสามดวง
ฉบับที่ 17 (พ.ศ.2536)
ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอู่ขฌาย์

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 15 ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มหาเถรสมาคมตรากฎหมายตราสามดวงไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 กฎหมายตราสามดวงนี้เรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอู่ขฌาย์”

ข้อ 2 กฎหมายตราสามดวงนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เป็นต้นไป

ข้อ 3 ตั้งแต่วันใช้กฎหมายตราสามดวงนี้ ให้ยกเลิก

- (1) กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2506) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอู่ขฌาย์
- (2) กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ 7 แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. 2515)

บรรดากฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใด ในส่วนที่กำหนดไว้แล้ว ในกฎหมายตราสามดวงนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับกฎหมายตราสามดวงนี้ ให้ใช้กฎหมายตราสามดวงนี้แทน

หมวด 1

บททั่วไป

ข้อ 4 ในกฎหมายตราสามดวงนี้ “พระอู่ขฌาย์” หมายความว่า พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้ง ให้มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบทตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายตราสามดวงนี้

ข้อ 5 พระอู่ขฌาย์ มี 2 ประเภท

- (1) พระอู่ขฌาย์สามัญ ได้แก่ พระอู่ขฌาย์ที่ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะใหญ่
- (2) พระอู่ขฌาย์วิสามัญ ได้แก่ พระอู่ขฌาย์ที่ได้รับแต่งตั้งจากสมเด็จพระสังฆราช

ข้อ 6 พระภิกษุผู้ได้รับตราตั้งพระอู่ขฌาย์อยู่ก่อนใช้กฎหมายตราสามดวงนี้ให้คงเป็นพระอู่ขฌาย์ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายตราสามดวงนี้

หมวด 2

การแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์

ข้อ 7 ในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลหนึ่ง ให้มีพระอุปัชฌาย์เพียงหนึ่งรูป เว้นแต่ มีกรณีพิเศษ

ข้อ 8 พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

- (1) มีตำแหน่งในทางการปกครองชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป เว้นแต่พระอารามหลวง
  - (2) มีพรรษาพื้น 10
  - (3) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรืออาพาธเป็นโรคติดต่อ เช่น โรคเรื้อน หรือวัณโรคในระยะอันตราย
  - (4) มีประวัติความประพฤติดี
  - (5) เป็นที่นับถือของประชาชน ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์
  - (6) เป็นเปรียญหรือนักธรรมเอก เว้นแต่ในบางท้องถิ่นซึ่งเจ้าคณะพิจารณาเห็นสมควร
- ผ่อนผัน

(7) มีความสามารถฝึกสอนผู้อยู่ในปกครองให้เป็นพระภิกษุสามเณรที่ดี ตามพระธรรมวินัย และสามารถบำเพ็ญกรณียกิจอันอยู่ในหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ได้

(8) มีความรู้ความสามารถ ทำอุปสมบทกรรมให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์

ข้อ 9 ในการแต่งตั้งพระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งต่ำกว่าเจ้าคณะจังหวัดเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้พิจารณาเลือกพระสังฆาธิการผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติตามข้อ 8 แล้วรายงานรับรอง ขอแต่งตั้งเสนอขึ้นไปตามลำดับจนถึงเจ้าคณะภาค ดังนี้

- (1) ตั้งรองเจ้าคณะจังหวัดหรือเจ้าคณะอำเภอเป็นพระอุปัชฌาย์ให้เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้เสนอรายงานรับรองขอแต่งตั้ง
- (2) ตั้งรองเจ้าคณะอำเภอหรือเจ้าคณะตำบลเป็นพระอุปัชฌาย์ให้เจ้าคณะอำเภอเป็นผู้รายงาน รับรองขอแต่งตั้ง
- (3) ตั้งรองเจ้าคณะตำบลหรือเจ้าอาวาสเป็นพระอุปัชฌาย์ให้เจ้าคณะตำบลเป็นผู้เสนอรายงานรับรองการแต่งตั้ง

เมื่อเจ้าคณะภาคได้รับรายงานรับรองขอแต่งตั้งแล้ว ให้ดำเนินการฝึกซ้อมอบรม หรือสอบความรู้ตามความในข้อ 41 เมื่อเห็นเป็นการสมควรแล้ว ให้เสนอรายงานรับรองไปยังเจ้าคณะใหญ่ เพื่อพิจารณาแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ต่อไป

ข้อ 10 ในการแต่งตั้งเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค หรือเจ้าคณะจังหวัด

เป็นพระอุปัชฌาย์ ให้ผู้บังคับบัญชาเหนือรายงานตามลำดับ เพื่อสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งตามมติ มหาเถรสมาคม

ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้เจ้าคณะจังหวัดพิจารณาเลือกแล้วเสนอรายงานรับรองตามลำดับ เพื่อทรงแต่งตั้งตามความในวรรคต้น

ข้อ 11 พระสังฆาธิการจะปฏิบัติหน้าที่พระอุปัชฌาย์ได้ ต่อเมื่อได้รับตราตั้งพระอุปัชฌาย์แล้ว

หมวด 3

หน้าที่พระอุปัชฌาย์

ข้อ 12 พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้เฉพาะคนและเฉพาะภายในเขต ตามที่บัญญัติไว้ในหมวด 4 แห่งกฎหมายเถรสมาคมนี้

ข้อ 13 พระอุปัชฌาย์ต้องพบและสอบสวนกุลบุตรให้ได้คุณลักษณะก่อนจึงรับให้บรรพชาอุปสมบทได้ คุณลักษณะของกุลบุตรนั้น ดังนี้

(1) เป็นคนมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตตำบลหรืออำเภอที่จะบวช และมีหลักฐาน มีอาชีพชอบธรรม หรือแม้มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอื่น แต่เมื่อสอบสวนแล้วปรากฏว่าเป็นคนมีหลักฐาน มีอาชีพชอบธรรม มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่ใช่คนจรจัด

(2) เป็นสุภาพชน มีความประพฤติดีประพฤติชอบไม่มีความประพฤติเสียหายเช่น ติดสุราหรือยาเสพติดให้โทษ เป็นต้น

(3) มีความรู้อ่านและเขียนหนังสือไทยได้

(4) ไม่เป็นผู้มีทักขณวิบัติ

(5) เป็นผู้ปราศจากบรรพชาโทษ และมีร่างกายสมบูรณ์ อาจบำเพ็ญสมณกิจได้ไม่เป็นคนชรา ไร้ความสามารถหรือทุพพลภาพ หรือพิการ

(6) มีสมณบริวารครบถ้วนและถูกต้องตามพระวินัย

(7) เป็นผู้สามารถกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทได้ด้วยตนเองและถูกต้องไม่วิบัติ

ข้อ 14 พระอุปัชฌาย์ต้องงดเว้นการให้บรรพชาอุปสมบทแก่คนต้องห้ามเหล่านี้

(1) คนทำความผิดหลบหนีอาญาแผ่นดิน

(2) คนหลบหนีราชการ

(3) คนต้องหาในคดีอาญา

(4) คนเคยถูกตัดสินจำคุกโดยฐานเป็นผู้ร้ายสำคัญ

(5) คนถูกห้ามอุปสมบทเด็ดขาดทางพระศาสนา

(6) คนมีโรคติดต่อเป็นที่น่ารังเกียจ เช่น วัณโรคในระยะอันตราย

(7) คนมีอวัยวะพิการจนไม่สามารถปฏิบัติกิจพระศาสนาได้

ข้อ 15 พระอุปัชฌาย์จะให้บรรพชาอุปสมบทในวัดใด ต้องได้รับนิมนต์ของเจ้าอาวาสวัดนั้น ห้ามเข้าไปให้บรรพชาอุปสมบทในวัดของผู้อื่น โดยมีได้รับนิมนต์ของเจ้าอาวาส

ข้อ 16 เจ้าอาวาสผู้เป็นพระอุปัชฌาย์จะรับผู้ใดบวช ต้องมีผู้รับรองและให้ผู้รับรองของผู้ นั้นนำผู้จะบวชมาอบตัวพร้อมด้วยใบสมัครและใบรับรองผู้จะบรรพชาอุปสมบทตามความในข้อ 41 ซึ่งจะขอได้จากพระอุปัชฌาย์ ก่อนถึงวันบรรพชาอุปสมบทไม่น้อยกว่า 15 วัน

ให้เจ้าอาวาสผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ สอบสวนผู้จะมาบวชตามความในข้อ 13 และข้อ 14 ซึ่งปรากฏตามข้อบัญญัติในใบสมัครขอบรรพชาอุปสมบท และสอบถามผู้รับรองตามข้อรับรองผู้จะบรรพชาอุปสมบท จนเป็นที่เข้าใจถูกต้องตรงกันดีแล้ว จึงรับใบสมัครขอบรรพชาอุปสมบทและใบรับรอง แล้วดำเนินการฝึกซ้อมผู้จะบวชต่อไป

ข้อ 17 เจ้าอาวาสผู้มีได้เป็นพระอุปัชฌาย์ จะรับผู้ใดบวชในวัดของตนให้นำผู้สมัครขอบรรพชาอุปสมบทนั้น ไปมอบตัวแก่พระอุปัชฌาย์พร้อมทั้งใบสมัครขอบรรพชาอุปสมบท และใบรับรองผู้จะบรรพชาอุปสมบท ก่อนถึง วันบรรพชาอุปสมบทไม่น้อยกว่า 15 วัน

ในกรณีเช่นนี้ ให้พระอุปัชฌาย์ผู้จะรับบวชปฏิบัติตามความในข้อ 16 วรรค 2

ข้อ 18 ใบสมัครขอบรรพชาอุปสมบทและใบรับรองผู้จะบรรพชาอุปสมบทให้ยื่นต่อเจ้าอาวาสผู้มีได้ เป็นพระอุปัชฌาย์ 2 ฉบับ เพื่อเจ้าอาวาสเก็บรักษาไว้ฉบับหนึ่งและพระอุปัชฌาย์เก็บไว้ฉบับหนึ่ง ถ้าเจ้าอาวาสเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ยื่นเพียงฉบับเดียว

ข้อ 19 พระอุปัชฌาย์เมื่อให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรแล้ว มีหน้าที่ต้องถือเป็นการธุระปกครองดูแลสั่งสอนสังฆวิการิกของตนให้ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ ต้องชวนขยายให้ได้รับการศึกษาพระธรรมวินัย และต้องออกหนังสือสุทธิให้แก่สังฆวิการิกตามความในข้อ 41 เพื่อแสดงสังกัดถิ่นที่อยู่และความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศ

ถ้าสังฆวิการิกผู้มีพรรษายังไม่พ้น 5 จะไปอยู่ในวัดอื่นใด เมื่อพระอุปัชฌาย์เห็นสมควรก็ให้สอบถามไปยังเจ้าอาวาสวัดนั้น เมื่อได้รับคำยืนยันรับรองที่จะปกครองดูแลสั่งสอนแทนได้ จึงให้ทำหนังสือฝากและมอบการธุระแก่เจ้าอาวาสวัดนั้น ให้เป็นผู้ปกครองดูแลสั่งสอนแทนตน

ถ้าสังฆวิการิกผู้นั้นมีพรรษายังไม่พ้น 5 จะย้ายไปอยู่ในวัดอื่นต่อไปอีกให้เจ้าอาวาสผู้รับฝากปกครองแจ้งไปยังพระอุปัชฌาย์ เพื่อได้ปฏิบัติการตามความในมาตรา 2 แต่ถ้าพระอุปัชฌาย์นั้นพ้นจากความเป็นพระอุปัชฌาย์แล้ว ก็ให้เจ้าอาวาสผู้ปกครองปฏิบัติการตามความในวรรค 2

ข้อ 20 พระอุปัชฌาย์ต้องส่งบัญชีสังฆวิการิกของตนตามความในข้อ 41

หมวด 4

เขตพระอุปัชฌาย์

ข้อ 21 พระอุปัชฌาย์จะให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้ภายในเขตที่ระบุไว้ในตราตั้ง หรือเขตอำนาจที่ตนปกครองอยู่ในปัจจุบัน คือ ถ้าเป็น

- (1) เจ้าอาวาส ภายในวัดของตน
- (2) เจ้าคณะตำบล ภายในเขตตำบลของตน
- (3) เจ้าคณะอำเภอ ภายในเขตอำเภอของตน
- (4) เจ้าคณะจังหวัด ภายในเขตจังหวัดของตน
- (5) เจ้าคณะภาค ภายในเขตภาคของตน
- (6) เจ้าคณะใหญ่ ภายในเขตหนของตน

พระอุปัชฌาย์ที่ดำรงตำแหน่งประธานและกรรมการมหาเถรสมาคม ไม่จำกัดเขต

ข้อ 22 ถ้าไม่มีคำสั่งเป็นอย่างอื่น พระอุปัชฌาย์ผู้เป็นกิตติมศักดิ์ในตำแหน่งปกครอง ให้บรรพชาอุปสมบทได้ในเขต อนุรูปแก่ตำแหน่งปกครองเดิมของตนตลอดเวลาที่ตนยังสำนัก อยู่ในวัด หรือในเขตที่ตนเคยปกครองนั้นเว้นแต่เป็นเจ้าคณะภาคกิตติมศักดิ์ แม้มิได้อยู่ในเขต ที่ตนเคยปกครองก็ให้บรรพชาอุปสมบทในเขตที่ตนเคยปกครองนั้นได้

ข้อ 23 พระอุปัชฌาย์ผู้ลาออกจากตำแหน่ง หรือพ้นจากตำแหน่ง หรือถูกให้ออกจาก ตำแหน่งในทางปกครอง และไม่ได้เป็นกิตติมศักดิ์ แต่ยังคงเป็นเจ้าอาวาสให้เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้เฉพาะในวัดของตน

ข้อ 24 พระอุปัชฌาย์จะให้บรรพชาอุปสมบทนอกเขตของตนได้ ต่อเมื่อเจ้าของเขต ขอร้อง หรือได้ขออนุญาตเจ้าของเขตตามฐานานุกรมดังกล่าวในข้อ 21 และได้รับอนุญาตเป็น ลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของเขตแล้ว หรือได้ขอและรับอนุญาตเป็นกรณีพิเศษเป็นลายลักษณ์อักษร จากเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัดเป็นครั้งคราว

หมวด 5

การระงับหน้าที่พระอุปัชฌาย์

ข้อ 25 หน้าที่พระอุปัชฌาย์ต้องระงับในเมื่อ

(1) พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ในทางปกครอง และมีได้เป็นกิตติมศักดิ์ในตำแหน่งนั้น ๆ หรือถูกให้พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ในทางปกครอง

(2) ขาดคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งตามความในข้อ 8

(3) ถูกเป็นจำเลยในอริกรรมที่มีโทษถึงให้สึก และอยู่ในระหว่างไต่สวนพิจารณา

วินิจฉัย

(4) ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่พระอุปัชฌาย์

ข้อ 26 การระงับหน้าที่พระอุปัชฌาย์ตามความในข้อ 25 (2) และ (3) ของ พระสังฆาธิการตำแหน่งต่ำกว่าชั้นเจ้าคณะอำเภอให้พระสังฆาธิการผู้บังคับบัญชา ของพระอุปัชฌาย์รูปนั้น รายงานตามลำดับจนถึงเจ้าคณะจังหวัด เพื่อพิจารณาสั่งระงับจากหน้าที่พระอุปัชฌาย์ ถ้าเป็น เจ้าคณะอำเภอ ให้เจ้าคณะจังหวัดพิจารณาสั่งระงับจากหน้าที่พระอุปัชฌาย์

ส่วนพระสังฆาธิการตำแหน่งตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัดขึ้นไป ให้ผู้บังคับบัญชาเหนือ พิจารณาสั่งระงับ

ข้อ 27 การถอดถอนพระอุปัชฌาย์ตามความในข้อ 25 (4) ให้เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ใน หมวด 6 แห่งกฎหมายธรรมนูญสงฆ์

หมวด 6

จรรยาพระอุปัชฌาย์

ส่วนที่ 1

จรรยา

ข้อ 28 พระอุปัชฌาย์ ต้องเอื้อเฟื้อ สว่าง ประพฤติ ตามพระธรรมวินัย และกฎหมาย อย่างเคร่งครัด เพื่อเป็นแบบอย่างอันดีของสังฆนิเวศ

ข้อ 29 พระอุปัชฌาย์ ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายธรรมนูญสงฆ์

ข้อ 30 พระอุปัชฌาย์ ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งหรือคำแนะนำชี้แจงของ พระสังฆาธิการ ผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัยและกฎหมายธรรมนูญสงฆ์

ข้อ 31 พระอุปัชฌาย์ ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้บรรพชาอุปสมบท กรรมวิบัติบกพร่องไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ

ส่วนที่ 2

การรักษาจรรยา

ข้อ 32 ให้พระสังฆาธิการผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น มีหน้าที่ควบคุมดูแลแนะนำชี้แจง หรือสั่งพระอุปัชฌาย์ในเขตบังคับบัญชาของตน ให้ปฏิบัติตามจรรยาพระอุปัชฌาย์โดยเคร่งครัด

ส่วนที่ 3

การละเมิดจรรยา

ข้อ 33 พระอุปัชฌาย์รูปใด ปฏิบัติหน้าที่โดยละเมิดจรรยาต้องได้รับ โทษฐานละเมิดจรรยา อย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- (1) ให้ถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่พระอุปัชฌาย์
- (2) ให้ระงับหน้าที่พระอุปัชฌาย์ชั่วคราวไม่เกิน 2 ปี

(3) เรียกตัวมาอบรมชั่วคราวไม่เกิน 1 ปี

(4) ให้ทำทัณฑ์บน

(5) คำนิโทษเป็นลายลักษณ์อักษร

ข้อ 34 การให้ถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่พระอุปัชฌาย์นั้น จะทำได้ต่อเมื่อพระอุปัชฌาย์ละเมิดจรรยาโดยจงใจให้บรรพชาอุปสมบทแก่คนต้องห้ามตามความในข้อ 14

ในกรณีเช่นนี้ ให้พระสังฆาธิการผู้บังคับบัญชาของพระอุปัชฌาย์นั้น รายงานโดยลำดับจนถึงผู้มีอำนาจแต่งตั้ง เมื่อได้สอบสวนและได้ความจริงตามรายงานนั้นแล้วให้ผู้มีอำนาจแต่งตั้งถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่พระอุปัชฌาย์

ในระหว่างที่ยังไม่มีคำสั่ง พระสังฆาธิการผู้บังคับบัญชาเหนือ อาจสั่งให้พักหน้าที่พระอุปัชฌาย์ก่อนได้ แต่ถ้าพระอุปัชฌาย์รูปนั้นดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการต่ำกว่าเจ้าคณะจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ สั่งพัก

ข้อ 35 พระอุปัชฌาย์รูปใด ละเมิดจรรยาอย่างใดอย่างหนึ่ง นอกจากที่บัญญัติไว้ในข้อ 34 เมื่อผู้บังคับบัญชาพิจารณาเห็นสมควรลงโทษสถานเบาลงมาสถานเดียว หรือหลายสถานโดยสมควรแก่ ความผิด

(1) ถ้าพระอุปัชฌาย์รูปนั้นดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการต่ำกว่าเจ้าคณะจังหวัด ให้ผู้ บังคับบัญชารายงานเสนอตามลำดับจนถึงเจ้าคณะภาค เพื่อพิจารณาสั่งลงโทษ แล้วรายงานผู้มีอำนาจแต่งตั้งทราบ

(2) ถ้าพระอุปัชฌาย์รูปนั้น ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัดขึ้นไป ให้ผู้บังคับบัญชา รายงานเสนอตามลำดับ จนถึงผู้มีอำนาจแต่งตั้งเพื่อพิจารณาสั่งลงโทษ

ข้อ 36 ในกรณีที่พระอุปัชฌาย์เคยถูกลงโทษตามข้อ 33 (3) (4) และ (5) มาแล้วไม่เจ็ด หลาบ กระทำผิดอีก ให้ลงโทษในสถานที่หนักกว่าโทษเดิม

ข้อ 37 พระอุปัชฌาย์รูปใด ถูกระงับหน้าที่พระอุปัชฌาย์ตามข้อ 25 ก็ดี ถูกระงับหน้าที่พระอุปัชฌาย์ตามข้อ 33 (2) ก็ดี ถูกพักหน้าที่พระอุปัชฌาย์ตามข้อ 34 วรรค 3 ก็ดี หากฝ่าฝืนให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรอีก หรือถูกลงโทษตามความในข้อ 33 (2) แล้วไม่เจ็ดหลาบ ละเมิดซ้ำอีกให้ถือว่าเป็นการละเมิดจรรยาพระสังฆาธิการอย่างร้ายแรง ฐานขัดคำสั่งผู้บังคับบัญชาตามความในข้อ 54 (3) แห่งกฎหมายธรรมนูญพระสงฆ์ พ.ศ. 2535 ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ

ในกรณีเช่นนี้ ให้ผู้บังคับบัญชา รายงานโดยลำดับ จนถึงผู้มีอำนาจแต่งตั้งพระสังฆาธิการผู้เป็นพระอุปัชฌาย์รูปนั้น เพื่อพิจารณาสั่งถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการ

หมวด 7

เบ็ดเตล็ด

ข้อ 38 พระภิกษุรูปใดไม่ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ หรือถูกถอดถอนจากความ
เป็นพระอุปัชฌาย์ตามกฎหมายตราฉบับนี้ บังอาจให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรต้องระหว่างโทษ
ตามมาตรา 42 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ
คณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

ข้อ 39 บุคคลผู้ได้รับบรรพชาอุปสมบทตามความในข้อ 37 และข้อ 38 ให้ถือว่าบรรพชา
อุปสมบทโดยมิชอบ ไม่มีสิทธิได้รับประโยชน์อันพระภิกษุสามเณรจะพึงได้

ข้อ 40 ในกรณีแต่งตั้งหรือถอดถอนพระอุปัชฌาย์ ให้ผู้แต่งตั้งหรือผู้ถอดถอนแจ้งการ
แต่งตั้งหรือการถอดถอนไปยังสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

ในกรณีที่พระอุปัชฌาย์พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ด้วยประการใด ให้พระสังฆาธิการ
ผู้บังคับบัญชาปฏิบัติตามความในวรรคต้น

ข้อ 41 วิธีปฏิบัติในการฝึกซ้อมอบรม หรือสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ก็ดี ในการทำใบ
สมัคร รับรองผู้จะบรรพชาอุปสมบทก็ดี ในการออกหนังสือสุทธิให้แก่สัทธินาฬาริกก็ดี ใน
การส่งบัญชี สัทธินาฬาริกก็ดี ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม

ตราไว้ ณ วันที่ 17 มีนาคม 2536

(สมเด็จพระญาณสังวร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

ระเบียบมหาเถรสมาคม
กำหนดวิธีปฏิบัติในหน้าที่พระอุปัชฌาย์
พ.ศ. 2537

.....

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 15 ตี ๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และในข้อ 41 แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 17 (พ.ศ. 2536) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ มหาเถรสมาคมวางระเบียบไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ เรียกว่า “ระเบียบมหาเถรสมาคมกำหนดวิธีปฏิบัติหน้าที่พระอุปัชฌาย์ พ.ศ. 2537”

ข้อ 2 ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เป็นต้นไป

ข้อ 3 ตั้งแต่วันใช้ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ ให้ยกเลิกระเบียบมหาเถรสมาคมกำหนดวิธีปฏิบัติหน้าที่พระอุปัชฌาย์ พ.ศ. 2507

หมวด 1

การฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

ข้อ 4 ในการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ให้ดำเนินการตามหัวข้อต่อไปนี้

- (1) หน้าที่เจ้านาค เช่น การงานนาค
- (2) หน้าที่พระกรรมวาจาจารย์ เช่น สวดญัตติ อนุสาวนา ได้คล้องเกล้า เป็นอักขระสมบัติ
- (3) หน้าที่พระอุปัชฌาย์ คือสอนนาค สอนกรรมฐาน ให้ผ้า ให้นิสัย บอกรับราชการ เฝียงสงฆ์ ซึ่งเรียกว่าอปโลภณ์ และบอกอนุศาสน์
- (4) สมบัติ คือ วัตถุ สีม่า ปรีสะ กรรมวาจา และวิบัติซึ่งตรงกันข้าม
- (5) อัญฐบบริหาร ที่สำคัญขาดไม่ได้
- (6) การนับอายุอุปสัมปทาเปกข์ และการตั้งนามฉายาตามวันเกิด
- (7) การสวดนาคเดี่ยวหรือหลายนาค ต้องสมมติให้สวด เพื่อรู้จักเปลี่ยนวิภคติและการันต์ เฉพาะที่ในกรรมวาจา
- (8) การนับเวลาสำเร็จญัตติจตุตถกรรม และการออกหนังสือสุทธิ
- (9) หน้าที่พระอุปัชฌาย์ ตามหนังสือวินัยมุข และกฎมหาเถรสมาคมว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์

ข้อ 5 ถ้าไม่ได้กำหนดเป็นอย่างอื่น การฝึกซ้อมบรณนั้น ให้เป็นไปตามวิธีการให้
บรรพชาอุปสมบทแห่งลัทธินิกายสงฆ์

หมวด 2

การทำโบสถ์และใบรับรองผู้จะบรรพชาอุปสมบท

ข้อ 6 ในการทำโบสถ์ขอบรรพชาอุปสมบท และใบรับรองผู้จะบรรพชาอุปสมบท
ให้ทำตามแบบท้ายระเบียบมหาเถรสมาคมนี้

หมวด 3

การออกหนังสือสุทธิให้แก่สัทธิวิหาริก

ข้อ 7 หนังสือสุทธิที่พระอุปัชฌาย์ออกให้แก่สัทธิวิหาริกของตน ให้ใช้หนังสือสุทธิ
ซึ่งกรมการศาสนาจัดพิมพ์โดยอนุมติมหาเถรสมาคม

ข้อ 8 เมื่อพระอุปัชฌาย์ออกหนังสือสุทธิให้แก่สัทธิวิหาริกผู้ใดแล้ว ให้บันทึกรายการ
ในหนังสือสุทธิของสัทธิวิหาริกผู้นั้นไว้เป็นหลักฐานในทะเบียนสัทธิวิหาริก

หมวด 4

การส่งบัญชีสัทธิวิหาริก

ข้อ 9 ให้พระอุปัชฌาย์ทำบัญชีสัทธิวิหาริกของตนที่บรรพชาอุปสมบทใหม่ ในปีหนึ่ง ๆ
ส่งพระสังฆาธิการผู้บังคับบัญชาเหนือตามกำหนด ดังนี้

- (1) ส่งเจ้าคณะอำเภอก่อนวันสิ้นเดือน 9 ของปี
- (2) เจ้าคณะอำเภอรวบรวมส่งเจ้าคณะจังหวัดก่อนวันกลางเดือน 10 ของปี
- (3) เจ้าคณะจังหวัดรวบรวมส่งเจ้าคณะภาคก่อนวันสิ้นเดือน 10 ของปี
- (4) เจ้าคณะภาครวบรวมส่งเจ้าคณะใหญ่ก่อนวันกลางเดือน 11 ของปี

ข้อ 10 ในการทำบัญชีสัทธิวิหาริก ให้ทำตามแบบบัญชีท้ายระเบียบมหาเถรสมาคมนี้

ประกาศ ณ วันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2537

สมเด็จพระญาณสังวร

(สมเด็จพระญาณสังวร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

ภาคผนวก ข

ใบสมัครขอบรรพชาอุปสมบท บวชพระและบวชเณร

ใบสมัครของบรรพชาอุปสมบท

เขียนที่.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ข้าพเจ้า.....นามสกุล.....

มีศรัทธาเลื่อมใส ขอสมัครบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา จึงขอมอบตัวเป็นสัทธวิहारิก ใน
.....พระอุปัชฌาย์ และขอสังกัดอยู่ใน วัด
.....ซึ่งมี.....เป็นเจ้าอาวาส โดยขอ
ถวายคำปฏิญาณ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า ข้าพเจ้ามีคุณลักษณะควรแก่การบรรพชาอุปสมบทและไม่มี
ลักษณะของคนต้องห้ามบรรพชาอุปสมบท ดังแจ้งตามรายการคุณสมบัติของข้าพเจ้าแนบท้ายใบ
สมัครนี้ ซึ่งเป็นความจริงทุกประการ

ข้อ 2 ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า เมื่อได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว จะเคารพนับถือ เชื่อฟัง ตั้งอยู่ใน
โอวาทของพระอุปัชฌาย์อาจารย์ และจะประพฤติดีประพฤติชอบตามพระธรรมวินัย ระเบียบ
แบบแผนของวัดและคณะสงฆ์ตลอดไป ถ้าข้าพเจ้าละเมิดข้อปฏิญาณดังกล่าวข้างต้น ข้าพเจ้า
ยอมรับโทษตามควรแก่ความผิดทุกประการ

ขอได้โปรดอนุเคราะห์ให้ข้าพเจ้าได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาด้วยเทอญ

(ลงชื่อ).....ผู้สมัครขอบรรพชา

อุปสมบท

หมายเหตุ หากบวชสามเณร ให้ตัดคำว่า “อุปสมบท” ออก

รายการคุณสมบัติ แบบท้ายใบสมัครขอบรรพชาอุปสมบท

ของ.....

1. มีเชื้อชาติ..... สัญชาติ..... นับถือศาสนา.....
2. เกิดที่บ้าน..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ..... ตรงกับ ๑ ค่ำ ปี.....
3. เลขบัตรประจำตัวประชาชน □-□□□□-□□□□□-□□-□
4. นามบิดา..... นามมารดา.....
5. มีสัญฐาน..... สีเนื้อ..... ตำหนิ.....
6. มีวิทยฐานะ.....
7. มีอาชีพ.....
8. ปัจจุบันมีอายุ..... ปี โดยมีภูมิลำเนาอยู่บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
9. เป็นสุภาพชน มีความประพฤติดีประพฤติชอบ ไม่มีความประพฤติเสียหาย เช่น ดิตสุรา หรือยาเสพติดให้โทษ เป็นต้น และไม่เป็นคนจรจัด ใช่หรือไม่?.....
10. มีความรู้อ่าน และเขียนหนังสือไทยได้ ใช่หรือไม่?.....
11. ไม่เป็นผู้มีทริวิบัติ ใช่หรือไม่?.....
12. ไม่เป็นคนล้มละลาย หรือไม่มีหนี้สินผูกพัน ใช่หรือไม่?.....
13. เป็นผู้ปราศจากบรรพชาโทษและมีร่างกายสมบูรณ์ อาจบำเพ็ญสมณกิจได้ ไม่เป็นคนชรา ไร้ความสามารถ หรือทุพพลภาพ หรือพิการ ใช่หรือไม่?.....
14. มีสมณบริวารครบถ้วนและถูกต้องตามพระวินัย ใช่หรือไม่?.....
15. เป็นผู้สามารถกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทได้ด้วยตนเองและถูกต้อง ไม่วิบัติ ใช่หรือไม่?.....

(ลักษณะต้องห้ามบรรพชาอุปสมบท)

16. เป็นคนทำความผิดหลบหนีอาญาแผ่นดิน ใช่หรือไม่?.....
17. เป็นคนหลบหนีราชการ ใช่หรือไม่?.....
18. เป็นคนต้องหาในคดีอาญา ใช่หรือไม่?.....
19. เป็นคนเคยถูกตัดสินจำคุกฐานเป็นผู้ร้ายคนสำคัญ ใช่หรือไม่?.....
20. เป็นคนถูกห้ามอุปสมบทเด็ดขาดทางพระศาสนา ใช่หรือไม่?.....
21. เป็นคนมีโรคติดต่ออันตรายร้ายแรง เช่น วัณโรคในระยะอันตราย ใช่หรือไม่?.....
22. เป็นคนมีอวัยวะพิการจนไม่สามารถปฏิบัติกิจพระศาสนาได้ ใช่หรือไม่?.....

(ลงชื่อ).....ผู้สมัครขอบรรพชาอุปสมบท

ใบรับรองผู้สมัครขอบรรพชาอุปสมบท

เขียนที่.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ข้าพเจ้า.....นามสกุล.....อายุ.....

อาชีพ.....ตำแหน่งหน้าที่.....อยู่บ้านเลขที่

.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

เกี่ยวข้องกับผู้สมัครขอบรรพชาอุปสมบทโดยเป็น.....

ขอถวายคำรับรองไว้แต่.....พระอุปัชฌาย์และ

.....เจ้าอาวาสวัด.....ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ตามรายการในใบสมัครขอบรรพชาอุปสมบท ของ

.....ข้างต้นนั้น เป็นความจริงทุกประการ

ข้อ 2 ถ้าปรากฏภายหลังว่า ตามรายการใบสมัครขอบรรพชาอุปสมบท

ของ.....มิได้เป็นความจริงตามที่ข้าพเจ้ารับรองไว้

หรือเมื่อ.....ได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว มิได้ปฏิบัติตามคำปฎิญาณ

ด้วยประการใด ๆ ข้าพเจ้ายอมรับผิดในความเสียหายที่เกิดขึ้นทุกประการ

ข้าพเจ้าเข้าใจข้อความต้นนี้ตลอดแล้ว จึงได้ลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญต่อหน้าพยาน

ข้างทำยนี้

(ลงชื่อ).....ผู้รับรอง

(ลงชื่อ).....พยาน

(ลงชื่อ).....พยาน

ภาคผนวก ค

ใบสมัครขอบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ตามโครงการ

ใบสมัครบรรพชาอุปสมบทภาคฤดูร้อน
โครงการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน เฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประจำปี ๒๕๕๖
ณ วัดโสภณาราม ตำบลคอนแก้ว อำเภอเมรัม จังหวัดเชียงใหม่
ระหว่างวันที่ 19 เมษายน - 4 พฤษภาคม 2556

 วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ข้าพเจ้า.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

เลขประจำตัวประชาชนของผู้บรรพชาฯ

วิทยฐานะ.....อาชีพ.....เชื้อชาติ.....สัญชาติ.....สัญฐาน.....

สีเนื้อ.....ตำหนิ.....บิดา.....

มารดา.....เกิดวัน.....ค่ำ.....ปี.....วันที่.....

เดือน.....พ.ศ.....บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....

ส่วนสูง.....น้ำหนัก.....ที่อยู่ปัจจุบันบ้านเลขที่.....หมู่ที่.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

โทรศัพท์.....

เป็นนักเรียนชั้น.....จากโรงเรียน.....

มีความประสงค์ขอสมัครเข้าบรรพชาอุปสมบท ในโครงการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสามเณร

ภาคฤดูร้อนและบวชศีลจาริณี เฉลิมพระเกียรติฯ ของวัดโสภณาราม ข้าพเจ้า

ขอรับรองว่า จะเชื่อฟังและประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระวิทายกร และกฏกติกการอบรม

หากข้าพเจ้าประพฤติผิดกฏระเบียบของการอบรม จะยินดีรับการพิจารณาโทษตามกฏระเบียบ

ทุกประการ

ลงชื่อ.....ผู้สมัคร

(.....)

คำรับรองและอนุญาตของผู้ปกครอง

ข้าพเจ้า.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....
 จังหวัด.....โทรศัพท์.....ขอรับรองว่า.....
 .....เป็นผู้ไม่มีความประพฤติเสียหาย และจะตั้งใจ
 รับการอบรมตลอดจนสิ้นสุดโครงการเป็นอย่างดี

ลงชื่อ.....ผู้รับรอง
 (.....)

เอกสารประกอบใบสมัคร

- สำเนาทะเบียนบ้าน (สำหรับผู้บรรพชาเป็นสามเณร)
- ใบรับรองแพทย์
- สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน (สำหรับผู้อุปสมบทเป็นภิกษุ)

ภาคผนวก ง
ใบสมัครขอใบวิชาชีพอักษรนี้

ใบสมัครบวชศีลจารินี

วัด.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ติดรูปถ่าย

สมัครบวชวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ชื่อ.....นามสกุล.....

เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

บ้านเลขที่.....หมู่.....ถนน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....

อีเมล.....โทร.....

ชื่อบิดา.....นามสกุล.....อาชีพ.....

ชื่อมารดา.....นามสกุล.....อาชีพ.....

ผู้สมัครจบการศึกษาชั้น.....จาก.....

เมื่อ พ.ศ.....

หรือกำลังศึกษาระดับชั้น.....สถานที่ศึกษา.....

สถานที่ทำงานของผู้สมัคร

.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นความจริงทุกประการและจะปฏิบัติตาม
กฎระเบียบข้อบังคับของทางวัดโดยเคร่งครัด

ลงชื่อ (.....) ผู้สมัคร

(.....) ตัวบรรจง

(บิดา/ มารดา) ลงชื่อ ..... (ผู้รับรอง)

(.....) ตัวบรรจง

เอกสารประกอบการสมัคร (สำเนาบัตรประชาชน 1 ใบ / รูปถ่าย 1 ใบ)

*วัด.....โทร.....

Website.....E-mail.....

ภาคผนวก จ
พิธีการบวชแบบ อุกาสะ (นิยมทั่วไป)

พิธีขอพรพชาอุปสมบท (แบบอุกาสะ)

คู่มือขอพรพชาอุปสมบท: วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

วิธีการท่องคำขอพรพชาอุปสมบท

นาคที่จะท่องคำขอพรพชาอุปสมบทนี้ ข้อแรกต้องอ่านคำที่จะท่องให้ชัดเจนถูกต้อง อักษรและเสียงโดยแน่ชัดเสียก่อน และเริ่มท่องจำในภายหลัง ถ้าสงสัยเสียงของอักษรคำใด ต้องสอบถามท่านผู้รู้เสียก่อน มิฉะนั้นจะทำให้ท่องผิดและจำยากยิ่งขึ้น ข้อสำคัญต้องท่องออกเสียงอย่าท่องในใจ เพราะจะเป็นเหตุให้การกล่าวคำขอพรพชาอุปสมบทไม่คล่องปาก ในเวลาขอพรพชาอุปสมบท บทที่จะเริ่มตั้งแต่คำวันทาสิมา-ขอพรพชา-อุปสมบท จนถึงคำกรวดน้ำแบบสั้น ท่องเฉพาะบทที่พิมพ์เป็นอักษรเข้ม ส่วนอักษรเล็กธรรมดาที่เป็นคำอธิบายถึงพิธีการ ไม่ต้องท่องจำ อ่านให้เข้าใจเท่านั้น

พิธีขอพรพชาอุปสมบท

อุปสัมปทาเปกข์พึง โคนผม หนวด เครา ทิ้ง ตัดเล็บมือ เท้า นุ่งห่มให้เรียบร้อย กระทำประทักษิณคือเดินเวียนขวารอบพระอุโบสถ 3 รอบ มือประนมถี้ออกไม้รูปเทียน พึงระลึกถึงพระพุทธคุณ ในรอบที่ 1 พระธรรมคุณ ในรอบที่ 2 พระสังฆคุณ ในรอบที่ 3 ต้องเดินด้วยตนเอง ไม่ขึ้นคานหาม ไม่จี้ออ ไม่จี้อ่างจี้อ่า เพื่อแสดงความเคารพต่อพระปฏิมา คือพระประธานในพระอุโบสถ ซึ่งเปรียบประดุจพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในพระอุโบสถนั้น เมื่อกระทำประทักษิณครบ 3 รอบแล้ว จดรูปเทียนที่สิมาหน้าอุโบสถ กราบ 3 ครั้ง แล้วยืนขึ้นกล่าววันทาสิมา ดังนี้

1. วันทาสิมา-วันทาพระประธาน

อุกาสะ วันทามิ ภันเต, สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต, มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมติตัพพัง, สามินา กะตัง ปุญญัง มัยหัง ทาตัพพัง, สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ,

(นั่งลงว่า) สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะเม ภันเต, (กราบ 1 ครั้ง แล้วว่า) อุกาสะ

ทวารัตตะเยนะ กะตัง, สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต, (กราบ 1 ครั้ง แล้วยืนขึ้นว่า)

วันทามิ ภันเต, สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต, มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา กะตัง ปุญญัง มัยหัง ทาตัพพัง, สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ (นั่งลง กราบ 3 ครั้ง)

บิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่จงมีอุปสัมปทาเปกข์เข้าภายในพระอุโบสถ อุปสัมปทาเปกข์ พึงทำความเคารพพระประธาน ด้วยการวันทาพระอย่างเดียวกับวันทาสิมา ฉะนั้น

เสร็จแล้วมานั่งที่ท้ายอาสนะพระสงฆ์ ที่พื้นพระอุโบสถ เพื่อรับผ้าไตรจากบิดามารดา หรือญาติผู้ใหญ่หรือท่านผู้มีจิตศรัทธาผู้จัดการขอพรพชาอุปสมบทให้ กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์

3 ครั้ง ขึ้นเขนรับผ้าไตรพร้อมกับมือที่ประนมเรียบร้อย แล้วขึ้นอาสนะสงฆ์เดินเข้าหาพระ
อุปัชฌาย์ ถวายผ้าไตรแก่พระอุปัชฌาย์ แล้วเอื้อมตัวไปทางขวามือ รับเครื่องสักการะถวายแก่
พระอุปัชฌาย์ แล้วกราบ 3 ครั้ง พระอุปัชฌาย์ยกผ้าไตรขึ้นใส่เขนแล้วยืนด้วยความเคารพ ให้เท้าทั้งสอง
ชิดกัน ก้มตัวเล็กน้อย เปล่งวาจาขอบรรพชา ดังนี้

2. คำขอบรรพชา

อุกาสะ วันทามิ ภันเต, สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต, มยา กะตัง ปุญญัง
สามินา อะนุโมทิตัพพัง, สามินา กะตัง ปุญญัง มัยหัง ทาดัพพัง, สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ,
อุกาสะ การุญญัง กัตวา (อ่านว่า กัต-ตะ-วา) ปัพพัชชัง เทถะ เม ภันเต, (นั่งคุกเข่าประนมมือว่า)

อะหัง ภันเต, ปัพพัชชัง ยาจามิ,

ทุติยัมปิ อะหัง ภันเต, ปัพพัชชัง ยาจามิ,

ตะติยัมปิ อะหัง ภันเต, ปัพพัชชัง ยาจามิ,

(สัพพะทุกขะ นิสสระณะะ นิพพานะ

สังนิกะระณัตถายะ อิมัง กาสาวัง คะเหตวา (อ่านว่า คะ-เหต-ตะ-วา)

ปัพพาชเถ มัง ภันเต, อนุกัมปัง อุปาทายะ)

ว่า 3 ครั้ง พระอุปัชฌาย์รับผ้าไตร แล้วพึงว่าต่อไป

(สัพพะทุกขะ นิสสระณะะ นิพพานะ

สังนิกะระณัตถายะ เอตัง กาสาวัง ทัตถวา (อ่านว่า ทัต-ตะ-วา)

ปัพพาชเถ มัง ภันเต, อนุกัมปัง อุปาทายะ)

ว่า 3 ครั้ง จบแล้วกราบ 3 ครั้ง

นั่งพับเพียบประนมมือ ตั้งใจฟังโอวาท ซึ่งพระอุปัชฌาย์จะสอนให้รู้จักคุณของ
พระรัตนตรัยให้รู้ถึงความมุ่งหมายแห่งการบรรพชาอุปสมบท และสอนให้เรียนตบปัญหา
กัมมัฏฐาน ไว้เป็นอุบายสำหรับสงบระงับจิตใจ ทั้งโดยอนุโลม ทั้งโดยปฏิโลม พึงว่าตาม

เกสา, โลมา, นะขา, ทันตา, ตะโจ,

ตะโจ, ทันตา, นะขา, โลมา, เกสา,

ครั้นแล้วพระอุปัชฌาย์พึงสวมอังสะให้อุปสัมปทาเปกข์ มอบผ้ากาสาจะให้ออกไป
ครอง แล้วเข้ามาหาพระอาจารย์ซึ่งนั่งคอยอยู่ที่ขั้วพระสงฆ์ ถวายเครื่องสักการะกราบ 3 ครั้ง ขึ้น
ประนมมือเปล่งวาจา ดังนี้

3. คำขอสรณะและศีล

อุกาสะ วันทามิ ภันเต, สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต, มยา กะตัง ปุญญัง
สามินา อะนุโมทิตัพพัง, สามินา กะตัง ปุญญัง มัยหัง ทาดัพพัง, สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ, อุกาสะ

การอุญญ์ กัตวา (อ่านว่า กัต-ตะ-วา) ติสระณะเนนะ สะหะ สีตานิ เทละ เม ภันเต,
(นั่งคุกเข่าประนมมือว่า)

อะหัง ภันเต สระณะสีลัง ยาจามิ,

ทุติยัมปิ อะหัง ภันเต สระณะสีลัง ยาจามิ,

ตะติยัมปิ อะหัง ภันเต สระณะสีลัง ยาจามิ,

พระอาจารย์ประนมมือ กล่าวคำนมัสการให้อุปสัมปทาเพกข์ว่าตามดังนี้

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ฯ (ว่า 3 ครั้ง)

พระอาจารย์ฟังว่า เอวัง ะเวเทหิ หรือ ะมะหัง ะเวทามิ ตั้ง ะเวเทหิ ฟังรับว่า อามะ
ภันเต แล้ว พระอาจารย์ฟังให้สรณคมน์และศีล นาคฟังว่าตามต่อไป

พุทัง สระณัง คัจฉามิ, ชัมมัง สระณัง คัจฉามิ, สังฆัง สระณัง คัจฉามิ,

ทุติยัมปิ พุทัง สระณัง คัจฉามิ, ทุติยัมปิ ชัมมัง สระณัง คัจฉามิ, ทุติยัมปิ สังฆัง
สระณัง คัจฉามิ,

ตะติยัมปิ พุทัง สระณัง คัจฉามิ, ตะติยัมปิ ชัมมัง สระณัง คัจฉามิ, ตะติยัมปิ

สังฆัง สระณัง คัจฉามิ,

พระอาจารย์ฟังว่า ติสระณะกะมะนัง นิฏฐิตัง ฟังรับว่า อามะ ภันเต แล้วฟังให้ศีล
10 ต่อไป

1. ปาณาติปาตา เวระมะณี, สิกขาปะทัง สะมาทियามิ

2. อะทินนาทานา เวระมะณี, สิกขาปะทัง สะมาทियามิ

3. อะพรหมจะริยา เวระมะณี, สิกขาปะทัง สะมาทियามิ

4. มุสาวาทา เวระมะณี, สิกขาปะทัง สะมาทियามิ

5. สุรา เมระยะ มัชชะ ปะมาทัฏฐานา เวระมะณี, สิกขาปะทัง สะมาทियามิ

6. วิกาละโภชนะนา เวระมะณี, สิกขาปะทัง สะมาทियามิ

7. นัจจะ คีตะ วาทิตะ วิสุกะ ทัสสะนา เวระมะณี, สิกขาปะทัง สะมาทियามิ

8. มาลา คันธะ วิเลปะนะ ธารณะ มัจฉะนะ (อ่านว่า มัจฉ-คะ-นะ) วิภูสะนัฏฐานา
เวระมะณี, สิกขาปะทัง สะมาทियามิ

9. อุจจาสะยะนะ มะหาสะยะนา เวระมะณี, สิกขาปะทัง สะมาทियามิ

10. ชาตะ รูปะ ระชะตะ ปฏิกะพะณา เวระมะณี, สิกขาปะทัง สะมาทियามิ

(อิมานิ ทะสะ สิกขาปะทานิ สะมาทियามิ)

ว่า 3 ครั้ง กราบ 3 ครั้ง แล้วยืนประนมมือ เปล่งวาจาต่อไปว่า

อะยัง อันตะระวาสะโก อามะ กันเต

เสร็จแล้วพึงเอาบาตรคล้องตัวอุปสัมปทาเปกข์ และพึงบอกให้ออกไปข้างนอก ด้วยคำว่า
 ก็จจะ อะมุหมิ โอกาเส ติญญาหิ

อุปสัมปทาเปกข์พึงถอยหลังออก พอพ้นเขตพระสงฆ์ แล้วหันหน้าลุกเดินประนมมือ
 ไปยืนที่ผนังพระอุโบสถ อย่าเหยียบพรมเล็กที่ปูไว้ ยืนหันหน้าเข้าหาพระประธาน ครั้นแล้ว
 พระกรรมวาจาจารย์ และพระอนุสาวนาจารย์ จะสวดสมมติตนแล้วออกไปตามอันตราภิกขกรรม
 เมื่อท่านถามพึงตอบ

ถาม	ตอบ
กุกุจั้ง	นัตถิ กันเต
กัณโท	นัตถิ กันเต
กิลาส	นัตถิ กันเต
โสโส	นัตถิ กันเต
อะปะมาโร	นัตถิ กันเต
มนุสโสสิ	อามะ กันเต
ปุริโสสิ	อามะ กันเต
ภุชิสโสสิ	อามะ กันเต
อะนะโนติ	อามะ กันเต
นะสิ ระชะกะโก	อามะ กันเต
อะนุญญาโตสิ มาตาปีตฺหิ	อามะ กันเต
ปะริปุณณะวิสะตฺวิสโสสิ	อามะ กันเต
ปะริปุณณันเต ปัตตะจีวะรัง	อามะ กันเต
กินนาโมลิอะหัง	กันเต.....นามะ
โก นามะ เต อุปัชฌาโย	อุปัชฌาโย เม กันเต, อาัยสสะมา.....นามะ

พระอาจารย์ทั้ง 2 จะกลับเข้าสู่ท่ามกลางพระสงฆ์ สวดเรียกอุปสัมปทาเปกข์เข้าไปใน
 ท่ามกลางพระสงฆ์ เมื่อท่านสวดจบแล้ว พึงเดินประนมมือเข้าไปนั่งระหว่างพระสงฆ์คู่สุดท้าย
 กราบ 3 ครั้ง แล้วเปล่งวาจาขออุปสมบทว่า

5. คำขออุปสมบท

สังฆัมกันเต อุปะสัมปะทัง ยาจามิ, อุคคฺคุมปะตุมัง กันเต สังโฆ, อะนุกัมปัง
 อุปาทายะ,

ทุติยัมปิ กัณฑ์ สัจฉัง อุปะสัมปะทัง ยาจามิ, อุตุลุมปะตุมัง กัณฑ์ สัจฉัง, อะนุกัมปัง
อุปาทาเย,

ตะติยัมปิ กัณฑ์ สัจฉัง อุปะสัมปะทัง ยาจามิ, อุตุลุมปะตุมัง กัณฑ์ สัจฉัง, อะนุกัมปัง
อุปาทาเย,

จบแล้วกราบ 3 ครั้ง เดินเข้าเข้าไปให้ใกล้พระอุปัชฌาย์ นั่งคุกเข่าประนมมือ
พระอาจารย์ทั้ง 2 จะสมมติตนตามอันตรายิกกรรม ฟังถามฟังตอบโดยนัยก่อน
ท่านทั้งสองจะได้สวดอุทิศจิตตุดกรรมวาทไปจนจบ

เมื่อจบแล้วเอาบาตรออกวางไว้ด้านซ้ายมือ กราบ 3 ครั้ง นั่งพับเพียบประนมมือฟัง
อนุสาสน์ เมื่อท่านสวดอนุสาสน์จบให้รับว่า อามะ กัณฑ์ แล้วนั่งคุกเข่า กราบ 3 ครั้ง แล้วหันตัว
ไปทางขวามือ รับสักการะถวายพระอนุสาวนาจารย์ แล้วกราบ 3 ครั้ง นั่งพับเพียบตรงพระอุปัชฌาย์
เตรียมกรวดน้ำ

เมื่อท่านขึ้น ขณ..... ให้เริ่มเทน้ำอุทิศส่วนกุศล เมื่อ ขณ จบ รับ สัพพี เทน้ำให้หมด
แล้วประนมมือฟัง เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาจบ นั่งคุกเข่ากราบ 3 ครั้ง และฟังกราบพระประธานอีก
3 ครั้ง พร้อมกับพระสงฆ์ทั้งหลาย แล้วอุ้มบาตรออกไปนั่งทำอาสนะสงฆ์ เพื่อรับประเคน
จตุปัจจัยไทยทานจากญาติโยมต่อไป เป็นเสร็จพิธีบรรพชาอุปสมบท

จบพิธีบรรพชาอุปสมบท

ภาคผนวก จ

วิธีการสวดมนต์ 1 ครั้ง และอนุสาวนา 3 ครั้ง รวมเป็น 4 ครั้ง เรียกว่ามนต์จิตตุดกรรม

หน้าที่พระกรรมวาจารย์(คู่สวด) บทสวดนาคเดี่ยว

ญัตติจตุตถกรรมวาจาอุปสมบท

(สวดญัตติ 1 ครั้ง และสวดอนุสาวนา 3 ครั้ง รวมเป็น 4 ครั้ง เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมวาจา)

สุณาตุ / เม ภันเต สังโฆ// อะยัง อุตตะโร/ อาัยสมะโต ติสสะทัตตัสสะ อุปะสัมปะทา
เปกโข// ประริสุทโธ อันตะรายิเกหิ ชัมเมหิ// ประริปัญณัสสะ ปัตตะจีวะรัง//อุตตะโร/ สังฆัง
อุปะสัมปะทัง ยาจะติ/ อาัยสมะตา ติสสะทัตเตนะ อุปัชฌายะนะ//ยะทิ/ สังฆัสสะ ปัตตะกัลลัง//
สังโฆ/ อุตตะรัง อุปะสัมปะทาเยช/ อาัยสมะตา ติสสะทัตเตนะ อุปัชฌายะนะ// เอสา ญัตติ//

สุณาตุ/ เม ภันเต สังโฆ// อะยัง อุตตะโร/ อาัยสมะโต ติสสะทัตตัสสะ อุปะสัมปะทาเปก
โข// ประริสุทโธ อันตะรายิเกหิ ชัมเมหิ// ประริปัญณัสสะ ปัตตะจีวะรัง//อุตตะโร/ สังฆัง อุปะสัมปะ
ทัง ยาจะติ/ อาัยสมะตา ติสสะทัตเตนะ อุปัชฌายะนะ//สังโฆ/ อุตตะรัง อุปะสัมปะทาเยช/ อาัยสมะตา
ติสสะทัตเตนะ อุปัชฌายะนะ//ยัสสาัยสมะโต ชะมะติ// อุตตะรัสสะ/ อุปะสัมปะทา/ อาัยสมะตา
ติสสะทัตเตนะ อุปัชฌายะนะ// โส คุณหัสสะ// ยัสสะ/ นะ ชะมะติ// โส ภาเสชช//

ทุติยัมปิ/ เอตะมัตถัง วะทามิ// สุณาตุ เม ภันเต สังโฆ/ อะยัง อุตตะโร/ อาัยสมะโต ติส
สะทัตตัสสะ อุปะสัมปะทาเปกโข// ประริสุทโธ อันตะรายิเกหิ ชัมเมหิ// ประริปัญณัสสะ
ปัตตะจีวะรัง//อุตตะโร/ สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจะติ/ อาัยสมะตา ติสสะทัตเตนะ อุปัชฌายะนะ//
สังโฆ/ อุตตะรัง อุปะสัมปะทาเยช/ อาัยสมะตา ติสสะทัตเตนะ อุปัชฌายะนะ//ยัสสาัยสมะโต ชะมะติ//
อุตตะรัสสะ/ อุปะสัมปะทา/ อาัยสมะตา ติสสะทัตเตนะ อุปัชฌายะนะ// โส คุณหัสสะ// ยัสสะ/
นะ ชะมะติ// โส ภาเสชช//

ตะติยัมปิ/ เอตะมัตถัง วะทามิ// สุณาตุ เม ภันเต สังโฆ/ อะยัง อุตตะโร/ อาัยสมะโต ติส
สะทัตตัสสะ อุปะสัมปะทาเปกโข// ประริสุทโธ อันตะรายิเกหิ ชัมเมหิ// ประริปัญณัสสะ ปัตตะจีวะ
รัง//อุตตะโร/ สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจะติ/ อาัยสมะตา ติสสะทัตเตนะ อุปัชฌายะนะ//สังโฆ/
อุตตะรัง อุปะสัมปะทาเยช/ อาัยสมะตา ติสสะทัตเตนะ อุปัชฌายะนะ//ยัสสาัยสมะโต ชะมะติ//
อุตตะรัสสะ/ อุปะสัมปะทา/ อาัยสมะตา ติสสะทัตเตนะ อุปัชฌายะนะ// โส คุณหัสสะ// ยัสสะ/
นะ ชะมะติ// โส ภาเสชช//อุปะสัมปันโน สังฆะนะ/ อุตตะโร/ อาัยสมะตา ติสสะทัตเตนะ
อุปัชฌายะนะ//ชะมะติ/ สังฆัสสะ// ตัสมา คุณหิ// เอวะเมตัง ฐาระยามิ//ฯ

บทสวดนาคคู่

ญัตติจตุตถกรรมวาจาอุปสมบท (คู่)

สุณาคู / เม ภันเต สังโฆ// อะหังญจะ อุตตะโร/ อะหังญจะ อุตตะโม/ อาหังมะโต ติส
 สหัตตัสสะ อุปะสัมปะทาเปกขา// ประริสุทธา อันตะรายิเกหิ ชัมเมหิ// ประริปัญณะมิเมสัง ปัตตะ
 จีวะรัง// อุตตะโร จะ/ อุตตะโม จะ/ สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจันติ/ อาหังมะตา ติสสหัตเตนะ
 อุปัชฌายะนะ// ยะทิ/ สังฆัสสะ ปัตตะกัลลัง// สังโฆ/ อุตตะรัญจะ/ อุตตะมัญจะ/ อุปะสัมปะทาเยยะ/
 อาหังมะตา ติสสหัตเตนะ อุปัชฌายะนะ// เอสา ญัตติ//

สุณาคู/ เม ภันเต สังโฆ// อะหังญจะ อุตตะโร/ อะหังญจะ อุตตะโม/ อาหังมะโต ติส
 สหัตตัสสะ อุปะสัมปะทาเปกขา// ประริสุทธา อันตะรายิเกหิ ชัมเมหิ// ประริปัญณะมิเมสัง
 ปัตตะจีวะรัง// อุตตะโร จะ/ อุตตะโร จะ/ สังฆัง อุปะสัมปะทัง

ยาจันติ/ อาหังมะตา ติสสหัตเตนะ อุปัชฌายะนะ// สังโฆ/ อุตตะรัญจะ/ อุตตะมัญจะ/อุ
 ปะสัมปะทาเทติ/ อาหังมะตา ติสสหัตเตนะ อุปัชฌายะนะ// ยัสสาหังมะโต ขะมะติ// อุตตะรัสสะ จะ/
 อุตตะมัสสะ จะ/ อุปะสัมปะทา/ อาหังมะตา ติสสหัตเตนะ

อุปัชฌายะนะ// โส คุณหัสสะ// ยัสสะ/ นะ ขะมะติ// โส ภาเสยยะ//

ทุติยัมปิ/ เอตะมัตถัง วะทามิ// สุณาคู เม ภันเต สังโฆ/ อะหังญจะ อุตตะโร/ อะหังญจะ
 อุตตะโม/ อาหังมะโต ติสสหัตตัสสะ อุปะสัมปะทาเปกขา// ประริสุทธา อันตะรายิเกหิ ชัมเมหิ//
 ประริปัญณะมิเมสัง ปัตตะจีวะรัง// อุตตะโร จะ/ อุตตะโร จะ/ สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจันติ/ อาหังมะ
 ตา ติสสหัตเตนะ อุปัชฌายะนะ// สังโฆ/ อุตตะรัญจะ/ อุตตะมัญจะ/อุปะสัมปะทาเทติ/ อาหังมะตา
 ติสสหัตเตนะ อุปัชฌายะนะ// ยัสสาหังมะโต ขะมะติ// อุตตะรัสสะ จะ/ อุตตะมัสสะ จะ/
 อุปะสัมปะทา/ อาหังมะตา ติสสหัตเตนะ อุปัชฌายะนะ// โส คุณหัสสะ// ยัสสะ/ นะ ขะมะติ//
 โส ภาเสยยะ//

ตะติยัมปิ/ เอตะมัตถัง วะทามิ// สุณาคู เม ภันเต สังโฆ/ อะหังญจะ อุตตะโร/ อะหังญจะ
 อุตตะโม/ อาหังมะโต ติสสหัตตัสสะ อุปะสัมปะทาเปกขา// ประริสุทธา อันตะรายิเกหิ ชัมเมหิ//
 ประริปัญณะมิเมสัง ปัตตะจีวะรัง// อุตตะโร จะ/ อุตตะโร จะ/ สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจันติ/
 อาหังมะตา ติสสหัตเตนะ อุปัชฌายะนะ// สังโฆ/ อุตตะรัญจะ/ อุตตะมัญจะ/อุปะสัมปะทาเทติ/
 อาหังมะตา ติสสหัตเตนะ อุปัชฌายะนะ// ยัสสาหังมะโต ขะมะติ// อุตตะรัสสะ จะ/ อุตตะมัสสะ
 จะ/ อุปะสัมปะทา/ อาหังมะตา ติสสหัตเตนะ อุปัชฌายะนะ// โส คุณหัสสะ// ยัสสะ/ นะ ขะมะติ//
 โส ภาเสยยะ//

อุปะสัมปันนา ตั้งเฒะนะ/ อุตตะโร จะ/ อุตตะโม จะ/ อาหังมะตา ติสสหัตเตนะ
 อุปัชฌายะนะ// ขะมะติ/ สังฆัสสะ// ตัสมา คุณหิ// เอวะเมตัง ฐาระยามิ//ฯ

การลงเวลาสำเร็จความเป็นภิกษุภาวะ

เมื่อพระกรรมวาจาจารย์สวดญัตติจตุตถกรรมวาจาถึงคำว่า “โสภาสะยยะ” ครั้งที่ 3 แล้ว พระอุปัชฌาย์ฟังลงเวลาที่อุปสัมปทาเพกข์สำเร็จเป็นภิกษุภาวะในพระพุทธศาสนาสมบูรณ์แล้ว

ภาคผนวก ข

อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีบวช

อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีบวช

.....

เครื่องอัฐบริวาร เป็นสิ่งจำเป็นที่สำคัญซึ่งภิกษุจะต้องมีไว้ใช้ หรือเป็นเคื้ออาศัยในการดำรงเพศบรรพชิต มีทั้งหมด 8 อย่าง ได้แก่ บาตร จีวร สบง สังฆาฏิ ผ้าประคตเอว หม้อกรองน้ำ ก่อ่งเข็ม พร้อมด้วยด้าย มีดโกน และหินลับมีด ในวันบวชพระ พระอุปัชฌาย์ต้องตรวจว่ามีเครื่องอัฐบริวารครบถ้วนตามพระวินัยหรือไม่

เครื่องอัฐบริวารและเครื่องใช้อื่น ๆ ที่ควรมีหรือจำเป็นต้องใช้ ได้แก่

1. ไตรครอง ได้แก่ สบง 1 ประคตเอว 1 อังสะ 1 จีวร 1 สังฆาฏิ 1 ผ้ารัดอก 1 ผ้ากราบ 1
2. บาตร แบบมีเชิงรองพร้อมด้วยฝา ถลกบาตรสายโยคตุงตะเคียว
3. มีดโกนพร้อมทั้งหินลับมีด
4. เข็มเย็บผ้า พร้อมทั้งก่อก่อเข็มและด้าย
5. เครื่องกรองน้ำ(ธัมกรก)
6. เสื้อ หมอน ผ้าห่ม มุ้ง
7. จีวร สบง อังสะ ผ้าอาบ 2 ผืน(อาศัย)
8. ตาลปัตร ย่าม ผ้าเช็ดหน้า ร่ม รองเท้า
9. โคมไฟฟ้า หรือตะเกียง ไฟฉาย พิกาลูก
10. สำรับปั้นโต คาวหวาน จานข้าว ช้อนส้อม ผ้าเช็ดมือ
11. ที่ต้มน้ำ กาต้มน้ำ กาชงน้ำร้อน ถ้วยน้ำร้อน เข็อกน้ำ และแก้วน้ำเย็น กระติกน้ำแข็ง

กระติกน้ำร้อน

12. กระโถนบัว
13. ขันอาบน้ำ สนุ่ และก่อก่อสนุ่ แปรงและยาสีฟัน ผ้าขนหนู กระดาษชำระ
14. สันถัด(อาสนะ)
15. หีบไม้หรือกระเป๋าหนังสำหรับเก็บไตรครอง

ข้อที่ 1-5 เรียกว่าอัฐบริวาร ซึ่งถือเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดเสียมิได้ มีความหมายว่า บริวาร 8 แบ่งเป็นผ้า 5 อย่าง คือ สบง 1 ประคตเอว 1 จีวร 1 สังฆาฏิ 1 ผ้ากรองน้ำ 1 และเหล็ก 3 อย่างคือ บาตร 1 มีดโกน 1 เข็มเย็บผ้า 1 คนนั้นก็แล้วแต่ความจำเป็นในแต่ละแห่งและกำลังทรัพย์

สิ่งที่เตรียมใช้ในพิธี คือ

1. ผ้าไตรแบ่ง ได้แก่ สบง 1 ประคตเอา 1 อังสะ 1 จีวร 1 ผ้ารัดอก 1 ผ้ากราบ 1
2. จีวร สบง อังสะ (อาศัยหรือตำรอง) และผ้าอาบนํ้า 2 ผืน
3. ย่าม ผ้าเช็ดหน้า นาฬิกา
4. บาตร แบบมีเชิงรองพร้อมด้วยฝา
5. รองเท้า ร่ม
6. ที่นอน เสื้อ หมอน ผ้าห่ม มุ้ง (อาจอาศัยของวัดก็ได้)
7. งานข้าว ซ้อนส้ม แก้วน้ำ ผ้าเช็ดมือ ปิ่นโต กระโถน
8. ชันน้ำ สบู่ กล่องสบู่ แปรง ยาสีฟัน ผ้าเช็ดตัว
9. รูป เทียน ดอกไม้ (ใช้สำหรับบูชาพระรัตนตรัย)
10. รูป เทียน ดอกไม้ (ใช้แบบเทียนแพรที่มีกรวยดอกไม้ก็ได้ เอาไว้ถวายพระอุปัชฌาย์

ผู้ให้บวช)

*อาจจะเตรียมเครื่องจตุปัจจัยไทยธรรมสำหรับถวายพระอุปัชฌาย์ และพระในพิธี

นั้นอีกรูปละหนึ่งชุดก็ได้ ขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์และศรัทธา